

MALLABIKO UDALA

Bizkaiko Foru Alkuntzia
Diputación Foral de Bizkaia
Kultura Saia
Departamento de Cultura

Orraitio Euskara Elkartea

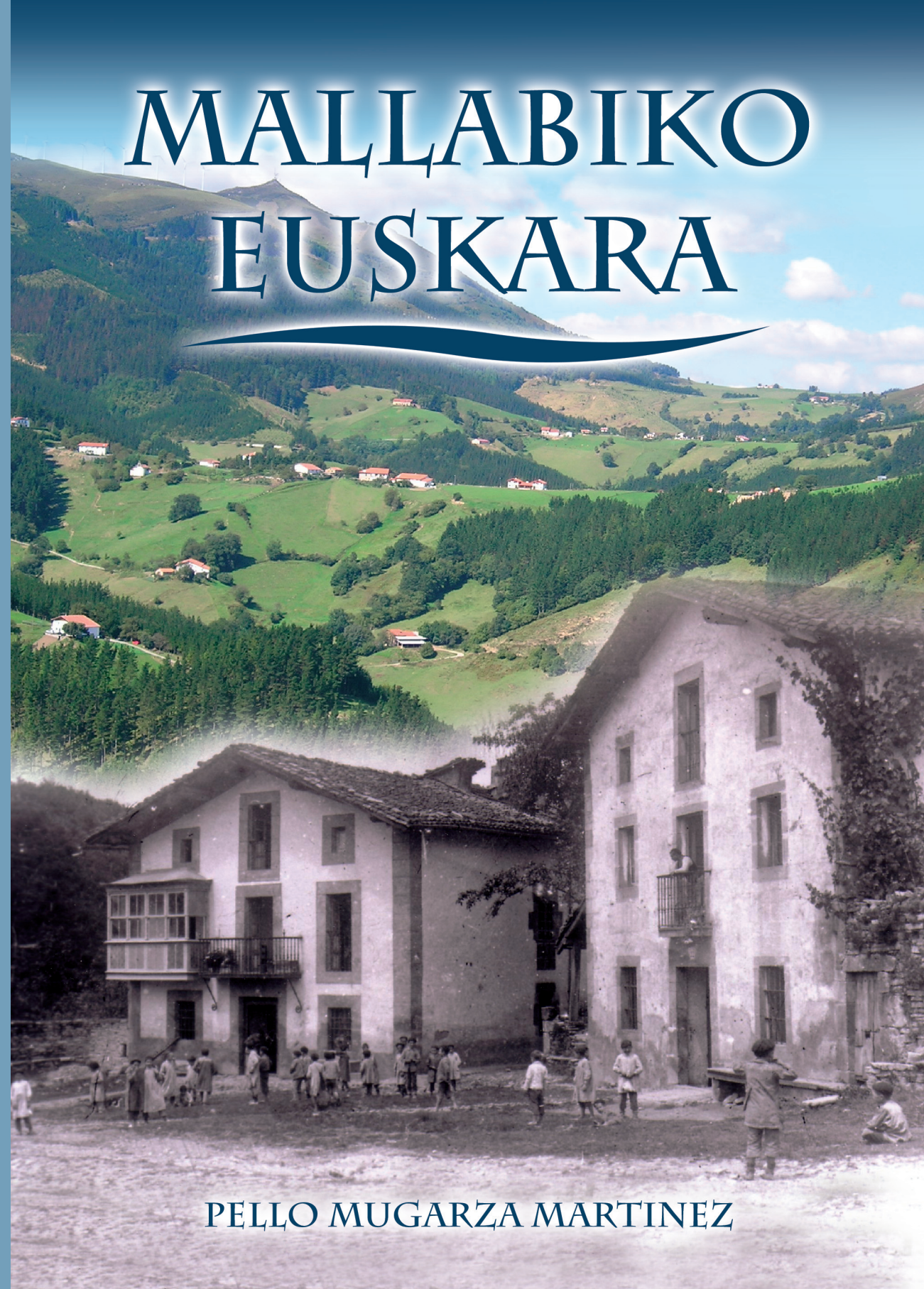

Badihardugu
Deba Ibarreko Euskara Elkartia

MALLABIKO EUSKARA

PELO MUGARZA MARTINEZ

MALLABIKO EUSKARA

PELO MUGARZA MARTINEZ

Pello Mugarza Martinez
MALLABIKO EUSKARA

PELLO MUGARZA MARTINEZ

MALLABIKO EUSKARA

MALLABIKO
UDALA

Bizkaiko Foru Aldundia
Diputación Foral de Bizkaia
Kultura Saila
Departamento de Cultura

Orraitio Euskara Elkartea

© EGILEARENA: Pello Mugarza Martinez

© Argitaraldi honena: Mallabiko Udala - Eusko Jaurilaritza - Bizkaiko Foru Aldundia

Argazkiak: Indalezio Ojanguren Fondoa (Eibar)

Balentin Mugarza

Jon Uribe

Pello Mugarza

Koordinatzailea: EMB

Fotokonposizioa: Flash Composition, S.L.

Doctor Entrecanales kalea, 8 - 48002 BILBAO

Imprimategia: Flash Impresión, S.L.

Doctor Entrecanales kalea, 8 - 1. -48002 BILBAO

ISBN:

Lege Gordailua: BI-

Eskubide guztiak jabedunak dira. Ez da zilegi liburu hau osorik edo zatika kopiatzea, ez sistema informatikoekin beronen edukina biltzea, ez inongo sistema elektroniko edo mekanikoz, fotokopiaz, erregistratuz edo beste bitartekoz berau transmititzea, aipamenetarako izan ezik, argitaratzailearen edo copyrightaren jabearen alde aurreko eta idatzizko baimen barik.

**Begietara begiratzeko modu bat
Galderak egiteko modu bat
Eskutik heltzeko modu bat
Amets egiteko modu bat**

*Kirmen Uribe
Zaharregia, txikiegia agian*

Eskerrak:

*Koldo Zuazori, bera baita, nolabait, lan honen
aitapontekoa*

*Inma Zestau eta Estibalitz González nire laguntzaile
nekaezinei*

*eta batez ere,
Itziar Garitagoitia adiskideari, bere laguntzarik gabe lan
hau ez baitzen aterako.*

*Ama Matilderi eskeintzen diot,
euskara ezpainetan eta
bibotzean jarri didanari*

AURKIBIDEA

Hitzaurrea	15
1. Sarrera	17
1.1. Mallabiko hizkera	17
1.2. Egoera soziolinguistikoa	19
1.3. Eskola	20
1.4. Herriaren kokagunea	21
1.5. Bizilagunak	22
1.6. Biztanleriaren bilakaera	22
1.7. Mallabiko auzo eta baserriak	23
1.8. Garapen ekonomikoa	25
1.9. Ermitak	25
1.10. Mallabiko auzoei buruzko aipamenak dokumentu zaharretan	26
1.11. Berriemaileak	26
1.12. Eskerrak	27
1.13. Grafia	27
2. Fonologia	29
2.1. Bokalak	30
2.1.1. Bokalen bilakaera fonetikoak	30
2.1.2. Hiatoan dauden bokalen arteko bilakaerak	36
2.1.2.1. Erdiko bokalen bilakaera	36
2.1.2.2. /i_ + V/ arteko < x > epentesia	40
2.1.2.3. -a + a > -ie bilakaera	43
2.1.3. Bokal luzeak	45
2.1.4. Bokal galtzea	47
2.1.5. Bokal gehitzea	48
2.1.6. Diptongoak	48
2.1.6.1. Beheranzko diptongoak	49
2.1.6.2. Goranzko diptongoak	53
2.1.6.3. Bustidura	54

2.1.7.	Aldaera lexikoak	55
2.2.	Kontsonanteak	57
2.2.1.	Fonema kontsonantikoak	57
2.2.2.	Fonemen banaketa	59
2.2.3.	Txistukarien neutralizazioa	60
2.2.4.	Hasieran ager daitezkeen kontsonante multzoak ..	60
2.2.5.	Kontsonante elkarketak	60
2.2.5.1.	Kontsonante berdinak	60
2.2.5.2.	Kontsonante desberdinak	61
2.2.6.	Kontsonante taldeak murriztea	63
2.2.7.	Kontsonante galtzea	64
2.2.7.1.	Aditzean	64
2.2.7.2.	Bokal artean	65
2.2.8.	Bustidura	66
2.2.9.	Aldaera lexikoak	67
3.	Izenaren morfologia	69
3.1.	Ezaugarri orokorrak	70
3.1.1.	Jeneroa	70
3.1.2.	Azentua	70
3.1.2.1.	Azentuaren kokagunea	70
3.1.2.2.	Azentuaren funtzio bereizlea	71
3.1.3.	Mugagabea	73
3.2.	Deklinabidea	78
3.2.1.	Hitz arrunten deklinabidea	78
3.2.2.	Deklinabide kasuak	79
3.2.2.1.	Absolutiboa eta ergatiboa	79
3.2.2.2.	Datiboa	81
3.2.2.3.	Inesiboa	81
3.2.2.4.	Leku-genitiboa	84
3.2.2.5.	Ablatiboa	85
3.2.2.6.	Adlatiboa	85
3.2.2.7.	Partitiboa	87
3.2.2.8.	Genitiboa	89
3.2.2.9.	Soziatiboa	90
3.2.2.10.	Instrumentala	90
3.2.2.11.	Motibatiboa	91
3.2.2.12.	Destinatiboa	91
3.2.2.13.	Prolatiboa	92
3.2.3.	Galdera hitzak	93

3.2.4.	Pertsona izenak	94
3.2.5.	Leku izenak	94
3.3.	Adjektiboa	95
3.3.1.	Izenondoak	95
3.3.1.1.	Izenondoen sailkapena	95
3.3.1.2.	Marka fonologikoak	97
3.3.1.3.	Maila adberbioak	98
3.3.1.4.	Zenbait lokuzio	100
3.3.1.5.	Hobe eta hobeto	100
3.3.2.	Izenlagunak	100
3.3.2.1.	-ko eta -dun atzizkiak	100
3.4.	Izenordainak	103
3.4.1.	Izenordain arruntak	103
3.4.2.	Izenordain indartuak	103
3.4.2.1.	Nik neuk, ik euk, arek berak,... ..	103
3.4.2.2.	Berau, beroi, bera, éurek, éurok	104
3.4.2.3.	Izenordain zehaztugabeak	104
3.4.3.	Izenordain bihurkariak	105
3.4.4.	Elkarkariak	105
3.5.	Erakusleak	107
3.5.1.	Erakusle arruntak	107
3.5.2.	Erakusle indartuak	108
3.5.3.	Hirugarren mailako erakusle indartuak	109
3.5.4.	Erakusleen funtzioa	110
3.5.4.1.	Erakusleen lekua perpausean	110
3.5.4.2.	Erakusleen erroa eta forma	110
3.5.4.3.	Bera erakuslea	111
3.6.	Zenbatzaileak	112
3.6.1.	Zenbatzaile zehaztuak	112
3.6.1.1.	Bat zenbatzailea	112
3.6.1.2.	Bat eta bi zenbakiak	113
3.6.1.3.	Izen bereziak	113
3.6.1.4.	Balio enfatikoa duten zenbatzaileak ...	113
3.6.1.5.	Aldien zenbatasuna	113
3.6.1.6.	Esaerak	113
3.6.1.7.	Gutxi-gorabeherako zenbatasuna	114
3.6.1.8.	Distributiboak	114
3.6.1.9.	Gaztelerazko zenbakiak	115
3.6.2.	Zenbatzaile zehaztugabeak	115
3.6.3.	Zenbatzaile orokorrak	117

3.6.4.	Nolakotzaileak	117
3.7.	Adberbioa	118
3.7.1.	Aditzondoen sailkapen formala	118
3.7.1.1.	Aditzondo bakunak	118
3.7.1.2.	Aditzondo eratorriak	119
3.7.1.3.	Aditzondo konposatuak	120
3.7.2.	Aditzondoen sailkapen semantikoa	122
3.7.2.1.	Leku adberbioak	122
3.7.2.2.	Modu adberbioak	123
3.7.2.3.	Iritzi adberbioak	124
3.7.2.4.	Aditzaren ondoko bestelako hitzak ...	124
4.	Aditza	125
4.1.	Aditzaren ezaugarriak	126
4.1.1.	Nor/Nor-Nork aditzak	126
4.1.2.	Nor-Nori aditzak	126
4.1.3.	Aditz-partizipioa	127
4.1.4.	Aditz-izena	128
4.1.5.	Sinkretismoa	129
4.1.6.	Aditz bereziak	130
4.1.7.	Alokutiboa	130
4.1.8.	Aditz jokoan gertatzen diren aldaketak	132
4.1.8.1.	Erroa	132
4.1.8.2.	Aditz nagusia + aditz laguntzailea elkartzean gertatzen diren aldaketak ...	132
4.1.9.	Aditz taulak	135
5.	Joskera	163
5.1.	Galdegaia	164
5.1.1.	Izena galdegai	164
5.1.2.	Adjektiboa	164
5.1.3.	Izenordaina	164
5.1.4.	Erakuslea	164
5.1.5.	Aditzondoa	164
5.1.6.	Aditzaren ekintza galdegai	165
5.2.	Perpaus bakunak	166
5.2.1.	Perpaus enuntziatiboak	166
5.2.2.	Esklamatioak	167
5.2.3.	Galderazkoak	167
5.2.4.	Zalantzazkoak	167
5.2.5.	Gurariazkoak	168
5.2.6.	Ekintzaren jardura adierazten dutenak	169

5.2.7.	Beharrizana, ustea, gogoia... adieraztekoak	169
5.2.8.	Beharrizanik eza adierazteko	170
5.2.9.	Ahalmena eta ezina adierazteko	170
5.2.10.	Erreflexibotasuna adierazteko	171
5.2.11.	Elkarrekiko aditza duten esaldiak	172
5.3.	Perpaus koordinatuak	172
5.3.1.	Iustaposiziozkoak	172
5.3.2.	Koordinazio kopulatiboa	172
5.3.3.	Koordinazio distributiboa	173
5.3.4.	Koordinazio disjuntiboa	174
5.3.5.	Koordinazio adbersatiboa	174
5.4.	Mendeko perpausak	175
5.4.1.	Perpaus osagarriak	175
5.4.2.	Zehar galderak	179
5.4.3.	Erlatibozkoak	180
5.4.4.	Konparaziozkoak	182
5.4.5.	Baldintzazkoak	184
5.4.6.	Kontzesiboak	185
5.4.7.	Kausalak	186
5.4.8.	Moduzkoak	187
5.4.9.	Denborazkoak	188
5.4.10.	Helburuzkoak	191
5.4.11.	Kontsekitiboak	192
6.	Laburrean. Mallabiko euskararen ezaugarri orokorrak	193
7.	Testuak	197
7.1.	Basilio eta Alejandroren ipuinak	197
7.2.	Ameriketako kontuak. Pedro Longarte	215
7.3.	Pasadizoak	243
8.	Mallabiko berbak	249
9.	Bibliografia	393

HITZAURREA

L z naiz Mallabian jaioa eta ez naiz Mallabian sekula bizi izan, baina mallabitarra dugu ama eta Mallabiko berbeta egin da gure etxean. Hori dela eta, mallabitartzat daukat, hein handi batean behintzat, neure burua, eta asko poztu nau Mallabiko euskararen gaineko liburua plazara agertzeak.

Liburuaren egilea Pello Mugarza izateak ere poztu egin nau, mutikotatik ezagutzen dudalako Elgetzu baserriko semea. Ezustean, gainera, Gasteizko Filologia Fakultatean elkartu ginen nagusitu eta gero berriro. Euskal Filologia Sailak antolatutako Doktoretza Ikastaroetara etorri zen, eta bertan gertatu ginen ikasle eta irakasle. Mallabiko berbeta aztertzea zen Pelloren asmoa eta bere burua janzte aldera etorri zen Gasteiza. Harrezkero egin duen lanaren emaitza da, hain zuzen, plazara dakarren liburua.

Egoki erakutsi ditu Mallabiko euskararen izaera eta egitura, eta modu erraz eta argian, gainera. Eta bereziki nabarmendu beharrekoa da hori, mallabitarrak eta Mallabian euskararekin lanean dihardutenak direlako, gehienbat, liburua erabiliko dutenak. Ezin, ba, horrelako erabiltzaileei liburu sail eta iluna egin.

Jakina, beste arlo eta beste maila batzuetan dabiltenentzako ere balio du liburuak: herri hizkerak gogoko dituztenentzako, herri hizkeretan oinarrituta euskara batua osatu eta aberastu nahi dutenentzako eta dialektologia arloan dihardutenentzako.

Alderdi horietatik begiratuta, Mallabiko berbeta ez da, ziurrenera, berezia eta arrotza. Herri txikia da eta herri handien artean kokatuta dago: Durango, Eibar eta garai batean haziagoa eta indartsuagoa zen Markina ditu ondo-ondoan. Hiru herri horietara begira ibili dira mallabitarrak joan den aspaldi luzean, eta hizkuntzan ere agerian gelditu da hartu-emanaren eragina. Kontuan eduki behar da, gainera, Mallabiko bizilagunak oso sakanatuta daudela; auzune asko daude lurrez hain zabala den udalerriaren barruan eta txikia izan da eta txikia da, Mallabiko hirigunea, mallabitar guztiak elkartzeko eta bateratzeko txikiegia.

Gertakari horiek guztiok itxuratu dute Mallabiko euskara. Hortik etorri da Durangaldeko, Deba Ibarreko eta Markinaldeko ezaugarriak aldi berean edukitzea eta horrexek egiten du, azken batean, berezi eta interesgarri Mallabiko berbeta.

Hizkuntzaren alderditik barik gizartearen ikuspegitik begiratuta, berriz, garbi dago gaur ezin dela Mallabiko berbetarekin, berarekin bakarrik, bizi eta ibili. Ezin da hain “etxezulo” izan. Gaur egungo gizartean euskara batua ere jakin beharra dago, eta erdarak jakitea ere ez da izango kalterako. Baina Mallabi barruko andra-gizonen eguneroko jardun arruntetan Mallabiko berbeta da tresnarik egokiena. Berbeta horretan lortuko dute mallabitarrek naturaltasunik eta zuzentasunik handiena. Mallabi barruko jardunetan herriko berbeta baztertzea, beraz, norbere buruari harrika egitea litzateke, “etxekalte” izatea. Ez “etxezulo” ez “etxekalte” izan ez gaitetzen, Mallabiko hizkera erabil dezakegu Mallabi inguruan gaudenean, euskara batua Euskal Herrian zehar gabiltzanean, eta edozein erdara munduan barrena goazenean.

Esan dezadan amaitzeko, niri neuri sentipen bi etorri zaizkidala liburu hau irakurtzerakoan gogora. Alde batetik, mallabitarrei neure esker ona erakusteko beharra, mendeen joan-etorrian euren berbeta egituratu eta gureganaino iraganarazi dutelako eta, bestetik, berriz, Pello Mugarzari ere esker on hori berori erakusteko beharra, mallabitarren berbeta entzun, aztertu, arautu eta liburu baten aurkezteko adorea izan duelako.

Koldo Zuazo Zelaieta

Euskal Herriko Unibertsitateko Irakaslea.

1. SARRERA

Luskal Herrian barrena, makinatxo bat dira tokian tokiko hizkera-ri buruzko lekukotasunak jaso eta ondare horri buruzko ikerketak ezagutzera eman dituzten lanak. Ikerketa horiek, batzuetan, amatatzear zegoen hizkera baten azken aztarnak jaso izan dituzte, berebiziko garrantzia duen dokumentuak osatuaz; beste batzuetan, azterketa horiek herri hizkera bizirik dagoen inguru batean burutu dira.

Mallabian euskara bizirik dago, zorionez. Hala ere, gurasoen berbeta modutik gurera badago alderik eta eten gabe ari dira galtzen garai bateko esamoldeak eta lexikoa. Hizkuntza ere bere garaira egokitzen da eta ohi-turak aldatu ahala, haiekin lotutako berbak, esamoldeak eta ñabardurak eraberritzen edo moldatzen joatea ulertzekoa da, baina, sarritan, errelebo hori ez da taxuz gertatzen eta galdutakoa galduta.

Gure garaiak ekarri duen aldaketa handi bat, gainera, hizkuntzaren transmisioaren galtzea da: lehenaren eta orainaren artean inoiz baino haustura handiagoa dagoela esan daiteke. Haurrak euskara batuan eskolaratzen dira eta guraso askok, euskal hiztun onak izan arren, akonplejaturik edo ezinean ikusten dute bere burua seme-alabei etxeko euskararen berba egiteko orduan.

Eskolak, bestalde, gurea bezalako herri txikietan nekezago oraindik, irakasleak beste herri batzuetakoak direlako, edo euskalkia ezagutzen ez dutelako, askotan ezin du herriko euskararen transmisioa ziurtatu eta hor ere galtze bat gertatzen da.

Gisa honetako lanak, neurri apalean bada ere, lagungarri izatea nahi genuke arazo horri irtenbidea emateko.

1.1. MALLABIKO HIZKERA

Jakina denez, hizkuntzak aldatzen ari dira denboran zehar, nahiz eta askotan aldaketa horietaz ez garen jabetzen. Ohartzen gara, ordea, herri

batekoek eta bestekoek ez dutela berdin hitz egiten, horregatik esan ohi dugu, urliak ‘Berrizko berbetie’ egiten duela edo sandiak ‘markiñarrez’ egiten duela.

Aldaketak, baina, herritik herrira ez ezik, auzotik auzora ere gertatzen dira, areago, familia bereko kideen artean ere ezberdintasunak nabaritzen dira. Gurean hala gertatzen da, behintzat.

Leizarraga, XVI. mendean eta Axular ere, XVII.enean, dagoeneko ohar-tu ziren gure hizkuntzaren batasun ezaz eta zatiketa horrek zekartzan arazoez: ‘Ez dituzte euskaldun guztiek legeak eta azturak bat –zioen Axularrak– eta ez euskarazko mintzatzea ere, zerren erresumak baitituzte dife-rent’ (Axular, 1643, 17.orr.).

Ez da gaurko kontua, beraz. ‘Mallabiko berbetie’ esaten dugunean, ohartu behar dugu, Mallabian bertan ere, berba egiteko modu bat baino gehiago dagoela, alegia, ezin da ‘mallabitarrez’ hitz egin zerbait homogeneoa balitz bezala. Alde batetik, Berrizko hizkera dugu, Zengotitako auzotarrek darabiltena; bestetik, Gereako auzotar batzuen, markinar kutsua duena; eta hirugarrenik, mallabitar orokorra dei genezakeena.

Ezberdintasun hauen arrazoia elizarekiko harremanetan bilatu beharko genuke. Zengotitako auzotarrek Berrizko elizarekin izan dituzte loturak eta Gereakoek, berriz, Bolibarkoarekin. Gainera, beharbada, ezberdintasun horiek argi uzten dute auzo hauen eta besteen arteko harremanak ez direla horren oparoak izan. Gainerako auzoek, oro har, nolabaiteko batasuna gordetzen dute.

Hizkuntzak etengabe aldatzen ari dira, baina aldaketak nabariagoak dira, eta bortitzagoak ere bai, gurean bezala, aldamenean hizkuntza indartsu bat dugunean, eta harekiko mendekotasuna gero eta nabarmenagoa denean.

Mitxelenaren hitzekin esateko, ‘Tradizioz datorkigun euskara ahultzen ari da, irtenbideak itxi ahala. Zaharrak ahazturik doaz eta, hau da lehena eta azkena, emankortasuna ukatzen zaie edo bederen soiltzen aintzinatik datozen era eta moldeei’ (Sarasola, 1984)

Euskalkien sailkapena Luis Luciano Bonaparte printzeak burutu zuen lehenengo aldiz. Bonapartek 8 euskalki bereizi zituen 1860-1870 hamarkadan: bizkaiera, gipuzkera, iparraldeko goi nafarrera, hegoaldeko goi nafarrera, lapurtera, mendebaldeko behe nafarrera, ekialdeko behe nafarrera eta zuberera. Geroztik Azkuek XX. mende hasieran, Bonaparteren sailkapena jarraitu zuen, baina aldaketa batzuk egin zituen, zazpi euskalki bereiziz: bizkaiera, gipuzkera, goi nafarrera, behe nafarrera, lapurtera, erronkarrera eta zuberera. Berrikitan Koldo Zuazok sailkapen berria egin du. Zuazok 6 euskalki bereizten ditu: mendebalekoa, erdialdekoa, nafar-lapurtera, zuberotarra, nafarra eta ekialdeko nafarra (azken hau hil zorian).

Koldo Zuazoren euskalkien mapa (2003). Elkar argitaletxeak utzia.

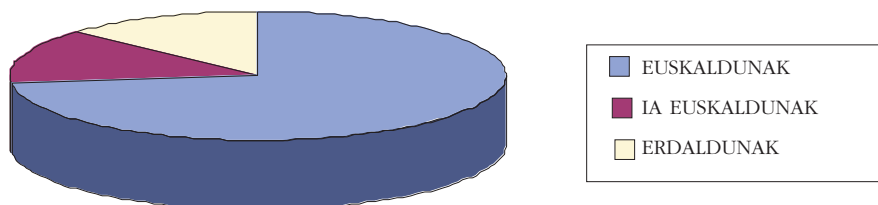
Koldo Zuazok argitaratu duen mapan mendebala deitu duen eremuan kokatzen da Mallabiko euskara, sortaldeko azpieuskalkian. Berriz, Bolibar, Ermua eta Zaldibarko hizkerak ditu auzokide. Auzokoekiko eraginak edo antzekotasunak aipatzekotan, Berriz eta Bolibar dira, batez ere, Mallabiko euskararen eragina izan dutenak. Zengotitako auzoan, Berrizekin izan dituen harremanengatik edo, berriztarrez hitz egiten da. Gereako auzoak, ostera, Bolibarrekin zuen harremana eta hori nabarmendu egiten da bertako auzotarrengan, ez guztiengan.

1.2. EGOERA SOZIOLINGUISTIKOA¹

1991ko erroldari begiratzen badiogu, Mallabiko bizilagunen %73 euskaldunak dira, %14 ia-euskaldunak eta %13 erdaldunak, edo hobeto esanda, euskararik ez dakitenak. Euskaldunak gehienak auzoetan bizi dira eta hor euskara bizi eta sendo gordetzen dela esango genuke. Nagusiengan euskara aberatsa eta oparoa aurkitzen badugu ere, galtze handia somatzen

¹ Datu hauek *Drogeteniturrrik*, Ermua eta Mallabiko aldirizkariak, kaleratu zituen 1996ko irail-lean.

da hurrengo belaunaldietan. Gazteon artean, erabilera urriagotzen joateaz gain, gero eta pobretasun nabariagoa somatzen da; telebistaren eraginez batez ere, kanpokoarekiko lilura areagotu ahala, etxekoa baztertzera edo gutxiestera jo dugulako, beharbada.

Ezagutzari dagozkion datuak dira horiek.

Erabilpenari dagokionez, datuak oso bestelakoak dira. 1996ko irailean egindako kale-neurketa batek, 244 laguni berbetan entzun eta gero jasotako datuak dira, honako emaitzak eman zituen:

- Haurrak (2-14 urte):
Euskaraz %21'5/Gazteleraz %78 '5
- Gazteak (15-24 urte):
Euskaraz %17'6/Gazteleraz %82'4
- Helduak (25-64 urte):
Euskaraz %19'2/Gazteleraz %80'8
- Nagusiak (65- ... urte):
Euskaraz %90'5/Gazteleraz %9'5

Adin taldekako banaketari begiratuz gero, ikusiko dugu 'nagusiak' direla hizkuntzaren erabilerari eusten diotenak.

1.3. ESKOLA

Eskolak sekulako garrantzia du edozein herritako bizitzan eta Mallabia horretan ez da salbuespena. Eskolak lan eskerga egiten du hizkuntzaren sustapenean eta hizkuntzak lekua izan dezan mallabitarren eguneroko bizitzan.

Mallabiko eskolak Learreta-Markina izena du. 1978an sortu zen. Eskola berria sortu aurretik, auzoetako eskoletan ikasten zuten umeek hamaika urte ingurura arte. Auzo-eskolak Gerean, Beranon, Zengotitan, Goittan eta herrigunean zeuden kokatuak. Auzoko eskoletatik herriko eskolara edo

beste ikastetxe batzuetara joaten ziren auzoetako umeak. Learreta-Markina eskolan 1997an eman zuten OHOk azken ikasturtea eta orduz geroztik DBHko eredia dago. Nahiz eta D eredia hasiera-hasieratik egon, A eta B ereduak ere egon izan dira, harik eta D eredia erabat ezarri arte, 1993-1994 ikasturtean. Mallabiko eskolan 70-80 ume matrikulatzen dira urtero. 98az geroztik urte 2koen gela dago. 10 bat irakaslek lan egiten du bertan.

Goitako auzo-eskolako umeak. (1967) Pili Garitagoitiak utzitako argazkia.

1.4. HERRIAREN KOKAGUNEA

Mallabiko udalerria Bizkaiko ekialdean dago, Oiz mendiaren magalean. Iparraldean Bolibarko udalerriarekin muga egiten du, ekialdean Eibar eta Ermuarekin, hegoaldean Zaldibarrekin eta mendebaldean Berrizekin. 23'39 km²ko zabalera du. Herrigunea 251 metroko alturan dago.

Bizkaiko mapa

1.5. BIZILAGUNAK

Mallabiak 1.100 bizilagun inguru ditu. Bi multzotan bana ditzakegu: alde batetik herrigunean bizi direnak eta bestetik auzoetan, baserrietan bizi direnak. Baserriak oso sakabanatuak daude, eta herriak duen egitura-gatik edo, ez da inoiz oso harreman estuegirik izan auzoen eta herrigunearen artean.

1.6. BIZTANLERIAREN BILAKAERA

Ikusten ahal denez, Mallabiko biztanleriak behera egin zuen 60. hamarkadan. Ondorengo hamarkadan hazkundera jazo arren geroztik beherako joera izan du.

URTEA	BIZILAGUNAK	URTEA	BIZILAGUNAK
1950	1.202	1991	1.133
1960	1.118	1994	1.110
1970	1.186	1996	1.110
1975	1.221	2001	1.125
1980	1.171	2004	1.106

1.7. MALLABIKO AUZO ETA BASERRIAK

Mallabiko herria 9 auzotan banatua dago: Gereaa, Goita, Berano Txiki, Berano Nagusi, Andino, Areatio, Osma, Zengotita eta herrigunea. Baserri eta baserri inguruetan eraikitako etxebizitzaren kopurua 150 ingurukoa da.

Mallabiko auzoak.

GEREA

Agarre, Amesti, Amillategi, Aurtein, Barrenengoa, Bastegieta, Beñe (2), Emiñara, Goikoetxe 'Elexpuru'², Gosiñe, Guenengoa (2 bizitzakoa), Haize Leku, Ibarra, Karabixa, Longa, Longape, Longa Etxebarri, Longa Zelai, Múnoki, Pagotxueta, Saietzane 'Urizar Etxebarri', Trabaku Behekoa, Trabaku Goikoa 'Arrangizgana', Urizar.

² Komatxo artean jartzen den izena baserriak jatorrian zuen izena da.

GOITA

Abendibar (3), Abendibar Etxebarri, Amesti, Apoita (2), Arrangiz Etxea, Beresiertz, Bolinaga, Donagarai Etxebarri, Donatz, Donagarai, Eltzubi, Goita Etxebarri, Goita, Ibutx, Iñusiña Behekoa, Iñusiña Goikoa, Iturri-
zar, Karabixa, Lapatza, Elgetzu (2), Mendialde, Ónandi Behekoa, Ónandi Goikoa, Orrospengo 'Pagoeta', Ortúzar, Otzone, San Martin, Urkixa (2), Úxarte, Zelai Etxebarri, Zelai, Zubikoa, Zurene,

OSMA

Aixpe (2), Aldasolo, Ardantza (3), Arietzu (3), Arotzena, Bitoitza Behe-
koa, Bitoitza Goikoa, Etxazpi, Galarraga (2), Gomezia, Iturralde (2), Mar-
kita (2), Osmalde Txiki, Osmalde, Sagasta, Usatorre, Zubitegi.

ZENGOTITA

Áldapa 'Ganeketxe', Behengoa, Beiti (2), Goti, Leixarra, Úxarte, Zengoi-
ta Errota, Zengotita Etxebarri,

ANDIÑO 'ARANDOIÑO'

Aldeko Etxebarri, Aldekoa, Andiño Goiti, Aritzandietza, Behengoa (2),
Eguzki Alde, Etxébarri, Etxékone (2), Góitondo, Hanbre 'Hiru Kurutze-
ta', Landa Zuri, Larrinaga, Premiñenabarri, Sagastitxo.

BERANO

Agarre (2), Artamendi Behekoa, Artamendi Goikoa, Artixe 'Arteaga',
Asuntze, Atrube, Aurtenetxe (2), Barrenetxe, Beranogoiti (2), Egia (2),
Estakua 'Estankona', Estakua Azpi, Etxe Etxebarri, Ezkiñe Behekoa,
Ezkiñe, Haritzalde, Ibar Garai (2), Ibargoiti, Maiñe Azpi, Maiñe Gaiñe,
Malegone, Mardua 'Ibarra Etxebarria', Muskildua, Torrekoka, Urizar (2),
Urizar Etxebarri, Zeintze.

AREITIO

Areitio Barrenengoa, Areitio, Ariño (3), Aurrekoetxe, Aurrekoetxe/Vista
Alegre, Aurteingoa, Barrenengoa, Barruti, Bidegain, Biritxiñaga (2),
Erdikoa, Garai, Guenengoa, Iruatxeta, Ispilla, San Trokas (2).

HERRIGUNEA

Ametza, Urizar Jauregia 'Palazioa', Beheko Etxebarri, Gosiñe, Iñuspe,
Mallabarrena (2), Mallagoi Goikoa, Mallagoi, Mallalde, Malle (2), Malle
Etxebarri.

Gerea auzoa. P. Mugarza.

1.8. GARAPEN EKONOMIKOA

Oraintsu arte Mallabiko garapen ekonomikoa nekazaritzan oinarritzen zen. Delmas-ek (1894:403) honela zioen XIX mendean: *‘Los campesinos producen muy buenas cosechas de trigo, reputado como el mejor de Vizcaya, maíz, nabos y alubias, y sus montes, llenos de bosque y de feraces yerbas, mucho carbón y pastos para el ganado, con el que hacen gran tráfico’*

Nahiz eta neurri handi batean nekazal herria izan, gaur egun nekazaritzak oso pisu txikia du, eta baserritarren diru iturri nagusia industrietatik dator.

60. hamarkadatik honuntza, lehen arto sailak ziren lekuan industria guneak sortu dira eta Mallabia Debarreneneko industria gunerik garrantzitsuena bihurtu da. Hirurogeigarren hamarkadaz geroztik industriaguneen hazkuntza etengabea izan da, eta gaur egun, industrialdeek betetzen duten lur eremua 379.500 m² baino handiagoa da.

1.9. ERMITAK

Mallabian ezerk arreta deitzen badu, hori ermiten ugaritasuna da. Hainbeste ermita egoteak lurraldea komunitate edo kofradia txikietan eratu izan dela esan nahi du. Zutik dirauten ermitak dira: San Juan Bautista Zen-

gotitan; San Martin, San Juan eta Santa Katalina Goitan; Bidarteko San Pedro Mallagoi inguruan; San Antonio eta San Migel Berano Nagusian; San Jurki (San Jorje) Berano Txikian eta Santa Maria Areition. Eroria dago Arretako Arandoiño auzokoa. Aspaldi desagertuak, oster, Santo Anjel Mallakotontorrakoa, San Martin Gaztainondo Gereakoa eta Ariñoko San Torkuato, Areitiokoa. Ermitetz gain, bi parrokia daude: Jasokundeko Andra Mari, herrigunean, eta San Adrian, Gerean.

1.10. MALLABIKO AUZOEI BURUZKO AIPAMENAK DOKUMENTU ZAHARRETAN

Juan I. erregeak Ziortzari utzi zion Bolibarko Santo Tomas monasterioa, 1386an, bertako zentsuan sartuta zeuden nekazariekin batera. Nekazariotako batzuk Artaizko Partidakok eta ‘...*moradores de Guerena*...’ ziren. Gainera, herri gutunak dioenez, parrokia eraiki baino lehenagotik ere Gerean erlijio-gune bat bazegoen, eta nekazariak haren inguruan batzen ziren. Gutun hori Ziortzako abateak eta Bolibarko Santo Tomas monasterioko abadiak sinatu zuten alde batetik, eta bestetik ‘...*Juan de Guerena yuso, e Pedro de Amezti, e Pedro de Guerena, vecinos y Cofrades de la Iglesia de St. Adrian de Guerena por nos mismos y en boz, y en nombre de los otros vecinos, y cofrades de la dha. Iglesia ausentes*...’ (Pinedo, 1996).

1.11. BERRIEMAILEAK

Lana burutzeko nire herrikideekin izandako solasadi batzuk grabatu ditut. Beste adibide eta lekukotasun asko ahotik belarrira jasoak izan dira eta ez daude grabatuak, beraz. Ondoren datozen herrikideei jaso dizkiet bere autu eta kontuak, eta guztiei azaldu nahi diet nire eskerrona:

Alejandro Gallastegi, Uxarte baserrikoa
Basilio Gallastegi, Onandi baserrikoa
Pedro Longarte, Agarre baserrikoa
Martzel Garitagoitia, Goikoetxe baserrikoa
Maria Gallastegi, Goikoetxe baserrikoa
Franziska Larruskain, Leixarra baserrikoa
Juan Besoitaguena, Leixarra baserrikoa
Dolores Garitagoitia, Aldape baserrikoa
Tomas Gisasola, Artamendi baserrikoa
Domingo Landa, Otsone baserrikoa

1.12. ESKERRAK

Honelako lan bat ez da bakarrik egiten., lagun asko behar da inguruan. Laguntzaile txiki askok laguntza handia osatzen dute eta denak eskertu nahi nituzke. Horregatik ez nituzke ahaztuta utzi nahi:

Balentin Mugarza

Mirari Zestau

Aintzane Aranburu

Beñat Ugartetxea

Arkaitz Ugartetxea

Mari Paz Zelaieta

Migel Mugarza

Justo Azagirre

Jon Uribe

Pili Garitagoitia

Eibarko Indalezio Ojanguren Fondoko arduradunak

Badihardugu Elkartea

Guztien laguntza izan dut behar izan dudanean eta horiei ere nire eskerrik beroena.

1.13. GRAFIA

Testuen transkripzioak egiteko idazkera ortografikoa erabili dugu. Honako irizpideak jarraitu ditugu:

- /h/ fonema ez da ahoskatzen, beraz ez dugu transkribatu: *au* ‘hau’, *ori* ‘hori’...
- Kontsonante txistukariak (<s>, <x>, <tz>, <tx> idazten ditugunak) ahoskatzen diren bezala idatzi ditugu. <z> eta <ts> ahoskatzen ez direnez, ez ditugu idatzi: *asi* ‘hazi’, *autze* ‘hautsa’...
- Kontsonante bustiak (tt, dd, ll, ñ) idatzi egin ditugu: *aitte* ‘aita’, *ill* ‘hil’, *eiñ* ‘egin’, *indderra* ‘indarra’...
- Apostrofoa erabili dugu aditz nagusia eta laguntzailearen artean bokal bat edo gehiago galtzen dela adierazteko: *esa’utze* ‘esan deutse’, *jakingo’t* ‘jakingo dot’...
- Hitzak batzerakoan kontsonante bat galdu denean, adierazi egin dugu: *estaki(t) pa* ‘ez dakit ba’, *iño(k) pes* ‘inork ere ez’...
- Azentu markatua (´) zeinuaren bidez adierazi dugu: *gánbarie*, *káliek*, *gerríkue*... Azentu markatua ez duten hitzei ez diegu azenturik jarri: *bisimodue*, *eskumie*, *saratie*...

2. FONOLOGIA

Juan Madariaga, Margarita Agirre, Antonia, Estanis eta Jesusa.
Zengotitako Bengoa baserria.
I. Ojanguren Fondoa.

2.1. BOKALAK

Mallabiko euskarak, beste gehienek bezala bost fonema ditu: (/a/, /e/, /i/, /o/ eta /u/) eta hiru irekiera maila: **i** eta **u** itxiak dira, **e** eta **o** erdi itxiak eta **a** irekia.

Bokalak beste bokal edo kontsonante batekin kontaktuan jartzen direnean, zenbait aldaketa edo bilakaera gertatzen da.

2.1.1. BOKALEN BILAKAERA FONETIKOAK

A > E BILAKAERA

Ingurune batzuetan *a > e* bihurtzen da *i*, *u* bokalen ondoren dagoe-nean:

a) -a berezkoa duten hitzetan:

ardure ‘ardura’

tire! ‘tira!’

gure ‘gura’

...

Zenbait hitzetan ez da asimilazioa gertatzen, esaterako:

kia! ‘bai zera!’

ia ‘ea’

tia ‘izeba’

kutxa ‘kutxa’

arautza ‘arautza’

gauza ‘gauza’

makilla ‘makila’

Ama Birjiña ‘Ama Birjina’

...

Salbuespena dira, baita ere, *-ia* bukaera duten hitzak:

familixa ‘familia’

erromerixa ‘erromeria’

anaixa ‘anaia’

...

b) Mugatzailea eranstea:

- 1.
- i, -u*
- , + mug. Bilakaera hau erabatekoa da:

mutue ‘mutua’
uískixe ‘whiskia’
eskixe ‘eskia’
grasixe ‘grazia’
 ...

- 2.
- u*
- + konts. + mug.:

lagune ‘laguna’
egurre ‘egurra’
 ...

3. eta /o/-tik eratorritako
- i, u*
- bokalek ere asimilazioa eragiten dute:

astie ‘astea’
andrie ‘andrea’
lastue ‘lastoa’
arrastue ‘arrastoa’
 ...

c) /ai, ei/ diptongoa + mug.:

Ingurune honetan dipongoaren eta mugatzailearen artean <x> epentesia tartekatzen da (ik. epentesia):

gaixe ‘gaia’
naixe ‘nahia’
beixe ‘behia’
tantaixe ‘tantaia’
úrdaixe ‘urdaia’
 ...

d) /ai, ei/ + konts.:

Eiber ‘Eibar’
baiñe ‘baina’ (*baiña* ere esaten da)
bedeinketu ‘bedeinkatu’
maittetu ‘maitatu’
 ...

- e) /oi/ diptongoa + mug.:

goixe ‘goia’

loixe ‘lohia’

soixe ‘zohia’

émoixe ‘emaria’

...

Horietan ere epentesia tartekatzen da diptongoaren eta mugatzailearen artean (ik. epentesia).

- f) Hitzaren barrenean /oi/ diptongoak ez du beti aldaketa eragiten:

oillasko ‘oilasko’

Goitta ‘top. Goita’

koillara ‘goilara’

koittau ‘koitadu’

...

- g) /au, eu/ diptongoaren ondoren:

euskeldune ‘euskalduna’

*gauze*³ ‘gauza’

...

Eduki-ren adizkiak:

dauket

daukek/n

dauke

daukesu

...

- h) Morfema barruan:

1. *i, u + a*:

bieldu ‘bialdu’

ugeldu ‘ugaldu’

...

2. *Jardun*-en adizkiek ere asimilatu egiten dute:

dierdut ‘dihardut’

dierduk/n ‘diarduk/n’

dierdu ‘dihardu’

³ *Gauze* eta *gauza* bereizi egiten dira: ‘*gauza* bat erosi dot’ esaten da, baina ‘ez da *gauze* bierrako’

nierduen ‘niharduen’
zierduen ‘ziharduen’

...

3 *i, u* + konts.:

ikesi ‘ikasi’
ikerie ‘ikara’
irebasi ‘irabazi’

...

4. Aditz laguntzaileko adizkietan, erregistro neutroan:

giñen ‘ginen’
siñen ‘zinen’
zien ‘ziren’
deustesu ‘didazu’
deutzesu ‘diozu’

...

5. Hikako adizkietan ez da asimilazioa beti gertatzen:

giñan ‘gintuan’
intzan ‘hintzan’
suan ‘zuan’
jutzan ‘zioan’
najuan ‘nian’
genduan ‘genian’
eustan ‘hidan’

...

6. Partizipioak:

tiretu ‘tiratu’
uketu ‘ukatu’
siketu ‘sikatu’

...

Partizipio hauek ez dute leherkaria galtzen. Ondorengook, aldiz, galdu egiten dute.

7. -au (gazt. -ado) partizipioetan ez da asimilazioa gertatzen:

pinttau ‘pintatu’
inkau ‘tinkatu’
kantau ‘kantatu’

...

i) Deklinabideko morfemak:

1. Nominatibo pluralean *-ak* > *-ek*:

úmiek ‘umeak’

káliek ‘kaleak’

...

2. Datibo singularrean ez dago asimilaziorik:

sg. *umiai* ‘umeari’ pl. *úmiei* ‘umeei’

sg. *buruai* ‘buruari’ pl. *búruei* ‘buruei’

3. Adlatiboan, i, u amaiera duten hitzetan asimilazioa burutzen da.

Ermure ‘Ermura’

Ondarrure ‘Ondarrura’

Mallabire ‘Mallabira’

...

j) Atzizkiak:

-KA atzizkiak asimilazioa eragiten du

arríke ‘harrika’

estúlke ‘eztulka’

satíke ‘zatika’

...

Baina ez da hala gertatzen atzizki gehienekin:

-GARRI

aspigarri ‘azpigarri’

sikugarri ‘sikugarri’

goaikarri ‘gogaikarri’

...

-KADA

eskukada ‘eskukada’

poltzakada ‘poltsakada’

ostikada ‘ostikada’

arrikada ‘harrikada’

akillukada ‘akuilukada’

...

Mallabiko emakume talde bat, herriko plazan. P. Mugarza.

-ADA

abixada ‘abiada’

barrixada ‘auzune’

...

-DADE

belosidadie ‘abiadura’

abillidadie ‘abildadea’

kuriosidadie ‘kuriositatea’

...

-KERIA

umekerixa ‘umekeria’

astokerixa ‘astakeria’

...

-GARREN

bigárren 'bigarren'

irúgarren 'hirugarren'

...

-(T)AR

ermúarra 'ermuarra'

mallábittarra 'mallabitarra'

...

k) Zenbait morfema asimilatu egiten da.

-eLA konpletiboa:

dosule 'duzula'

dakisule 'dakizula'

...

-eNA erlatiboa/konpletiboa:

jakune 'zaiguna'

dosune 'duzuna'

...

2.1.2. HIATOAN DAUDEN BOKALEN ARTEKO BILAKAERAK

Bata bestearen ondoren dauden bokal bi silabatan ahoskatzen direnean hiatoa osatzen dute.

2.1.2.1. Erdiko bokalen bilakaera

Erdiko bokalak, *e*, *o*, itxi egiten dira *a*, *e*, *o* bokalen aurrean daudenean. Hiatoan dauden bokalen arteko bilakaera arruntenak hauexek dira:

EA > IE

a) Mugatzailea gehitzean:

Cdie 'Cda'

urrie 'urrea'

jutie 'joatea'

...

b) H-a galdu ondoren sortutako hiatuetan:

bier ‘behar’
sier ‘zehir’
sietz ‘zehatz’
bietz ‘behatz’
 ...

Behar hitzean *ea* > *ia* > *ie* > *i* gertatzen da: *behar* > *bear* > *biar* > *bier* > *bi*. Baiezko esaldietan, adizkiaren aurrean, monoptongatu egiten da *bi* eman arte: ‘*ser ekarri bida?*’ Ezezko esaldietan, aldiz, *bier* dugu: *estot eser bier* ‘ez dut ezer behar’.

Gereako auzoan, Markinaldeko hizkera egiten dutenek, *ea* > *ia* > *ie* > *i* asimilazioa burutzen dute:

dí ‘dira’
saldí ‘salda’
urtí ‘urtea’
 ...

Asimilazioa ez da beti gertatzen, ingurune batzuetan *ea* > *ia* gertatzen da:

‘-e + *hau*’ erakuslea
umiau ‘ume hau’
 ‘-e + -*ari*’ datibo atzizkia
kaliai ‘kaleari’
 ‘-e + -*arekin*’ sozietatiboa
semiakin ‘semearekin’
 ‘-e + *agaz*’ sozietatiboa
erregias ‘erregeagaz’
 ‘-e + *arentzat*’ destinatiboa
gastiantzat ‘gaztearentzat’
 ‘-e + *arengana*’ adlatiboa
abadiangana ‘abadearengana’
 ‘-e + *ago*’ konparatiboa
merkíau ‘merkeagoa’

EE > IE

Deklinabidean:

úmientzat ‘umeentzat’

mérkiena ‘merkeena’

átietan ‘ateetan’

...

EO > IO

a) Hitzaren barrenean:

biorra ‘behorra’

liorra ‘lehorra’

antiojue ‘antejoja’

...

b) *-e* + erakuslea:

semioi ‘seme hori’

úmioi ‘ume horiei’

astion ‘aste honetan’

...

c) *-e* + pluraleko mugatzaile hurbila:

gástion ‘gazteon’

étxion ‘etxeon’

...

Salbuespenak:

1. Kontsonante bat galdu ondoren sortutako bokal elkarketak:

eon ‘egon’

zeozer ‘zer edo zer’

beorri ‘berorri’

...

2. Izen berezietan:

Matio ‘Mateo’, *Lion* ‘Leon’, *Bermio* ‘Bermeo’ entzun daitezke nagusien artean, baina ez da orokorra.

EO > O

Hitz elkarketan *eo* > *o* soildu egiten da:

étxoste ‘etxe oste’

átondo ‘ate ondo’

...

Santa Katalina ermita. B. Mugarza.

OA > UA

gosúaue ‘gozoagoa’

berúaue ‘beroagoa’

...

Baina,

beróaldixe ‘beroaldia’

soróaldixe ‘zoroaldia’

...

OA > UE

egue ‘hegoa’

juen ‘joan’

lue ‘loa’

...

Gereako auzoan, Markinako hizkeraren eragina dutenek, *oa* > *ue* > *u* asimilazioa egiten dute:

etxekû ‘etxekoa’

andraskû ‘andrazkoa’

ikusikû ‘ikusikoa’

...

OE > UE

- a) Deklinabidean:

álbuetan ‘alboetan’
sóluetatik ‘soroetatik’
...

- b) Aditz jokatuan:

nauela ‘nagoela’
dauela ‘dagoela’
dauenien ‘dagoenean’
dauelako ‘dagoelako’
...

OO > UO

sorui ‘soro + hori’
ástuokin ‘asto horiekin’
...

2.1.2.2. /i_ + V/ arteko < x > epentesia

i eta ondorengo bokalaren artean <x> kontsonantea tartekatzen da:

- a) *-i* amaitzen direnetan:

ogixe ‘ogia’
uískixe ‘whiskya’
garbixe ‘garbia’
...

i bokala /e/ bokaletik eratorria denean ez da epentesia tartekatzen. Honen arabera honako bikote hauek aurki ditzakegu:

<i>arie</i> ‘area, goldea’	baina	<i>arixe</i> ‘haria’
<i>astie</i> ‘astea’	‘	<i>astixe</i> ‘astia’
<i>barrie</i> ‘barrea’	‘	<i>barrixe</i> ‘berria’
<i>ésie</i> ‘s letra’	‘	<i>esixe</i> ‘hesia’
<i>estie</i> ‘hestea’	‘	<i>estixe</i> ‘eztia’
<i>gásie</i> ‘gasa’	‘	<i>gasixe</i> ‘gazia’
<i>orie</i> ‘orea’	‘	<i>orixe</i> ‘horia’
<i>sarie</i> ‘sarea’	‘	<i>sarixe</i> ‘saria’

<i>seie</i> ‘xehea’	baina	<i>seixe</i> ‘6 zenbakia’
<i>subie</i> ‘sugea’	‘	<i>subixe</i> ‘zubia’
<i>surie</i> ‘zurea’	‘	<i>surixe</i> ‘zuria’
<i>urrie</i> ‘urrea’	‘	<i>urrix</i> ‘urria’
...		

b) /ai, ei/ diptongoa + mug.:

naixe ‘nahia’
nasaixe ‘lasaia’
jaixe ‘jaia’
deixe ‘deia’
seixe ‘6 zenbakia’
 ...

c) /oi / diptongoa + mug.:

goixe ‘goia’
loixe ‘lohia’
soixe ‘zohia’
 ...

Maileguek ez dute araua jarraitzen:

erresoie ‘arrazoia’
sasoie ‘sasoia’
balkoie ‘balkoia’
busoie ‘buzoia’
baloie ‘baloia’
 ...

d) -ia amaiera duten hitzetan:

nóbixie ‘andregai’
ábixie ‘habia’
óstixie ‘hostia’
istórixie ‘historia’
 ...

Izen bereziek ez dute araua jarraitzen: *Galizia, Venezia, Frantzia, Luzia, Maria*⁴...

⁴ *Marixe* entzun izan da, nagusien artean.

- e) -io amaiera duten hitzek bilakaera desberdinak dituzte:

*nóbix*o ‘nobio’
*rúbix*o ‘rubio’
*kánbix*o ‘kanbio’
*bárrix*o ‘barrio’
*Elorrix*o ‘Elorrio’
*Orix*o ‘Orio’
*julix*o ‘uztaila’

...

Baina, beste batzuek ez dute epentesia jasotzen: *ofísio* ‘ofizio’,
bísiue ‘bizio’, *palasiue* ‘palazioa’...

- f) Hitzaren barrenean:

1. H-a galdu ondoren

*bix*er ‘bihar’
*gix*errie ‘giharra’
*bix*otza ‘bihotza’
*urix*ola ‘uholdea’

...

2. ‘Izan’-en adizkietan:

*neukix*o ‘nioke’
*neikix*o ‘diezaioket’
*akix*o ‘hakio’
*neikix*an ‘nezakean’
*einkix*an ‘hezakean’

...

3. ‘Jakin’-en adizkietan:

*ekix*en ‘zekien’
*banekix*en ‘banekien’
*jakix*at ‘zakiat’
*dakix*an ‘dakian’
*banakix*an ‘banekian’

...

4. Beste adizki batzuek:

*darix*ola ‘dariola’

- g) Deklinabideko atzizkiak gehitzean:
báserrixetan ‘baserrietan’
mendíxetatik ‘mendietatik’
txikíxentzat ‘txikientzat’
 ...
- h) *-i-* + *-AGO* atzizkia:
geixa ‘gehiago’
sarrixa ‘sarriago’
 ...
 Baina, *gitxía* ‘gutxiago’
- i) Ei partikularen eta ondoko hitzaren artean:
eixebillen ‘ei zebilen’
eixeuken ‘ei zeukan’
eixeutzen ‘ei zion’
 ...
- j) *-keria* atzizkiaren aurrean:
astokerixa ‘astakeria’
txarrikerixa ‘txerrikeria’
sorokerixa ‘zorakeria’
 ...

2.1.2.3. *-a* + *a* > *-ie* bilakaera

Disimilazio-asimilazio kasurik arruntena da. Asimilazio-disimilazioak *-a* berezkoa duten hitzei mugatzailea gehitzean gertatzen dira eta emaitza *-ie* da. Lehenengo disimilazioa *aa* > *ea* eta ondoren asimilazioa *ia* > *ie* gertatzen da.

árbolie ‘arbola’
kapelie ‘kapela’
mobidie ‘mobida’
koka kolie ‘koka kola’
sídie ‘sida’
 ...

Joan eta *eroan* aditzetan *a* bokala disimilatu eta *ie* ematen du:

noie ‘noa’
oie ‘hoa’
doie ‘doa’
goies ‘goaz’
soies ‘zoaz’
soiese ‘zoazte’
doies ‘doaz’
daroiet ‘daramat’
daroiek/n ‘daramak/n’
daroie ‘darama’
daroiau ‘daramagu’
daroiesu ‘daramazu’
daroiesue ‘daramazue’
daroie ‘daramate’

Disimilazioaren ondorioz, hitzoina *-e* eta *-a* duten zenbait berba berdindu egin da deklinabide singularrean.

Horren adibide dira:

aba ‘habe’
alanbra ‘alanbre’
andra ‘andre’
arta ‘arte, zuhaitza’
balda ‘balde’
basurda ‘basurde’
bela ‘bele’
kurutza ‘gurutze’
laba ‘labe’
lândara ‘landare’
lora ‘lore’
oba ‘hobe’
ota ‘ote’
sara ‘zare’
suba ‘suge’

...

-kume osagarria duten hitz elkartuetan: *txorikuma* ‘txorikume’, *katakuma* ‘katakume’ *txarrikuma* ‘txerrikume’ *astokuma* ‘astakume’...

-une atzizkiaren eratorriak: *atêrruna* ‘aterrune’, *âusuna* ‘aizune’, *bâltzuna* ‘beltzune’, *edúrruna* ‘elur une’ *garbíuna* ‘garbi une’, *gorríuna* ‘gorri une’...

Baina horien ondoan, beste hauek ere baditugu: *kare* ‘kare’, *sare* ‘sare’, *ore* ‘ore’, *jende* ‘jende’, *ume* ‘ume’...

Familia giroko zenbait hitzetan hiatoa murriztu egiten da, $a + a > a$: *ama*, *aitte*, *úsaba* (Azkueren esanetan *ugatz* + *aita*), *áittitte*, *ámama*...

Otoitz ezagun baten, aldiz, *Aittiaren*, *semiaren*...esaten da.

Familiako beste izenek arau nagusiari jarraitzen diote: *osabie*, *alabie*...

Animalien *ama*-ri ‘txori amie’ esaten zaio.

Zenbait kasutan $a + a$ elkarketak *-ia* ere ematen du. Hala gertatzen da deklinabide singularreko kasu batzuetan:

dat.	<i>alaba</i> + <i>-ari</i>	>	<i>alabiai</i> ‘alabari’
gen.	<i>alaba</i> + <i>-aren</i>	>	<i>alabian</i> ‘alabaren’
sozi.	<i>alaba</i> + <i>-a(re)kin</i>	>	<i>alabiakin</i> ‘alabarekin’
dest.	<i>alaba</i> + <i>-a(re)ntzat</i>	>	<i>alabiantzat</i> ‘alabarentzat’

2.1.3. BOKAL LUZEAK

Bokal berdin bi elkartzen direnean bi fenomeno gertatzen dira:

- a) Biak soildu egiten dira eta iraupen normaleko bokala bihurtu:

maixe ‘mahaia’

txala ‘txahala’

ola ‘ohola’

...

- b) Bi bokalak ahoskatzen dira eta bokalari iraupen luzeagoa ematen zaio:

1. *b*, *d*, *g*, *r*, kontsonanteak galtzearen ondorioz:

suurre ‘sudurra’ ~ *surre* ‘hegoaldea’

laatza ‘laratza’ ~ *latza* ‘lakarra’

seena ‘zerena’ ~ *sena* ‘instintoa’

leena ‘legena’ ~ *lena* ‘aspaldi’

...

2. *b-a* galtzearen ondorioz:

beera ‘behera’ ~ *bera* (izenordaina)

miñe ‘mihia’ ~ *miñe* ‘mina’

laarra ‘sasia’ ~ *larra* ‘belardia’

saartu ‘zahartu’ ~ *sartu* ‘sartu’

saatza ‘sahatsa’ ~ *satza* ‘simaurra’

...

Hauetan ez dugu bokal arrunt / bokal luze bikoterik aurkitu:

aastu ‘ahaztu’
gaatu ‘geratu’
maatza ‘mahatsa’
meetu ‘argaldu’
naarra (soroko tresna)
seetu ‘xehetu’
baaki ‘badaki’
kaatxue ‘pertika mota bat’
laakue ‘ziria’
laatrue ‘daratulua’
...

3. Silaba bat galtzearen ondorioz:

sooser ‘zer edo zer’
noonos ‘noiz edo noiz’
naana ‘nora edo nora’
...

4. Deklinabideko adlatiboan, berbeta arinean:

a + ra > aa: *tabernaa* ‘tabernara’, *Markiñaa* (top) ‘Marki-nara’...
e + ra > aa: *etxaa* ‘etxera’, *kalaa* ‘kalera’, *Eiberraa* (top) ‘Eibarra’...
o + ra > aa: *solaa* ‘solora’, *basaa* ‘basora’, *Durungaa* (top) ‘Durangora’...

Hizkera patxadatsuan *-ara*, *-ora*, *-era* amaierak ere entzun daitezke:
basā / *basora*, *solā* / *solora*, *kalā* / *kalera*, *etxā* / *etxera*...

5. Balio enfatikoa ematean:

traaankill ibilli! ‘lasai ibili’
edarra dénporie! ‘ederra eguraldia’
poolitte! ‘polita’
beero eitte jok ‘bero egiten dik’
baai sera! ‘bai zera’
mee-meeie! ‘mehe-mehea’
...

Osma auzoa. P. Mugarza.

2.1.4. BOKAL GALTZEA

- a) Hitz elkartuetan lehen osagaia bi silabakoa denean, amaierako *-i* galdu egiten da:

armáilla ‘harmaila’ (harri > ar-)

arkúmie ‘arkumea’ (ardi > ar-)

betúla ‘betilea’ (begi > bet-)

íttaurran ‘itaurrean’ (idi > it-)

...

- b) Bi silaba baino gehiagoko hitzetan azken bokala galdu egiten da:

burdinkurutzie ‘burdingurutzea’

elíxpíe ‘elizpea’

itturrondue ‘iturrondoa’

etxékandrie ‘etxekandrea’

estártertza ‘estrata ertza’

...

2.1.5. BOKAL GEHITZEA

‘R’-z hasten diren hitz maileguetan bokala ezartzen zaie aurretik. Bokala hori *e*- izan ohi da gehienetan:

<i>erruberie</i> ‘gurpila’	<i>errétratue</i> ‘argazkia’
<i>errétirue</i> ‘erretiroa’	<i>errégalue</i> ‘oparia’
<i>erresau</i> ‘otoitz egin’	<i>errébantxie</i> ‘errebantxa’
<i>errésarixue</i> ‘arrosario’	<i>erresoie</i> ‘arrazoia’
<i>érreixie</i> ‘marra’	<i>errekaue</i> ‘errekadua’
<i>errébotie</i> ‘errebotea’	<i>errétenie</i> ‘erretena’
<i>errébistie</i> ‘aldizkaria’	<i>errekistau</i> ‘miatu’
<i>errémedixue</i> ‘erremedioa’	<i>errendidu</i> ‘errenditu’

...

Beste kasu batzuetan, aldiz, *a*- da:

arratoie ‘arratoia’
arrákalie ‘arrakala’
árriskue ‘arriskua’
arraskau ‘hazka egin’

...

Hala ere mailegu berriagoetan ez zaio lege honi jarraitu, eta inguruko erdaren ereduak hobetsi dira. Horrela, bada, mailegu berrienak bokal protetiko barik azalduko dira:

<i>rádixue</i> ‘irratia’	<i>rékorra</i> ‘recorda’...
<i>rúbixue</i> ‘horaila’	<i>Renaulte</i> ‘Renault’
<i>rasie</i> ‘arrazaz’	<i>republikie</i> ‘errepublika’
<i>rárue</i> ‘arraroa’	<i>resultaue</i> ‘emaitza’
<i>rebuelte</i> ‘nahaskia’	<i>rotondie</i> ‘rotonda’

...

2.1.6. DIPTONGOAK

Mallabiko euskaran, beste gehienetan bezala, goranzko eta beheranzko diptongoak ditugu. Ohikoenak beheranzko diptongoak dira. Goranzkoak, ia gehienetan, maileguak dira.

2.1.6.1. Beheranzko diptongoak

au diptongoa

- a) Diptongo hau oso ugaria da. Berezko diptongoak:
 Hitz arruntetan: *lau* 'lau', *gaur* 'gaur', *saunke* 'zaunka'...
 Erakusleetan: *au* 'hau', *berau* 'berau'...
 Adizkietan: *dau* 'du', *nau*, *dau* 'du'...
- b) *au* diptongo bigarrenkariak:
1. gaztelerazko *-ado* amaieradun partizipioak:
pagau 'pagatu'
jubilau 'jubilatu'
sobrau 'sobratu'
amatau 'amatatu'
 ...
 2. *ao* diptongotik eratorria:
ardau 'ardo'
makállau 'makailao'
garau 'garau', 'ale'
 ...
- c) *au* > *o* monoptongazioa:
 Nor-nork saileko adizkietan: *nok* 'nauk', *non* 'naun',
nosu 'nauzu', *nosue* 'nauzue'
- d) *au* > *a* monoptongazioa:
 Hitz hasieran, berba batzuetan gertatzen da: *arpeixe*
 'aurpegia', *antxume* < *auntz*, baina gorde egin da beste
 askotan: *aurki* 'aulki', *Aurtein* (top.), *aurrie* 'aurrea',
auntz 'ahuntz'...
Lau hitzaren konposatuetan *au* > *a* gertatzen da: *larogei*
 'laurogei', *lârenak* 'laurdenak'...
- e) *au* / *eu* diptongoen arteko nahastea gertatzen da hitz gutxi
 batzuetan:
autse / *eutse* 'hautsa'
âurrie / *êurrie* 'aurrea'
gausie / *geusie* 'gauza'
dauke / *deuke* 'dauka'
 ...

Bilakaera ez da erabatekoa: *au* ‘hau’, *gaur* ‘gaur’, *nau* ‘nau’, *dau* ‘du’...

eu diptongoa

a) Berezko diptongoak:

Hitz arruntetan: *eurixe* ‘euria’, *eutsi* ‘eutsi’, *éuskerie* ‘euskara’, *eulixe* ‘eulia’...

Izenordain indartuetan: *neu* ‘neu’, *eu* ‘heu’, *eurek* ‘eurak’, *geu* ‘geu’, *seu* ‘zeu’, *seuek* ‘zeuek’...

Adizkietan: *neuke* ‘neuke’, *eunke* ‘huke’, *leuke* ‘luke/lukete’, *geunke* ‘genuke’, *seunke* ‘zenuke/zenukete’...

b) Diptongoak sortu egin dira bokal arteko kontsonante bat erortzean:

éuskixe ‘eguzkia’

euerdixe (*eberdixe* ere bai) ‘eguerdia’

éuena ‘eguenta’ [osteguna]

...

c) *eu* > *e* monoptongazioa

Zalantza dago zenbait adizkitan: *neuke/nuke*, *leuke/luke*...

ai diptongoa

a) Diptongo ugaria da: *bai* ‘bai’, *aitte* ‘aita’, *tantaixe* ‘tantaia’, *sabai-xe* ‘sabaia’, *anaixie* ‘anaia’, *māixue* ‘maisua’, *gaittesen* ‘gaitezen’, *nai* ‘nahi’...

b) Diptongo bigarrenkariak:

1. Tinbre aldaketaren eraginez:

gastai (<gaztae) ‘gazta’

baie ‘bahea’

...

2. Kontsonante bat galdu ondoren:

ebai ‘ebagi’

estaitt ‘eztakit’

alabaik ‘alabarik’

...

c) *ai* > *a* murrizketa:

1. Bustidurak diptongoaren murrizketa eragin du:

atxa ‘haitza’

gáñien ‘gainean’

...

2. *ai* > *a* murrizketa hitz amaieran

espana ‘ezpaina’

sana ‘zaina’

sala ‘zala, zaila’

...

ei diptongoa

a) Jatorrizko diptongoak:

beixe ‘behia’

géixa ‘gehiago’

deixe ‘deia’

sei ‘sei’

...

b) Diptongo bigarrenkariak sortu dira:

1. Tinbre aldaketaren eraginez:

beie ‘behea’

seie ‘xehea’

meie ‘mehea’

...

2. Diptongoa erori ondoren:

eiñ ‘egin’

leike ‘legike’

keixie ‘gerezia’

keisie ‘geriza’

...

c) *ei* > *e* monoptongazioa:

señek ‘zeinek’

ogeta... ‘hogeita...’

...

Diptongoa hausten den kasu bakarra *le.idu* ‘irakurri’ izan daiteke.

oi diptongoa

/oi/ diptongoa duten berbak gutxi dira:

soixe ‘zohia’

goixe ‘goia’

loixe ‘lohia’

oixe ‘oia’

...

Maileguak, aldiz, ugari aurki daitezke. Gaztelerazko *-on* amaiera duten hitzak *-oi* diptongoz amaitzen dira: *sermoi* ‘sermoi’, *balkoi* ‘balkoi’, *erre-soi* ‘arrazoi’, *sasoi* ‘sasoi’, *busoi* ‘postontzi’, *koltxoi* ‘koltxoi’, *frontoi* ‘frontoi’, *peoi* ‘peoi’, *leoi* ‘lehoi’...

Gazteleraz *-ion* amaiera dutenek, berriz, beste bilakaera bat izan dute. Hauen emaitza *-iño* da: *okasiño* ‘okasio’, *sesiño* ‘sesio’, *ilusiño* ‘ilusio’, *bakasiño* ‘opor’, *telebisiño* ‘TB’, *ebalusiño* ‘ebaluazio’, *nasiño* ‘nazio’, *deklarasiño* ‘deklarazio’...

Diptongo batzuek sortu egin dira. Esaterako:

a) *Joan* eta *etorri*-ren adizkietan, *a* > *ie* bilakatzearen ondorioz:

oie ‘hoa’

noie ‘noa’

oie ‘hoa’

daroie ‘darama’

...

b) Kontsonante baten galeraren ondoren:

– Partitiboan: *alakoik* ‘halakorik’, *gogoik* ‘gogorik’, *soloik* ‘sororik’...

– Bigarren mailako erakuslea: *arkondarioi* ‘alkandora hori’, *kontuoi* ‘kontu hori’, *gerrioi* ‘gerra hori’...

c) *oi* > *o* murrizketa:

Ondoko kontsonantearen palatalizazioak diptongoaren murrizketa eragin du:

goxa ‘goiza’

oñe ‘oina’

...

Hiatoa egiten da inoiz: *mo.ittie* ‘Aski beltza’

2.1.6.2. Goranzko diptongoak

Autore askoren ustez, euskaraz ez dugu goranzko diptongorik, gehienak maileguen bidez sartuak dirateke. Honako hauek aurki ditzakegu Mallabiko euskaran:

[ja] *sjarrue* ‘zigarroa’, *bjajie* ‘biajea’...

[je] *bjerra* ‘beharra’, *ljerra* ‘legarra’...

[jo] *nasjonal* ‘nazionala’...

[wa] *gwar(da)sola* ‘guardasola’, *swabie* ‘suabea’, *Jwan* ‘Juan’, *kwatro* ‘kuatro’...

[we] *guenengue* ‘top. Guenengoa’, *swertie* ‘suertea’, *pwestue* ‘puestoa’, *juen* (< juan < joan)...

[wi] *swiñe* ‘suhia’, *ipwiñe* ‘ipuina’, *jwisiue* ‘judizioa’...

Denak ez datoz bat [wi] (bokalerdia + bokala) diptongo hau goranzkoa ala beheranzkoa ote den. Mitxelenak (1990) eta Txillardegik (1982) goranzkoen artean kokatzen dute.

Ez da oso arrunta, baina bada adibideren bat: *swiñe* ‘suhia’

Partitibozko formetan-eta agertzen da diptongo bigarrenkari moduan:

dirwik ‘dirurik’

modwik ‘modurik’

eskwik ‘eskurik’

...

Maileguetan: *kwittae* ‘koitadoa’, *swísue* ‘suitzarra’, *bwítrie* ‘saia’ ...

ui > *u* monoptongaketa

bigune ‘biguina’

mun ‘muin’

...

Nahiz eta diptongo gisa ere ahoskatzen diren, patxadatsu hitzegiten denean, hiatoa dugu:

su.ertie ‘suertea’, *bu.elti.e* ‘buelta’, *asi.ertu.e* ‘azertua’, *nasi.onala* ‘nazionala’, *Gu.enengu.e* ‘top. Guenengoa’, *ju.isi.u.e* ‘epaiketa, sena’...

Zenbait diptongo murriztu ere egin da monoptongazio bidez:
inpernue ‘infernua’, *gobernue* ‘gobernua’, *enterrue* ‘enterrua’, *desterrue* ‘desterrua’, *agusille* ‘udaltzaina’, *amorrainē* ‘amuarraina’, *solte* ‘gazt. suelto’, *armosue* ‘gazt. almuerzo’...

Zenbaitetan diptongoak kontsonante bat tartekatuz hautsi dira:

erruberie (< ‘gazt. rueda’)

subertie (< ‘gazt. suerte’) Ez da oso arrunta Mallabian.

Eta beste batzuetan *u > b* eginez:

eberdixe (euerdixe < eguerdixe) ‘eguerdia’

dabe (dau + e) ‘dute’

nabe (nau + e) ‘naute’

gaba (gau + a) ‘gaua’

2.1.6.3. Bustidura

Diptongoak hausteko beste bide bat bustidura da:

‘Vj + z/tz’ > ‘V(j) + x, s/tx’ bustiduraren ondorioz murriztu egin da zenbait diptongo:

axe ‘haize’

gox ‘goiz’

keixa (< kereiza) ‘gerezia’

lexarra (< leizarra) ‘lizarra’

gatx ‘gaitz’

atx ‘haitz’

nos ‘noiz’

nas ‘naiz’

as ‘haiz’

atxur ‘aitzur’

bakotx ‘bakoitz’

urretx (< urreitz) ‘hurritz’

...

Bustidurak, baina, ez du beti diptongoa murriztu eta gorde eginda kasu batzuetan *ñ*, edo *ll* aurrean. Gainera, beti ez dago hain argi bustiduraren ondorioz murrizketarik gertatzen den:

baiña/baña, *praille/pralle*...

Beste batzuetan badirudi diptongoa argiago agertzen dela:

lain ‘lain’, *ain* ‘hain’, *gain* ‘gain’, *sain* ‘zain’, *usain* ‘usain’, *sein* ‘zein’, *bein* ‘behin’, *erein* ‘erein’, *errain* ‘errain’...

/tt/ bustiaren aurrean diptongoa gordetzeko joera dago:

maitte ‘maite’, *naitte* ‘nahita’, *aitte* ‘aita’, *baitte* ‘baita’, *saitte* ‘zaitez’
Goitta ‘top. Goita’, *Apoitte* ‘top. Apoita’...

Oi diptongoa gorde egin da kasu gehienetan:

goi ‘goi’, *loi* ‘lohi’, *soi* ‘zohi’, *morroi* ‘morroi’, *soin* ‘soin’, *Goitta* (top)...

Goitta baserria. P. Mugarza.

2.1.7. ALDAERA LEXIKOAK

Aldaera lexikoa deitzen diogu, aldaketa fonologikoren bat jaso duten hitzei. Hizkeraren ezaugarri dira, baina multzo mugatuak dira eta, horrexegatik, aldaketa horiek ez dira arauak.

- a) $e > a$ aldaketa gertatzen da hitz batzuetan:

baltz ‘beltz’
bardiñ ‘berdin’
barres ‘berriz, ostera’
barri ‘berri’
barríketa ‘berriketa’
barristau ‘berriztatu’
bastar ‘bazter’
edar ‘eder’
partika ‘gazt. pértiga’
txarri ‘txerri’
 ...

Baina beste berba askotan ez da bilakaera gauzatu:

<i>agertu</i> ‘agertu’	<i>erri</i> ‘herri’
<i>aker</i> ‘aker’	<i>erru</i> ‘kulpa, ‘titi’
<i>alper</i> ‘alfer’	<i>esker</i> ‘esker’
<i>aterri</i> ‘ateri’	<i>gerri</i> ‘gerri’
<i>atertu</i> ‘atertu’	<i>ixerdi</i> ‘izerdi’
<i>báserri</i> ‘baserri’	<i>músker</i> ‘musker’
<i>bider</i> ‘bider’	<i>oker</i> ‘oker’
<i>eberdi</i> ‘eguerdi’	<i>píper</i> ‘piper’
<i>erbi</i> ‘erbi’	<i>ister</i> ‘izter’
<i>erdi</i> ‘erdi’	<i>pítxer</i> ‘pitxer’

- b) $o > u$ aldaketa. Bilakaera hau *non* galdetzailearekin gertatzen da:

<i>nun</i> ‘non’	<i>nuntarra</i> ‘nontarra’
<i>nungo</i> ‘nongo’	<i>nunbaitten</i> ‘nonbaiten’

...

- c) $i > u$ aldaketa. Beste hizkera batzuetan hasiera *i-* duten hitz batzuk *u-* dute gurean:

u(r)garixosue ‘igela’
ulie ‘ilea’
untzie ‘iltzea’
úsena ‘izaina’
urune ‘irina’
urten ‘irten’
 baina *igerixan* ‘igerian’ (*uger* Bizkaia gehiengan)
 ...

d) Beste aldaera batzuek

<i>aista</i> ‘ahizpa’	<i>eskuma</i> ‘eskuin’
<i>akillu</i> ‘akuilu’	<i>etara</i> ‘atera’
<i>ardau</i> ‘ardo’	<i>ete</i> ‘ote’
<i>asur</i> ‘hezur’	<i>etzun</i> ‘etzan’
<i>burruka</i> ‘borroka’	<i>gaba</i> ‘gaua’
<i>dana</i> ‘dena’	<i>iger</i> ‘ihar’
<i>emon</i> ‘eman’	<i>ikutu</i> ‘ukitu’
<i>erren</i> ‘errain’	<i>iruntzi</i> ‘irentsi’
<i>erremerixa</i> ‘erromeria’	<i>itxi</i> ‘utzi’
<i>erropa</i> ‘arropa’	<i>kerten</i> ‘kirten’
<i>erres</i> ‘erraz’	<i>lélena</i> ‘lehena’
<i>erun</i> ‘eroan’	<i>urrin</i> ‘urrun’
<i>eskiñi</i> ‘eskaini’	

...

2.2. KONTSONANTEAK

2.2.1. FONEMA KONTSONANTIKOAK

Mallabiko euskarari, mendebalde osoan bezala, honako fonemak aurki ditzakegu:

- /p/ Ezpainetako leherkari ahoskabea
posa ‘poza’, *sápatue* ‘larunbata’, *parra* ‘parra’ ...
- /b/ Ezpainetako leherkari ahostuna
abarra ‘abarra’, *bierra* ‘beharra’, *besue* ‘besoa’ ...
- /t/ Hortzetako leherkari ahoskabea
taketa ‘taketa’, *atie* ‘atea’, *ortue* ‘baratza’...
- /d/ Hortzetako leherkari ahostuna
dirue ‘dirua’, *adarra* ‘adarra’, *bedarra* ‘belarra’
- /k/ Beloko leherkari ahoskabea
kateie ‘katea’, *koxkie* ‘koxka’, *ekin* ‘ekin’...
- /g/ Beloko leherkari ahostuna
garixe ‘garia’, *gaba* ‘gaua’, *gorue* ‘gorua’...
- /tz/ Bizkar hobietako afrikari ahoskabea
átzera ‘atzera’, *gatza* ‘gatza’, *bitze* ‘bitsa’...
- /s/ Goi hobietako frikari ahoskabea
sabala ‘zabala’, *asie* ‘aza’, *gosie* ‘gosea’

Mallabia. I. Ojanguren Fondoa.

- /tx/ Sabai aurreko afrikari ahoskabea
txakurre 'txakurra', *etxie* 'etxea', *gatxa* 'gaitza'
- /x/ Sabai aurreko frikari ahoskabea.
bixigue 'bixigua', *axie* 'haizea', *keixie* 'gerezia'...
- /m/ Ezpainetako sudurkari ahostuna
mutikue 'mutikoa', *samie* 'sama', 'lepoa', *matrallie* 'matraila'...
- /n/ Goi hobietako sudurkari ahostuna
nagixe 'nagia', *ernarie* 'enara', *espana* 'ezpaina'...
- /ñ/ Sabai aurreko sudurkari ahostuna
agiñe 'hagina', *baña* 'baina', *miñe* 'mina'...
- /l/ Goi hobietako alboko ahostuna
logurie 'logura', *labie* 'labea', *lugana* 'luebana'...
- /ll/ Sabaiko alboko ahostuna
mállie 'maila', *ollue* 'oiloa', *salle* 'saila'...
- /r/ Goi hobietako dardarkari bakun ahostuna
ure 'ura', *berakatza* 'berakatza', *sarie* 'sarea'...
- /rr/ Goi hobietako dardarkari azkar ahostuna
larrixe 'larria', *urrie* 'urrea', *gorrixe* 'gorrixe'...

- /f/ Ezpain hortzetako frikari ahoskabea
famie ‘fama’, *fábrikie* ‘fabrika’, *fúbola* ‘futbola’...
- /tt/ Sabaiko leherkari ahoskabea
aitte ‘aita’, *kitterrie* ‘kitarra’, *aittu* ‘aditu’...
- /dd/ Sabaiko leherkari ahostuna
indderra ‘indarra’, *kínddie* ‘ginda’, *ainddu* ‘agindu’...
- /j/ Beloko frikari ahoskabea
jabie ‘jabea’, *bajau* ‘bajatu’, *kajoie* ‘kajoia’...

2.2.2. FONEMEN BANAKETA

Fonema kontsonantiko eta bokaliko guztiak ager daitezke hitz barruan. Hasierako eta azken kokaguneari erreparatuko diogu, beraz.

Bokalak guztiak ager daitezke lehen eta azken kokagunean:

alaba ‘alaba’, *esku* ‘esku’, *ixeko* ‘iseba’, *okela* ‘okela’, *usain* ‘usain’; *ama* ‘ama’, *gaste* ‘gazte’, *euri* ‘euri’, *solo* ‘soro’, *saku* ‘zaku’...

Kontsonanteak, aldiz, ez. Hasierako kokagunean ez da /tz/ agertzen, ez eta /tt/, /dd/ eta /ñ/ sabaikariak ere. Dardarkariaren kasuan hurrengo bokalaren tinbre bereko bokal protetiko bat jartzea izan da ohitura zaharra: *erremexie* ‘erromeria’, *erregalue* ‘oparia’, *erresoie* ‘arrazoia’... Azken kokagunean agertzen diren fonema kontsonantikoak ez dira asko.

HASIERAN

p *posa* ‘poza’, *piperra* ‘piperra’

b..... *besue* ‘besoa’, *bidie* ‘bidea’

t *taketa* ‘taketa’, *tellatue* ‘teilatua’

d..... *damue* ‘damua’, *diruedirua*

k..... *keie* ‘kea’, *kokota* ‘kokota’

g..... *gausie* ‘gauza’, *gosie* ‘gosea’

tt..... ———

dd....———

tz.....———

s..... *semie* ‘semea’, *sue* ‘sua’

tx..... *txakurre* ‘txakurra’, *txingerra* ‘txingarra’

x..... ———

AZKENEAN

eup! (eup! deitzeko hitza)

———

bat ‘bat’, *dot* ‘dut’

———

nik ‘nik’, *dok* ‘duk’, *etxak* ‘ez zagok’

———

gogaitt ‘gogait’, *albaitt* ‘ahal bait’

———

baltz ‘beltz’, *garratz* ‘garratz’

beres ‘berez’, *es* ‘ez’

gatx ‘gaitz’, *motx* ‘motz’

———

f.....	<i>fasil</i> ‘erraz’, <i>firmau</i> ‘sinatu’	——
m....	<i>miiñe</i> ‘mihia’, <i>mosue</i> ‘musua’	——
n.....	<i>nausixe</i> ‘nagusia’, <i>nasai</i> ‘lasai’	<i>jan</i> ‘jan’, <i>plazan</i> ‘plazan’
ñ....	——	<i>miñ</i> ‘min’, <i>jakiñ</i> ‘jakin’
l.....	<i>lurre</i> ‘lurra’, <i>labana</i> ‘labaina’	<i>makal</i> ‘makal’, <i>epel</i> ‘epel’
ll.....	<i>llábie</i> ‘giltza’	<i>ill</i> ‘hil’, <i>burpill</i> ‘gurpil’
r.....	——	——
rr.....	<i>radixue</i> ‘irratia’, <i>rarue</i> ‘arraroa’	<i>amar</i> ‘hamar’, <i>diar</i> ‘deiadar’
j....	<i>jai</i> ‘jai’ <i>jaso</i> ‘jaso’	——

2.2.3. TXISTUKARIEN NEUTRALIZAZIOA

Mallabiko euskaran, mendealde osoan bezala, txistukarien neutralizazioa gertatzen da. Frikarietan goi-hobietakoaren <s> aldekoa da neutralizazioa: *serue* ‘zerua’, *asala* ‘azala’, *gastie*, ‘gaztea’, *erres* ‘errez’... Afrikarietan, aldiz, bizkar hobietakoaren <tz> aldekoa da: *satza* ‘satsa’, *utze* ‘hutsa’, *autze* ‘hautsa’, *lotzie* ‘lotsa’...

2.2.4. HASIERAN AGER DAITEZKEEN KONTSONANTE MULTZOAK

-PR: *probie*, *prémiñie*, *praillie*...
 -FR: *frénue*, *freskue*...
 -TR: *trumoie*, *trástie*...
 -KR: *kristela*, *krixaue*...
 -BR: *brasie*, *bríllue*...
 -DR: *dragie*, *drógie*...
 -GR: *grasixe*, *gradue*...
 -PL: *plasie*, *plántie*...
 -FL: *flójue*, *fláutie*...
 -KL: *klásie*, *klarue*...
 -BL: *blaustadie*, *blastiue*...

2.2.5. KONTSONANTE ELKARKETAK

2.2.5.1. Kontsonante berdinak

Elkartzen diren kontsonanteak /t/, /k/, /s/, /n/ eta /l/ dira. Bien elkar-ketatik kontsonante bakarra entzuten da. Albokoaren kasuan ez dago hain argi:

- t + t = /t/: *estot topau.../estotopau/* ‘ez dut topatu’
 -k + k = /k/: *estok kontau bier.../estokontau bier/* ‘ez duk kontatu behar’
 -s + s = /s/: *es san.../esan/* ‘ez zen’
 -n + n = /n/: *esan najuan.../esanajuan/* ‘esan nian’
 -l + l = /l.l/: *papel lixue.../papel lixue/* ‘paper leuna’

2.2.5.2. Kontsonante desberdinak

- a) Leherkari ahoskabea + leherkari ahostuna
 -t + b = /p/ ~ /t.b/: *bat be es./bapes/* ‘batere ez’ ~ *bat bes / bat.bes/* ‘bat ere ez’
 -t + b = /t/: *estot bier.../estobier/* ‘ez dut behar’
 -t + b = /t.b/: *bat bera bes.../batbera bes/* ‘bat bera ere ez’
 -t + d = /t.d/: *bat dauket.../batdauket/* ‘bat daukat’
 -t + d = /d/: *estauket diruik.../estaukediruik/* ‘ez daukat dirurik’
 -t + g = /g/: *semat gausa... /semagausa/* ‘zenbat gauza’
 -k + b = /b/: *étxok balixo.../etxobalixo/* ‘ez dik balio’
 -k + d = /d/: *seiñek daki.../seiñedaki/* ‘zeinek daki’
 -k + g = /g/: *gausak gorde.../gausagorde/* ‘gauzak gorde’
- b) Leherkari ahoskabea + leherkari ahoskabea
 -k + t = /t/: *estok tóntue.../estotóntue/* ‘ez duk tontoa’
 -k + p = /p/: *nik pentzau.../nipentzau/* ‘nik pentsatu’
- c) Leherkari + sudurkaria
 Normalean bi soinuak entzuten dira, baina batzuetan leherkaria mututzea gerta daiteke:
 -t + m = /t.m/: *senbat mediku.../amar bat mediku/* ‘hamar bat mediku’
 -t + n = /t.n/~ /n /: *estot nai.../estot nai/ ~ /estonai/* ‘ez dut nahi’
 -k + m = /k.m/~ /m /: *estok makala.../estokmakala/ ~ /estomakala/* ‘ez duk makala’
 -k + n = /k.n/~ /n/: *estok nai.../estok.nai/ ~ /estonai/* ‘ez duk nahi’
- d) Leherkari + txistukari frikaria
 -t + s = /s/: *estot sabaldu.../estosabaldu/* ‘ez dut zabaldu’
 -k + s = /s/: *posik satos.../posisatos/* ‘pozik zatoz’

- e) Afrikatua + leherkaria
 -tz + d = /sd/: *otz dago...*/osdago/ ‘hotz dago’
 -tz + b = /sb/: *biotz bakue...*/biosbakue/ ‘bihotz gabekoa’
 -tz + g = /sg/: *baietz galdu...*/baiesgaldu/ ‘baietz galdu’
- f) Txistukaria + leherkari ahostuna
 Leherkaria ahoskabe bihurtzen da ‘ez’ partikularen ondoren, baina ez bestela:
 -s + b = /s.p/: *es badau...*/espadau/ ‘ez badu’
 -s + b = /s.b/: *burus bera...*/burusbera/ ‘buruz behera’
 -s + d = /s.t/: *es dator...*/estator/ ‘ez dator’
 -s + d = /s.d/: *oiñes dator...*/oiñesdator/ ‘oinez dator’
 -s + g = /k/: *es gabis...*/eskabis/ ‘ez gabiltza’
 -s + g = /s.g/: *enas galduko...*/enas.galduko/ ‘ez naiz galduko’
- g) Txistukaria + sudurkaria
 /sn/ taldea murriztu egiten da ‘ez’ partikularekin elkartzean, baina ez bestelakoetan:
 -s + n = /n/: *es nabil...*/enabil/ ‘ez nabil’
 -s + n = /s.n/: *oiñes noie...*/oiñesnoie/ ‘oinez noa’
 -s + m = /s.m/: *es makurtu...*/esmakurtu/ ‘ez makurtu’
- h) Txistukaria + albokoa
 ‘Ez’ + aditz flexioa denean taldea murriztu egingo da, baina ez bestelako kasuetan:
 -s + l = /l/: *es leuke...*/eleuke/ ‘ez luke’
 -s + l = /s.l/: *es lukartu...*/eslukartu/ ‘ez lukartu’
- i) Txistukaria + beloko frikaria
 Sabai aurreko frikari ahoskabe bihurtzen da ‘ez + alokutibozko flexioa’ elkartzean, baina ez beste inguruneetan:
 -s + j = /tx/: *es jan...*/etxan/ ‘ez zagon’
 -s + j = /s.j/: *es jan...*/esjan/ ‘ez jan’
- j) Sudurkaria + sudurkaria
 -n + n = /n/: *egon nas...*/egonas/ ‘egon naiz’
 -n + m = /m/: *San Martin...*/Samartin/ ‘San Martin’
 -n + m = /n.m/: *Julian medikue...*/Julianmedikue/ ‘Julian medikua’

Orraittio Euskara Elkarteko kideak.

- k) Sudurkaria + leherkaria
-n + b = /n.b/: *jun biot...*/junbiot/ ‘joan behar dut’
-n + d = /n.d/: *éitten dabela...*/éittendabela/ ‘egiten duela’
- l) Sudurkaria + frikari txistukaria
-n + s = /n.s/: *setan sabis...*/setansabis/ ‘zertan zabiltza’
-n + s = /s/: *ibiltten san...*/ibilttesan/ ‘ibiltzen zen’
- m) Dardarkaria + txistukaria, sudurkaria, leherkaria
-r + s = /r.s/: *nor sartu da...*/norsartu da/ ‘nor sartu da’
-r + n = /r.n/: *billur nas...*/billurnas/ ‘bildur naiz’
-r + d = /r.d/: *nor dabil...*/nordabil/ ‘nor dabil’

‘Behar’en kasuan -r galdu egiten da aditz flexioari lotzen zaionean:
esta esan bier ‘ez da esan behar’, baina, *esanbida* ‘esan behar da’.

n) Albokoa + leherkaria

$-l + p = /l.p/$: *mutill politte...*/mutil.politte/ ‘mutil polita’

$-l + d = /l.d/$: *il dau...*/ilddau/ ‘hil du’

$-l + k = /l.g/$: *il + -ko...*/ilgo/ ‘hilko’

ñ) Albokoa + txistukaria

$-l + s = /l.s/$: *il san...*/ilsan/ ‘hil zen’

2.2.6. KONTSONANTE TALDEAK MURRIZTEA

$-mb- > -m-$:

semat ‘zenbat’, *batamat* ‘baten bat’...

$-rk- > -k-$:

nok ‘nork’, *sek* ‘serk’, ak ‘hark’⁵...

$-rt- > -t-$:

setan ‘zertan’, *atan* ‘hartan’, *atatik* ‘hartatik’...

$-ns- > -s-$:

transformadora ‘transformadorea’, *trasportie* ‘transportea’...

$-sz- > -s-$:

disipliñie ‘diziplina’...

2.2.7. KONTSONANTE GALTZEA

2.2.7.1. Aditzean

$-n$ batez amaitzen diren aditzek n hori galdu egiten dute laguntzaileari lotzen zaizkionean:

Don Julianek pentzatze(n) juan asarratute ebisela ‘Don Julianek pentsatzen zian haserretuta zebiltzala’.

Alan esate(n) juan berak ‘Hala esaten zian berak’.

Txiliñai saatie etatze(n) jutzan ‘Txilinari zarata ateratzen zioan’.

Hala ere, zenbaitetan gorde egiten da. Hau bi kasutan gertatzen da:

a) Aditz nagusiaren eta laguntzailearen artean beste osagai bat (*ba-, behar, ei, nahi...*) sartzen dugunean:

Etxien ónek ikusten bájustesak, bélarrixok berotuko justesak

⁵ *arek*, beharbada sarriago, baina biak entzuten dira.

‘Etxean hauek ikusten badizkide, belarriok berotuko zizikide!’
Estok gutxi jan bier! ‘Ez duk gutxi jan behar!’

- b) Aditz laguntzailearen lehen silaban *da-* dugunean:

Traaka jun da ‘Trabakura joan da’

Jan dau ‘Jan du’

Esan dabe ‘Esan dute’

2.2.7.2. Bokal artean

Normalean galtzen diren kontsonanteak hauexek dira: *b*, *d*, *g*, *h* eta *r*.

- a) $b > \emptyset / V \text{---} V$

Traaka ‘Trabakura’

Hala ere, adibideren bat izan arren, *b* ez galtzea da ohikoena:

traba ‘traba’, *gaba* ‘gau’, *osaba* ‘osaba’, *sabaixe* ‘sabaia’...

- b) $d > \emptyset / V \text{---} V$

earto ‘ederto’, *earra* ‘ederra’, *aiskiretu* ‘adiskidetu’, *baakit*

‘badakit’, *despeidie* ‘despedida’, *meidie* ‘medida’...

- c) $d > r / V \text{---} V$

aguro ‘agudo’, *aiskire* ‘adiskide’, *entzeira* ‘en seguida’, *krixer-*

rie ‘neskamea’, *eran* ‘edan’, *irixe* ‘idia’, *ari* ‘hadi’...

- d) $g > \emptyset / V \text{---} V$

ein ‘egin’, *eon* ‘egon’, *beittu* ‘begiratu’, *euerdixe* ‘eguerdia’...

- e) $r > \emptyset / V \text{---} V$

1. Erakusleak:

oixe ‘horixe’

Baina *ori* entzuten da:

ortxe amaitzok ori! ‘hortxe amaitzen duk hori!’

2. Mugatzailearen lekuan jartzen direnean:

ori mutikuo!, ‘hori mutikoori’

3. Datibo kasuan:

osabai ‘osabari’, *Seberiano!* ‘Seberianori’

4. Partitilboan:

ekarteik ‘ekartzerik’, *erremedixoik* ‘erremediorik’, *geixoik* ‘gaixorik’...

5. Beste kasu batzuk:

gaatu, ‘geratu’, *laatrue* ‘laratroa’...

Batzuetan hitzun beraren ahotan bi eratara entzun daiteke:

edie / *erie* ‘hedeá’

edan / *eran* ‘edan’

idixe / *irixe* ‘idia’

bidie / *birie* ‘bidea’

áiskide / *áiskire* ‘adiskide’

...

f) $r > d$ / V—V

barrido ‘berriro’

Aurrekoan bezalaxe, bilakaera hau ere ez da beti gertatzen.

Askotan zalantza izaten da:

berorri / *bedorri*

irie / *idie* ‘ira’

...

2.2.8. BUSTIDURA

Bustidura [i] bokalaren -eta [j] bokalerdiaren- ondoren gertatzen da. Soinu hauek, kasu gehienetan, automatikoki busten dute ondoko konsonantea, hortaz, bustidurak ez du balio semantikorik.

[n] > [ñ] bilakatzen da ‘I__V’ ingurunean

fiñe ‘fina’, *miñe* ‘mihia’, *sikiñe* ‘zikina’, *sótiñe* ‘zotina’, *eskíñie* ‘izkina’, *esámiñie* ‘esamina’...

Hala ere, badira zenbait mailegu, berriak direlako edo, araua betetzen ez dutenak: *sínie* ‘zinema’, *páginie* ‘orrialdea’, *mínie* ‘meatzeta’, *míni-mue* ‘minimo’, *kiniélie* ‘kiniela’...

[n] > [ñ] / ‘J__V’ ingurunean

baiña ‘baina’, *gaiñe* ‘gaina’, *usaiñe* ‘usaina’, *káiñie* ‘kaina’, *seillue* ‘seilua’...

- [l] > [ll] / 'I__V' ingurunean
ibilli 'ibili', *espíllue* 'ispilua', *erabilli* 'erabili', *síllie* 'aulkia', *abillida-*
die 'abildadea', *móbille* 'mobila'...
- [l] > [ll] / 'J__V' ingurunean
praillie 'fraidea', *saltzaillie* 'saltzailea', *máillie* 'maila'...
- [t] > [tt] / 'I __V' ingurunean
kittérrie 'kitarra', *sittela* 'zitala', *politte* 'polita', *ermíttie* 'ermita'...
- [d] > [dd] / 'IN__V' ingurunean
indderra 'indarra', *éindde* 'eginda', *minddu* 'mindu', *ainddu* 'agindu', *sikinddu* 'zikindu'...
- [d] > [dd] / 'IL__V' ingurunean
íldde 'hilda', *kikilddu* 'kikildu', *ixilddu* 'isildu'...
- [t] > [tt] / 'IN__V' ingurunean
erréminttie 'erreminta', *sínttie* 'zinta', *pínttue* 'pintoa'...
- [s] > [x] / 'I__V' ingurunean
máixue 'maisua', *gaixue* 'gaixoa'...

2.2.9. ALDAERA LEXIKOAK

<i>adari</i> 'ahari'	<i>kipula</i> 'tipula'
<i>aista</i> 'ahizpa'	<i>lélena</i> 'lehena'
<i>áittitte</i> 'aitona'	<i>malluki</i> 'marrubi'
<i>aldra</i> 'aralde'	<i>matralla</i> 'masaila'
<i>ámama</i> 'amona'	<i>mustur</i> 'mutur'
<i>átzena</i> 'atseden'	<i>narru</i> 'larru'
<i>bedar</i> 'belar'	<i>nasai</i> 'lasai'
<i>burdi</i> 'gurdi'	<i>okotz</i> 'kokotz'
<i>eskuma</i> 'eskuin'	<i>sider</i> 'zilar'
<i>gaba</i> 'gaua'	<i>solo</i> 'soro'
<i>iger</i> 'ihar'	<i>suiñ</i> 'suhi'
<i>ikutu</i> 'ukitu'	
...	

3. IZENAREN MORFOLOGIA

Karobia. I. Ojanguren Fondoa.

3.1. EZAUGARRI OROKORRAK

3.1.1. JENEROA

Euskarak ez du jenero gramatikalik, alegia forma berberak erabiltzen ditugu bai maskulinorako eta bai femeninorako. Hala ere, herri hizkeretan, eta erdararen eraginez, jenero bereizketa gero eta arruntagoa da gure eguneroko jardunean. Erdaratik jasotako adjektibo eta izenek bi jeneroak dituztenean guk ere bereizketa egin egiten dugu:

áltue/áltie ‘altua’

tóntue/tóntie ‘tontoa/tonta’

alkatie/alkatesie ‘alkatea/alkatesa’

sekretarixue/sekretarixie ‘idazkaria’

...

3.1.2. AZENTUA

Jose Ignacio Hualdek (Hualde, 2002) erakutsi duen bezala, Mallabiko azentu-sistemak Bizkaiko iparraldeko eta erdiguneko tonu-azentuen arteko zubi-lana egiten du.

3.1.2.1. Azentuaren kokagunea

Azentuera hau Euskal Herriko eskualde zabal batean aurkitzen dugun azentuera orokorra [+2] da, hau da, azentua bigarren silaban kokatuko da gehienetan. Mallabiko hitzak sailkatzeko orduan bi ezaugarri izango ditugu kontuan: azentuaren kokagunea eta tonua. Ezaugarri hauek kontuan hartuta, berriz, bi multzotan bana ditzakegu: 1) markatuak, 2) markatuga-beak. Markatuetan azentudun silaban tonua igo egiten da eta bat-batean jaitsi egiten da ondorengo silaban. Markatugabeetan, aldiz, azentudun silaban tonua igo egiten da, baina tonua gradualki jeisten da silabaren edo hitzaren amaieran. Azentueraren arabera, beraz, honako hitzak ditugu:

a) Markatuak:

Lehen silaban:

égixe ‘egia’, *gánorie* ‘ganora’, *báskarixe* ‘bazkaria’, *óillarra* ‘oilarra’, *ástemie* ‘astemea’, *kátarra* ‘katarra’, *árañeun* ‘herene-gun’, *báserrixe* ‘baserria’, *ésola* ‘hesola’, *étxurrie* ‘etxe aurea’, *ílgora* ‘hilgora’, *léngosue* ‘lehengusua’, *ítaurren* ‘itaurrean’, *áistixe* ‘hariztia’, *ástero* ‘astero’, *sagástixe* ‘sagastia’...

Bigarren silaban:

errótarrix ‘errotarria’, *baríxekue* ‘ostirala’, *sakútue* ‘zakutoa’...

b) Markatu gabeak:

mendixe ‘mendia’, *lagune* ‘laguna’, *arrikadie* ‘harrikada’, *abá-degaixe* ‘abadegaia’, *adársoiñue* ‘adarsoinua’, *afálostie* ‘afaloste’, *aittäbesuetako* ‘aitabesoetako’, *aittäinarreba* ‘amaginarreba’, *amásaspi* ‘hamazazpi’, *egúena* ‘osteguna’, *biótzerrie* ‘bihoztzerrea’, *gibélurdiñe* ‘gibelurdina’, *kardúlatza* ‘gardulatza’ *ibílkerie* ‘ibilkera’, *morróntzie* ‘morrontza’...

3.1.2.2. Azentuaren funtzio bereizlea

a) Singularra eta plurala bereizten ditu:

erg. sg.: *umiek* / erg. pl.: *úmiek*

gen. sg.: *onena* / gen. pl.: *ónena*

b) Aditzeko zenbait forma azentu bidez bereizten dira:

datorrela (erl., mod..) / *dátorrela* (agintezkoa)

badator (baiezkoa) / *bádator* (baldintzazkoa)

c) *Izan* eta *egon* aditzen arteko bereizketa:

auxé da ‘hauxe da’

auxe dá ‘hauxe dago’

d) Esangura ezberdineko berbak bereizten ditu:

árriskue ‘arriskua’ / *arriskue* ‘harrizkoa’

árrue ‘arroba’ / *arrue* ‘harroa’

ártie ‘tarte, maina, artea’ / *artie* ‘zuhaitza’

ástie ‘hastea, haztea’ / *astie* ‘zazpi egunekoa’

átzena ‘atsedena’ / *atzena* ‘azkena’

bárie ‘makillatxo’ / *barie* ‘gasteropodo narrastaria’, ‘lasaia’, ‘gorputzeko erraia’

bárrie ‘tabernakoa, adibidez’ / *barrie* ‘irria’

básie ‘oinarria’ / *basie* ‘lokatza’

básue ‘edalontzia’ / *basue* ‘oihana’

bérdie ‘irusta’ / *berdie* ‘orlegia’

bótie ‘pelotek-eta egin ohi dutena’ / *botie* ‘oinetakoa’, ‘zahatoa’

burúkue ‘burkoa’ / *burukue* ‘buruari dagokiona’

égixe ‘egia’ / *Egixe* ‘Egia’ baserri baten izena’
émie ‘M letra’ / *emie* ‘arra ez dena’
érrie ‘R letra’ / *errie* ‘suak-edo errea’
erríkue ‘Herriko Taberna’ / *errikue* ‘herriari dagokiona’
éstie ‘ekialdea’ / *estie* ‘hestea’
gáltzïe ‘galtzea’ / *galtzie* ‘galtzerdia’
gerríkue ‘gerrikoa’ / *gerrikue* ‘gerriari dagokiona’
kálie ‘huts egitea’ / *kalie* ‘karrika’
kántue ‘ertza’ / *kantue* ‘abestia’
kókue ‘fruitua’ / *kokue* ‘harra, zomorroa’
kóstie ‘balioa’ / *kostie* ‘itsasertza’
kúmie ‘sehaska’ / *kumie* ‘kumea’
lênguen ‘joan den egun baten’ / *lenguen* ‘aurreko berberean’
lótzie ‘lotu’ / *lotzie* ‘ahalkea’
mándue ‘kontrol gailua’ / *mandue* ‘aberea’
métie ‘helmuga’ / *metie* ‘(belar) meta’
móstue ‘edaria’ / *mostue* ‘moztua’
mótie ‘goitizena’ / *motie* ‘zapalda’
óstera ‘joan-etorria’ / *ostera* ‘berriro, ordea’
ótie ‘OTA’ / *otie* ‘zuhaixka’, ‘oiloak lotaratzten diren lekua’
párie ‘bikotea’ / *parie* ‘lan tresna, orok. *pala*’
píkïe ‘lehia’ / *pikie* ‘bikea’
sagútïue ‘sagu txikia’ / *sagutxue* ‘satixua’
sálie ‘gela’ / *salie* ‘zalea’
sáldue ‘kartilako dirua’ / *saldue* ‘saldutakoa’
sáltzie ‘saldu’ / *saltzie* ‘janariena’
sástrie ‘jostuna’ / *sastrie* ‘sasia’
sérue ‘0 zenbakia’ / *serue* ‘zerua’
sóbrïe ‘sobera dagoena’ / *sobrie* ‘erramiletea’
sósue ‘gatz gabea’ / *sosue* ‘txoria’
súmïe ‘batuketa’ / *sumie* ‘zumea’
txístue ‘musika tresna’, ‘zakila’ / *txistue* ‘tua’
úlie ‘plastikoa’ / *ulie* ‘ilea’
úsue ‘erabilera’ / *usue* ‘hegaztia’

- f) ‘Bat’ zenbatzailea nahiz determinatzaile mugatua izan daiteke. Kasu batean edo bestean azentuaren jokabidea desberdina izango da:
sagár bat erosi dau (zer erosi?) ~ *sagar bát erosi dau* (zenbat?)

- g) Azentuaren bidez bizilekua eta bertako bizilaguna bereizten dira. Toponimoa pertsona izen bihurtzen denean, azentu paroxitonoa proparoxitono bihurtzen da.

<i>Trabaku</i>	/	<i>Trábaku</i>
<i>Zelai</i>	/	<i>Zélai</i>
<i>Elgetzu</i>	/	<i>Élgetzu</i>
<i>Urkixa</i>	/	<i>Ūrkixa</i>
<i>Apoitte</i>	/	<i>Ápoitte</i>
<i>Boliña</i>	/	<i>Bóliña</i>
<i>Etxebarri</i>	/	<i>Etxébarri</i>
<i>Iberra</i>	/	<i>Íberra</i>

Hala ere, azentuaren leku-aldaketa ez da beti gertatzen. Izen batzuek berezkoa dute azentu markatua, esaterako *Ónandi*, *Ortúsar*, *Úxarte*, *Etxébarri*, *Aurténetxe*...

3.1.3. MUGAGABEA

Mallabiko hizkeran mugagabea bizi-bizirik dago eta orohar, zuzen erabiltzen dela esango genuke. Ondo bereizten dira *uretan/urien*, *esnetan/esnien*, *berotan/beruen*, *otzetan/otzien* ...

- a) Izenordainak eta erakusleak

Izenordainak eta erakusleak mugagabeak deklinatzen dira beti:

Beti alkarrekin ibilli gaittuk 'Betik elkarrekin ibili gaituk'
Niretzat ona badok, iretza(t) pe ona ixeng'ok 'Niretzat ona baduk, horetzat ere ona izango duk'
Orretan esin ddotzut lagundu 'Horretan ezin dizut lagundu'

- b) Galdetzaileak

Galdetzaileak ere mugagabeak deklinatzen dira:

Sein erritten pasau da ori? 'Zein herritan pasatu da hori?'
Senbat ume iltten dan bastarretan! 'Zenbat ume hiltzen den bazterretan!'
Setan dok aitte? 'Zertan duk aita?'
 -*tzuk* atzizkiz osatuak pluralean deklinatzen dira
Seintzu(k) die etxera erutekuek? 'Zeintzuk dira etxera eramatekoak?'

- c) Zenbatzaile zehaztuak

Amar lekuten batera esin juat egon 'Hamar lekutan batera ezin diat egon'

Urte bitten ju(n) nitzuan bisittie eitta ‘Urte bitan joan ninduan bisita egitera’

Denbora-muga bat adierazten denean, ordea, zenbakia singularrean erabiltzen da:

Iru urtien ibilli nitzuan an, ango bidietan gora ta bera ‘Hiru urtean ibili ninduan han, hango bideetan gora eta behera’

Amabost egunekuas eindde daukesu ‘Hamabost egunekoarekin eginda daukazu’

d) Zenbatzaile zehaztugabeak

Ainbeste urte estie Oizko abioie jausi sala ‘Hainbeste urte ez dira Oizko hegazkina erori zela’

Egun batzuk garratza(k) pe ixete’ittuk ‘Egun batzuk garratzak ere izaten dituk’

Makiñabat urtien ibilli gintzuasen, orduen pentzau bes alan esanik ‘Makina bat urtean ibili gintuan, orduan pentsatu ere ez hala ez zenik’

e) Deklinabide kasu batzuk

Partitiboak (-*rik*) eta prolatiboak (-*tzat*) mugagabea baino ez dute onartzen:

Ure ekarteko kontuik es, baiña gósuek jateko gogue bai, bájeukan ‘Ura ekartzeko konturik ez, baina gozoak jateko gogoak bai, bazeukaan’

Txartzat artuko sittulekuen, baiña es ‘Txartzat hartuko zituela-koan, baina ez’

Instrumentala (zerez) ere mugagabea joan ohi da gehienetan: *Gabas billurtu eitte(n) suan* ‘Gauetz beldurtu egiten zuan’

Don Julian medikue oiñes jatorran ‘Don Julian medikua oinez zetorrean’

f) Aditz berezi batzuk

Aditz batzuek mugagabea eskatzen dute. Lotura aditz hauekin (*joan, egon, etorri, bihurtu, ipini, ikasi, sartu...*) osagarri predikati-boa mugagabea joan ohi da. Osagarri predikatibo hau, ia beti, lanbidearekin edo egitekoren batekin lotua dago.

JOAN

Andres ibilli suan kaballon batzuk ekarri bisittule ta, ta ni aren aiudante jun nitzuan ‘Andres ibili zuan zaldiren batzuek ekarri behar zituela-eta, eta ni haren laguntzaile joan ninduan’

EGON

Soldau egon san dénporan pelukeru egon suan ‘Soldadu egon zen denboran pelukero egon zuan’

Kanperu ego(n) nitzuan lelengo urtien ‘Kanpero egon ninduan lehenengo urtean’

ETORRI

Morroí etorri san Urkixá ‘Morroí etorri zen Urkixara’

IPINI

Bierrik esin jutzen erain dde enkargau ipiñi juen ‘Lanik ezin zio-tean egin arazi eta enkargatu jarri zitean’

Negargarri ibilli suan asieran ‘Negargarri ibili zuan hasieran’

IKASI

Kamareru be laster ikesiko dau onek ‘Kamarero ere laster ikasiko du honek’

SARTU

Alaba bat jeukan eta bera moja sartu jakuan ‘Alaba bat zeukaan eta bera monja sartu zitzaioan’

HARTU

Preso artu niñuen irúren arte ‘Preso hartu ninduten hiruren arte’

JANTZI

Andra jantzitte urte’ben karnabaletan ‘Andre jantzita atera ziren ihauterietan’

Bal-baltz jantzitte ibiltten da beti ‘Beltz-beltz jantzita ibiltzen da beti’

g) Aditz lokuzioak

Aditz lokuzioetan ere izena mugagabea joan ohi da:

billur ixen ‘beldur izan’

negar eiñ ‘negar egin’

barre eiñ ‘barre egin’

kontu eiñ ‘kontu egin’

miñ artu ‘min hartu’

...

Adibideak:

Sue amatauko ete jatan billur nok ‘Sua amatatuko ote zaidan beldur nauk’

Énakixan, barre eiñ ala negar eiñ ‘Ez nakian, barre egin ala negar egin’

Lapikuai kontu eiñ, erre estaixen ‘Lapikoari kontu egin, erre ez dadin’

Min artu barik ibilli saitte, beintzet ‘Min hartu gabe ibili zaitez, behintzat’

h) Zenbait esapide

Zenbait esapide era mugatuan nahiz mugagabeen erabil daitezke. Hona adibide batzuk:

1. Odolien / odolietan

Asukrie topau'tzie odolien ‘Azukrea aurkitu diote odolean’
baina

Arpeixe odolietan ekarri dau ‘Aurpegia odolietan ekarri du’

2. Urien / uretan

Ausokuek urien ixen die (ura konpontzen alegia) ‘Auzokoak urean izan dira’
baina

Txakurrek uretan sartu dau burue ‘Txakurrak uretan sartu du burua’

3. Ardauen / ardauten

Ardauen sabise? ‘Ardoa edaten ari zarete?’
baina

Ardauten ittoko litzake ori gisonoi ‘Ardotan itoko litzateke gizon hori’

4. Txisien / Txisetan

Infesiñue dauke txisien ‘Infekzioa dauka txizean’
baina

Umiek ankak txisetan sart'ittu. ‘Umeak hankak txizetan sartu ditu’

5. Beruen / berotan

Eskontzie eta txarri illtie beruen en bi'dabe ‘Ezkontza eta txerri hiltzea beroan egin behar dute.

baina

Berotan egotie komeni jako ‘Berotan egotea komeni zaio’

6. Otzien / otzetan

Generue otzien konserbatzen da onduen ‘Generoa hotzean kontserbatzen da ondoen’

baina

Ontzixek ur otzetan estie ondo garbitzen ‘Ontziak ur hotzetan ez dira ondo garbitzen’

Mallabia. Areitiotik ikusita. P. Mugarza

3.2. DEKLINABIDEA

3.2.1. HITZ ARRUNTEN DEKLINABIDEA

BIZIGABEAK

	singularra	plurala	plural hurbila	mugagabea
Absolutiboa	-a	-ak	-ok	-
Partitiboa	_____	_____	_____	-rik
Ergatiboa	-ek	-ek	-ok	-k
Datiboa	-ai	-ei	-oi	-ri
Genitiboa	-an	-en	-on	-n
Instrumentala		_____	_____	-s
Soziatiboa	-akin/-as	-ekin	-okin	-kin
Motibatiboa	-egaittik	-egaittik	-ogaittik	-gaittik
Destinatiboa	-antzat/-andako	-entzat/-endako	-ontzat/-ondako	-ntzat
Prolatiboa	_____	_____	_____	-tzat
Inesiboa	-an	-etan	-otan	-tan
Gen. leku-denborazkoa	-ko	-etako	-otako	-tako
Ablatiboa	-tik	-etatik	-otatik	-tatik
Adlatiboa	-ra	-etara	-otara	-tara
Hurbiltze adlatiboa	-rutz	-etarutz	-otarutz	-tarutz
Muga adlatiboa	-raiño	-etaraíño	-otaraíño	-taraiño
Adlatibo destinatiboa	-rako	-etarako	-otarako	-tarako

BIZIDUNAK

Ablatiboa	-a(n)gandik	-e(n)gandik	-o(n)gandik	-e(n)gandik
Adlatiboa	-a(n)gana	-e(n)gana	-o(n)gana	-e(n)gana
Muga adlatiboa	-a(n)ganaiño	-e(n)ganaiño	-o(n)ganaiño	-e(n)ganaiño

3.2.2. DEKLINABIDE KASUAK

3.2.2.1. Absolutiboa eta ergatiboa: NOR eta NORK kasuak

Mallabiko hizkeran, beste askotan bezala, artikulua *-a* da, baina zenbait inguramendutan, bokalismoa azaltzerakoan ikusitako moduan, *-e* bihurtzen da.

<i>gison-a</i>	<i>lagun-e</i>
<i>gogorr-a</i>	<i>gorri-xe</i>
<i>sabal-a</i>	<i>txakurr-e</i>
<i>txapel-a</i>	<i>arboli-e</i>

...

Artikuluak beste forma hauek ere erakusten ditu:

sg.: *a, au, ori*

pl.: *-ak, -ok*

-a-z bukatzen diren hitzetan izan ezik, gainerakoetan NOR kasuko plurala eta NORK kasuko singularra eta plurala adierazteko kasu-marka bera erabiltzen da:

nor pl.: *Úmieċ eskolara jun die* ‘Umeak eskolara joan dira’

nork sg.: *Umieċ bertzue bota dau* ‘Umeak bertsoa bota du’

nork pl.: *Úmieċ eskolan baskaldu dabe* ‘Umeek eskolan bazkaldu dute’

Pluralak bi ezaugarri ditu, alde batetik *-k* kasu marka, eta bestetik azen-tua:

nor sg.: *kalie utzik dago* ‘Kalea hutsik dago’

nor pl.: *kálieċ utzik dagoz* ‘Kaleak hutsik daude’

nork sg.: *ardíxek bedarra jan dau* ‘ardiak belarra jan du’

nork pl.: *ardíxek bedarra jan dabe* ‘ardiek belarra jan dute’

Perpauk ergatiboek absolutibo kasuan dagoen beste izen sintagma bat eskatzen dute gehienetan.

Zenbait kasutan, ordea, ergatiboa bakarrik agertzen da. Hori gertatzen da, esaterako, *urten, igon, irakin, jardun, jo, ixotu...* aditzekin:

Etzetik berandu urten dau ‘Etzetik berandu irten du’

Everestera igon dau ‘Everestera igo du’

Urek irakiñ dau ‘Urak irakin du’

Bierrien jardun dabe ‘Lanean jardun dute’

Radixuek es dau jotén ‘Irratiak ez du jotzen’

Berdin gertatzen da gaztelerazko *funtzionatu, arrankatu, dimiti-du...* bezalako aditzekin:

Asuntze baserria. I. Ojanguren Fondoa.

Labadoriek es dau funsionatzen 'Ikuzgailuak ez du funtzionatzen'

Motorrak es dau arrankatzen 'Motorrak ez du arrankatzen'

Alkatiek dimitidu eiñ ei dau 'Alkateak dimititu egin omen du'

Ergatibozko zenbait aditzek datibozko izen sintagma eskatzen dute eta ez absolutiboa, *ekin*, *segidu*, *urten*, *eutsi* aditzek, esaterako:

Bátzarrien bakoitxak beriai eutzitze 'Bileran bakoitzak bereari eutsi dio'

Bierrai ekin bitzau 'Lanari ekin behar diogu'

Eguraldiarekin zerikusia duten aditzek aditz iragankorra hartzen dute, baina ez dute ergatiborik:

Trumoie jo dau 'Trumoia jo du'

Eurixe hasi dau 'Euria hasi du'

3.2.2.2. Datiboa: NORI kasua

Kontsonantez amaitzen diren hitzetan datiboaren marka *-i* dugu: *laguni* ‘(bost) laguni’, *Lurdesi*, *Mireni*, etab. Hitza bokalez amaitzen bada, orduan *-ri*, batzuetan *-r-* hori galdu egingo bada ere: *umei* ‘(hiru) umeri’, *neskai* ‘(hamar) neskari’, *beiri* ‘(zazpi) behiri’ etab.

Zenbaitetan datiboazko sintagma aurkituko dugu beste hizkera batzuetan ergatiboazkoa dugunean. Hala gertatzen da honako esaldietan:

Larogei urte ein jakos ‘Larogei urte egin zaizkio’ (alegia, laurogei urte egin ditu)

Niri etxata aitzen fubolien ‘Niri ez zait aditzen futboleak’ (alegia, nik ez dut futbol kontuetan ulertzen)

3.2.2.3. Inesiboa: NON kasua

a) Lekua adierazteko

Kasu honi dagokion galdetzailea *nun* ‘non’ da. Formaren aldetik, kasu inesiboaren atzizkia *-n* soila da: *Eiberren*, *etxien*, *gánbaran*, *goixen*, *ausuen*, *eskuman*...

Pluralean *-etan* atzizkia hartuko du:

Mendixetan edurre eingo dau ‘Mendietan elurra egingo du’

Beietan isotza ein ddau gabien ‘Beheetan izotza egin du gauean’

Izenordainek ere har dezakete pluraleko marka. Honelakoetan bistan da elipsia dagoela:

Gúrietan axe sakarra dabil ‘gure (inguruetan) haize zakarra dabil’

Mugagabeen *sein* ‘zein’ galdetzailea erabiltzen da:

Sein erritten? ‘Zein herritan?’

Mugabeak *-(e)tan* atzizkia eramango du:

Siderretan neukesan ogetamar ogerleko ‘Zilarretan neuzkan hogeitamar ogerleko’

Odoloste bat sotzien sartute jukan Domingok, prasatan erretzen ‘Odoloste bat zotzean sartuta zeukan Domingok, prasatan erretzen’

Moko pañelue busti gasoliñatan ‘Mukizapia busti gasolinatan’

Paskula, Domingon andrie, Goittan górtan ‘Paskuala, Domingoren andrea, Goittan goruetan’

b) Denbora adierazteko

Hauen galdekaria *nos* ‘noiz’ da. Galdera horren erantzunak *-n* inesiboko kasu-marka jasotzen du:

- Singularrean: *datorren astien* ‘datorren astean’, *eberdixen* ‘eguerdian’, *gabien* ‘gauean’...
- Mugagabeen: *gastetan* ‘gaztetan’, *umetan* ‘umetan’, *txikitten* ‘txikitan’, *lekuten* ‘lekutan’, *gitxitten* ‘gutxitan’, *sarritten* ‘sarritan’, *bätzutan* ‘bätzutan’...
- Pluralean: *astegunetan* ‘astegunetan’, *eberdixetan* ‘eguerdietan’, *gâbetan* ‘gauetan’...

Orduek *-(e)tan* atzizkia hartzen dute. *Se ordu* galderari *ordu bate-tan* ‘ordu batean’, *ordu bixetan* ‘ordu bietan’, *irûretan* ‘hiruretan’, *lâuretan* ‘lauretan’, *bóstetan* ‘bostetan’, *séiretan* ‘seietan’, *saspîretan* ‘zazpîetan’, *sortzíretan* ‘zortzietan’, *berâtzixetan* ‘bederatzieta(n)’, *amárretan* ‘hamarretan’, *amáiketan* ‘hamaiketan’, *amabixetan* ‘hamabietan’... erantzuten zaio.

Minutuak singularrean joan ohi dira:

ordu bata eta bostien ‘ordu bata eta bostean’, *seirek eta amarrien* ‘seiak eta hamarreen’...

Laurdenak eta erdiak, aldiz, pluralean:

bostak eta lârenak ‘bostak eta laurden’, *iru laren gitxiauek* ‘hirurak laurden gutxiago’, *saspi tt’erdixek* ‘zazpi t’erdiak’...

Sémat dênporan ‘zenbat denboran’ galderari erantzuna *ordu betien* ‘ordu betean’, *egun baten* ‘egun baten’, *amar minutuen* ‘hamar minutuan’...izan daiteke.

Sémat bider ‘zenbat bider’ edo *sématen* ‘zenbaten’ galderei ere inesi-boaren bidez erantzun diezaiokegu:

beiñ ‘behin’, *askotan* ‘askotan’, *amar euruen* ‘hamar eurotan’, *bost zentimuen* ‘bost zentimotan’...

Esaera adberbialak:

takin-potin ‘takian-potean’, *lantzin-lantzin* ‘lantzean-lantzean’, *nosipeiñ* ‘noiztik behin’...

Nos ‘noiz’ galdetzaileari *-ko* atzizkia erantsiz gero, bere izenlaguna *nosko* ‘noizko’ sortzen da.

Singularrean:

iesko ‘iazko’, *etziko* ‘etziko’, *gaurko* ‘gaurko’, *geroko* ‘geroko’, *datorren urteko* ‘datorren urteko’...

Mugagabeen:

umetako gausak ‘umetako gauzak’, *sasotako lorie* ‘sasoitako lorea’, *lekuteko kóntuek* ‘lekutako kontuak’...

c) Jarduera adierazteko

Inesibo kasuaren bidez, lekua ez ezik jarduera ere adierazten da. Orduan *setan* ‘zertan’ galderari erantzuten zaio:

Galdera honen erantzunak:

- Singularrean: *musien* ‘musean’, *jokuen* ‘jokoan’, *bierrien* ‘lanean’, *kantuen* ‘kantuan’, *eskien* ‘eskean’...
- Pluralean: *bêrbetan* ‘berbetan’, *bêrsuetan* ‘bertsoetan’, *kôpletan* ‘kopletan’, *barriketan* ‘berriketan’, *kâniketan* ‘kaniketan’, *apâriketan* ‘apariketan’...
- Mugagabeen: *lotan* ‘lotan’, *amesetan* ‘ametsetan’, *bâskaïtten* ‘bazkaritan’, *armusuten* ‘gosaritan’, *apaïtten* ‘afaritan’...

Jarduera burutzeko erramintaz baliatzen bagara, bi forma bereizten dira:

1. Eskuz erabiltzen diren erramintaz burututako jarduera denean, -*(e)an* inesiboko marka hartzen du:
seگان ‘seگان’, *atxûrran* ‘aitzurtean’, *askôran* ‘aizkoran’, *lâixetan* ‘laietan’, *plantxan* ‘plantxan’, *palan* ‘palan’...
2. Ganadu edo makinaren laguntzaz erabili beharreko tresnak direnean, -*ketan* erantsi ohi zaio:
gorriketan ‘gorriketan’, *arâketan* ‘araketan’, *goldâketan* ‘goldaketan’, *sarâketan* ‘saraketan’...

Zerbait lortu nahian edo bila aritzea ere esan nahi du:

neskatan ‘neskatan’, *egurretan* ‘egurretan’, *esnetan* ‘esnetan’, *uretan* ‘uretan’, *bedarretan* ‘belarretan’, *iretan* ‘iratan’...

Beste askotan erantzuna aditz nominalizatu baten bidez ematen da:

ikesten, josten... *ibilli* (ohiko jarduera adierazten du)

ikesten, josten ... egon (momentuko jarduera adierazten du)

Norbaiten edo zerbaiten egoeraren berri jakin nahi denean:

Setan do(k) pa, aitte? ‘Zertan duk, bada, aita?’

Setan da karrerie? ‘Zertan da karrera?’

Horien ordeztu, erdal kutsuko *‘selan ja(k) pa, aitte?’*, *‘selan joie(k) karrerie?’* nagusitu dira gure artean.

Bizidunen lekuzko kasuetako morfemen ordeztu, bizigabeen morfemak erabiltzen dira. Inesiboaren lekua sozietiboak hartu du, adibidez:

Esta(k)it nik selan euki seinken alkate orrekin konfiantzie, lapur utze da, barren! ‘Ez dakit nik nola eduki dezakezun alkate horrekin konfidantza, lapur hutsa da, eta!’

Pilota eskolako kideak. P. Mugarza.

d) Modua adierazteko

Selan dugu moduzko erantzunak emateko galdetzailea. Inesiboan eman daitezkeen erantzunak honako hauek izan daitezke:

onien 'onean', *txarrien* 'txarrean', *patxadan* 'patxadan', *bénetan* 'benetan', *gusurretan* 'gezurretan', *esiñien* 'ezinean'...

Adberbializatuta daudenak:

ostantzien 'osterantzean', *ónenien* 'onenean', *ainbestien* 'hainbestean' *al dan moduen* 'ahal den moduan' *obeto naixen* 'hobeto nahian', *bisi mañan* 'bizi mainan' *itxura baten* 'itxura batean', *beittu baten* 'begiratu batean'...

3.2.2.4. Leku-genitiboa: NONGO kasua

Nungo 'nongo', *nosko* 'noizko', *setako* 'zertarako' dira kasu honen galdetzaileak.

Erabilera:

1. Izenak sortzeko:

amárretakue 'hamarretakoa', *ausokue* 'auzokoa', *andikue* 'aldamenekoa', ondoko etxekoa' *bost durokue* 'bost ogerlekoa', *belarriondokue* 'belarrondokoa', *kaskarrekie* 'kaskarrekoa', *parrakue* 'berdinketakoa'...

2. Gorputz ataletan jasotzen diren kolpeak adierazteko:

matraillekue 'masailekoa', *lepokue* 'lepokoa', *burukue* 'burukoa', *biotzekue* 'bihotzekoa', *ipurdikue* 'ipurdikoa'...

-ko kasu marka duten adjektibo edo izenlagun hauek izenaren ezkerretara jartzen dira:

Mendiko bidie ‘Mendiko bidea’

Kaleko erropak ‘Kaleko arropak’

3. Norbait izendatzen dugula, eta izenarekin batera haren etxea aipatzen denean, ezkerrean nahiz eskubian jar dezakegu:

Antonio Ortusarreko, nahiz *Ortusarreko Antonio*.

3.2.2.5. Ablatiboa: NONDIK kasua

Nundik, *nostik*, *setatik* galderei erantzuten dio. Erantzunak hartzen duen kasu marka *-tik* da:

Ablatiboko markak bi balio ditu gure hizkeran, alde batetik abiapuntua adierazten du (*etxetik*, *tabernatik...etorri*) eta bestetik *zebar* esan nahi du, hau da, *menditik*, *bidetik ...sier (etorri)*, alegia.

Gaur egun, *-(r)ik* kasu marka fosilizatutako formetan agertzen da bakarririk:

Eskékuek lena atetik-ate ibiltten sien ‘Eskaleak lehenago aterik-ate ibiltzen ziren’

Gabonbatzaillak etxeik-etxe etortzen die ‘Gabon batzaileak etxerik-etxe etortzen dira’

Kasóriek bedartzaik-bedartza ibiltten die ‘Ehiztariak belartzarik-belartza ibiltzen dira’

Ablatiboko *-tik* atzizkiak badu beste aldaki bat, *-ti* atzizkia, hain zuzen. Atzizki hau *lotsati*, *billurti* adjektiboetan azaltzen da eta baita *Barruti*, *Goti*, *Beiti* toponimoetan ere.

Mugagabeen *-tatic* atzizkia eramango du:

Úxarteko osabie ta gure aitte mesetatik etxá ‘Uxarteko osaba eta gure aita mezatatik etxera’

Aitte laster jagiko da lotatik ‘Aita laster jaikiko da lotatik’

3.2.2.6. Adlatiboa: NORA kasua

Adlatibo kasuaren galdetzaileak *nora*, *seta* ‘zertara’ dira

-(e)ra adlatiboko atzizkiak forma desberdinak agertzen ditu aurreko silabako bokalaren arabera. Honela, aurreko silaban

- *i*, *u* bokalak daudenean, *-re* izango da: *mendire* ‘mendirra’, *tokire* ‘tokirra’, *mundure* ‘mundurra’, *eskure* ‘eskurra’...

- *e*, *a* bokalak daudenean, -*a* da emaitzarik arruntena: *etxá* ‘etxera’, *plásá* ‘plazara’, *elixá* ‘elizara’...Hala ere, *sínera* ‘zinemara’.

- *o* bokala dagoenean, -*a* nahiz -*ra* entzun daiteke: *kánpa* / *kánpora* ‘kanpora’, *solá* / *solora* ‘sorora’...

Mugagabeen -(*e*)*tá* ‘-(*e*)tara’ atzizkia hartzen du: *uretá* ‘uretara’, *ogittá* ‘ogitara’, *afaitá* ‘afaritara’, *báskaita* ‘bazkaritara’, *oillogorretá* ‘oilagorretara’, *esnetá* ‘esnetara’, *pikutá* ‘pikutara’...

Kontsonantez amaituriko leku izenek -*a* soila hartzen dute: *Eiberrá* ‘Eibarra’, *Sarautzá* ‘Zarautza’, *Parisá* ‘Parisa’...

Bizidunek -*a(n)(ga)na* atzizkia hartzen dute: *ama(n)gana* ‘amarengana’, *medikuana* ‘medikuarengana’, *andria(n)gana* ‘andrearengana’...

Adlatiboa aditz bihur daiteke: *etxatu* ‘etxeratu’, *lotatu* ‘lotaratu’, *aurre-ratu* ‘aurreratu’, *atzeratu* ‘atzeratu’...

Adlatiboaren bidez, denbora adierazten da:

(*gaurtik*) *aurr(er)a* ‘gaurtik aurrera’, (*sortzítzatik*) *amarreta* ‘zortzietatik hamarretara’, (*goxetik*) *gabera* ‘goizetik gauera’, (*egunetik*) *egun(er)a* ‘egunetik egunera’...

‘Nora’ galdetzailetik *norako* aditzlaguna sortzen da. Batzuetan *nongo/norako* bereizketa egiteko joera dago eta orduan -*ra*- eransten da:

Etxako bidie ‘Etxerako bidea’

Téillatureko egurre ‘Teilaturako egurra’

Bereizketa egin beharrik sumatzen ez denean ohitura zaharragoari jarraitzen zaio, alegia, -*ra*- erantsi gabe:

Bierreko prákak ‘Laneko prakak’

Ondarruko autobuse ‘Ondarroako autobusa’

Norabidea zuzeneko adierazten duen atzizkia -*ruz* da:

Gisonak etxerutz alde dabe ‘Gizonek etxerantz alde dute’

Bisimoduek gorutz einddau ‘Bizimoduak gorantz egin du’

Etorri onutz! ‘Etorri honantz!’

Adlatibo hauek ere aditz bihur daitezke:

Onustu pixkat, lekue eitteko ‘Honuztu pixka bat lekua egiteko’

Etxeruztu ein bikau ‘Etxeruztu egin beharko dugu’

Leku-denborazko kasuen baitan (leku-genitiboan izan ezik) bada egin beharreko beste banaketa bat, hots, *bizidunak eta bizigabeak*. Orohar, bizigabeek -(*e*)(*t*)*an* marka hartuko dute, eta bizidunek -(*en*)*gan*.

Bizidun eta bizigabeak

Zenbait kasutan atzizki biak (*-tik*, *-ra* / *-gandik*, *-gana*) erabil daitezke bizigabe nahiz bizidunekin.

-gana / *-gandik* atzizkien bidez objektua bera, bere osotasunean hartzen dugu erreferentziatzen, eta bere alde emozional eta afektiboen eraginpean jartzen da.

-tik, *-ra* atzizkien bidez, aldiz, objektu edo pertsona horren kanpoko aldeari egiten diogu erreferentzia, aipatutako alde emozional eta afektibo edo dena delakoak kontuan hartu gabe:

ondue ‘ondoa’, *azpixe* ‘azpia’, *gainie* ‘gainea’, *albue* ‘alboa’, *áurrie* ‘aurrea’, *átzie* ‘atzea’...

Saldixen ibilli diogunean, zaldia tresnatzen, garraiobide soiltzen, hartzen dugu, izaki biziduna dela kontuan hartu gabe. Erabilera berdina egingo da zaldia lekuan ‘bizikleta’ esango bagenu:

Saldire igon = *bisikleta(ra) igon*

Saldittik jausi = *bisikletatik jausi*

Aldiz, zaldia izaki biziduna dela kontuan hartuta, gauzak aldatu egiten dira.

Saldixagana jun, baina ezin da esan *bisikleta(ra) jun*

Bizikletaren ondora edo *bizikleta dagoen lekura* edo... esan beharko genuke.

Zenbait esamoldetan bizidunak ere bizigabeak balira legez erabiltzen dira:

Astotik astora estago alderik ‘Astotik astora ez dago alderik’

Umetik umera diferentzia aundixe dago ‘Umetik umera diferentzia handia dago’

Arruntak dira gisa honetako egiturak ere:

mutilletan sárrena ‘mutiletan zaharrena’, *neba-arrebetan gástena* ‘neba-arrebetan gazteena’...

3.2.2.7. Partitiboa: -RIK kasua

Absolutuaren parekoa dugu. Kasu hau mugatzaile eta plural markarik gabe erabiltzen da.

Ezezko perpausetan, galderazkoetan, baldintzazkoetan eta adjektibo maila superlatiboan jartzean erabiltzen da:

Bigundute emon bi’jako, es dauke agiñik eta ‘Bigunduta eman behar zaio, ez dauka haginik eta’

Nik Ameriketan enaban goseik pasau ‘nik Ameriketan ez nuen goserik pasatu’

Txakurrik baukesu saltzeko? ‘Txakurrik badaukazu saltzeko?’

Barik postposizioak hautazkoa du:

Diruik parik geratu nas ‘Dirurik barik geratu naiz’

Gose barik jaten dabil ‘Gose barik jaten dabil’

Izen berezietan ere ager daiteke:

Emen estago inñor, es Mírenik eta es Mariaik ‘Hemen ez dago inor, ez Mirenik eta ez Mariarik’

Goitondo Industrialdea *P. Mugarza.*

3.2.2.8. Genitiboa: -REN kasua

Genitiboaren kasu marka *-(re)n* da. *Seiñen* eta *non* ‘noren’(hau gutxia-go entzuten da) dira kasu honen galdetzaileak. Arrazoi fonetikoengatik, *-ren* hodarkia *-n* soila bihurtzen da gehienetan.

Genitibozko atzizki honek bi aldaki ditu lehenagotik, hots, bata sudurkariduna *-ren* eta bestea sudurkari gabea *-re*. Bigarren hau da, hain zuzen ere, izenordainetan agertzen zaiguna: *nire, hire, gure, zure*.

Kasu marka honek *-n* forma erakusten du gehienetan:

‘Kuku’n entzutie eukosue, estok?’ *‘Kuku’ren* entzutea izango duzue, ezta?’

Kasu hau hartzen duten izenkiak izenlagun bihurtzen dira. Beraz, genitibo hauek izen sintagma baten egituraren barnean agertuko dira, izenaren ezkerreko aldean normalean. Hala ere, zenbait kasutan izenaren eskuin aldean ere ager daitezke, mugatzailearekin.

Ama gurie errota jute(n) san astuakin ‘Ama gurea errotara joaten zen astoarekin’

Zenbait lokuzio idiomatikotan elipsia egiten dugu. ‘Etxe’ hitza da sarrien isiltzen denetako bat:

Guarsobillek gurera etorri die ‘Goardia zibilak gure (etxe)ra etorri dira’

Árenien egon nas amarretakue éitten ‘Haien(etxe)ean egon naiz hamarretakoa egiten’

Zenbait esapide osatzen dira genitiboaren bidez. Errepikatzeak balio indargarria ematen dio:

Alperran alperres ‘Alferraren alferrez’

Amorruan amorruas ‘Amorruaren amorruarekin’

Beruan beruas ‘Beroaren beroarekin’

Bierran bierrak ‘Beharraren beharrak’

Billurran billurras ‘Beldurraren beldurrez’

Dénporian purus ‘Denboraren poderioz’

Erneguan erneguas ‘Erneguaren erneguz’

Etorrixan purus ‘Etorriaren poderioz’

Otzan otzak ‘Hotzaren hotzak’

Posan posak ‘Pozaren pozak’

3.2.2.9. Soziatiboa: -KIN/ -GAZ kasua

Soziatiboa kidetasuna adierazteko erabiltzen da. *Seiñekin, no(re)kin se(re)kin* galdetzaileei erantuten dio. Singularrean bi deklinabide kasu-marka aurkituko ditugu: *-ekin* eta *-a(ga)z*, singularrean eta bakarra pluralean: *-ekin*.

Txakurras buelta bat eitta urte(n) juat ‘Txakurragaz buelta bat egi-tera irten diat’

Telefonuakin es ibilli olgetan ‘Telefonoarekin ez ibili olgetan’

Betiko ipuiñekin etorri da ‘Betiko ipuinekin etorri da’

Kasu-sinkretismoa gertatzen da. Instrumentalaren eta inesibo kasuak ordezkatzeko ditu. Instrumentalaren ordeza:

Makilliakin jo dau ‘Makilarekin jo du’

Bizidunen inesiboaren ordeza:

Irekin etxeuek konfiantzaik ‘Hirekin ez zeukak konfidantzarik’

3.2.2.10. Instrumentala: -AZ kasua

Honen galdetzaileak *selan, se(r)ekin...dira*.

Instrumentala oso gutxitan erabiltzen dugu. Instrumentaleko kasu marka *-s* mugagabea bakarrik agertzen da:

Berak eskus einddeko jersie erregalau justan ‘Berak eskuz eginda-ko jertsea erregalatu zidaan’

Gabas ibiltten billurtu eitte suan ‘Gauetz ibiltzen beldurtu egiten zuan’

Preguntes etorri jatan ‘Galdezka etorri zitzaidaan’

Burles jun jakuan ‘Burlaz joan zitzaioan’

Esapide batzuetan ere erabiltzen da:

Ankas gora ‘Hankaz gora’

Aurres aurre ‘Aurrez aurre’

Batanas beste ‘Batanaz beste’

Batekos beste ‘Batekoz beste’

Burus beera ‘Buruz behera’

Etxes etxe ‘Etxez etxe’

Ortikos emetikos ‘Hortikoz hemendikoz’

Gainerakoetan soziatiboak hartuko du instrumentalaren lekua. Dena dela, bereizgarri dira bi kasuak, izan ere, soziatiboko kasu marka hau mugatuari eransten baitzaio:

<u>soziatiboa</u>		<u>instrumentala</u>
<i>eskuas</i> ‘eskuagaz’	~	<i>eskus</i> ‘eskuz’
<i>umias</i> ‘umeagaz’	~	<i>umes</i> ‘umez’
<i>uras</i> ‘uragaz’	~	<i>ures</i> ‘urez’

Pluralean erabiltzen den kasu marka *-kin* da beti

Onako pertonekin aguntau en bi'da, gero! ‘Honako pertonekin agoantatu egin behar da, gero!’

Zertaz galderaren erantzuna ere kasu honen bidez eman ohi da:

Enas orrekin konturetu ‘Ez naiz horrekin konturatu’

Poste(n) nas su ikustiakin ‘Pozten naiz zu ikustearekin’

3.2.2.11. Motibatiboa: -GAITIK kasua

Marka honek kausa delako zerbait adierazten du:

Illebetegaittik enaban artu ‘Hilabetegatik ez nuen hartu’

Nire familixie estâ nigaittik sufritzeko moduen ‘Nire familia ez dago nigatik sufritzeko moduan’

Sure esanagaittik esta asko ikeratuko ‘Zure esanagatik ez da asko ikeratuko’

-gaittik atzizki honek, zenbatzaile bati lotzen zaionean, bi esanahi har ditzake:

a) ‘Gorabehera’

Tranbixe ta trena konpetentzixen ebisen erriel bigaittik ‘Tranbia eta trena lehian zebiltzan erreal bigatik’

Trago ba(t) gaittik eran be igul ‘Trago batgatik edan ere igoal’

b) ‘Noren gainean’:

Máixuegaittik krístonak esan sittuen ‘Maisuagatik kristonak esan zituzten’

Abadiegaittik preguntau dau ‘Abadeagatik galdetu du’

3.2.2.12. Destinatiboa: -(RE)NTZAT / -(RE)NDAKO kasua

Destinatiboaren funtzioa adierazteko bi atzizkiz baliatzen gara, bata *-rentzat/- (re)ndako* benetako destinatiboa dena eta bestea adlatiboko balioa duen *-(ra)ko*.

Bizidunekin *-(re)ntzat /-rendako* kasu marka baizik ez da erabiltzen:

Gástientzako eser estago jaixetan ‘Gazteentzako ezer ez dago jaie-tan’

Aiuntamentuantzat dabil bierrien ‘Udaletxearentzat dabil lanean’

Errixantzako dirue emon dau Diputasiñuek ‘Herriarentzako dirua eman du Diputazioak’

Bizigabeeekin *-rentzat/-rendako* eta *-rako* biak erabil daitezke:

Sapatentzako lustrie ‘Zapatentzako lustrea’

Oñetako au txarra da ankarako ‘Oinetako hau txarra da hankara-ko’

Banaketa hau, ordea, beti ez dago horren argi. Era biak erabiltzen dira:

Ibilttie ona da osasunerako, ‘Ibiltzea ona da osasuna izateko’,
baina

Erretzie txarra da osasunantzat ‘Erretzea txarra da osasunarentzat’

-entzat-ekin batera *-entzako* erabiltzen da:

Umiantzako erropak artittut ‘Umearentzako arropak hartu ditut’

Orrek es dauke inontzako mesedeik ‘Horrek ez dauka inorentzako mesederik’

3.2.2.13. Prolatiboa: -TZAT kasua

- *tzat* atzizkia mugatzaile gabeko izen sintagma edo adjektibo soilari eransten zaio. Atzizki hau daraman osagaiak predikatu osagarri funtzioa betetzen du perpausaren barruan. Predikatu osagarri hau ametitzen duten aditzak: *hartu, eman, jo...*

Ogei urte ein jakos, baiñe danak ume mókotzat artze(n) dabe

‘Hogei urte egin zaizkio, baina denek ume mokotzat hartzen dute’

Nik on bierres esan, baiña berak txartzat artu juan ‘Nik on beha-
rrez esan, baina berak txartzat hartu zian’

Iñok neu lélotzat artzie dok amorrui áundiñe emotustena ‘Inork
neu lelotzat hartzea duk amorrurik handiena ematen didana’

Alkatetzat jeukek arek bere burue ‘Alkatetzat zeukak hark bere
burua’

Izenlagunari lotua joan daiteke:

Aintzakotzat artu niñuan ‘Aintzakotzat hartu nindian’

Berantzakotzat artze(n) juan ‘Berantzakotzat hartzen zian’

Einddekotzat emo(n) juan ‘Egindakotzat eman zian’

3.2.3. GALDERA HITZAK

NOR	singularra	plurala
Absolutiboa	nor	nórtzuk
Ergatiboa	nok	nórtzuk
Datiboa	nori	nórtzuei
Genitiboa	non	nórtzuen
Soziatiboa	nokin	nórtzu(e)kin
Motibatiboa	nogaittik	nórtzu(e)gaittik
Destinatiboa	no(re)ntzat/-(re)ndako	nórtzuentzat/-endako

Ez dugu esango *nor* erabiltzen ez denik, baina *zein* da erabiliagoa.

ZEIN	singularra	plurala
Absolutiboa	sein	séintzuk
Ergatiboa	seiñek	séintzuk
Datiboa	seiñi	séintzuei
Genitiboa	seiñen	séintzuen
Soziatiboa	seiñekin/seiñas	séintzuekin
Motibatiboa	seingaittik	séintzuegaittik
Destinatiboa	seiñentzat/-endako	séintzuentzat/-endako
Inesiboa	seiñengan	séintzuengan
Ablatiboa	seiñengandik	séintzue(n)gandik
Adlatiboa	seiñengana	séintzue(n)gana
Muga-adlatiboa	seiñenganaíño	séintzuenganaíño

ZER	singularra	plurala
Absolutiboa	ser	sértzuk/sértzuek
Partitiboa	serik	
Ergatiboa	sek	sértzuk/sértzuek
Datiboa	seri	sértzuei
Genitiboa	se(r)en	sértzuen
Soziatiboa	se(r)ekin/seras	sértzuekin
Motibatiboa	segaittik	sértzuegaittik
Destinatiboa	se(r)entzat/-endako	sértzuentzat/-endako
Inesiboa	setan	sértzuetan
Ablatiboa	setatik	sértzuetatik
Adlatiboa	setá	sértzueta

3.2.4. PERTSONA IZENAK

	Kontsonantez amaitua: MIREN	Bokalez amaitua: ANA
Absolutiboa	Miren	Ana
Partitiboa	Mirenik	Anaik
Ergatiboa	Mirenek	Anak
Datiboa	Mireni	Anai
Genitiboa	Mirenen	Anan
Soziatiboa	Mirenekin	Anakin
Motibatiboa	Mirengaittik	Anagaittik
Destinatiboa	Mirenentzat/-endako	Anantzat/-ndako
Inesiboa	_____	_____
Prolatiboa	Mirentzat	Anatzat
Adlatiboa	Mirene(n)gana	Ana(n)gana
Ablatiboa	Mirene(n)gandik	Ana(n)gandik
Muga-adlatiboa	Mirene(n)ganaiño	Ana(n)ganaiño
Adlatibo-destinatiboa	Mirene(n)ganako	Ana(n)ganako

3.2.5. LEKU IZENAK

	Kontsonantez amaitua: EIBAR	Bokalez amaitua: MALLABIA ⁶
Absolutiboa	Eiber	Mallibixe
Partitiboa	Eiberrik	Mallibirik
Ergatiboa	Eiberrek	Mallibixek
Datiboa	Eiberri	Mallibixai
Genitiboa	Eiberren	Mallibixan
Soziatiboa	Eiberrekin/Eiberras	Mallibixakin/Mallibixas
Motibatiboa	Eibergaittik	Mallibigaittik
Destinatiboa	Eiberrentzat/-endako	Mallibixantzat/-endako
Inesiboa	Eiberren	Mallibixen
Prolatiboa	Eibertzat	Mallabitzat
Gen.-leku-denborazkoa	Eiberko	Mallibiko
Ablatiboa	Eibertik	Mallibittik
Adlatiboa	Eiberra	Mallibire
Hurbiltze-adlatiboa	Eiberrerutz	Mallibirutz
Muga-adlatiboa	Eiberraiño	Mallibireiño
Adlatibo-destinatiboa	Eiberrako	Mallibireko

⁶ Mallibixe, Mallebixe eta Mallubixe ere esaten da.

3.3. ADJEKTIBOA

Adjektiboen sailean bi mota bereizten dira: izenondoak eta izenlagunak.

Izenondoa izenaren eskuinaldean jartzen da. Izenlaguna, aldiz, ezkerrean.

Hala ere, badira zenbait izenondo izenaren ezkerretara nahiz eskuinetara joan daitezkeenak:

1. *-dun* atzizkiaren bidez osatutakoak:

Ankadun maixe ‘Hankadun mahaia’

Andra dirudune ‘Andre diruduna’

2. *-(t)ar* atzizkiz osatutakoak:

Ermuar txakille ‘Ermuar txakila’

Napar gaste bat ‘Nafar gazte bat’

Izenaren eskuinetara jartzen dugunean, maizago azalduko da predikatu gisa sintagmaren barruan baino:

Gisona bilbótarra dau ‘Gizona bilbotarra du’

Eskuinetara ager daiteke, baina hau nekezago gertatzen da. Joera handia dago, gainera, jentilizio atzizkiaren lekuan *-ko* lekuzko genitiboa erabiltzeko. Adibidez:

‘Kuku’ Gernikekue ‘Kuku’ Gernikakoa’

Australiako andra-gison umei(k) pako batzuek ‘Australiako andre-gizon umerik gabeko batzuek’

Kanpoko herrien jentilizioak gaztelerazko atzizkiekin eman ohi ditugu sarriago: *leonesa*, *australianue*, *mejikanue*, *santanderinue*, *andaluse*...

3.3.1. IZENONDOAK

3.3.1.1. Izenondoen sailkapena

a) Izenondo konposatuak:

– Izenondoa + izenondoa: *suri-gorrixe* ‘zuri-gorria’, *suri-baltza* ‘zuri-beltza’, *berde-illune* ‘berde-iluna’...

– Izena + izenondoa: *mutúrsikin* ‘mutur-zikin’, *burúsuri* ‘buru-zuri’, *belárriaundi* ‘belarri-handi’, *kaskagorri* ‘kaskagorri’, *begiluse*

‘begi-luze’, *betoker* ‘betoker’, *burumotz* ‘buru-motz’, *belarrimotx* ‘belarri-motz’...

- Aditzondoa + izena: *belúnabue*, ‘beranduko arbia’...
- Izena + izena: *astákertena* ‘astakirtena’, *plaságisona* ‘plazagizona’

b) Izenondo bakunak:

- Partizipioa adjektibo bihurtua. Adibidez:

Karta ikusixe txarra ixetok ‘Karta ikusia txarra izaten duk’

Gizon okupaue gausa edarra dok ‘Gizon okupatua gauza ederra duk’

Gausa jakiñe suan ori ‘Gauza jakina zuan hori’

- Partizipioa izen bihurtua:

Aittan esana goguen artu, mutiko! ‘Aitaren esana gogoan hartu, mutiko!’

Lisasok etorrixo itzela jeukek ‘Lizasok etorri itzela zeukak’

c) Izenondo eratorriak:

barregarri ‘barregarri’, *lotzati* ‘lotsati’, *uletzu* ‘iletsu’, *laban-kor* ‘labainkor’...

d) Izenondo batzuk adberbio gisa erabiltzen dira:

Bidia luse ein jatak ‘Bidea luze egin zaidak’

Arkondarie txiki jeukat ‘Alkandora txiki zeukat’

Lárregi begittandu jatak ‘Larregi iruditu zaidak’

Begixe gorri-gorri parau jakok ‘Bergia gorri-gorri jarri zaiok’

Landak gorri dagos ‘Zelaiak gorri daude’

Loturako aditza *egon* denean, badirudi errazago dela mugatzailea agertzea.

Berde egon / *berdie egon*

Garbi egon / *garbixe egon*

Illun egon / *illune egon*

Bero egon / *berue egon*

Otz egon / *otza egon*

...

Janari-edariekin beti erabiltzen da mugatzailea:

Saldie otza dago ‘Salda hotza dago’
Ardaue epela dago ‘Ardoa epela dago’
Txuletie gosue dago ‘Txuleta gozoa dago’
Sagarra berdie dago ‘Sagarra berdea dago’

3.3.1.2. Marka fonologikoak

a) Atzizkiak

-SKO

Fosilizaturik agertzen da zenbait animalia izenetan:

Ixkue ‘idiskoa’, *óllaskue* ‘oilaskoa’, *billóskue* ‘bildoskoa’...

-XKA

Koloreetan batez ere:

Arkondara surixka bat eta praka illun batzuk ‘Alkandora zurixka bat eta praka ilun batzuk’
Kotxe gorrixka bat euken len ‘Kotxe gorrixka bat zeukan lehen’
Soiñeko berdexka bat soiñien dabela ‘Soineko berdexka bat soinean duela’

-TZAR

Atzizki honek handitasuna adierazten du:

Ori dok tripasarra bota duana! ‘Hori duk tripatzarra bota duana’
Órrekin eskusarrokin min emongutzek ‘Eskutzar horiekin min emango diok’

-TXO

Igesko erropak txikitxo geratu jakos ‘Iazko arropak txikitxo geratu zaizkio’

Atzizki hau erlatiboazko egiturei ere erants dakieke. Gutxitasuna adierazten du:

Dauenien dauentxue ein biok emen ‘Dagoenean dagoentxoa egin behar duk hemen’
Orrek jan dabentxuas laster gosetuko da barrido be ‘Horrek jan duentxoarekin laster gosetuko da berriro ere’

Arietzu baserriak, Areitio auzoan. P. Mugarza.

b) Izenondoa errepikatzea

Órrek perretxikuok éstauke itxura edar-edarra ‘Perretxiku horiek ez daukate itxura eder-ederra’

Onek kotxionek urte asko daukes, baiña ondio barri-barrixe dago ‘Kotxe honek urte asko ditu, baina oraindik berri-berria dago’

Saixan urek lixo-lixo ixten dau, garbi-garbi ‘Zahiaren urak leun-leun uzten du, garbi-garbi’

3.3.1.3. Maila adberbioak

a) Goi maila adieraziz

Goi maila adierazteko, honako maila adberbioez balia gaitzezke: *siero* ‘zeharo’, *total...*

Siero moskortute allegau suan etxá ‘Zeharo mozkortuta ailegatu zuan etxera’

Total eraindde jak a mutille ‘Erabat eraginda zegok mutil hura’

b) Nahikotasuna adieraziz

Nahikotasuna adierazteko honako elementuez balia gaitzezke: *nahikoa*, *dezente*, *samar*, *bastante*, *asko...*

Naikue ein ddok órtik urtetzie ‘Nahikoa egin duk hortik irtetea’
Arratsaldeko seiretan ondio argi desente da ‘Arratsaldeko seietan oraindik argi dezente dago’
Bier aundi samarra don gaur éitteko ‘Behar handi samarra dun gaur egiteko’
Bastante ondo pentzau’osu ‘Nahiko ondo pentsatu duzu’
Ditadorie san, baiña Eiberren trankil asko ibiltten san ‘Diktadorea zen, baina Eibarren lasai asko ibiltzen zen’

c) Ezeztapenetan

Ezezko predikazioetan ukapen osoa *bape* erabiliz egiten da:
Perretxikuta jun da, baiñe bape es dau ekarri ‘Perretxikutara joan da, baina bat ere ez du ekarri’

d) Konparaketak

-EN atzizkia

Adjektiboari -EN atzizkia erantsiz gero, superlatibo erlatiboa lortzen dugu: *aundíxen, dotórien, ondúen...*

Adjektiboa izenarekin doanean, izenari *-ik* partitiboaren marka erants dakiok, baina ez ezinbestean:

Médikuik ónenak ementxe jasek ‘Medikurik onenak hemen-txe zaudek’

Niri akordau jatan áundiñe sera ixen suan ‘Niri akordatu zitzaidaan handiena zera izan zuan’

Inesiboko morfemaz ere balia gaitezke konparaketak egiteko:

Anai-arrebetan gástena san Ameriketa jun sana ‘Anai-arrebetan gazteena zen Ameriketara joan zena’

-AUE ‘-ago’ atzizkia

Diabrue baiño okerraue da ‘Deabrua baino okerragoa da’

Ori bidioi lusiaue da ‘Hori bideori luzeagoa da’

Bi elementu konparatzen ditugunean, ‘baino’ eransten zaio:

Gosie baiño argixaue dok ori ‘Gosea baino argiagoa duk hori’

Jangoikue bera baiño listuaue ‘Jangoikoa bera baino listoagoa’

-EGI atzizkia

Ori txakurroi gastégixe dok eser éitteko ‘Hori txakurrori gazteegia duk ezer egiteko’

Lárregixen ibilli gaittuk oiñ artien ‘Larregian ibili gaituk orain artean’

3.3.1.4. Zenbait lokuzio

‘Zenbat eta ...-ago, orduan eta...-ago’

Sénbat eta géixa eduki, ordun de géixa bier ‘Zenbat eta gehiago eduki, orduan eta gehiago behar’

‘Zein baino zein ...-ago’

Órrek sein baño sein, astua dittuk! ‘Horiek zein baino zein, astoago dituk!’

Sein baño sein, iru txakur ‘Zein baino zein, hiru txakur!’

‘Adjektiboa (adberbioa) + baño Adjektiboa (adberbioa) + -ago’

Txarto baño txartua jokatu juat ‘Txarto baino txartoago jokatu diat’

‘Adjektiboa + -ago eta adjektiboa + -ago’

Saárra ta txárra ‘Zaharrago eta txarrago’

‘Askoz ere-agoa’

Asko be karúaue suan ‘Askoz ere garestiagoa zuan’

3.3.1.5. Hobe eta hobeto

Adjektibo hauek berez ez lukete *-ago* atzizkiaren beharrik.

Oingo bersólarixek lénakuek baño obiek dittuk ‘Oraingo bertsolariak lehenagokoak baino hobeak dituk’

Datorren urtien géixa ta obeto ‘Datorren urtean gehiago eta hobeto’

Hala ere, honelakoak entzun daitezke:

Leengo bersolarixek obíauek sittuan ‘Lehengo bertsolariak hobeagoak hituan’

Léna baño obétua bisi gaittuk ‘Lehenago baino hobetoago bizi gaituk’

3.3.2. IZENLAGUNAK

3.3.2.1. -ko eta -dun atzizkiak

-ko erator atzizkiak, (EGLU 1 (eranskina): 49. orr.) leku-denborazkoez gain, bestelako erlazioak adierazten dituzten izenlagunak sortzen ditu, izenlagun deskribatzaileak deitzen ditugunak. Leku-denborazko izenlagunek azpiegituran inesibo kasuko adizlaguna dute eta hortik sortutako izenlagun guztiek mugatzailea dute beti *-ko* atzizkiaren azpian. Izenlagun deskribatzaileek, aldiz, azpiegituran ez dute inesibo kasuko sin-

tagmarik, ez eta leku-denborazko izenlagunetan azaltzen den numero markarik ere.

-KO atzizkiak bi eratako izenlagunak sor ditzake, batzuk adberbioari erantsiz eta besteak izen multzoari:

a) Adberbioa + -ko

- Posposizio sintagma + -ko
Andra-gison umei(k) pako batzuekin ‘Andre-gizon umerik gabeko batzuekin’
Ikusi bako gausak ‘Ikusi gabeko gauzak’
Dénpora bat jauan, iñun lainñoi(k) pako bat ‘Denbora bat zegoan, inon lainorik gabeko bat’
- Moduzko aditzondoa + -ko
Onako Volkswagen antzekuk sittunan an ‘Honako Volkswagen antzekoak zitunan han’
Ardixe be onako edurrin estok ondo ibiltten ‘Ardia ere honako elurrean ez duk ondo ibiltzen’
Pagauko najuan beste olako bat ‘Pagatuko nian beste holako bat’
- Denborazko aditzondoa + -ko
Egarrittu orduko, erunde eukitten nittun ‘Egarritu orduko, eramanda edukitzen nituen’
Orduko krístonak jota! ‘Orduko kristorenak jota!’
Laurek-bostak egune sabaldu orduko ‘Laurak-bostak eguna zabaldu orduko’
- Kasu gramatikala + -ko
Nigazkuek eittuk! ‘Nirekikoak egin dituk’
Nik bauket zutzako bierra ‘Nik badaukat zuretzako lana’

b) Izen multzoa + -ko

- Izena + -ko
Gústoko bierrien esas ainbeste nekatzen ‘Gustoko lanean ez haiz hainbeste nekatzen’
Poltzikoko txiliñai saatie etatze jutzan ‘Poltsikoko txilinari zarata eragiten zioan’
Tamaiñokuek erai(n) justasen ‘Tamainokoak eragin zizkidaan’
- Izena + izenondoa + -ko
Barriketa gitxikue ta bierrien fiñe ‘Berriketa gutxikoa eta lanean fina’
Suerte txarreko egune suertau jakuan ‘Suerte txarreko eguna suertatu zitzaiguan’

Buru oneko mutille ‘Buru oneko mutila’

- Determinatzailea + izena + -ko

Beste mouteko bisimodue ‘Beste modutako bizimodua’

Auxe besteko euri tantak ‘Hauxe besteko euri tantak’

c) Zenbatzailea + -ko

- Zenbatzaile zehaztua

Poltziko biko arkondarie ‘Poltsiko biko alkandora’

Kilometro bateko illérie ‘Kilometro bateko ilada’

- Izen bizidunei loturik ere ager daiteke.

Amar bat gisoneko kuadrillie ‘Hamar bat gisoneko koadrila’

Iru seme-alabako familixie ‘Hiru seme-alabako familia’

- Zenbatzaile zehaztugabeak

Egun gitxiko bierra ‘Egun gutxiko lana’

Diru askoko sorra ‘Diru askoko zorra’

-ko atzizkiaren ordeaz -*dun* erabiltzen da sarri. Hala ere, ezin dira bata bestearen ordainetan jarri edozein testuingurutan. Badirudi -*dun* atzizkiak ezin duela zenbatzaile zehaztu bati lotua egon:

Belarridun tornillue, baina *belarri biko tornillue*

Antenadun kotxie, baina *antena biko kotxie*

Atedun erreperue, baina *lau ateko erreperue*

Dena dela, -*dun* atzizkia saihesteko joera badago, bere lekuan *eduki* aditza jartzen da:

Antenie dauken kotxie ‘Antena daukan kotxea’

Jake gorrixue dauken mutille ‘Jaka gorria daukan mutila’

Osma auzoa. P. Mugarza.

3.4. IZENORDAINAK

3.4.1. IZENORDAIN ARRUNTAK

Absolutiboa	ni	hi	gu	zu	zuek
Ergatiboa	nik	ik	guk	suk	suek
Datiboa	niri	iri	guri	suri	suei
Genitiboa	nire	ire	gure	sure	suen
Soziatiboa	ni(re)kin/-as	i(re)kin/-as	gurekin/-as	su(re)kin/-as	suekin
Motibatiboa	nigaittik	igaittik	gugaittik	sugaittik	suegaittik
Destinatiboa	ni(re)tzat/-tako	i(re)tzat/-tako	guretzat/-tako	su(re)tzat/-tako	suentzat/-tako
Inesiboa	ni(re)gan	i(re)gan	gu(re)gan	su(re)gan	sue(n)gan
Ablatiboa	ni(re)gandik	i(re)gandik	gu(re)gandik	su(re)gandik	sue(n)gandik
Adlatiboa	ni(re)gana	i(re)gana	gu(re)gana	su(re)gana	sue(n)gana

Hirugarren mailako izenordainik baden ala ez eztabaidan sartu gabe, hauek erakusleen sailean sartuko ditugu.

3.4.2. IZENORDAIN INDARTUAK

Absolutiboa	neu	heu	geu	zeu	zeuek
Ergatiboa	neuk	euk	geuk	seuk	seuek
Datiboa	neuri	eur	geuri	seuri	seuei
Genitiboa	neure	eure	geure	seure	seuen
Soziatiboa	neurekin/-as	eu(re)kin/-as	geu(re)kin/-as	seu(re)kin/-as	seuekin
Motibatiboa	neugaittik	eugaittik	geugaittik	seugaittik	seuegaittik
Destinatiboa	neu(re)tzat/-tako	eu(re)tzat/-tako	geu(re)tzat/-tako	seu(re)tzat/-tako	seuentzat/-tako
Inesiboa	neu(re)gan	eu(re)gan	geu(re)gan	seu(re)gan	seue(n)gan
Ablatiboa	neu(re)gandik	eu(re)gandik	geu(re)gandik	seu(re)gandik	seue(n)gandik
Adlatiboa	neu(re)gana	eu(re)gana	geu(re)gana	seu(re)gana	seue(n)gana

3.4.2.1. Nik neuk, ik euk, arek berak, onek beronek... bezalako forma indartuak.

Kasu marka izenordain biek hartzen dute:

Nik neuk estudixatzeko enaban balixo ‘Nik neuk estudiantzeko ez nuen balio’

Arekin berakin esin leike urriña jun ‘Harekin berarekin ezin daiteke urrutira joan’

3.4.2.2. Berau, beroi, bera, éurek, éurok, beronek, berorrek, berak...

Ez dira denak ados jartzen izenordain ala erakusle diren. Hauen paradigmak erakusleen sailean agertuko dira.

3.4.2.3. Izenordain zehaztugabeak

- a) Galdetzaileak: *nor, ser, sein, nortzuk, sertzuk*

Se eitzan gure Seberianoí? ‘Zer egin hioan gure Seberianori?’

Sertzuk pasau eraistesán arek! ‘Zertzuk pasa arazi zizkidan hark!’

- b) Galdetzaileetatik eratorritako izenordainak:

‘Edo + nor’ egiturako izenordainak:

edonor ‘edonor’

edonok ‘edonork’

edonori ‘edonori’

‘Edo + zein’ egiturako izenordainak

edoseiñ ‘edozein’

edoseiñek ‘edozeinek’

edoseiñi ‘edozeini’

‘Edo + zer’ egiturako izenordainak

edoser ‘edozer’

edosek ‘edozerk’

edosei ‘edozeri’

‘Zer edo zer’ egiturako izenordain sail osoa

sooser ‘zer edo zer’

soosek ‘zerk edo zerk’

soosei ‘zer edo zeri’

nónor ‘nor edo nor’

nónok ‘nor edo nork’

nónori ‘nor edo nori’

‘Nahi + izenordain galdetzailea’ egiturazko izenordainak

naiñor ‘nahinor’

naiñok ‘nahinork’

naiñori ‘nahinori’

3.4.3. IZENORDAIN BIHURKARIAK

Perpauz bihurkariak adierazteko, ‘izenordain indartuen genitiboa + *bere burua*’ egituraz baliatzen gara:

Edadien be aurrera goies ta geure burue saintzen asi bierra daukau ‘Adinean ere aurrera goaz eta geure burua zaintzen hasi beharra daukagu’

Galdute euela ikusi banien, bere burue bota juan ‘Galduta zegoela ikusi zuenean, bere burua bota zian’

Egitura honen ondoan ohikoak dira, era berean, beti zuzenak ez izan arren, ondorengo hauek:

Une baten larri ikusi nas ‘Une batean larri ikusi naiz’

Errekara junde garbittu da ‘Errekara joanda garbittu da’

Kalera juteko jantzi biot ‘Kalera joateko jantzi behar dut’

Epilluan áurrien orrastu nas ‘Ispiluaren aurrean orraztu naiz’

Neure, eure, bere...artien

Neure artien esan najuan: ‘etxata(k) pa, barrido pasauko’ ‘Neure artean esan nian ‘ez zaidak, ba, berriro pasatuko’

Bere artien pentzauko juan ‘au gisajauu nora ete doie?’ Bere artean pentsatuko zian ‘gizarajo hau nora ote doa?’

3.4.4. ELKARKARIAK

Elkarrekikotasuna adierazteko, *elkar* izenordainaz baliatzen gara:

Alkarri bostekue emonda, lagun moduen ‘Elkarri bostekoa emanda, lagun moduan’

Krístonak esan jutzesan alkarri ‘Kristorenak esan zizkiotean elkarri’

Izenordain mugagabeak: *bátamat* ‘baten bat’, *bátamatzuk* ‘baten batzuk’, *bátamati* ‘baten bati’, *bátamatek* ‘baten batek’, *bátamaten* ‘baten baten’, *bátamatekin* ‘baten batekin’, *bátamatengana* ‘baten batengana’...

Bátamat agertukok, pentzatzen egon ei san ‘Baten bat agertuko duk, pentsatzen egon ei zen’

Errittik etxa datorrela, bátamatzuk bidera urte’utzen, itxurie ‘Herriitik etxera datorrela baten batzuk bidera irten zioten, dirudie-nez’

Ohikoa ez bada ere *deusik* entzun izan da mallabitarren batzuen ahotan.

Deusik étxeukat ‘Deusik ez zaukaat’

NORBERA

Noberak éurei segidu ‘Norberak eurei jarraitu’

Erakutzi aretxek onduen, nobera(k) paiño obeto ‘Erakutsi harexek ondoen, norberak baino hobeto’

Ni orretan artistie ixe(n) nok, estok noberak esatie naikue, baiña...
‘Ni horretan artista izan nauk, ez duk norberak esatea nahikoa, baina...’

Noberan txakurre(k) pe esautu es, i! ‘Norberaren txakurrak ere eza-gutu ez, hi!’

San Juan ermita, Goitta auzoan. I. Ojanguren Fondoa.

3.5. ERAKUSLEAK

3.5.1. ERAKUSLE ARRUNTAK

	sing.	pl.	sing.	pl.	sing.	pl.
Absolutiboa	au	ónek	ori	órrek	a	árek
Ergatiboa	onek	ónek	orrek	órrek	arek	árek
Datiboa	oni	ónei	orri	órrei	ari	árei
Genitiboa	onen	ónen	orren	órren	aren	áren
Soziatiboa	onekin/onas	ónekin	orrekín/orras	órrekín	arekin/aras	árekin
Motibatiboa	onegaittik	ónegaittik	orregaittik	órregaittik	agaittik	ágaittik
Destinatiboa	onentzat/ onendako	ónentzat/ ónendako	orrentzat/ orrendako	órrentzat/ órrendako	arentzat/ arendako	árentzat/ árendako
Inesiboa	onetan	ónetan	orretan	órretan	aretan	áretan
Leku-genitiboa	onetako	ónetako	orretako	órretako	aretako	áretako
Ablatiboa	onetatik	ónetatik	orretatik	órretatik	aretatik	áretatik
Adlatiboa	oneta	óneta	orreta	órreta	areta	áreta
Muga-adlatiboa	oneta(ra)iño	óneta(ra)iño	orreta(ra)iño	órreta(ra)iño	areta(ra)iño	áreta(ra)iño
Adlatibo- destinatiboa	oneta(ra)ko	ónetako	orreta(ra)ko	órretako	areta(ra)ko	áretako
Inesiboa	one(n)gan	óne(n)gan	orre(n)gan	óre(n)gan	are(n)gan	áre(n)gan
Ablatiboa	one(n)gandik	óne(n)gandik	orre(n)gandik	óre(n)gandik	are(n)gandik	áre(n)gandik
Adlatiboa	one(n)gana	óne(n)gana	orre(n)gana	óre(n)gana	arengana	áre(n)gana
Muga-adlatiboa	one(n)ganaiño	ónen(n)ganaiño	orre(n)ganaiño	óre(n)ganaiño	are(n)ganaiño	áre(n)ganaiño

3.5.2. FORMA INDARTUAK

	sing.	pl.	sing.	pl.	sing.	pl.	sing.	pl.
Absolutiboa	axe	ónetxek	oixe	órretxek	axe	órretxek	axe	órretxek
Ergatiboa	onetxek	ónetxek	orretxek	órretxek	aretxek	órretxek	aretxek	órretxek
Datiboa	onetxi	ónetxei	orretxi	órretxei	aretxi	órretxei	aretxi	órretxei
Genitiboa	onetxen	ónetxen	orretxen	órretxen	aretxen	órretxen	aretxen	órretxen
Soziatiboa	onetxe(kin)/ onetxas	ónetxe(kin)	orretxe(kin)/ orretxas	órretxe(kin)	aretxe(kin)/ aretxas	órretxe(kin)	aretxe(kin)/ aretxas	órretxe(kin)
Motibatiboa	onetxegaittik	ónetxegaittik	orretxegaittik	órretxegaittik	aretxegaittik	órretxegaittik	aretxegaittik	órretxegaittik
Destinatiboa	onetxentzat/	ónetxentzat/	orretxentzat/	órretxentzat/	aretxentzat/	órretxentzat/	aretxentzat/	órretxentzat/
	onetxendako	ónetxendako	orretxendako	órretxendako	aretxendako	órretxendako	aretxendako	órretxendako
Inesiboa	onetxetan	ónetxetan	orretxetan	órretxetan	aretxetan	órretxetan	aretxetan	órretxetan
Leku- genitiboa	onetxetako	ónetxetako	orretxetako	órretxetako	aretxetako	órretxetako	aretxetako	órretxetako
Ablatiboa	onetxetatik	ónetxetatik	orretxetatik	órretxetatik	aretxetatik	órretxetatik	aretxetatik	órretxetatik
Adlatiboa	onetxetá	ónetxeta	orretxetá	órretxeta	aretxetá	órretxeta	aretxetá	órretxeta
Muga- adlatiboa	onetxetaiño	ónetxetaiño	orretxetaiño	órretxetaiño	aretxetaiño	órretxetaiño	aretxetaiño	órretxetaiño
Adlatibo- destinatiboa	onetxetako	ónetxetako	orretxetako	órretxetako	aretxetako	órretxetako	aretxetako	órretxetako
Inesiboa	onetxe(n)gan	ónetxengan	orretxe(n)gan	órretxengan	aretxe(n)gan	órretxe(n)gan	aretxe(n)gan	órretxengan
Ablatiboa	onetxe(n)gandik	ónetxe(n)gandik	orretxe(n)gandik	órretxe(n)gandik	aretxe(n)gandik	órretxe(n)gandik	aretxe(n)gandik	órretxe(n)gandik
Adlatiboa	onetxe(n)gana	ónetxe(n)gana	orretxe(n)gana	órretxe(n)gana	aretxe(n)gana	órretxe(n)gana	aretxe(n)gana	órretxe(n)gana
Muga- adlatiboa	onetxe(n)ganaiño	ónetxe(n)ganaiño	orretxe(n)ganaiño	órretxe(n)ganaiño	aretxe(n)ganaiño	órretxe(n)ganaiño	aretxe(n)ganaiño	órretxe(n)ganaiño

3.5.3. HIRUGARREN MAILAKO ERAKUSLE INDARTUAK

	sing.	sing.	pl.	sing.	pl.
Absolutiboa	berau	beroi	éurok	bera	éurek
Ergatiboa	beronek	bedorrek	éurok	berak	éurek
Datiboa	beroni	bedori	éuroi	berai	éurei
Genitiboa	beronen	bedorren	éuron	beran	éuren
Soziatiboa	beronekin/beronas	bedorrekin/bedorras	éurokin	berakin/beras	éurekin
Motibatiboa	beronegaittik	bedorregaittik	éurogaittik	beragaittik	éuregaittik
Destinatiboa	beronentzat/-endako	bedorrentzat/ -endako	éurontzat/-endako	berantzat/-endako	éurentzat/-endako
Inesiboa	berone(n)gan	bedorre(n)gan	éurongan	bera(n)gan	éurengan
Ablatiboa	berone(n)gandik	bedorre(n)gandik	éurongandik	bera(ren)gandik	éuregandik
Adlatiboa	berone(n)gana	bedorre(n)gana	éurongana	bera(ren)gana	éurengana
Muga-adlatiboa	berone(n)ganaiño	bedorre(n)ganaiño	éuroganaiño	bera(ren)ganaiño	éureganaiño

Lehen eta bigarren graduko izenordain indartuek (*berau*, *beroi*...) pluralean forma bera dute: *éurok*.

Forma hauekin batera *beroi* ere erabiltzen da, edo garai baten erabiltzen zen behintzat, abade eta medikuekin, batez ere, errespetuzko tratamentuan:

Bedorrek dauke gure arduraik, ala? ‘Berorrek dauka gure ardurarik, ala?’

3.5.4. ERAKUSLEEN FUNTZIOA

3.5.4.1. Erakusleen lekua perpausean

Erakusleak izenaren ezkerretara agertzen dira. Izenak erakuslearen kasu-marka berdina hartzen du:

Ónek úmiok seose gureko dabe, ba! ‘Hauek umeok zeozer nahiko dute, bada!’

Sartu be esin leike ein orrá taberná ‘Sartu ere ezin daiteke egin horra tabernara’

Orretxek neskiorrek esan dau ‘Horrexek neskaorrek esan du’

Árekin gástiekin gústoria ibiltten da gu saarrokin baiño ‘Haiekin gazteekin gustorago ibiltzen da gu zaharrokin baino’

3.5.4.2. Erakusleen erroa eta forma

- a) Erakusleek erro desberdin bi dituzte:

Absolutibo singularrean:	<i>au</i>	<i>ori</i>	<i>a</i>
Gainerako kasuak:	<i>on-</i>	<i>or-</i>	<i>ar-</i>

- b) Singularra eta plurala bereizten dituen azentua da:

sg.: *Onek umionek ser ete dauke*

pl.: *Ónek úmiok setan ete dabis?*

- c) Soziatiboan singularrean *-kin* eta *-gaz* daukagu. Pluralean, ostera *-kin* bakarrik:

sg.: *Onekin eskuonekin esinddot jokatu*

Onas eskuonas esinddot jokatu

pl.: *Ónekin éskuokin esinddot jokatu*

- d) Soziatiboa eta instrumentala artikulua bereizten ditu:

soziatiboa: *Eskuas jo dot pelotie* ‘Eskuakin jo dot pelota’

instrumentala: *Eskus garbittu dittut erropak* ‘Eskuz garbitu ditut arropak’

- e) Adlatiboan *-ra* amaiera >*a* egiten da:

Onetá ‘Honetara’

Óneta ‘Hauetara’

Orretá ‘Horretara’

Órreta ‘Horietara’

Aretá ‘Hartara’

Áreta ‘Haietara’

- f) Lekuzko adberbio batzuk erakusle balioa dute: *aor* (hara hor), *aan* (hara han), *aamen* (hara hemen):

Aor, seiñ etorri dan ‘Hara hor, zein etorri den’

Aan, beittu ser ein dosun ‘Hara han, begiratu zer egin duzun’

Amen, gure mutille ‘Hara hemen, gure mutila’

3.5.4.3. Bera erakuslea

BERA

Aposizioan doanean, beste izen sintagmak hartzen dituen mugatzaile eta deklinabide atzizkiak hartzen ditu:

Andriai berai tokau jakok loterixie ‘Andreari berari tokatu zaiok loteria’

Baskaldu be beran etxín eitte naban ‘Bazkaldu ere beraren etxean egiten nuen’

Etxien bertan éitten naban bierra ‘Etxean bertan egiten nuen lana’

Jangoikue bera baiño listuaue ‘Jaungoikoa bera baino listoagoa’

BERA / BERDIN

Bera sintagmaren aurrean jartzen da eta sintagma honek jasotzen dituen mugatzaile eta deklinabide atzizkiak jasotzen ditu:

Bera gizona etorri da ‘Bera gizona etorri da’

Berakin andriakin bisi da ‘Berarekin andrearekin bizi da’

Berai aguasillai pagau nutzen ‘Berari aguazilari ordaindu nion’

Bertan etxien bisi dok koñetie be ‘Bertan etxean bizi duk koinata ere’

BAT zenbatzailea *berean* esanahiarekin erabiltzen da:

Arrebie ta bixok egun baten eskondu giñan ‘Arreba eta biok egun batean ezkondu gintuan’

Egun baten jutie suertau jakuan ‘Egun batean joatea suertatu zitzaiguan’

Bíxok leku batera goiasen ‘Biok leku batera gindoazaan’

BERE / BERAREN

Bata zein bestea erabiltzen da, baina bien arteko bereizketarik egin gabe:

Gerie, bakotxak berie ‘Gerea (auzoa), bakoitzak berea’

Esan jakon, baiña arek berana ‘Esan zitzaion, baina hark berea’

Baskaldu be beran etxín eitte(n) najunan ‘Bazkaldu ere bere etxean egiten ninan’

Txakurrek bakotxa bere káixolan egote(n) sittuan ‘Txakurrak bakoitza bere kaiolan egoten zituan’

3.6. ZENBATZAILEAK

3.6.1. ZENBATZAILE ZEHAZTUAK:

3.6.1.1. BAT zenbatzailea

	mugagabea	mugatua	plurala
Absolutiboa	bat	báta	bátzuk
Ergatiboa	batek	bátak	bátzuk
Datiboa	bati	bátai	bátzuei
Genitiboa	baten	bátan	bátzuen
Soziatiboa	batekin/batas	bátakin	bátzuekin
Motibatiboa	bategaittik	bátagaittik	bátzuegaittik
Destinatiboa	batentzat/batendako	bátantzat/bátandako	bátzuentzat/bátzuendako
Inesiboa	baten	bátien	bátzuetan
Leku-genitiboa	bateko	báteko	bátzuetako
Ablatiboa	batetik	bátetik	bátzuetatik
Adlatiboa	batera	bátera	bátzuetara
Hurbiltze-adlatiboa	baterutz	báterutz	bátzuetarutz
Muga-adatiboa	bateraiño	báteraiño	bátzuetaraiño
Adlatibo-destinatiboa	baterako	báterako	bátzuetarako
Inesiboa	bate(n)gan	báta(n)gan	bátzue(n)gan
Ablatiboa	bate(n)gandik	báta(n)gandik	bátzue(n)gandik
Adlatiboa	bate(n)gana	báta(n)gana	bátzue(n)gana
Muga-adlatiboa	bate(n)ganaiño	báta(n)ganaiño	bátzue(n)ganaiño

3.6.1.2. BAT eta BI zenbakiak

Izenaren eskuinetara jartzen dira:

*Abioi bat be eseu*en ‘Hegazkin bat ere ez zegoen’

Anka bixen erdixen artu burue ta regla batas berotu nindduen
‘Hanka bien erdian hartu burua eta erregela batekin berotu ninduen’

Besteak, osterak, ezker aldean:

Iru egun arnasiakin bakarrik ein nittun ‘Hiru egun arnasarekin bakarrik egin nituen’

Amabost egun egon biosu esniakin bakarrik ‘Hamabost egun egon behar duzu esnearekin bakarrik’

3.6.1.3. Izen bereziak

Zenbatzaileez lagundurik joan daitezke:

Saspi Burgos baño Palma de Mallorca oba dok ‘Zazpi Burgos baino Palma de Mallorca hobe duk’

3.6.1.4. Balio enfatikoa duten zenbatzaileak

Bost ardure justek ‘Bost ardura zidak’

Amaika ikusteko jaixo giñan ‘Hamaika ikusteko jaio gintuan’

Mille bider esa jutzat, baiña, alperri’ok ‘Mila bider esan zioat, baina alferrik duk’

3.6.1.5. Aldien zenbatasuna

Ikeragarri pagau bi’ok, bateko iru bai abioko génerue ‘Ikaragarri pagatu behar duk, bateko hiru bai, hegazkineko jeneroa’

Pagauko naban beste alako bat ‘Pagatuko nuen beste halako bat’

3.6.1.6. Esaerak

Okamika ta bixok gauasen ordun ‘Okamika eta biok geundean orduan’

Beitti txikixe, Anis Longarte, Jose Luis da laurok ‘Beiti Txikia, Anis Longarte, Jose Luis eta laurok’

Gimon da bixek etorri sien bille ‘Gimon eta biak etorri ziren bila’

Domingo Inusiñako ta bixok ‘Domingo Inusiñako eta biok’

3.6.1.7. Gutxi-gorabeherako zenbatasuna

Modu bat baino gehiago dago gutxi gorabeherako zenbatasuna adierazteko:

a) *Edo* sartuaz:

Saspireun preso edo gengosan ‘Zazpiehun preso edo geunden’
Andik urtebetera edo ure girau’ben ‘Handik urte betera edo ura ekarri zuten’

Aintxe ei(n) naban urte bete eskas edo ‘Hantxe egin nuen urte bete eskas edo’

b) *Edo* sartu barik:

Oñestuas pasau najittuan iru-lau eskapada itzelak ‘Oinaztarriarekin pasa nitian hiru-lau eskapada itzelak’

Urtero jatues irurogei-irurogeitamar billots koiotiek ‘Urtero jaten dizkik hirurogei-hirurogeita hamar bildots koioteak’

Laurek-bostak egune sabaldu orduko ‘Laurak-bostak eguna zabaldu orduko’

c) ‘-ren bat’ gutxi gorabeherako kopurua adierazteko erabiltzen da, izen sintagma mugagabeari erantsia:

Amarren bat egun pasau nittun oien ‘Hamarren bat egun pasatu nituen ohean’

Gozon bat edo bi emon Úxarteko osabiai ‘Gozoren bat edo bi eman Uxarteko osabari’

Pelotarín batzuk ala? ‘Pelotariren batzuk ala?’

*Rantxeron batek artu te (txakurre) barrure eskutau jua*n ‘Rantxeroren batek hartu eta (txakurra) barrura ezkutatu zian’

3.6.1.8. Distributiboak

-NA

Berrogeiñe urte inguruko asto saar bi ‘Berrogeina urte inguruko asto zahar bi’

Bosna ogerleko sunan ango kontue ‘Bosna ogerleko zunan hango kontua’

Askenien es bātantzako ta es bēstiantzako, erdibana ein dde kittu ‘Azkenean es batarentzako eta ez bestearantzako, erdibana egin eta kito’

BAKOITZA

Bakotxa izenordainak taldeko elementu bakoitzari egiten dio erreferentzia:

Txakurrek, bakotxa bere káixolan egote sittuan ‘Txakurrak bakoitza bere kaiolan egoten zituan’

Afaldute gero, bakotxa bere lékure ‘Afalduta gero, bakoitza bere lekura’

3.6.1.9. Gaztelerazko zenbakiak

Adin batetik gorako euskaldunek zenbakiak eta datak gazteleraz esan ohi dituzte:

‘El año beinte’ etorri nintzen Mallebire ‘El año beinte etorri nintzen Mallabira’

‘Trentaisietien’ kartzelara sartu nindduen arte ‘Treinta y siete kartzelara sartu ninduten arte’

‘Doce de diciembre’ allegau sunan ‘Doce de diciembre ailegatu zunan’

Niri ‘nobesientas kuarentaikuatro dolares’ kobra’usten ona etortie ‘Niri nobezientas kuarentaikuatro pesetas kobratu zidaten hona etortzea’

‘Kuatro de julio’ suan ‘Kuatro de Julio zuan’

Pezetatan kontatzen denean, zenbakiak gazteleraz eman ohi dira sarriago, ogerlekotan, durotan edo errealetan kontatzen denean (zenean esan beharko dugu), osteraz, euskaraz:

Siderretan neukesan ogetamar ogerleko ‘Zilarretan neuzkan hiru ogerleko’

Gaurko periodikuk ipintten ixen dau familixa bakotxak semat mille ogerleko kastetan daben, ‘sesenta mil peestas’ edo ‘Gaurko periodikuak ipintzen du familia bakoitzak zenbat mila ogerleko gastatzen duen, “sesenta mil pesetas” edo’

3.6.2. ZENBATZAILE ZEHAZTUGABEAK

Bátzük, asko, mákiña bat, bákarren bat, baneka bat, apur(ren) bat, gítxi, onenbeste, orrenbeste, ainbeste, náikue...

Bátzük étxakixek bisimodue ser dan ‘Batzuek ez zekitek bizimodua zer den’

Erlojue ser san be askok étxuan jakingo ‘Erlojua zer zen ere askok ez zian jakingo’

Mákiña bat kontu euken gure ámamak ‘Makina bat kontu zeukan gure amamak’

Bákarren bat galduko suan bidien ‘Bakarren bat galduko zuan bidean’

Baneka batek urte jok, baiñe perretxiku gitxi jak aurten ‘Banaka batek irten dik, baina perretxiku gutxi zagok aurten’

Onenbeste arasu emongu’stena jakiñien, enintzen asi be eingo ‘Honenbeste arazo emango zidana jakinean, hasi ere ez nintzen egingo’

Setan gastau’ok orrenbeste diru? ‘Zertan gastatu duk horrenbeste diru?’

Papelak etortzeko saiñ egon nas ainbeste urtien ‘Paperak etortzeko zain egon naiz hainbeste urtean’

Kótzie náikue bájabik bastarretan ‘Kotxea nahikoa bazabilek bazterretan’

Naiku txábola dok ori ‘Nahikoa txabola duk hori’

Asko zenbatzaile zehaztugabea izenaren eskuinean joan ohi da normalean.

Egun asko egote ‘*ittuk garratza(k) pe*’ ‘Egun asko egoten dituk garratzak ere’

Asko-ren balioak:

- a) Aditzondoaren balioa

Ni asko distraitze nitzuan neure trastiokin ‘Ni asko distraitzen ninduan neure trasteokin’

- b) *Nahikoa*-ren ordeza:

Asko da, ba! ‘Asko da, ba!’

- c) Batzutan *beste edozein* adierazteko erabiltzen da, eta izenaren aurrean jartzen da:

Asko gisoni esin jakok eser esan ‘Asko gizoni ezin zaiok ezer esan’

Asko lekuten esiñ ddok berbai(k) pe eiñ ‘Asko lekutan ezin duk barbarik ere egin’

- d) *Gehiegi* adierazteko ere erabiltzen da:

Askotxo begittandu jata ‘Askotxo iruditu zait’

3.6.3. ZENBATZAILE OROKORRAK

Dana, osue, gustixe...

Txakurre dana erre suan 'Txakurra dena erre zuan'

Egun osue eitte'ban jun de etorri éitten 'Egun osoa egiten zuen joan eta etorri egiten'

Egun gustixen es dau atertu be eiñ 'Egun guztian ez du atertu ere egin'

3.6.4. NOLAKOTZAILEAK

Sein, ser, edosein, edoser, beste...

Sein abade euen orduen? 'Zein apaiz zegoen orduan?'

Se saata ixen da ori? 'Zer zarata izan da hori?'

Edosein egunetan egote(n) da oin fúbola 'Edozein egunetan egoten da orain futbola'

Edoser gausa pasau leike 'Edozer gauza pasa daiteke'

Beste bost ogerleko emon nutzesan 'Beste bost ogerleko eman nizkion'

Andiño eta Berano auzoak, Urko mendiaren magalean. P. Mugarza

3.7. ADBERBIOA

Bi adberbio mota bereizten ditugu:

a) Adizlagunak. Kasu-marka edo postposizioen bidez sortzen dira:

1. Hartzen dituzten kasu-markak *nor*, *nork*, *nori*, *noren* eta *nongo* ez beste guztiak dira:

Zureztat badauket nik bierra ‘Zureztat badaukat nik lana’

Etxera etorri biosu ‘Etxera etorri behar duzu’

Lagunekin urten dau ‘Lagunekin irten da’

2. Postposizioen bidez sortuak:

étxaurrien ‘etxe aurrean’, *emendik aparte* ‘hemendik aparte’,

mai gainien ‘mahai gainean’...

b) Aditzondoak. Ez dute inolako kasu-markarik behar.

3.7.1. ADITZONDOEN SAILKAPEN FORMALA

3.7.1.1. Aditzondo bakunak

Osagai bakarrekoak dira:

gaur ‘gaur’, *beti* ‘beti’, *gero* ‘gero’, *puntu* ‘puntu’, *puntuen* ‘puntuan’, *aspaldi* ‘aspaldi’, *aspaldixen* ‘aspaldian’, *aguro* ‘agudo’, *ariñ* ‘arin’, *atzo* ‘atzo’, *aurten* ‘aurten’, *ies* ‘iaz’, *óndio* ‘oraindik’, *oin* ‘orain’, *sarri* ‘sarri’, *sekulo/sekule* ‘sekula’, *etzi* ‘etzi’, *egundo* ‘egundo’, *ártien* ‘artean’...

Adibideak:

Ariñ aspertu da ‘Arin aspertu da’

Iesko gabonak etxin pasau nittun ‘Iazko gabonak etxean pasatu nituen’

Etxaiño óndio egun asko falta suan ‘Etxeraino oraindik egun asko falta zuan’

Oin estak leengo kontuik ‘Orain ez zagok lehengo konturik’

Sékulo oiñestuk jo barik, neu ju(n) nintzen arte, ta orduntxe jo juan ‘Sekula oinaztarriak jo gabe, neu joan nintzen arte, eta orduantxe jo zian’

Puntuen urten dau émendik ‘Puntuan atera da hemendik’

Puntu etxera juteko ordue ixengo da ‘Puntu etxera joateko ordua izango da’

Egundo étxok eser susenik eiñ ‘Egundo ez dik ezer zuzenik egin’

3.7.1.2. Aditzondo eratorriak

-TO

edarto, txarto, ondo, politto...

Arre, earto goies da! 'Arre, ederki goaz eta!'

Txarto dabillena ikusi éitten da 'Gaizki dabilena ikusi egiten da'

-RO/- DO

garbiro, barrido...

Úmieq garbiro jantzitte erute'ittu eskola 'Umeak garbiro jantzita eramaten ditu eskolara'

Andik Astorgara; aintxe txarto barrido be! 'Handik Astorgara; hantxe txarto berriro ere!'

-KA

arrike, sarátaka, barreka, gáíñeska, ika, suka, bákarka, gitxike, apurke, albalbaka, kubike...

Apurke-apurke, erremalangian ondá eskuk ekarri jutzesak... 'Apurka-apurka, erromadalangaren ondora eskuak ekarri zizkiok...'

Barreka egon giñan berai begire 'Barreka egon gintuan berari begira'

-IK

alperrik, bákarrík, posik, sūtunik...

Dénpora txarrak posik eukitte juan 'Eguraldi txarrak pozik edukitzen zian'

Bakarrík esin leikek eiñ ori 'Bakarrík ezin zitekek egin hori'

-TA

erositte, naitte, bustitte, saartute, esanda, naiesta 'nahi ezta'

Jesus! esanda seiñetu notzen 'Jesus! esanda zeinatu nien'

Olantxik esanda be bardin ddok 'Holaxe esanda ere berdin duk'

Lebatza jan naiesta dabil, miskiñe alakue! 'Legatza jan nahi ezta dabil, mizkina halakoa!'

-(L)AN

onan, olan, bestelan, alan,

Traperuk orduntxe ainddu, bestelan apurtze(n) jok 'Traperoak orduantxe agindu (= askatu), bestela apurtzen dik'

Olan amaittu suan ori, géixa berbaik ein barik 'Horrela bukatu zuan hori, gehiago berbarik egin gabe'

3.7.1.3. Aditzondo konposatuak

- a) ‘Edo + galdetzailea’ egiturakoak:
- edonos* ‘edonoiz’
 - edonun* ‘edonon’
 - edonungo* ‘edonongo’
 - edonundik* ‘edonondik’
 - edonokin* ‘edonorekin’
 - edonongana* ‘edonorengana’
 - edonora* ‘edonora’
 - edonorutz* ‘edonorantz’
 - edosekin* ‘edozerekin’
 - edosegaittik* ‘edozergatik’
 - edoseta* ‘edozertara’
 - edoselan* ‘edozelan’
 - edosenbat* ‘edozenbat’
- b) ‘Zer edo zer’egiturakoak:
- soosen* ‘zeozeren’
 - soosekin* ‘zeozerekin’
 - sóosegaittik* ‘zeozergatik’
 - sóoseta* ‘zeozertara’
 - sóosetako* ‘zeozertarako’
 - sóoselan* ‘zeozelan’
 - sooselako* ‘zeozelako’
 - nónos* ‘noiz edo noiz’
 - núnun* ‘non edo non’
 - núnundik* ‘nondik edo nondik’
 - nónora* ‘nora edo nora’
 - nónorutz* ‘nora edo norantz’
- c) ‘Nahi + izenordain galdetzailea’ egiturakoak:
- naiñongana* ‘nahinorengana’
 - naiñokin* ‘nahinorekin’
 - naiñora* ‘nahinora’
 - naiños* ‘nahinoiz’
 - naiñun* ‘nahinon’
 - naiñundik* ‘nahinondik’
 - naiñorutz* ‘nahinorantz’

Batzuetan biak daude aukeran: *naiños / nosnai, naiñun / nunai, naiñora / noranai...*

- d) ‘Izenordain galdetzailea + bait’ egiturakoak:

nabaittā ‘norabaitera’
nunbaittā ‘nonbaitera’
nunbaitten ‘nonbaiten’
nunbaittetik ‘nonbaitetik’
nosbaitten ‘noizbaiten’
nosbaittetik ‘noizbaitetik’
setanbaitten ‘zertanbaiten’
setanbaittā ‘zertanbaitera’

- e) ‘Behin’ osagaia dutenak:

beñobeiñ ‘behin edo behin’,
lantzin beiñ ‘lantzean behin’
nosipeiñ ‘noizean behin’
beñipeiñ ‘behinik behin’
lelengo ta beiñ ‘lehenengo eta behin’
astien beiñ ‘astean behin’
bein be ‘behin ere’
beinguen ‘behinguan’

- f) Beste aditzondo konposatu batzuek:

áran̄eun ‘herenegun’, *et̄zidamu* ‘et̄zidamu’...

- g) Esaera adberbialak:

<i>lantzin lantzin</i>	<i>bixer goxien</i>	<i>lau bider</i>
<i>amaika bider</i>	<i>ointxe bertan</i>	<i>datorren astien</i>
<i>bart gabien</i>	<i>bixen bittartien</i>	<i>émendik goittik</i>
<i>émendik aurrera</i>	<i>úrrengo baten</i>	<i>takin potin</i>
<i>albait ariñen</i>		

- h) Aditzondo gisa erabiltzen diren adjektiboak:

<i>berde egon</i>	<i>susen ibilli</i>	<i>gogor eiñ</i>
<i>argi ibilli</i>	<i>garbi jokatu</i>	<i>listo portau</i>
<i>erres manejau</i>	<i>bixkor jan</i>	

3.7.2. ADITZONDOEN SAILKAPEN SEMANTIKOA

3.7.2.1. Leku adberbioak

a) Leku adberbio arruntak:

<i>emen</i> ‘hemen’	<i>or</i> ‘hor’	<i>an</i> ‘han’
<i>emendik</i> ‘hemendik’	<i>órtik</i> ‘hortik’	<i>ándik</i> ‘handik’
<i>ona</i> ‘hona’	<i>orra</i> ‘horra’	<i>ara</i> ‘hara’
<i>onutz</i> ‘honantz’	<i>orrutz</i> ‘horrantz’	<i>arutz</i> ‘harantz’
<i>ónaiño</i> ‘honaino’	<i>órraiño</i> ‘horraino’	<i>áraiño</i> ‘haraino’
<i>onako</i> ‘honako’	<i>orrako</i> ‘horrako’	<i>arako</i> ‘harako’
...		

b) Leku adberbio indartuak:

<i>ementxe</i> ‘hementxe’	<i>ortxe</i> ‘hortxe’	<i>aintxe</i> ‘hantxe’
<i>emendixik</i> ‘hemendixek’	<i>órtixik</i> ‘hortixek’	<i>ándixik</i> ‘handixek’
<i>onaxe</i> ‘honaxe’	<i>orraxe</i> ‘horraxe’	<i>araxe</i> ‘haraxe’
<i>onaixiño</i> ‘honaxeino’	<i>orraixiño</i> ‘horraxeino’	<i>araixiño</i> ‘haraxeino’
<i>onakoxe</i> ‘honakoxe’	<i>orrakoxe</i> ‘horrakoxe’	<i>arakoxe</i> ‘harakoxe’
...		

ber- aurrizkiarekin honako forma indartuak ere sortzen dira: *bertan*, *bertatik*, *bertara*, *bertako*...

Ointxe bertan esangutzet ‘Oraintxe bertan esango diot’

Bertakuei preguntatzie ónena ‘Bertakoei galdetzea onena’

Forma arrunt eta indartuen elkarketatik forma are indartuagoak sortzen dira:

Emen bertan/ementxe bertan ‘hemen bertan’/‘hementxe bertan’

Andik bertatik/ándixik bertatik ‘handik bertatik’/‘handixek bertatik’

Orraixe bertá(ra)/orraixiño bertaiño ‘horraxe bertara’/‘horraxeino bertaraino’

Bertan aditzondoak ‘bertanbera’ esaera adberbiala ematen du:

Itxi dana bertanbera ta baskaitta jun biau ‘Utzi dena bertanbera eta bazkaltzera joan behar dugu’

Obrie éittekotan giñen, baiña dénpora txarragaittik bertanbera geratu san ‘Obra egitekotan ginen, baina eguraldi txarragatik bertan behera gelditu zen’

Bestelakoak:

urran ‘hurbil’, *urrin* ‘urruti’, *aldien* ‘aldean’, *inguruen* ‘inguruan’, *kontran* ‘kontran’, *aldemenien* ‘aldamenean’, *albuen* ‘alboan’, *onduen* ‘ondoan’, *gáiñien* ‘gainean’, *aspixen* ‘azpian’, *aurrien* ‘aurrean’, *gora* ‘gora’, *beera* ‘behera’, *átzera* ‘atzera’...

3.7.2.2. Modu adberbioak

a) Modu aditzondoan forma arruntak:

ónan ‘honela’
ólan ‘horrela’
álan ‘hala’
onakue ‘honelakoa’
olakue ‘horrelakoa’
alakue ‘halakoa’

b) Modu aditzondoan forma indartuak:

ónantxik ‘honelaxe’
ólantxik ‘horrelaxe’
álantxik ‘halaxe’
onakoxie ‘honelakoxea’
olakoxie ‘horrelakoxea’
alakoxie ‘halakoxea’

Adibideak:

Ainddiberreko etxaune onakoxe perillias ibiltte suan ‘Abendibarko etxauna honelakoxe perilarekin ibiltzen zuan’

Alako errukarri jenteik! ‘Halako errukarri jenderik!’

Olako ipuiñek estie beti entzuten ‘Holako ipuinak ez dira beti entzuten’

Ardixe be onako edurrin estok ondo ibiltten ‘Ardia ere honelako elurrean ez duk ondo ibiltzen’

Onetaiko ‘honetariko’, *orretaiko* ‘horretariko’, *aretaiko* ‘hartariko’, *ónetaiko* ‘hauetariko’, *órretaiko* ‘horietariko’, *áretaiko* ‘haietariko’ formak ere erabiltzen dira aurrekoen lekuan:

An jauan onetaiko argisarixan antzeko goso bat ‘Han zegoan honetariko argizariaren antzeko gozo bat’

3.7.2.3. Iritzi adberbioak

itxurie ‘itxuraz’, *kontisu* ‘kontizu’, *seguru* ‘seguru’...

Eurixe einbidau, *itxurie* ‘Euria egin behar du, itxuraz’

Dénpora txarra gustatze jakuan, *kóntisu* ‘Denbora txarra gustatzen zitzaioan, antza’

Antoni sanak beetik alako kalamatrikaik, *seguru* ‘Antoni zenak behetik halako kalamatrikarik, seguru’

Iritzi adberbioen funtzio beretsua betetzen du ‘behar izan’ek:

Eiberkue ixen bidau ‘Eibarkoa izan behar du’ (Eibarkoa da, antza)

Alkarrekin bisi ixen bier ixen dabe ‘Elkarrekin bizi izan behar izan dute’ (Elkarrekin bizi izan dira, dirudienez)

3.7.2.4. Aditzaren ondoko bestelako hitzak

beintzet ‘behintzat’, *be* ‘ere’, *es* ‘ez’, *bai* ‘bai’, *ei* ‘omen’, *ete* ‘ote’...

Ni, beintzet, bánoie ta... ‘Ni, behintzat, banoa eta...’

Erlojue ser san be askok étxuan jakingo ‘Erlojua zer zen ere askok ez zian jakingo’

Agiñik bape es ei jukan ‘Haginik bat ere ez ei zeukaan’

Ill eingo ete jok ‘Hil egingo ote dik?’

4. ADITZA

Artamendi baserriko ama-semeak, Ageda eta Tomas, gorriketan.

I. Ojanguren Fondona

4.1. ADITZAREN EZAUGARRIAK

Aditzaren azterketa da beharbada, lan honetako atalik zailena. Normalean hiztunok erabiltzen dugun aditz forma kopurua oso mugatua da, eta orainaldiko edo lehenaldiko formetan ez horrenbeste, baina gainerakoetan zalantza asko izan ohi da. Ziurtasunik ez duenean, hiztunak beste baliabide batzuek erabili ohi ditu: ‘gustatuko zitzaidan zu ikustera etortzea’ esateko *‘gustauko jatan su ikusta etortzie’* edo esango genuke, lehenaldiko formez baliatuz. Dena dela, azterketa sakonago bat merezi lukeen gaia da.

4.1.1. NOR / NOR-NORK aditzak

- a) Beste hizkera batuetan NOR aditzak direnak gurean NOR-NORK erara jokatzen dira: *Igon* ‘igo’, *urten* ‘irten’

Urte betien be bisimoduek errime igon dau ‘Urte betean ere bizimoduak asko igon du’

Goxeko saspiretan urten dot etxetik ‘Goizeko zazpitan irten dut etxetik’

- b) **edun*-en sustraian *-o-* eta *-eu-* daude adizkien arabera:

<i>dot</i>	‘dut’	<i>dau</i>	‘du’	<i>banau</i>	‘banu’
<i>dogu</i>	‘dugu’	<i>dabe</i>	‘dute’	<i>neuke</i>	‘nuke’

- c) Zenbaitetan *z* eta *it* pluralgileak biak erabiltzen dira:

(d)osus / (d)ittusu ‘dituzu’

- d) **EDUN* ia beti aditz laguntzaile gisa erabiltzen da. Hala ere, batzuetan era trinkoan ere erabiltzen da:

Jertsie nun dosu? ‘Jertsea non duzu?’

Ori semie dosu ala? ‘Hori semea duzu ala?’

4.1.2. NOR-NORI aditzak

Nor-nori saileko lehenaldia orainaldiari *-n* erantsitaosatzen da:

<i>jata</i>	‘zait’	>	<i>jatan</i>	‘zitzaidan’
<i>jako</i>	‘zaio’	>	<i>jakon</i>	‘zitzaion’

4.1.3. ADITZ-PARTIZIPOA

Mallabiko berbetan aditzek amaiera hauetako bat hartzen dute:

-TU

Euskal oinarriari eransten zaio: *aastu* ‘ahaztu’, *ustu* ‘hustu’, *mostu* ‘moztu’, *bistu* ‘piztu’, *itxartu* ‘iratzartu’, *lokartu* ‘lokartu’ ...

-AU

Gazteleraz ‘-ado’ amaiera dutenak: *kantau* ‘kantatu’, *eskapau* ‘eskapatu’, *gastau* ‘gastatu’, *amatau* ‘itzali’...

Euskal jatorria duten aditzek eta mailegu zaharrek -ATU amaiera hartzen dute: *eskatu* ‘eskatu’, *sakatu* ‘sakatu’, *nekatu* ‘nekatu’, *parkatu* ‘barkatu’...

-IDU

Gaztelerazko ‘-ido’ amaiera dutenetan: *eskribidu* ‘idatzi’, *leidu* ‘irakurri’, *entretenu* ‘entretenu’...

Baina -ITU euskal jatorria dutenetan: *amaitu* ‘amaitu’, *zaititu* ‘zaititu’, *egarritu* ‘egarritu’...

-N

Euskal erroa dutenak dira: *jan* ‘jan’, *emon* ‘eman’, *esan* ‘esan’, *jun* ‘joan’, *urten* ‘irten’, *ixen* ‘izan’...

-I

Hauek ere euskal erroa dutenak dira: *ikusi* ‘ikusi’, *ekarri* ‘ekarri’, *ibilli* ‘ibili’, *ipini* ‘ipini’, *erosi* ‘erosi’...

-KI /-(G)I

Aditz hauetan partizipioak eta aditzoinak forma bera dute: *erabagi* ‘erabaki’, *jagi* ‘jaiki’, *eskegi/esegi* ‘eseki’, *ebai* ‘ebaki’, *euki* ‘eduki’...

Beste amaiera batzuk. Hauetan ere partizipioak eta aditzoinak forma bera dute:

-L: *il*.

-A, -E, -I -O, -U: *bota* ‘bota’ *etá* ‘atera’, *bete* ‘bete’ *erne* ‘erne’, *gorde* ‘gorde’, *erre* ‘erre’, *bisi* ‘bizi’, *jo* ‘jo’, *itto* ‘ito’, *jaso* ‘jaso’, *lotu* ‘lotu’...

4.1.4. ADITZ-IZENA

Aditz-izenak egiteko Mallabiko hizkerak hartzen duen bukaera euskara batutik oso hurbilekoa da:

Ø bukaera duten aditzak:

<i>bete</i>	>	betetzen
<i>gorde</i>	>	gordetzen
<i>bota</i>	>	botatzen
<i>erre</i>	>	erretzen

-AU bukaera duten aditzak:

<i>pentzau</i>	>	pentsatzen
<i>estudixau</i>	>	estudixatzen
<i>kantau</i>	>	kantatzen

Gerean eta Zengotitan bereizi egiten dira besteengandik eta auzo haue-
tan -ETAN bukaera egiten dute:

<i>pentzau</i>	>	pentzetan
<i>pagau</i>	>	pagetan
<i>topau</i>	>	topetan

-IDU bukaera dutenak:

<i>mobidu</i>	>	mobitzen
<i>eskribidu</i>	>	eskribitzen
<i>atrebidu</i>	>	atrebitzen

-Txistukari, r, l, n, g, k + i bukaera dutenak:

<i>ipini</i>	>	ipintten
<i>itxi</i>	>	isten
<i>ikusi</i>	>	ikusten
<i>eskegi</i>	>	eskegitten
<i>euki</i>	>	eukitten

-TU bukaera dutenak:

<i>artu</i>	>	artzen
<i>baskaldu</i>	>	baskaltzen...
<i>apurtu</i>	>	apurtzen

4.1.5. SINKRETISMOA

Zenbaitetan aditz forma bera erabiltzen dugu pertsona desberdinetarako:

- a) NOR kasuan, esaterako, orainaldian eta subjuntiboan izan ezik, gainerakoetan *zu* eta *zuek* pertsonetarako forma bera erabiltzen da:

siñen: zinen/zineten
basiñe: bazina/bazinete
siñake: zinateke/zinatekete
seinke: zaitezke/zaitezket
seinkesan: zintezkeen/zintezketen

- b) NOR-NORI aditzean:

jakon: zitzaionan/zitzaion/litzaoke
jatan: zaidan/zitzaidan/litzaide
jasen: zaizkin /zitzaizkian

- c) NOR-NORK aditzean:

saittue: zaituzte/zaituztete
siñuesan: zintuzten/zintuzteten
basiñue: bazintuzte/bazintuztete
basendus: bazenitu/bazenituzte
sinddukes: zintuzke/zintuzkete
sindduke: zintuzkete/zintuzketete
leukek: luke/lukete (hitanoa)
leuken: luke/lukete/lituzke (hitanoa)
seinke: dezakezu/zenezake/dezakezue/zenezakete

- d) NOR-NORI-NORK aditzean:

justek: zidak/zidatek
jutzek: ziok/ziotek
(d)otzue: dizute/dizuete
(d)otzuaus: dizkizugu/dizkizuegu

4.1.6. ADITZ BEREZIAK

a) Esanahi berezia dutenak

PARA(T)U

Aditz honen esanahia ‘jarri’ da.
Parau adi gora bégire ‘Jarri hadi gora begira’
Parau adi susen ‘Jarri hadi zuzen’
Parau saittes telefonuen ‘Jarri zaitetz telefonoan’

JIRA(T)U

‘Eskuratu, bereganatu, erosi, aurkitu...’ esan nahi du.
Nereak kotxe barrixe jirau dau ‘Nereak kotxe berria ‘erosi’ du’
Josek nobixie jirau dau ‘Josek andregaia aurkitu du’

b) Aditz defektiboak

ERION*

Darixola ‘dariola’ forma besterik ez da erabiltzen.
Ámama adurre darixola egoten da úmiei bégire ‘Amona adurra dariola egoten da umeei begira’

TIRA

Norbait zerbait egitera animatzeko erabiltzen da. *Tirok, tiron, tiroso, tirosoe* formak baino ez dira erabiltzen:
Tirok, mobidu ari alako baten! ‘Tirok, mugi hadi halako baten!’
Tírosue, soose janda jungo saie! ‘Tirozue, zerbait janda joango zarete!’

EUTSI

Tori esanahia du. *Eutso* (baita *eutsa* eta *eutsi* ere), *eutsok* / *eutson* formak baino ez dira erabiltzen:
Marixe teillatuko gona gorrixo, eutsi agin saarra ta ekarri barrixe dio kanta zahar batek.

4.1.7. ALOKUTIBOA

Alokutiboaren erabilera gauza arrunta da mallabitarren artean. Gaurko gazteen artean ere gorde egiten da, ez da etenik egon aurreko jenerazioetik. Baina alokutiboa erabileraren arauak ematea, harremanei dagokien-

nean, ez da erreza; badakigu hitanoa erabiltzen, baina zalantza asko izaten dugu norekin erabili eta norekin ez erabili erabakitzeke orduan. Ez da konfidantza kontua; ezezagun askorekin lasai-lasai erabiltzen dugu eta, aldiz, deseroso sentitzen gara betiko ezagun batekin erabiltzeko. Tratamendu hau darabilen gizarteak baditu arau inplizitu batzuek, eta horien arabera hitunak berak erabakitzen du noiz eta norekin erabili alokutiboa. Zehaztapen handietan sartzeko asmorik gabe, gure artean sortzen diren harremanak honela azal daitezke:

Gazteen artean, beti ere hitanoa ohikoa den lekuetan, hika erabiltzen da beti. Neska-mutilen arteko harremanetan, azken urteotan batez ere, neskei zuka egin behar ote zaieneko ustea hedatzen ari da eta garai baten baino gutxiago entzuten da. Talde berean, gazte batek nagusi bati hika egin diezaioke, zuka, aldiz, besteak. Helduak gazteari beti hika egingo dio. Adineko bati zuzentzen zaionean, gazteak beti zuka egingo du. Helduen artean hika egitea da ohikoena, bereziki gizonezkoen artean. Apaizei mundu guztiak zuka egiten die, berorika desagertua dago dagoeneko. Mediku, maisu eta abarrekiko tratamendua gainerako herritarrekikoen berbera da. Azkenik, senar-emazteen artean hika egitea ez dela adeitsua uste da. Era berean, ez da komeni (hala esaten da) ume txikiei ere hika egitea.

Harreman hauek, hala ere, ez dira finkoak izaten. Lehenengo kontaktua (hitzezkoa, alegia) erabakigarria izan ohi da gehienetan. Norbaitekin *zuka* hizketan hasiz gero, zaila egiten baita gero erregistroz aldatzea, baina harremanak areagotu ahala, gerta daiteke zuka hasi eta hika bukatzea.

Esanguratsua da behin Mikel Zarateri, auzoko adiskide batekin bazkal-tzera joan zenean gertatu omen zitzaion anekdota. Adiskidea bere adinekoa zen eta, Mikelek zioenez, bazkaldu aurretik berorika ari omen zitzaion, abadeari zor zaion errespetua dela eta. Bazkaria aurrera joan ahala, adiskide hori zuka egiten hasia zen eta kafea hartzen ari zirenean, gure adiskidea hika ari omen zitzaion.

Gramatikaren ikuspegitik badira debeku batzuek hikako formak erabiltzeko. Euskaltzaindiak honetaz oraindik erabakirik eman ez badu ere, oro har, adizki alokutiboak kasu hauetan ezingo genituzke erabili:

- a) Menperagailua hartzen duten adizkiak
- b) Galde-perpausak
- c) Harridura perpausak

Hala ere, Mallabiko hizkeran, ohikoa da:

1. Baldintzazko eran adizki alokutiboak erabiltzea:

Etortzen bok, estok damutuko ‘Etortzen baduk, ez duk damutuko’
Jakin banefok, etxien geldituko nitzuan ‘Jakin banu, etxean geldituko ninduan’

2. Galde perpausetan:

Seiñek pentzauko juan a pasauko sanik? ‘Zeinek pentsatuko zian (zuen) hura pasatuko zenik?’

Selan ein juek ori? ‘Zelan egin ditek (dute) hori?’

3. Harridura perpausetan:

Edarra bota juau! ‘Ederra bota diagu (dugu)!’

Estok makala! ‘Ez duk (da) makala!’

Azken aldian, gazteen artean bereziki, alokutibozko adizkien erabilera inolako mugarik gabe erabiltzen da perpaus txertatuetan ere:

Nik erun najua(te)n motxiliek amar kilo pisatze(n) jittuan

‘Nik eraman nian (nuen) motxilak hamar kilo pisatzen zitian’

Bierra ein bijuatelako ‘Lana egin behar diatelako (dudalako)’

4.1.8. ADITZ JOKOAN GERTATZEN DIREN ALDAKETAK

4.1.8.1. Erroa

*Edun aditzean:

-lehen eta bigarren pertsonetan -o- da erroa: *dot, dok, don, dosu, dosue*.

-hirugarren pertsona singularrean, berriz, -au-: *dau*.

-hirugarren pertsona pluralean -au- da erroa, baina *u > b* egiten denez: *dabe*.

-lehen pertsona pluralean *au / ou* txandaketa dago: *ikusi'ou / ikusi'au*

4.1.8.2. Aditz nagusia + aditz laguntzailea elkartzean gertatzen diren aldaketak

a) Nor-Nork aditzean

	aditz laguntz.	aditz nagusia		
	NN	ekarri	hartu	bete
-i (cf. ekarri)	-ot	ekarri'ot	artu'ot	bete'ot
-tu (cf. artu)	-ok/-on	ekarri'ok/-on	artu'ok/-on	bete'ok/-on
Ø (cf. bete)	dau	ekarri dau	artu dau	bete dau
	-au	ekarri'au	artu'au	bete'au
	-osu	ekarri'osu	artu'osu	bete'osu
	-osue	ekarri'osue	artu'osue	bete'osue
	dabe	ekarri dabe	artu dabe	bete dabe

Nor kasuko morfema (*d-*) galdu egiten da bokalez amaitzen diren aditzen ondoren, hirugarren pertsonetan izan ezik: *ikusi'ot* 'ikusi dot', *artu'osu* 'hartu dozu', *bete'au* 'bete dogu', baina, *ikusi dau* 'ikusi du' , *artu dabe* 'hartu dute'...

-n amaieradun aditzekin bi jokamolde egon daitezke:

1. ez dute *-n* galtzen eta orduan *Nor* kasuko *d-* morfema ez da galduko: *esan dau* 'esan du', *jan dosu* 'jan duzu', *emon dabe* 'eman dute'...
edo
2. *-n* galdu egiten da eta *Nor* kasuko morfema *d-* ere galdu egingo da. Hau ez da inoiz hirugarren pertsonekin gertatzen. Lehen pertsona pluralean beti galtzen *d-* morfema: *ja'au* 'jan dugu', *emo'osue* 'eman duzue', *esa'ok* 'esan duk'...

Hizkera patxadatsua denean lehenengo jokabidea nagusitzen da.

b) *Nor-Nori-Nork* aditzean

Pluraleko marka hartzen duten lehen eta bigarren pertsonetan *eu* > *o* egiten da: *osku* 'deusku' [digu], *otzu* 'deutzu' [dizu], *otzue* 'deutzue' [dizue]...

-i, *-tu*, eta *-in* amaiera duten aditzak (*ekarri*, *artu*, *eragin*, *esaterako*), laguntzaileari lotzean gertatzen diren aldaketak:

	aditz laguntz.		aditz nagusia		
	NNN		ekarri	hartu	ekin
-i (cf. ekarri)	+	-ste	ekarri'ste	artu'ste	eki'ste
	+	-ue/-une	ekarri'ue/-une	artu'ue/-une	eki'ue/-une
-tu (cf. hartu)	+	-tze	ekarri'tze	artu'tze	eki'tze
	+	-osku	ekarri'osku	artu'osku	eki'osku
-n (cf. ekin)	+	-otzu	ekarri'otzu	artu'otzu	eki'otzu
	+	-otzue	ekarri'otzue	artu'otzue	eki'otzue
	+	-tze	ekarri'tze	artu'tze	eki'tze

-n, eta Ø amaiera duten aditzak (*emon*, *bete*, *esaterako*) laguntzaileari lotzean gertatzen diren aldaketak:

	aditz laguntz.	aditz nagusia		
	NNN	eman	esan	bete
-n (cf. eman)	-ste	emo'uste	esa'uste	bete'uste
	+ -ue/-une	emo'ue/-une	esa'ue/-une	bete'ue/-une
	+ -utze	emo'utze	esa'utze	bete'utze
- Ø (cf. bete)	+ -osku	emo'osku	esa'osku	bete'osku
	+ -otzu	emo'otzu	esa'otzu	bete'otzu
	+ -otzue	emo'otzue	esa'otzue	bete'otzue
	+ -utze	emo'utze	esa'utze	bete'utze

c) Geroaldiko -ko morfemarekin

Nor-Nork aditzetan

-KO	aditz laguntz.	aditz nagusia		
	NN	ekarri	jan	hartu
	+ -ot	ekarrik'ot	jang'ot	artuk'ot
	+ -ok/-on	ekarrik'ok/-on	jang'ok/-on	artuk'ok/-on
	+ -dau	ekarriko dau	jango dau	artuko dau
	+ -au	ekarrik'au	jang'au	artuk'au
	+ -osu	ekarrik'osu	jang'osu	artuk'osu
	+ -osue	ekarrik'osue	jang'osue	artuk'osue
	+ -dabe	ekarriko dabe	jango dabe	artuko dabe

Nor-Nori-Nork aditzetan

-KO	aditz laguntz.	aditza nagusia		
	NNN	ekarri	esan	hartu
	+ -uste	ekarrik'uste	esang'uste	artuk'uste
	+ -ue/-une	ekarrik'ue/-une	esang'ue/-une	artuk'ue/-une
	+ -utze	ekarrik'utze	esang'utze	artuk'utze
	+ -osku	ekarrik'osku	esang'osku	artuk'osku
	+ -otzu	ekarrik'otzu	esang'otzu	artuk'otzu
	+ -otzue	ekarrik'otzue	esang'otzue	artuk'otzue
	+ -utze	ekarrik'utze	esang'utze	artuk'utze

4.1.9. ADITZ TAULAK⁷

IZAN

NOR

	ORAINA	LEHENA	BALDINTZA	ONDORIOA	AHALERA ORAINA	AHALERA LEHENA	SUBJUNT.	AGINTERA
NI	NAS naiz nok non	NI(N)TZEN nintzen ni(n)tzuan ni(n)tzunan	BANI(N)TZE banintz banitzuan banitzunan	NINTZAKE nintzateke nintzakek nintzak	NEIKE ⁸ naiteke neikek neiken	NEIKEN nintzekeen neikixan neikixenan	NAITTEN nadin	
HI	haiz as as	hintzen intzan intzenan	bahintz baintze baintzenan	hintzateke intzake intzake	haiteke einke einke	hintekeen einkan einkenan	hadin aittan aittenan	hadi ari nari ⁹
HURA	DA da dok don	SAN zen suan sunan	BALITZAKE balitz balitzakek balitzaken	LITZAKE litzateke litzakek litzaken	LEIKE daiteke leikek leiken	SEIKEN zitekeen	DAITTEN ¹⁰ dadin	
GU	GA(RA) gara gaittuk gaittun	GIÑEN ginen gintzuasen ¹¹ gintzuasen	BAGIÑE bagina bagintzuasen ¹² bagintzuasen	GIÑAKE ginateke gintzakesak gintzakesan	GEINKE gaitezke geinkak geinken	GEINKEN gintzekeen geinkixan geinkixenan	GAITTESEN gaitezen	
ZU	SA(RA) zara	SINEN zinen	BASIÑE bazina	SINAKE zinateke	SEINKE zaitezke	SEINKESAN zintzekeen	SAITTE(SE)N zaitezen	SAITTES zaitez
ZUEK	SAIE zarate	SINIEN zineten	BASIÑE bazinete	SINIÑAKE zinatekete	SEINKE zaitezkete	SEINKESAN zintzezketen	SAITTESEN zaitezen	SAITTESE zaitezte
HAIEK	DIE ¹³ dira dittuk dittun	SIEN ziren sittuan ¹⁴ sittunan ¹⁵	BALITZAKES balira balitzakesak balitzakesan	LITZAKES lirateke litzakesak litzakesan	LEIKES daitezke leikesak leikesan	SEINKEN zitezkeen seinkesan seinkenasen	DAITTESEN daitezen	

- 7 Aditzari buruzko oin-oharrak, besterik aipatzen ez denean, P. de Inzar-en *Los dialectos y variedades de la Lengua Vasca* (1981) liburukoak dira.
- 8 *nitteke* (Basilio Gallastegi)
- 9 *etorriñari* 'etorri hadi', *santiniari* 'sartu hadi'... esaten da.
- 10 *dein* (Gereako forma da)
- 11 *giñan* (lekukoei jasoa)
- 12 *bagiñan* (lekukoei jasoa)
- 13 *di(r)es*
- 14 *suaen*
- 15 *sunasen*

NOR-NORI: Nor singularra

	ORAINA	LEHENA	BALDINTZA	ONDORIOA	AHALERA ORAINA	AHALERA LEHENA	SUBJUNTIBOA ORAINA
NIRI	JATA ¹⁶ zait jatak jatan	JATAN ¹⁷ zitzaidan jatan jatanan	BA(LA)JATA balitzait bajatan bajatanan	JATAN zitzaidakeen			DAKIDAN dakidan
HIRI	zaik/n jak ¹⁸ jan	zitzaian/nan jan janan	balitzaik/n	zitzaiakeen jan janan			dakian/nan dakixan dakixanan
HARI	JAKO zaio jakok jakon	JAKON zitzaion jakuan jakunan ¹⁹	BA(LA)JAKO balitzaio balajakuan balajakunan	JAKON ? litzaioke	LEIKIXO dakioke		DAKIXON dakion
GURI	JAKU zaigu jakuk jakun	JAKUN zitzaigun jakuan jakunan	BA(LA)JAKU balitzaigu bajakuan bajakunan				DAKIGUN dakigun
ZURI	JATZU zaizu	JATZUN zitzaizun	BA(LA)JATZU balitzaizu				DAKIXUN dakizun
ZUEI	JATZUE zaizue	JATZUEN zitzaizuen	BA(JA)TZUEN balitzaizue				DAKIXUEN dakizuen
HAIEI	JAKUE zaie jakuek jakune	JAKUEN ²⁰ zitzaien jakuen jakunen	BA(LA)JAKUE? balitzaie balajakue balajakune		LEIKIXUE dakieke		DAKIXIEN dakien

¹⁶ *jat(e)*

¹⁷ *jaten*

¹⁸ *ata* (lekukoei jaso, Areitioko auzoan, batez ere)

¹⁹ *jakonan*

²⁰ *jaken*

NOR-NORI: Nor plurala

	ORAINALDIA	LEHENALDIA	BALDINERA	ONDORIOA
NIRI	JATAS zaizkit jatasak jatasen ²¹	JATASAN ²² zitzaizkidan jatasan jatanasen ²³	BALAJATAS balitzaizkit balajatasak balajatanas	LAJATAN ²⁴ zitzai(zki)daken lajatan ²⁵ lajatanan ²⁶
HIRI	zaizkik/n jasek ²⁷ jasen ²⁸	zitzaizkian/nan jasen ²⁹ janasen ³⁰	balitzaik/n balajak balajan	zitzai(zki)akeen/ zitzai(zki)nakeen jan janan
HARI	JAKOS zaizkio jakosak jakosan ³¹	JAKOSAN zitzaizkion jakuasen ³² jakunasen ³³	BALAJAKOS balitzaizkio balajakosak balajakonas	JAKON zitzai(zki)okeen jakuan jakunan
GURI	JAKUS zaizkigu jakusak jakusan ³⁴	JAKUSEN ³⁵ zitzaizkigun jakuasen ³⁶ jakunasen ³⁷	BALAJAKUS balitzaizkigu balajakuasen balajakunasen	JAKUN zitzai(zki)gukeen jakuan jakunan
ZURI	JATZUZ zaizkizu	JATZUSEN ³⁸ zitzaizkizun	BALAJATZUS balitzaizkizu	JATZUN zitzai(zki)zukeen
ZUEI	JATZUES zaizkizue	JATZUESAN ³⁹ zitzaizkizuen	BALAJATZUES balitzaizkizue	JATZUEN zitzai(zki)zukeen
HAIEI	JAKUES ⁴⁰ zaizkie jakuesak jakunes	JAKUESAN ⁴¹ zitzaizkien jakuesan ⁴² jakunesan ⁴³	BALAJAKUES balitzaizkie	JAKUEN zitzai(zki)ekeen jakuen jakunen

21 *jatanas*22 *jatesan*23 *jatanasan*24 *jatan* (lekukoei entzuna)25 *jatan* (lekukoei entzuna)26 *jatanan* (lekukoei entzuna)27 *jasak*28 *janas, jasan*29 *jataasan*30 *jatanasan, jatanasan*31 *jakonas*32 *jakuasan*33 *jakonasan*34 *jakunas*35 *jakusan*36 *jakuasan*37 *jakunasan*38 *jatzusan*39 *jatzuesen*40 *jakes*41 *jakuesen*42 *jakuenas*43 *jakunesen, jakuesenan*

NOR-NORI: AGINTERA

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
HI	AKIT hakit		AKIXO hakio				AKIXUE hakie

NOR-NORK: EGITE ERA. Orainaldia

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK		haut aut aut ⁴⁴	(D)OT dut juat junat		SAITTUT zaitut	SAITTUET zaituztet	(D)ITTUT ⁴⁵ ditut jittuat jittunat
HIK	nauk/n nok non		duk/n (d)ok (d)on	gaituk/n gaituk gaitun			dituk/n (d)ittuk (d)ittun
HARK	NAU nau najok najon	hau au au ⁴⁶	DAU du jok jon	GAITTU gaitu gaituk gaitun	SAITTU zaitu	SAITTUE zaituzte	(D)ITTU ditu jittuk jittun
GUK		haugu au(gu) au(gu)	AU ⁴⁷ dugu juau junau		SAITTUGU zaitugu	SAITTUEGU zaituztegu	(D)ITTU(GU) ditugu jittuau jittunau
ZUK	NOSU nauzu		(D)OSU duzu	GAITTUSU gaituzu			(D)ITTUSU ⁴⁸ dituzu
ZUEK	NOSUE nauzue		(D)OSU duzue	GAITTUSU(E) gaituzue			(D)ITTUSUE ⁴⁹ dituzue
HAIEK	NABE naute najuek najune ⁵⁰	haute abe abe ⁵¹	DABE dute juek june	GAITTUE gaituzte gaittuek gaittune	SAITTUE zaituzte	SAITTUE zaituzte(te)	(D)ITTUE dituzte jittuek jittune

⁴⁴ aumat⁴⁵ ittuae⁴⁶ aune⁴⁷ (d)ou (lekukoei jasoa)⁴⁸ (d)osus, ittesu⁴⁹ (d)osues, ittesue⁵⁰ najone⁵¹ aune

NOR-NORK: EGITE ERA. Lehenaldia

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK		hindutan indduaten ⁵² inddunaten ⁵³	NABAN ⁵⁴ nuen najuan najuan		SINDDUASEN ⁵⁵ zintudan	SINDDUASEN ⁵⁶ zintuztedan	SITTUN nituen majituan majitunan
HIK	ninduan/nan ninduan ⁵⁷ ninddunan ⁵⁸		huen uan uan	gintuan/nan gintuasen ⁵⁹ gintunasen			hituen ituan itunan
HARK	NINDDUEN ninduen ninddunan ⁶⁰ ninddunan ⁶¹	hinduen indduen inddunan	(E)BAN zuen juan junan	GINDDUSEN gintuen gindduasen ginddunasen	SINDDUEN zintuen	SINDDUESAN ⁶² zintuzten	SITTUN zituen jittuan jittunan
GUK		hindugun indduan inddunaun	GENDUN genuen genduan gendunan		SINDDUGUN zintugun	SINDDUEGUN ⁶³ zintuztegun	GENDUSEN ⁶⁴ genituen genduasen ⁶⁵ gendunasen ⁶⁶
ZUK	NINDDUSUN ⁶⁷ ninduzun		SENDUN ⁶⁸ zenuen	GINDDUSUN ⁶⁹ gintuzun			SENDUSEN ⁷⁰ zenituen
ZUEK	NINDDUSEN ⁷¹ ninduzen		SENDUEN zenituen	GINDDUSEN gintuzuen			SENDUESAN ⁷² zenituzten
HAIEK	NINDDUEN ⁷³ ninduten nindduten ninddunen ⁷⁴	hinduten indduen inddunen	EBEN zuten juten junen	GINDDUESAN ⁷⁵ gintuzten gindduesen ⁷⁶ ginddunesen ⁷⁷	SINUESAN ⁷⁸ zintuzten	SINUESAN ⁷⁹ zintuzteten	SITTUEN zituten jittuen jittunen

52 *audaten*53 *aundaten, audatenan*54 *neban*55 *siñusan*56 *siñusan*57 *siñuan*58 *niñuanan*59 *giñuan*60 *niñuan*61 *niñuan*62 *siñuesan*63 *siñusan*64 *gendusan*65 *genduasan*66 *gendunasan, gendusen*67 *niñusun*68 *senduen*69 *giñususan*70 *sendusan*71 *niñusuen*72 *sendusen*66 *gendunasan, gendusen*73 *niñuen*74 *niñuen*75 *giñusen*76 *giñuesen*77 *giñunesen*78 *siñuesen*79 *siñuen*

NOR-NORK: BALDINTZA

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK		BAINDUT bahindut baindduaten bainddunaten	BANEU banu banejok ⁸⁰ banejon ⁸¹		BASINDDUT bazindut	BASINDDUET bazintuztet	BANITU banitu banajituk banajittunan
HUK	baninduk/n banindduk baninddunan banindun		bahu bau bau	bagintuk			bahitu baittu baittunan
HARK	BANINU banindu	bahindu baindduk bainddunan	BALEU balu balejok ⁸² balejon ⁸³	BAGINDDUS ? bagintu bagindduasen baginddunasen	BASINDDU bazintu	BASINDDUUE bazintuzte	BALITU balitu ba(la)jituk ba(la)jittunan
GUK		BAINDDU bahindugu bagindduk baginddunan	BAGENDU bagenu bagenduk bagendunan		BASINDDUGUN bazintugu	BASINTTUGU bazintuztegu	BAGENDUS bagenu bagenduasen bagendunasen
ZUK	BANINUSU baninduzu		BASENDU bazenu	BAGINUSU bagintuzu			BASENDUS bazenu
ZUEK	BANINUSUE baninduzue		BASENDUS bazenu	BAGINUSU bagintuzue			BASENDUS bazenuzue
HAIEK	BANINUE banindute baniñuek baniñune	bahindute baindduek bainddune	BALEBE balute balejuek ⁸⁴ balejune ⁸⁵	BAGINUES bagintuzte bagiñuesak bagiñunesan	BASINUE bazintuzte	BASINDDUUE bazintuztete	BALITUE balituzte bajittuen bajittune

⁸⁰ *banajuan* (lekukoei entzuna)⁸¹ *banajunan* (lekukoei entzuna)⁸² *bajuan* (lekukoei entzuna)⁸³ *bajunan* (lekukoei entzuna)⁸⁴ *bajuen* (lekukoei entzuna)⁸⁵ *bajunen* (lekukoei entzuna)

NOR-NORK: ONDORIOZKO BALDINTZA

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK		hinduket indduket indduket	NEUKE nuke ⁸⁶ neuke ⁸⁷ neuken		SINDDUKET zintuzket	SINDDUKET zintuzketet	NEUKES nituzke nukesak neukesan
HIK	nindukek nindduken nindduken		huke eunke eunke	gintuzkek/n giñukesak giñukesan			hituzke eunkes eunkesan
HARK	NINUKE ninduke nindduken nindduken	hinduke indduke indduke	LEUKE huke leuke leuken	GINUKES gintuzke giñukesak giñukesan	SINDDUKES zintuzke	SINDDUKES zintuzkete	LEUKES luke leukesak leukesan
GUK		hindukegu inddukegu inddukegu	GEUNKE genuke geunkek geunken		SINDDUKEGU zintuzkegu	SINDDUKEGU zintuzketegu	GEUNKES genituzke geunkesak geunkesan
ZUK	NIÑUKESU nindukezu		SEUNKE zenuke	GIÑUKESU gintuzkezu			SEUNKES zenituzke
ZUEK	NINUKESUE nindukezue		SEUNKE zenukete	GINUKESUE gintuzkezue			SEUNKES zenituzkete
HAIEK	NINUKE nindukete niñukek niñuken	hindukete indduke indduke	LEUKE lukete leukek leuken	GINUKES gintuzkete giñukesak giñukesan	SINDDUKE zintuzkete	SINDDUKE zintuzkete(te)	LEUKES lituzkete leukesak leukesan

⁸⁶ *najukek* (lekukoei entzuna)

⁸⁷ *najuketen* (lekukoei entzuna)

NOR-NORK: AHALERA. Orainaldia

	HURA	HAIEK
NIK	NEIKE dezaket/nezake neikek neiken	NEIKES ditzaket/nitzake neikesak neikesan
HIK	hezakek/n/hezake einke einke	ditzakek/n/hitzake einkesak ⁸⁸ einkesan ⁸⁹
HARK	LEIKE dezake/lezake leikek leiken	LEIKES ditzake/litzake leikesak leikesan
GUK	GEINKE dezakegu/genezake geinkek geinken	GEINKES ditzakegu/genitzake geinkesak geinkesan
ZUK	SEINKE dezakezu/zenezake	SEINKES ditzakezu/zenitzake
ZUEK	SEINKE dezakezue/zenezakete	SEINKES ditzakezue/zenitzakete
HAIEK	LEIKE dezakete/lezakete leikek leiken	LEIKES ditzakete/litzakete leikesak leikesan

⁸⁸ *einkes* (lekukoei entzuna)⁸⁹ *einkes* (lekukoei entzuna)

NOR-NORK: AHALERA. Lehenaldia

	HURA	HAIEK
NIK	NEIKEN nezakeen neikixan neikixenan	NEIKESAN nintzakeen neikixasen neikixenasen
HIK	hezakeen eikan eikenan	hitzakeen eikixasen eikixenasen
HARK	SEIKIEN zezakeen seikixan seikixenan	LEIKESAN zitzakeen leikixasen leikixenasen
GUK	GEINKIXEN genezakeen geinkixan geinkixenan	GEINKESAN genitzakeen geinkixasen geinkixenasen
ZUK	SEINKEN zenezakeen	SEINKESAN zenitzakeen
ZUEK	SEIKEN zenezaketen	SEINKESAN zenitzaketen
HAIEK	LEIKIXEN zezakeen leikixan leikixenan	LEIKESAN zitzaketen leikixasen leikixenasen

NOR-NORK: SUBJUNTIBOA: Orainaldia

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK			DAIAN dezadan				DAIASAN ditzadan
HIK	NAIXAN nazaan/nan		DAIXAN dezaan/nan	GAIXAN gaitzaan/nan			DAIXASAN ditzaan/nan
HARK	NAIXEN nazan		DAIXEN dezan				DAIXESAN ditzan
GUK			DAIGUN dezagun				DAIGUSAN ditzagun
ZUK	NAIXUN nazazun		DAIXUN dezazun				DAIXUSAN ditzazun
ZUEK	NAIXUEN nazazuen		DAIXUEN dezazuen				DAIXUESAN ditzazuen
HAIEK			DAIXEN ditzan				DAIXESAN ditzaten

NOR-NORK: SUBJUNTIBOA: Lehenaldia

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK			NEIXEN nezan				NEIXESAN nitzan
HIK			AIXAN hezan				AIXASAN hitzan
HARK							
GUK							
ZUK							
ZUEK							
HAIEK			SEIXEN zezaten				SEIXESAN zitzaten

NOR-NORI-NORK: EGITE ERA. Orainaldia. Nor singularra

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NIK		diat/dinat (d)uat (d)unat	(D)UTZET dio jutzat jutzenat		(D)OTZUT dizut	(D)OTZUET dizuet	(D)UTZET diet jutzet jutzenet
HIK	didak/didan (de)ustek (de)usten		diok/dion (d)utzek (d)utzen	diguk/digun (d)oskuk (d)oskun			diek/dien (d)utzek (d)utzene
HARK	(D)USTE dit justek justen	dik/din (d)ue (d)une	(D)UTZE dio jutzek jutzen ⁹⁰	(D)OSKU digu (j)oskuk (j)oskun	(D)OTZU dizu	(D)OTZUE dizue	(D)UTZE die jutzek jutzene
GUK		diagu/dinagu (d)uau (d)unau	(D)UTZAU diogu jutzau jutzenau		(D)OTZUAE ⁹¹ dizugu	(D)OTZUAE ⁹² dizuegu	(D)UTZAE ⁹³ diegu jutzaue ⁹⁴ jutzaune
ZUK	(D)USTESU didazu		(D)UTZESU diozu	(D)OSKUSU diguzu			(D)UTZESUE diezu
ZUEK	(D)USTESUE didazue		(D)UTZESUE diozue	(D)OSKUSUE ⁹⁵ diguzue			(D)UTZESUE diezue
HAIEK	(D)USTE didate justek justene	diate/dinate (d)ue (d)une	(D)UTZE diote jutzek jutzene	(D)OSKUE digute (j)oskuek (j)oskune	(D)OTZUE dizute	(D)OTZUE dizuete	(D)UTZE diete jutzek jutzene

⁹⁰ *jutzene*⁹¹ *dautzu*⁹² *dautzuu*⁹³ *utzaue, dutzeu*⁹⁴ *jutzau*⁹⁵ *dauskusue*

NOR-NORI-NORK: EGITE ERA. Orainaldia. Nor plurala

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NIK		dizkiat/dizkinat (d)uas ⁹⁶ (d)unas ⁹⁷	(D)UTZAS dizkiot jutzaset ⁹⁸ jutzenaset ⁹⁹		(D)OTZUAS dizkizut	(D)OTZUAS dizkizuet	(D)UTZAS dizkiet jutzesat ¹⁰⁰ jutesenat ¹⁰¹
HIK	dizkidak/n (d)ustesak (d)utesan		dizkiok/n (d)utzesak (d)utzesan	dizkiguk/n (d)oskusak ¹⁰² (d)oskusan ¹⁰³			dizkiek /n (d)utzesak (d)utzesene
HARK	(D)USTES dizkit justesak justesan ¹⁰⁴	dizkik/dizkin (d)ues ¹⁰⁵ (d)unes	(D)UTZES dizkio jutzesak jutesan ¹⁰⁶	(D)OSKUS ¹⁰⁷ dizkigu (j)oskusak ¹⁰⁸ (j)oskusan ¹⁰⁹	(D)OTZUS ¹¹⁰ dizkizu	(D)OTSUEZ dizkizue	(D)UTZES dizkie jutzesak jutesan ¹¹¹
GUK		dizkiagu/ dizkinagu (d)uaus (d)unaus	(D)UTZAUS dizkiogu jutzaus ¹¹² jutzenaus		(D)OTZUAUS ¹¹³ dizkizugu	(D)OTZUAUS ¹¹⁴ dizkizuegu	(D)UTZAUS jutzaues ¹¹⁵ jutzaunes ¹¹⁶
ZUK	(D)USTESUZ ¹¹⁷ dizkidazu		(D)UTZESUS dizkiozu	(D)OSKUSUS ¹¹⁸ dizkiguzu			(D)UTZESUES ¹¹⁹ dizkiezu
ZUEK	(D)USTESUES dizkidazue		(D)UTZESUES dizkiozue	(D)OSKUSUES dizkiguzue			(D)UTZESUES dizkiezue
HAIEK	(D)USTES dizkide justesak justenes	dizkiate/dizkinate (d)ues (d)unes	(D)UTZES dizkiote jutzesak jutesan ¹²⁰	(D)OSKUES dizkigute (j)oskuesak (j)oskuenas	(D)OTZUES ¹²¹ dizkizute	(D)OTZUES dizkizute	(D)UTZES dizkiete jutzesak jutesenes

96 uaset
 97 unaset
 98 jutzas
 99 utzenas
 100 jutzasat
 101 jutzenasat
 102 dauskusak
 103 dauskunas
 104 justenas
 105 uesak
 106 jutzenas
 107 dauskus
 108 juskusak

109 juskunas
 110 dautzus
 111 jutzenas
 112 j(e)utzasau, jutzasau
 113 dautzuz
 114 dautzus
 115 jutzaus
 116 jutzenaus
 117 (de)ustesus, ustesus
 118 dauskusus
 119 dutzesus
 120 jutzenas
 121 dautzues

NOR-NORI-NORK: EGITE ERA. Lehenaldia. Nor singularra

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NIK		nian uaten unaten	NUTZEN nion najutzan najutzenan		NOTZUN ¹²² nizun	NOTZUEN nizuen	NUTZEN nien najutzen najutzenen
HIK	hidan (e)ustan (e)ustenan		hion utzan ¹²³ (d)utzenan ¹²⁴	higun (d)oskuan (d)oskunan			hien utzen ¹²⁵ utzenen ¹²⁶
HARK	EUSTEN ¹²⁷ zidan justan ¹²⁸ justenan	zian/zinan (d)uen (d)unen	EUTZEN zion jutzan jutzenan	OSKUN ¹²⁹ zigun (j)oskuan (j)oskunan	OTZUN ¹³⁰ zizun	OTZUEN ¹³¹ zizuen	EUTZEN zien jutzen jutzenen
GUK		genian/geninan (d)uaun (d)unaun	GUNTZEN ¹³² genion guntzan guntzenan ¹³³		GEUNTZUN ¹³⁴ genizun	GEUNTZUEN genizuen	GUNTZEN ¹³⁵ genion guntzan guntzenan
ZUK	EUSTESUN zenidan		SEUNTZEN ¹³⁶ zenion	(D)OSKUSUN ¹³⁷ zenigun			SUNTZEN zenien
ZUEK	EUSTESUEN zenidaten		SEUNTZEN ¹³⁸ zenioten	(D)OSKUSUEN ¹³⁹ zeniguten			SUNTZEN zenieten
HAIEK	EUSTEN zidaten justen justenen	ziaten/zinaten uen unen	EUTZEN zioten jutzen jutzenen	(D)OSKUEN ¹⁴⁰ ziguten (j)oskuen (j)oskunen	(D)OTZUEN ¹⁴¹ zizuten	(D)OTZUEN ¹⁴² zizueten	EUTZEN zieten jutzen jutzenen ¹⁴³

122 *nutzun*. Ondoko oharrean hala dio: “Excepcionalmente en nuestras anotaciones de formas vizcaínas, escribimos *ts*, porque efectivamente pronunciaban, al menos a veces, *ts*, en la época en que se recogieron estas formas, hacia 1920. Reproducimos las palabras del “Erizkizundi Irukoitza” [*Euskera*, I, 4º, p. 27]: “Markiñetxebarrin *dinotsut*, *dakatsut*, *deutsut*, *neutsun*. Beste errietan ez dute zuzen ebakitzen. Gollibarrin *neutsun*, baño gañerakoak *tz’rekin*”

123 *untzan*. Ondoko oharrean dio: “En frase negativa: *ik esuntzan ekarri*, ‘tú no se lo trajiste (a él)’”

124 *untzenan*

125 *untzan*

126 *untzenan*

127 *usten*

128 *justen*

129 *euskun*

130 *(e)utzun*

131 *eutzuen*

132 *geuntzen*

133 *geuntzenan*

134 *otzun*

135 *geuntzen*

136 *suntzen*

137 *(e)uskusun*

138 *suntzen*

139 *euskusuen*

140 *euskuen*, *uskuen*

141 *(e)utzuen*

142 *eutzuen*

143 *jutzenan*

NOR-NORI-NORK: EGITE ERA. Lehenaldia. Nor plurala

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NIK		nizkian/nizkinan uaseten ¹⁴⁴ unaseten ¹⁴⁵	nizkion najutzasen ¹⁴⁷ najutzenasen ¹⁴⁸		nizkizun	nizkizuen najutzenasen	nizkien najutzesan
HIK	hizkidan ustasen ¹⁵² ustenasen ¹⁵³		hizkion utzasen utzenasen	hizkigun oskuasen oskunasen			hizkien utzasen utzenasen
HARK	USTESAN zizkidan justasen justenasen	zizkian/zizkinan uesan ¹⁵⁴ uenasen ¹⁵⁵	UTZESAN ¹⁵⁶ zizkion jutzasen jutzenasen ¹⁵⁷	OSKUSAN ¹⁵⁸ zizkigun oskuasen ¹⁵⁹ oskunasen ¹⁶⁰	OTZUSAN ¹⁶¹ zizkizun	OTZUESAN ¹⁶² zizkizuen	UTZESAN ¹⁶³ zizkien jutzesan ¹⁶⁴ jutzenesan ¹⁶⁵
GUK		genizkian/genizkinan uausen ¹⁶⁶ unausen ¹⁶⁷	GUNTZESAN ¹⁶⁸ genizkion guntzasen ¹⁶⁹ guntzenasen ¹⁷⁰		GEUNTZUSAN genizkizun	GEUNTZUESAN genizkizuen	GEUNTZESAN ¹⁷¹ genizkien geuntzasen geuntzenasen
ZUK	USTESUSEN ¹⁷² zenizkidan		UTZESUSEN ¹⁷³ zenizkion	OSKUSUSUN zenizkigun			UTZESUESAN ¹⁷⁴ zenizkien
ZUEK	USTESUESAN ¹⁷⁵ zenizkidaten		UTZESUESAN ¹⁷⁶ zenizkioten	OSKUESAN zenizkiguten			UTZESUESAN ¹⁷⁷ zenizkieten
HAIEK	UTZESAN ¹⁷⁸ zizkidaten justesen ¹⁷⁹ justenesen ¹⁸⁰	zizkiaten/zizkinaten uesen ¹⁸¹ unesen	UTZESAN ¹⁸² zizkioten jutzesen ¹⁸³ jutzenasen	OSKUESAN ¹⁸⁴ zizkiguten oskuesan ¹⁸⁵ oskunesen ¹⁸⁶	OTZUESAN ¹⁸⁷ zizkizuten	OTZUESAN ¹⁸⁸ zizkizueten	UTZESAN ¹⁸⁹ zizkieten jutzesen ¹⁹⁰ jutzenesen ¹⁹¹

144 *nuasen* (lekukoei

entzuna)

145 *nuasen* (lekukoei

entzuna)

146 *neutzesan*147 *najutzasan*148 *najutzenasan*149 *notzusan*150 *notzusan*151 *neutzesan*152 *(e)ustasen*153 *(e)ustenasen*154 *uasen*155 *unasen*156 *(e)utzesan*157 *jutzenasan*158 *(e)uskusan, euskusen*159 *jeuskuasan*160 *(j)uskunasen*161 *utzusen*162 *eutzuesan*163 *(e)utzesan*164 *j(e)utzesan*165 *j(e)utzenasen, jutze-**nasen*166 *geuasen*167 *geunasen*168 *geuntzesan*169 *geuntzasan*170 *geuntzenasan*171 *guntzesan*172 *eustesuesan*173 *suntzesan*174 *suntzesan*175 *eustesuesan*176 *suntzesan*177 *suntzesan*178 *eustesen, (e)ustesen*179 *j(e)ustesan*180 *j(e)ustenesen, justase-**nan*181 *eusan*182 *utzesen*183 *jutzesan*184 *(e)uskuesan,**(e)uskuasan*185 *jeuskuesan, juskuesan*186 *jeuskunesen, juskue-**nas*187 *utzuesan*188 *eutzuesan*189 *eutzesan, (e)utzesan*190 *jutzesan*191 *jutzenasen*

NOR-NORI-NORK: ONDORIOA

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NIK		niake/ninake neuskik neuskin	NEUKIXO nioke neukixok neukixon		NEUKIXU nizuke	NEUKIXUE nizueke	NEUKIXUE nieke neukixuek neukixune
HIK	EUSKIT hidake		EUNKIXO hioke	EUSKIGUK higuke			EUNKIXUE hieke
HARK	LEUSKIT lidake leuskidek	liake/linake leuskik leuskin	LEUKIXO lioke leukixok leukixon	LEUSKIGU liguke leuskiguk	LEUSKIXU lizuke	LEUSKIXUE lizueke	LEUKIXUE lieke leukixuek leukixune
GUK		geniake/geninake geunskik geunskin	GEUNKIXO genioke geunkixok geunkixon		GEUNKIXU genizuke	GEUNKIXUE genizueke	GEUNKIXUE genieke geunkixuek geunkixune
ZUK	SEUNSKIT zenidake		SEUNKIXO zenioke	SEUNSKIGU zeniguke			SEUNKIXUE zenieke
ZUEK	SEUNSKIDASUE zenidakete		SEUNKIXUE zenieke	SEUNSKIGU zenigukete			SEUNKIXUE zeniekete
HAIEK	LEUSKIT lidakete	liakete/linakete leuskik leuskin	LEUKIXUE liokete leukixuek leukixune	LEUSKIGUE ligukete leuskiguk leuskigun	LEUKIXUE lizukete	LEUKIXUE lizuekete	LEUKIXUE liekete leukixuek leukixune

NOR-NORI-NORK: AHALERA

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NIK			NEIKIXO diezaioket neikixok neikixon				NEIKIXUE diezaieket neikixuek neikixune
HIK			diezaiokek/n einkixok einkixon				diezaiekek/n einkixue einkixune
HARK			LEIKIXO diezaioke leikixok leikixon				LEIKIXUE diezaieke leikixuek leikixune
GUK			GEINKIXO diezaiokegu geinkixok geinkixon				GEINKIXUE diezaiekegu geinkixuek geinkixune
ZUK			SEINKIXO diezaiokezu				SEINKIXUE diezaiekezu
ZUEK			SEINKIXUE diezaiokezue				SEINKIXU diezaiekezue
HAIEK			LEIKIXUE diezaioquete leikixuek leikixune				LEIKIXUE diezaiequete leikixuek leikixune

ADITZ TRINKOA

NOR

EGON

	ORAINALDIA	LEHENALDIA	BALDINTZA	AGINTERA
NI	NA(GO) nago najak najan	NEUEN nengoen najauan najaunan	BANE(G)O banengo bane(g)ok bane(g)on	
HI	hago ago ago	hengoen euan eunan	bahengo baengo baengo	
HURA	DA dago jak jan	EUEN zegoen jauan jaunan	BALE(G)O balego bale(g)ok bale(g)on	DÁUELA dagoela
GU	GA(GO)S gaude gasek gasen ¹⁹²	GEUESEN geunden gauasen gaunasen	BA(G)ENGOS bageunde ba(g)engosak ba(g)engosan	
ZU	SA(GO)S zaude	SEUESEN zeunden	BASENGOS bazeunde	
ZUEK	SAUESE zaudete	SEUESEN zeundeten	BASENGOSE bazeundete	
HAIEK	DA(GO)S daude jasek jasen	EUESEN zeuden jauasen jaunasen	BALE(G)OS baleude bale(g)osak bale(g)osan	DÁUESELA daudela

¹⁹² *ganas*

ETORRI

	ORAINALDIA	LEHENALDIA	BALDINTZA	AGINTERA
NI	NATOR nator najatok najaton	NETORREN nentorren najatorran najatorrenan	BANETOR banentor banetok baneton	
HI	hator ator ator	hentorren atorran atorrenan	bahentor baentor baentor	
HURA	DATOR dator jatok jaton	ETORREN zetorren jatorran jatorrenan	BALETOR baletor baletok baleton	DATORRELA datorrela
GU	GATOS gatoz gatosak gatosan	GENTOSAN gentozen gatorrasen gatorrenasen	BAGENTOS bagentoz bagentosak bagentosan	
ZU	SATOS zatoz	SENTOSEN zentozen	BASENTOS bazentoz	
ZUEK	SATOSE zatozte	SENTOSEN zentozten	BASENTOSE bazentozte	
HAIEK	DATOS datoz jatosak jatosan	ETOTSEN zetozen jatorrasen jatorrenasen	BALETOS baletoz baletosak baletosan	DATOSELA datozela

JOAN

	ORAINALDIA	LEHENALDIA	BALDINTZA	AGINTERA
NI	NOIE noa najoiek najoien	NINOIEN nindoan niñoian ¹⁹³ niñoienan ¹⁹⁴		
HI	hoa oie oie	hindoan inddoian inddoienan		
HURA	DOIE doa joiek joien	OIEN zihoan joian joienan		DÓIELA doala
GU	GOIES goaz goiesak goiesan	GINOIESAN gindoazen giñoiasen giñoienasen		
ZU	SOIES zoaz	SINOIESAN zindoazen		
ZUEK	SOIESE zoazte	SINOIESAN zindoazten		
HAIEK	DOIES doaz joiesak joiesan	OIESAN zihoazen joiasen joienasen		DÓIESELA doazela

¹⁹³ *najoian*

¹⁹⁴ *najoienan*

IBILI

	ORAINALDIA	LEHENALDIA	BALDINTZA	AGINTERA
NI	NABILL nabil najibik najabin	NEBILLEN nenbilen najabillan ¹⁹⁵ najabillenan ¹⁹⁶	BANEBILL banenbil banebik banebin	
HI	habil abill abill	henbilen abillan abillenan	bahenbil baebill baebill	
HURA	DABILL dabil jabik jabin	EBILLEN zebilen jabillan jabillenan	BALEBILL balebil balebik balebin	DABILELA dabilela
GU	GABIS gabiltza gabisak gabisan	GENBISEN genbiltzan genbillasen genbillenasen	BAGENBIS bagenbiltza bagenbisak bagenbiñas	
ZU	SABIS zabiltza	SENBISEN zenbiltzan	BASENBIS bazenbiltza	
ZUEK	SABISE zabiltzate	SENBISEN zenbiltzaten	BASENBISE bazenbiltzate	
HAIEK	DABIS dabiltza jabisek jabisen	EBISEN zebiltzan jabillasen jabillenasen	BALEBIS balebiltza balebisek balebisen	DÁBISELA dabiltzala

¹⁹⁵ *nabillan / nebillan*

¹⁹⁶ *nabillenan / nebillenan*

NOR-NORK

EKARRI

	ORAINALDIA		LEHENALDIA	
	SING.	PL.	SING.	PL.
NIK	DAKAT dakart jakarrat jakarrenat	DAKARRAS dakartzat jakarraset jakarrasenat	NAKARREN nekarren nakarran nakarrenan	NAKASAN nekartzan
HIK	dakark/na dakak dakan	dakartzak/n dakasak dakasan	hekarran akarran akarranan	
HARK	DAKAR dakar jakak jakan	DAKAS dakartza jakasak jakasan	EKARREN zekarren jakarran jakarranan	EKASAN zekartzan
GUK	DAKAU dakargu jakarrau jakarrenau	DAKAUS dakartzagu jakaus jakanaus	GENKARREN genekarren genkarran genkarranan	
ZUK	DAKASU dakarzu	DAKASUS dakartzazu	SENKARREN zenekarren	
ZUEK	DAKASUE dakarzue	DAKASUES dakartzazue	SENKARREN zenekarten	
HAIEK	DAKARRE dakarte jekarrek jekarrene	DAKARRES dakartzate jekarresak jekarresen	EKARREN zekarten jekarren jekarrenen	EKASEN zekartzaten

JAKIN

	ORAINALDIA		LEHENALDIA		BALDINTZA	
	SING.	SING.	PL.	PL.	SING.	PL.
NIK	DAKIT dakit jakixat jakixenat	NEKIXEN nekien najakixan najakixenan	NAKIXESAN nekizkien najakixasen najakixenasen	DAKIAS dakizkit jakixas(et) jakixenas(et)	BANEKI baneki banekik banekin	BANEKIS banekizki banekisak banekisan
HIK	dakik/n dakik dakin	hekien akixan akixenan	hekizkien akixasen akixenasen	dakizkik/n dakisak dakisan	baheki baenki baenki	bahekizki baenkis baenkis
HARK	DAKI daki jakik jakin	EKIXEN zekien jakixan jakixenan	EKIXESAN zekizkien jakixasen jakixenasen	DAKIS dakizki jakisak jakisan	BALEKI baleki balekik balekin	BALEKIS balekizki balekisak balekisan
GUK	DAKIGU dakigu jakixau jakixenau	GENKIXEN genekien genkixan genkixenan	GENKIXESAN genekizkien genkixasen genkixenasen	DAKIGUS dakizkigu jakixaus jakixenau	BEGENKI bageneki bagenkik bagenkin	BAGENKIS bagenekizki bagenkisek bagenkisen
ZUK	DAKIXU dakizu	SENKIXEN zenekien	ZENKIXESAN zenekizkien	DAKISUS dakizkizu	BASENKI bazeneki	BASENKIS bazenekizki
ZUEK	DAKIXUE dakizue	SENKIXUEN zenekiten	ZENKIXESAN zenekizkiten	DAKISUES dakizkizue	DAKISUES bazenekite	BASENKIXE bazenekizkite
HAIEK	DAKIXE dakite jakixek jakixene	EKIXEN zekiten jakixan jakixenan	EKIXESAN zekizkiten jakixasen jakixenasen	DAKIXES dakizkite jakixesak jakixesene	BALEKIXE balekite balekixek balekixen	BALEKIXE balekite balekixek balekixene

ERAMAN

	ORAINALDIA		LEHENALDIA	
	SING.	PL.	SING.	PL.
NIK	DAROJET daroat jaroiat jaroienat	DAROIAS daroatzat jaroiaset jaroienaset	NAROIEEN neroan najarorian najarorienan	NAROIASEN neroatzan najaroiaseen najarorienasen
HIK	daroak/n daroiek daroien	daroatzak/n daroiesak daroiesan	heroan arorian arorienan	heroatzan aroiaseen arorienasen
HARK	DAROIE daroa jaroiek jaroien	DAROIEN daroatza jaroiesak jaroiesan	EROIEEN zeroan jarioian jarioienan	EROIEN zeroatzan jarioiaseen jarioienasen
GUK	DAROIEN daroagu jarioien jarioienau	DAROIEN daroatzagu jarioien jarioienaus		
ZUK	DAROIEN daroazu	DAROIEN daroatzazu		
ZUEK	DAROIEN daroasue	DAROIEN daroatzazue		
HAIEK	DAROIE daroate jaroiek jarioiene	DAROIEN daroatzate jarioiesak jarioiesan	EROIEEN zeroaten jarioien jarioienan	EROIEN zeroatzaten jarioiaseen jarioiesene

ERABILI

ORAINALDIA		
	SING.	PL.
NIK	DABIT darabilt jabillat jabillenat	DABILLAS darabiltzat jabillaset jabillenaset
HIK	darabilk/na dabik dabin	darabiltzak/n dabisak dabisan
HARK	DABILL darabil jabik jabin	DABIS darabiltza jabisak jabisan
GUK	DABILLAU darabilgu jabillau jabillenau	DABILLAS darabiltzagu jabillaus jabillenaus
ZUK	DABISU darabilzu	DABISUS darabiltzazu
ZUEK	DABISUE darabilzue	DABISUES darabiltzazue
HAIEK	DABILLE darabilte jabillek jabillene	DABILLES darabiltzate jabillesak jabillenesan

EDUKI

	ORAINALDIA		LEHENALDIA		BALDINTZA	
	SING.	PL.	SING.	PL.	SING.	PL.
NIK	DAUKET daukat jaukat jaukenat	DAUKAS dauzkat jaukaset jaukenaset	NEUKEN neukan najukan najukenan	NEUKESAN neuzkan najaukasen najaukenasen	BANEUKE baneuka baneukek baneuken	BANEUKES baneuzka baneukesak baneukesan
HIK	daukak/n daukek dauken	dauzkak/n daukesak daukesan	heukan eukan eukenan	heuzkan eukasan eukenasen	baheuka baeunke baeunke	baheuzka baeunkes baeunkes
HARK	DAUKE dauka jaukek jauken	DAUKES dauzka jeukesak jeukesan	EUKEN zeukan jeukan jeukenan	EUKESAN zeuzkan jeukesen jeukenasen	BALEUKE baleuka baleukek baleuken	BALEUKES baleuzka baleukesak baleukesan
GUK	DAUKAU daukagu jaukau jaukenau	DAUKAUS dauzkagu jaukaus jaukenaus	GEUNKEN geneukan geunkan geunkenan	GEUNKESAN geneuzkan geunkasen geunkenasen	BAGEUNKE bageueuka bageunkek bageunken	BAGEUNKES bageueuzka bageunkesak bageunkesan
ZUK	DAUKESU daukazu	DAUKESUS dauzkazu	SEUNKEN zeneukan	SEUNKESAN zeneuzkan	BASEUNKE bazeneuka	BASEUNKES bazeneuzka
ZUEK	DAUKESUE daukazue	DAUKESUES dauzkazue	SEUNKEN zeneukaten	SEUNKESAN zeneuzkaten	BASEUNKE bazeneukate	BASEUNKES bazeneuzkate
HAIEK	DAUKE daukate jaukek jauken	DAUKES dauzkate jeukese jeukesen	EUKEN zeukaten jeuken jeukenen	EUKESAN zeuzkaten jeukasen jeukenasen	BALEUKE baleukate baleukek baleukene	BALEUKES baleuzkate baleukesak baleukesan

JARDUN

	ORAINALDIA	LEHENALDIA
NIK	DIERDUT dihardut jierduat jierdunat	NIERDUN niharduen nierduan nierdunan
HIK	diharduk/n dierduk dierdun	hiarduen diarduan dierdunan
HARK	DIERDU dihardu jierduk jierdun	SIERDUN ziharduen jierduan jierdunan
GUK	DIERDUGU dihardugu jierduau jierdunau	geniharduen
ZUK	DIERDUSU diharduzu	zeniharduen
ZUEK	DIERDUSUE dihardusue	zeniharduten
HAIEK	DIERDUE dihardute jierduek jierdune	ZIERDUEN ziharduten jierduen jierdunen

*IO (ESAN)

	ORAINALDIA	LEHENALDIA
NIK	DİNOT diot jiñuat jiñunat	
HIK	diok/n diñok diñon	
HARK	DİÑO dio jiñok jiñon	zioen jiñuan jiñunan
GUK	DİÑO(G)U diogu jiñuau jiñunau	
ZUK	DİÑOSU diñosue	
ZUEK	DİÑOSUE diozue	
HAIEK	DİNUE diote jiñuek jiñune	zioten jiñuen jiñunen

NOR-NORI-NORK

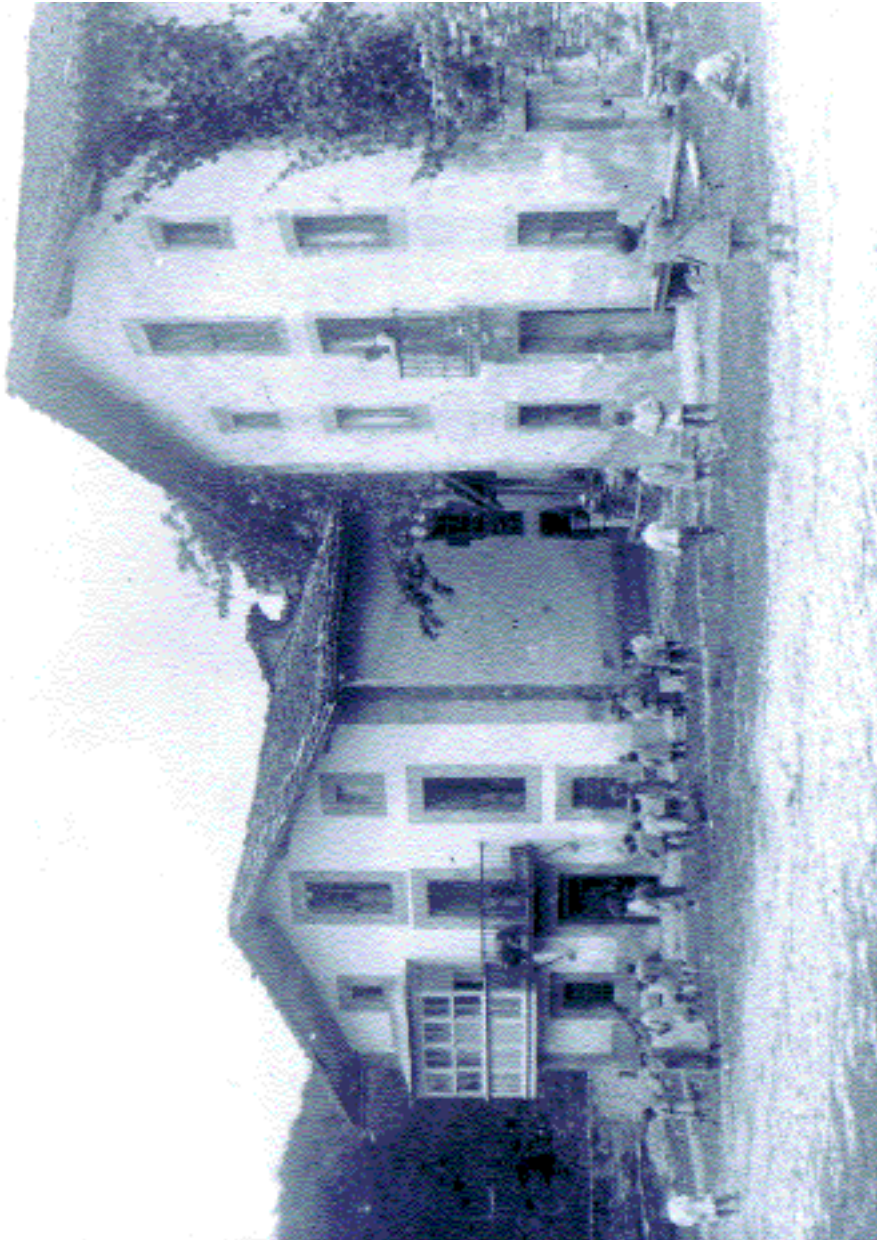
IRITZI

ORAINALDIA		
	HARI	HAIEI
NIK	DEITXOT deritzot jeitxuat jeitxunat	DEITZET deritzet jeitzet jeitzen
HIK	deritzok deitxok deitxon	deritzek/n deitzek deitzen
HARK	DEITXO deritzok jeitxok jeitxon	DEITZE deritze jeitzek jeitzen
GUK	DEITXOGU deritzogu jeitxuau jeitxunau	DEITZEGU deritzegu jeitxogu jeitxonegu
ZUK	DEITXOSU deritzozu	DEITZESU deritzezu
ZUEK	DEITXOSUE deritzozue	DEITZESUE deritzezue
HAIEK	DEITZE deritzote jeitzek jeitzene	DEITZE deritzete jeitzek jeitzene

ESAN

ORAINALDIA							
	NIK	HIK	HARK	GUK	ZUK	ZUEK	HAIEK
HARI	DIÑUTZET diotsot jiñutzat jiñutzenat	diotsok/n diñutzek diñutzen	DIÑUTZE diotso jiñutzek jiñutzen	DIÑUTZEU diotsogu jiñutzau jiñutzenau	DIÑUTZESU diotsozu	DIÑUTZESUE diotsozue	DIÑUTZE diotsote jiñutzek jiñutzen

5. JOSKERA

Mallabiko plaza. I. Ojanguren Fondua.

5.1. GALDEGAIA

Galdegaia esaldian nabarmenduta edo indartuta agertzen den hitzari deritzo. Hitz hori aurrez egindako galdera baten erantzuna da.

5.1.1. IZENA GALDEGAI

Eltzubiko atiek 'kirrink' einddau te Ortusar Txikixe ixen da 'Eltzubbiko ateak 'kirrink' egin du eta Ortusar Txikia izan da'
Urkixako auntzai kendu nutzen atzo 'Urkixako ahuntzari kendu nion atzo'
Txakurre najukan lotute berai 'Txakurra neukaan lotuta berari'

5.1.2. ADJEKTIBOA

Txarra suan personie, txarra beres 'Txarra zuan pertsona, txarra berez'
Eskásauek tokau jatasen, gero! 'Eskasagoak tokatu zitzaizkidaan, gero!'

5.1.3. IZENORDAINA

Lo eittie ta bost afari neu(k) pagau nittun 'Lo egitea eta bost afari neuk pagatu nituen'
Ik euk dakik eure mártxie 'Hik heuk dakik heure martxa'
Bier baittuk txakurre(k), neuk jeukaset onak 'Behar badituk txakurrak, neuk zeuzkaat onak'
Su jungo siñateke, baiñe neu esin nitteke 'Zu joango zinateke, baina neu ezin ninteke'

5.1.4. ERAKUSLEA

Lélengo aretxekin lo ein najuan 'Lehenengo haretxekin lo egin nian'
Auxe bésteko euri tantak, i! 'Hauxe besteko euri tantak, hi!'
Krístonak eraittues orrek gison klásiorrek 'Kristonak eragiten dizkik gizon klase horrek'
Baiña erakutzi, aretxek onduen 'Baina erakutsi, haretxek ondoen'

5.1.5. ADITZONDOA

Aintxe bota genduan egune sabaldu artekue 'Hantxe bota genian eguna zabaldu artekoa'

Ándixik etorri jatasan trastornu danak ‘Handixek etorri zitzaizkidaan arazo guztiak’

Ostantzin jeukat nik naiku seregin ‘Osterantzean zeukaat nik nahikoa zeregin’

Neu be órtixik nator, emendik juten billur nas da ‘Neu ere hortixek nator, hemendik joaten beldur naiz eta’

5.1.6. ADITZAREN EKINTZA GALDEGAI

Galdegai aditzaren ekintza denean, egingo den galdera ZER izango da. Ez dute berdin jokatzen aditz trinkoek eta perifrastikoek:

- a) Aditza trinkoa denean, aditzaren aurrean beraren partizipioa jartzen da:

Jakin jakixen árek ‘Haiek jakin zekitean’

Jakin be etxakixan ‘Jakín ere ez zekian’

Etorri dator ala jun doie? ‘Etorri dator ala joan doa?’

Etxe barrixe eĩñ dau, euki dauke ta. ‘Etxe berria egin du, eduki dauka eta’

Estutzet siñistu, baiña ekarri dakar ‘Ez diot sinetsi, baina ekarri dakar’

Kosta jako, baiñe, askenien be, eruen daroie ‘Kosta zaio, baina, azkenean ere, eroan daroa’

- b) Aditz perifrastikoa:

Esan kiñus esate junan ‘Esan keinuz esaten zinan’

Kotxie, erosi, aittek erosi dau, baña neuk erabil’ttot ‘Kotxea, erosi, aitak erosi du, baina neuk erabiltzen dut’

Saldu, asko saltzen da, baña esta eser irebasten ‘Saldu, asko saltzen da, baina ez da ezer irabazten’

Aditza perifrastikoa denean aditz partizipio eta laguntzailearen artean EGIN sartzen da.

Baskaldu be beran etxín ein najunan ‘Bazkaldu ere bere etxean egin ninan’

Emen ein enbiok ‘Hemen egin egin behar duk’

Are(k) paiño géixa euki be ein bier ‘Haiek baino gehiago eduki ere egin behar’

Nire radixuan barrue arenai sartu eta, arena, niriai sartu ein najutzan ‘Nire iratiaren barrua harenari sartu eta, harena, nireari sartu egin nioan’

Aditzaren baiezkotasuna adierazteko beste bide bat aditza esaldiaren buruan jartzea da:

Allegau sunan egune juteko ‘Iritsi zunan eguna joateko’

Ekarri jutzek ure Uxarteko osabiek ‘Ekarri zioke ura Uxarteko osabak’

Parau suan begire ‘Jarri zuan begira’

c) Esaldiaren gunea baiezkoa edo ezezkoa denean

1. Baiezkoa

Aditz trinkoari BA aurrizkia jartzen zaio:

Soose baukek eta erakutzik! ‘Zeozer badaukak eta erakuts ezak!’

Ni(k) bauket sutzako bierra ‘Nik badaukat zuretzako lana’

Dirui(k) baukesu? ‘Dirurik badaukazu?’

Banator beerago, emendik estot esebe entzuten da ‘Banator beherago, hemendik ez dut ezer ere entzuten eta’

2. Ezezkoa

EZ partikula izango da ezezkoa markatuko duena. Esaldi enuntziatiboa denean, aditzaren aurre-aurrean jarriko dugu:

Nik eitte najuan es egon egarritu arte ‘Nik egiten nian ez egon egarritu arte’

Ni bierrak enajok billurtzen ‘Ni lanak ez naiz beldurtzen’

Nik es dauket eser ‘Nik ez daukat ezer’

5.2. PERPAUS BAKUNAK

5.2.1. ENUNTZIATIBOAK

Perpaus hauen aditza indikatiboan joan ohi da. Egitura arrunta denean, markatu gabea alegia, predikatua aditzaren aurrean jartzen da.

a) Baiezko perpausa enuntziatiboak. Honako egitura hau erakusten dute:

subjektua - atributua / predikatua - aditza

Dénpora txarrak posik eukitte juan ‘Eguraldi txarrak pozik edukitzen zian’

Pedro Lápatza Traaka jute suan ‘Pedro Lapatza Trabakura joaten zuan’

Goitta Etxebarrixen berrogeiñe urte inguruko asto saar bi jeukesan 'Goita-Etxebarrian berrogeina urte inguruko asto zahar bi zeuzkatean'

- b) Ezezko perpausa enuntziatiboak. Ezezko perpausaren egitura:
subjektua - ez - aditza - predikatua
Nik enajittuan barrido ikusi 'Nik ez nitian berriro ikusi'
Ni enas atrebitzen barberuangana juten 'Ni ez naiz ausartzen bizarginarengana joaten'

5.2.2. ESKLAMATIBOAK

Erakusleen bidez:

A suan loterixie! 'Hura zuan loteria!'

Au dénporie txarra! 'Hau eguraldia txarra!'

Alako egurrotzik barruen! 'Halako egur hotsik barruan!'

Onakoik orraitio! 'Honelakorik horratio!'

5.2.3. GALDERAZKOAK

Ala, ete partikulen bidez:

Bedorrek duke gure arduraik ala? 'Beriorrek dauka gure ardurarik, ala?'

Zengotita auzoa. P. Mugarza.

Pelotarin batzuk, ala? ‘Pelotariren batzuk, ala?’

Ill eingo ete jok? ‘Hil egingo ote dik?’

5.2.4. ZALANTZAZKOAK

Zalantza adierazteko bide bat baino gehiago dago:

a) *edo* partikularen bidez:

Andik urte betera edo, ure jirau’ben ‘Handik urte betera edo ura ekarri zuten’

b) Aditzondoen bidez: *seguru, itxurie, kóntisu, ánbaten, óneskero...*

Golpie artu bajok, etxok joko, segurua ‘Kolpea hartu badik, ez dik joko, ziurrenik’

Egarri sittunan, itxuraz, ta esin najunan ardik batu ‘Egarri zitunan, itxuraz, eta ezin ninan ardirik bildu’

Itxurie, rantxeron batek artu te barrure ‘Itxuraz, rantxeroren batek hartu eta barrura’

Dénpora txarra gustatze(n) jakuan, kóntisu ‘Eguraldi txarra gustatzen zitzaioan, kontizu’

Úxarteko osabiek étxeukan beste errémedixoik, kóntisu ‘Uxarteko osabak ez zeukaan beste erremediorik, kontizu’

Beranak ixengo die, ánbaten ‘Berarenak izango dira, hainbaten’

Ango bierrak eindde egongo die, óneskero ‘Hango lanak eginda egongo dira, honezkero’

Besteren batek esandakoa dela adierazi nahi dugunean, *ei* partikula jar-tzen da aditzaren aurrean:

Agiñik pe es ei jukan ‘Haginik ere ez ei zeukaan’

Ijuilarixe edarra ei suan ‘Irrintzilari ederra ei zuan’

5.2.5. GURARIZKOAK

Esaldion bidez zerbait gertatzeko dugun gogoia adierazten dugu:

a) Esaldiari ezezko zentzua emanez:

Esta ill be eingo, sikiñoi! ‘Ez da hil ere egingo, zikin hori!’

b) Aditza subjuntibozko eran jarritz:

Noien etxera! ‘Noan etxera!’

c) ‘Ahal izan’ perifrasiaren bidez:

Etorriko al dok ordureko! ‘Etorriko ahal duk ordurako’

5.2.6. EKINTZAREN JARDUERA ADIERAZTEN DUTENAK

IBILI

Satar jebillan átzaldie be! ‘Zatar zebilean arratsaldea ere’
Abioie ta elikoterue ta danak ibilli sien topetan ‘Abioia eta helikopteroa eta denak ibili ziren bilatzen’
Lañue(k) paiño góragotik dabis ‘Lainoak baino goragotik dabiltza’

JOAN

Aras be txarto najoian ‘Harekin ere txarto nindoan’

EGON

Amabi urtien Ermuen guardasobilleta presentatzen egon nintzen ‘Hamabi urtean Ermuan guardia zibiletara presentzatzen egon nintzen’
Okamika ta bixok gauasen orduen ‘Okamika eta biok geundean orduan’
Iru egunien konosimentui(k) parik egon nintzen ‘Hiru egunean konorte barik egon nintzen’

IZAN

Gregori nobixa juan ‘Gregori andregai zian’

JARDUN

Banierduan da, ‘kli, klo’, itto jatan ‘Baniharduen eta, ‘kli-klo’, ito zitzaidaan’

5.2.7. BEHARRIZANA, USTEA, GOGOIA... ADIERAZTEN DUTENAK

Laguntzaile iragankorra da nagusi, baina aditz iragangaitzekin laguntzaile iragangaitza erabiltzea nahikoa normala da Villasantek (1980: 78) dioenez:

“Cierta que predomina con mucho la práctica de recurrir siempre al transitivo, pero tampoco faltan, ni en lo hablado ni en lo escrito, ejemplos en contrario”

Azkuek (1969: 260) ez zuen ontzat ematen erabilera hori:

“No se hubiera iniciado esta reforma (decir ‘etorri behar naiz’ en lugar de decir ‘etorri behar dut’) si los vascos occidentales conserváramos el viejo auxiliar transitivo de infinitivo: ‘Etorri behar ukan’ por ‘etorri behar izan’”

Emen ein eiñ biok ‘Hemen egin egin behar duk’

Beste amabost egun ein bittusu ba, esnias ‘Beste hamabost egun egin behar dituzu , bada, esneagaz’

Lau sentesiman barruen ibilli bisan ‘Lau zentesimaren barruan ibili behar zen’

Badakik ementxe laster bierri(k) parik geldittu biauñe? ‘Badakik hementxe laster lanik gabe gelditu behar duguna?’

Eskiñi tte, es, neuk jan bijuat ‘Eskaini eta, ez, neuk jan behar diat’
Mallabiko hizkeran aditz iragangaitzek laguntzaile iragankorra nahiz iragangaitza har dezakete, baina, beharbada, joera hau gazteagoen artean hedatu da:

Autobusin jun binok ‘Autobusean joan behar nauk’

Neurekin etorri bias ‘Neurekin etorri behar haiz’

Amaiketako etxin egon binajuan ‘Hamaiketarako etxean egon behar nian’

5.2.8. BEHARRIZANIK EZA ADIERAZTEKO

‘ez + aditza + beharrik’ egitura:

Au ipintten bosu ‘andando’ es daukesu ardixen egon bierrik ‘Hori lanean ipintzen baduzu ez daukazu ardian (ardi lanetan) egon beharrik’

‘ez + aditza + partizipioa + -nik’ egitura:

Eseunken ori ekarrienik ‘Ez zeneukan hori ekarrienik’

Nai esposu, es daukesu artuenik ‘Nahi ez baduzu, ez daukazu hartuenik’

Gure mutikuek es dau eukitten bi bider esanenik, aguro eitte’ittu eskolako bierrak ‘Gure mutikoak ez du izaten bi bider esan beharrik, agudo egiten ditu eskolako lanak’

5.2.9. AHALMENA ETA EZINA ADIERAZTEN DUTENAK

a) Ahalmena

Úsabak bajakik, gitxi-gorabera, semat jun leikesan ‘Ugazabak bazekik, gutxi-gorabehera, zenbat joan (galdu) daitezkeen’

Ainddu al baleu aindduko luke orrek ‘Agindu ahal balu aginduko luke horrek’

Jan al bosu jan da bestelan itxi ‘Jan ahal baduzu jan, eta beste-lu utzi’

b) Ezina

‘ezin + A. nag.’ egitura:

Danok esin erun de, ni tte frantzes-euskeldune átzero ‘Denok ezin eraman eta, ni eta ‘frantses-euskalduna’ atzero’

Etxa be esin etorri ‘Etxera ere ezin etorri’

Esin gixau etxa, esin etorri ‘Ezin gidatu (zuzendu) etxera, ezin etorri’

‘ezin + ahalera’ egitura:

Su jungo siñateke, baiñe neu esin nitteke ‘Zu joango zinateke, baina neu ezin nintzake’

Ónek esin neikes nik pagau sáti baten ‘Hauek ezin ditzaket nik ordaindu zati (denboraldi) batean’

Bakarrrik esin leikek eiñ ori ‘Bakarrrik ezin zitekek egin hori’

‘ezin + indikatiboa’ egitura:

Esin badosu jan, itxi ‘Ezin baduzu jan, utzi’

5.2.10. ERREFLEXIBOTASUNA ADIERAZTEN DUTENAK

Aditzaren ekintza egileak berak hartzen du, berbera izanik, berez, subjektu eta paziente. ‘*Neure, zeure, bere... burua*’ espresioen bidez adierazten dugu:

Bere burue erreka bota juan ‘Bere burua errekarara bota zian’

Eure buruan kaltien abill, ba! ‘Heure buruaren kaltean habil, ba!’

Erreflexibotasuna adierazteko beste bide batzuk:

a) *Neure + artean, kautan...*

Neure artiñ oiñ akordeta(n) nok, bákarrik eta an desiertoan ein nittunek ‘Neure artean orain akordatzen nauk, bakarrik eta han desiertoan egin nituenak’

Leitzen neure kauten ikesi naban ‘Irakurtzen neure kautan ikasi nuen’

b) *Éurok éuotara, zéuek zéuotara, bíxok bíxotara...*

Éurok éurota ondo manejatzen die ‘Eurok eurotara ondo konpontzen dira’

Bíxok bíxota, setan ete dabis? ‘Biok biotara, zertan ote dabilta?’

5.2.11. ELKARREKIKO ADITZA DUTEN ESALDIAK

Esaldi hauetan aditzaren ekintza bi subjektuk (edo gehiagok)osatzen dute eta hartzaille-egile izango dira aldi berean. ‘Alkar’ –edo ‘bata beste’– elementuaren bidez egiten dugu:

Bíxek alkarri tíreka makillias ibilli ei sittuan, alkar bensitzen
 ‘Biak elkarri tiraka makilarekin ibili omen zituan, elkar menderatzen’

Beti alkarrekin ibilli gaittuk, alkarren lagun de, desápíxoka ator?
 ‘Beti elkarrekin ibili gaituk, elkarren lagun eta, desafioka hator?’

Emen ein biok batábestiai lagundu te píxkat ori baiño géixa urten
 ‘Hemen egin behar duk bata besteari lagundu, eta hori baino pixkat gehiago irten’

5.3. PERPAUS KOORDINATUAK

5.3.1. IUSTAPOSIZIOZKOAK

Elkarren ondoan joan ohi dira, inolako loturarik gabe:

Gorospek esarri bai, kendu es ‘Gorospek ezarri bai, kendu ez’
Ogixe eiñ, dómeka átzaldie primeran pasau genduan ‘Ogia egin, igande arratsaldea primeran pasatu genian’
Etorteko sunan, eston etorri ‘Etortzeko zunan, ez dun etorri’

5.3.2. KOORDINAZIO KOPULATIBOA

ETA

‘Eta’ juntagailua aldatu egiten da ingurunearen arabera:

-iñ, -ill ondoren: *de*

Eiñ de ‘egin eta’, *ill de* ‘hil eta’

-i ondoren: *tte*

Ikusi tte ‘ikusi eta’, *etorri tte* ‘etorri eta’

-n, -r, -s, -l ondoren: *da*

Jan da ‘jan eta’, *emon da* ‘eman eta’

-o, -e, -a ondoren: *ta*

Jo ta ‘jo eta’, *bete ta* ‘bete eta’

-u ondoren: *te*

Artu te ‘hartu eta’, *mostu te* ‘moztu eta’

-k ondoren: *eta*

Goittik eta beetik ‘goitik eta behetik’

ERE

A katxondeuen, ni be katxondeuen ‘Hura katxondeoan, ni ere katxondeoan’

Txakurre(k) pe esau esautzen ‘Txakurrak ere ez hau ezagutzen’

EZ ... EZ

Béstiena eseban apurtzen, es Molana es Francona ‘Besteena ez zuen apurtzen, ez Molarena ez Frankorena’

Ordun es orixoik es ogik esan eoten ‘Orduan ez oliorik ez ogirik ez zen egoten’

Étxakixan nun eun be, es ardi es bera ‘Ez zekian non zegoen ere, ez ardi ez bera’

BAITA... ERE

Esan bakarrik es, baitte ein be! ‘Esan bakarrik ez, baita egin ere!’

EZ ETA... ERE

Arek étxakixan esta nun eueni(k) pe! ‘Hark ez zekian ezta non zegoenik ere!’

5.3.3. KOORDINAZIO DISTRIBUTIBOA

BATA... BESTEA, BATARI... BESTEARI, BATERA... BESTERA, BATEAN
BESTEAN

Báta egúrrekin kaltzau, béstie katuakin altzau ‘Bata egurrekin galtzatu, bestea katuarekin altzatu’

Bátai emon, béstiai emon ‘Batari eman, besteari eman’

Gure banaban bátera jun, gure banaban béstera jun ‘Gura banuen batera joan, gura banuen bestera joan’

Bátien Aittixora, béstien Mallibire ‘Batean Areitiora, bestean Mallabira’

ALDE BATETIK... BESTE (ALDE)TIK

Erremalangian alde bátetik báta ta béstetik béstie ‘Erromada-lan-garen alde batetik bata eta bestetik bestea’

BATEKO...BESTEKO

Báteko santanderinuakin, bésteke Korneliokin ‘Bateko santanderinoarekin, besteko Korneliorekin’

-eLA ...-eLA

Au dala, ori dala... beti sooser ‘Hau dela, hori dela... beti zer edo zer’

Bátak au daukela, béstiek ori daukela, baiña igerri iño(k) pes ‘Batak hau daukala, besteak hori daukala, baina igarri inork ere ez’

5.3.4. KOORDINAZIO DISJUNTIBOA

ALA

Enas akordatzen astélena ala se egun san ‘Ez naiz akordatzen astelehena ala zer egun zen’

EDO

Selan edo alan allegau gaittuk Nueva Yorkera ‘Nola edo hala heldu gaituk New York-era’

Eberdiko amábixek edo, urtetako ordue ‘Eguerdiko hamabiak-edo, irteteko ordua’

5.3.5. KOORDINAZIO ADBERTSATIBOA

EZ EZE

Beranin es ese, béstianin be perretxikuten iñor ibilli daitten apenas gustatze(n) jakuan ‘Berean ez eze, bestearenean ere perretxikutan inor ibil zedin apenas gustatzen zitzaioan’

BAINA

Seberianok ure ekarteik es, baiñe gosuk jateko gogue ‘Seberianok ura ekartzerik ez, baina gozoak jateko gogo’

Su jungo siñateke, baiñe neu esin nitteke ‘Zu joango zinateke, baina neu ezin ninteke’

Mallabiko trikitilariak, Adolfo Jainaga irakaslearekin. B. Mugarza.

BARREZ ‘BERRIZ’

Burúkominekin, barres, nik amasortzi bat urtera artien pasau neban ‘Burukominekin, berriz, nik hamazortzi urtera artean pasatu nuen’

HALA ETA GUZTIZ ERE

Alan da gusti be, demasak pasau eraittuesak ‘Hala eta guztiz ere, demasak pasarazten dizkik’

DENA DELA

Neuk estot ikusi, baiña, dana dala ‘Neuk ez dut ikusi, baina, dena dela’

BAINO

Bigarren esaldiaren azkenean ezartzen da beti.
Urik estator, gitxi baiño ‘Urik ez dator, gutxi baino’

BESTELA

Bâtak edo bêstiek obeidu ein bier, bestela demandak sékule estie amaitzen ‘Batak edo besteak amore eman behar, bestela demandak sekula ez dira amaitzen’

OSTERANTZEAN ERE

Oñestuas ostantzin be pasau najittuan iru-lau eskapada itzelak ‘Oinaztargiarekin osterantzean ere pasatu nizkian hiru-lau eskapada itzelak’

5.4. MENDEKO PERPAUSAK

5.4.1. PERPAUS OSAGARRIAK

a) Aditz jokatuaz

-eLA

Esaldi nagusiko aditza baiezkoa denean, batez ere:

Ârek pentsatze(n) juen eran da kittu sala ‘Haiek pentsatzen zitean edan eta kitto zela’

Ondo jango gendula, ondo jango gendula Ameriketan ‘Ondo jango genuela, ondo jango genuela Ameriketan’

Suteko lapikue be egosiko lukela arek indderrak ‘Sutako lapikoa ere egosiko lukeela indar hark’

Esaldi nagusiak ‘agindua’, ‘erregua’ ‘guraria’ edo ‘eskaria’ adierazten duenean subjuntiboa erabili ohi da:

Billur barik eran daixela ‘Beldur barik edan dezala’

Ixen daittela nai dabena ‘Izan dadila nahi duena’

Esaldi nagusiko aditza ezezkoa edo galdera denean, -eNIK erabili ohi da, gehienetan, baina -eLA ere bai galdegai direnean:

-eNIK

Núndi(k) na abíllani(k) pe estakik ‘Nondik nora habilenik ere ez dakik’

Kánpun nasenik estok jakin, estok? ‘Kanpoan naizenik ez duk jakin, ez duk?’

Núndik nebilleni(k) pes ‘Nondik nenbilenik ere ez’

-eNA

Ziurtasuna adierazteko, baiezko esaldietan eta inoiz galderazkoetan ere bai. -eNA atzizkidun esaldiak ez dira galdegai izaten. Azkuek (DVEF: -*na* sarrera) zera dio:

“...se usa con verbos como ‘saber, asegurar, negar, creer, conocer, ver, decir...’ y otros verbos semejantes. No es exactamente lo mismo que el sufijo verbal -LA, pues -NA significa más bien ‘*el hecho de que*’”

Badakik ementxe laster bierri(k) parik geldittu biauene? ‘Badakik hementxe laster lanik gabe gelditu behar duguna?’

Saldixek igerri justan galdute nauena ‘Zaldiak igarri zidaan galduta nengoena’

Seguru nago ementxe itxi nabana ‘Ziur nago hementxe utzi nuena’

Esagun da ibillitte dauena ‘Ezagun da ibilita dagoena’

-eN

Guraria, beldurra edo antzeko zerbait adierazten dute:

Kiébrera oien plántie artu nutzen ‘Kiebrara zihoan itxura hartu nion’

Perretxikuten iñor ibilli daitten apenas gustatze(n) jakuan ‘Perretxikotan inor ibili dadin apenas gustatzen zitzaion’

-eLAKOAN, -eLAKOTAN

Eranda kittu salakuen jauasen arek ‘Edan eta kito zelakoan zeudean haiek’

Sápatu goxien jun san dana amaittute etorriko salakotan ‘Larunbat goizean joan zen dena amaituta etorriko zelakotan’

b) Aditz jokatugabeaz. Nominalizazioak

Aditz partizipioari -T(Z)E gehituz aditz izena sortzen da. Aditz izenari eransten zaion morfemak hizkeren arteko desberdintasunak finkatzen ditu. Morfema horren arabera bereizten dira, Mendebaldeko joera dutenak alde batetik, eta Mallabikoa dutenak, bestetik, Mendebaldeko joera Zengotita eta Gereaa auzoetan gertatzen da.

Mendebaldeko joera**-TEKO**

esaixok etórtoko

berákatz sopie baño erresa dittuk apartetako

Mallabiko joera**-T(Z)EKO**

etórtzeko

apartatzeko

-AU bukaeradun aditzetan (*pentzau, kantau, topau, kontau...*):

-eTA(N)

pentzeta juat

konteta jok

étxakixat selan biauñ negue pasetan

topetan

-TZE(N)

pentzatze juat

kontatze jok

pasatzen

topatzen

-eTA

rádixue arreleta erun najuan

-TZ(ER)A

arreglatza

-TU bukaeradun aditzetan (*sartu, lotu, batu...*), aldiz, ez dago diferentziarik:

sártzeko

bártzeko

lótzeko

sártzeko

bártzeko

lótzeko

-eT(Z)EA

Egun baten jutie suertau jakuan ‘Egun baten joatea suertatu zitzaiguan’

Lo eittie ta afari bi neuk pagau nittun ‘Lo egitea eta afari bi neuk pagatu nituen’

A txakurre neure onduen ekartie ixen balitzok ‘Txakur hura neure ondoan ekartzea izan balitz’

-eT(Z)EKO

Esaldi nagusiak *agindua* edo *eskaria* adierazten du:

Geixotu eingo nintzela ta saldie emoteko ‘Gaixotu egingo nintzela eta salda emateko’

Esaixok, ordun, etórteko ‘Esaiok, orduan, etortzeko’

Izen edo izenlagun baten menpe esaldi osagarria jartzeko ere erabiltzen da:

Ni enok ixen ganaue ilttekue, beres ‘Ni ez nauk izan ganadua hiltzekoa, berez’

-eT(Z)ERA

Radixue arrelatza eru(n) juan ‘Irratia konpontzera eraman zian’

Jósteko mákiñak erosta obligau sittun ‘Josteko makinak eroatera derrigortu zituen’

-eT(Z)ERIK

Seberianok ure ekarteik es, bañe gósuek jateko gogue! ‘Seberianok ura ekartzerik ez, baina gozoak jateko gogoa!’

-eT(Z)EAREKIN

Pagatziakin estok akordau ‘Pagatzearekin ez duk akordatu’

-eT(Z)ETIK

Esatetik eittera aldie jak ‘Esatetik egitera aldea zagok’

-eT(Z)EKO

Nik eitten nittun éittekuk! ‘Nik egiten nituen egitekoak!’

Arek esautzesan esátekuk! ‘Hark esan zizkion esatekoak!’

ZERTAN eskatzen dutenak

Amabi urte Ermuen guardasobilleta presentatzen egon nintzen ‘Hamabi urte Ermuan guardia zibiletan presentatzen egon nintzen’

Eskun mun erain dde parka eskatzen ‘Eskuan muin eragin eta barka eskatzen’

Áinddiberreko etxaune kafie artzen jauan ‘Abendibarko etxaguna kafea hartzen zegoan’

Abioie, elikoterue ta danak ibilli sien topatzen ‘Hegazkina, helikopteroa eta denak ibili ziren bilatzen’

Esaldi osagarri hauek BA SE bezalako hitz lagungarriaz baliatzen dira inoiz:

Esausten ba se, ‘oin saisabala erosi eta aretxekin garbittu biosu’
‘Esan zidan ezen, ‘orain zahi zabala erosi eta haretxekin garbitu behar duzu’

5.4.2. ZEHAR GALDERAK

Esaldiok galdera bat dute bere baitan. Esaldi nagusiko aditzak adimen-adierazpen-esate zentzua izaten du. Bi motatako esaldiak ditugu:

- a) Galdetzaile bat dutenak. -eN atzizkia daramate aditz jokatuari erantsita:

Ointxe estakit na bégire nauen ‘Oraintxe ez dakit nora begira nagoen’

Aurreko egunien lo nun ein dan, ara jun ‘Aurreko egunean non lo egin den, hara joan’

Esanguat se akordetan dan estutu eskero ‘Esango diat zer akordatzen den estutuz gero’

Oin akordatze nas se pasatze(n) jatan ‘Orain akordatzen naiz zer pasatzen zitzaidan’

Juan notisixie emonda jauan, selan galdute nintzen ‘Juan notizia emanda zegoan, nola galdua nintzen’

Zehar galderak desira-moduren bat adierazten duenean, *ia* jartzen da indargarri gisa, mendeko esaldiaren hasieran:

Beittu ia se nai daben ‘Begiratu ea zer nahi duen’

Egitura honen ondoan bada beste egitura bat bizkaieraz zaharra dena:

Beittu ia inor etorri bada ‘Begiratu ea inor etorri bada’

Preguntau ia erosi badau ‘Galdetu ea erosi badu’

- b) Galdetzailerik ez dutenak. Aditzaren baietza edo ezetza bilatzen dute:

Saniauko nosuen ala es esaten baustesu, jiraukot ‘Sendatuko nauzuen ala ez esaten badidazue, lortuko dut’

Balio daben ala ez jakin barik enoie erosta ‘Balioko duen ala ez jakin barik ez noa eroatera’

5.4.3. ERLATIBOZKOAK

Hauen berezitasunik nabarmenena izenaren mende egotea da, ez aditzaren mende:

- a) Aditz jokatuarekin

-eN

Beti aditz jokatuarekin erabiliko dugu, baina beti menperatzailearen edo ‘ondokoaren’ aurretik:

Txilibron esatutzen artzain bat ‘Txilibron esaten dioten artzain bat’

Gitxik ikusi daben gausa bat ikustie suertau jakuan ‘Gutxik ikusi duten gauza bat ikustea suertatu zitzaiguan’

Bakarretxe esate(n) jakon mendixe ‘Bakarretxe esaten zaion mendia’

Erlatiboak nominalizaturik:

Ixen daittela nai dabena ‘Izan dadila nahi duena’

Sinistu be esin ein leikesenak ‘Sinetsi ere ezin egin daitezkeenak’

Alabierrien, txarto dabillena ikusi éitten da ‘Halabeharrean, txarto dabilena ikusi egiten da’

Komisarixie esate jakona, burdi itzela ok ‘‘Komisarixie’ esaten zaiona, gurdi itzela duk’

Tabenera bat Kristina esate(n) jakona jauan ‘Tabenera bat Kristina esaten zaiona, zegoan’

b) Aditz jokatugabearekin

-eTAKO / -e(R)IKO

Es sunan a gisonan kapasidades einddekue ‘Ez zunan hura gizonaren kapazitatez egindakoa’

Geuk ikusikue ‘Geuk ikusirikoa’

Ónek Don Pedrok asikuk die ‘Hauek Don Pedrok hasirikoak dira’

Atzizki honek bereizten ditu Gereaa auzoan egiten duten Bolibar aldeko hizkera eta besteak:

Bolibarko era

ikusikue

esanikue

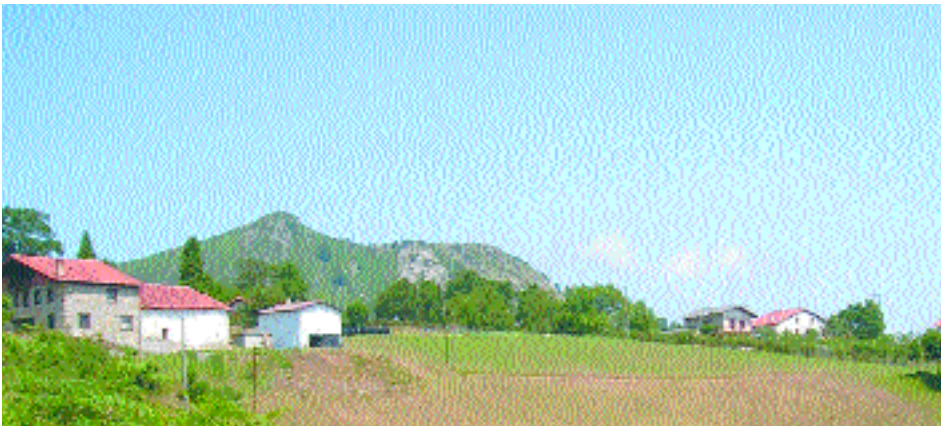
asikue

Gainontzekoak

ikusittekue

esandakue

asittekue

Gereaa auzoa. Longa ingurua. P. Mugarza

5.4.4. KONPARAZIOZKOAK

a) Nolakotasuna berdintasun mailan

BESTEKO

Auxe bésteko euri tantak ‘Hauxe besteko euri tantak’

-eN BESTEKO

Estok emoten daben béstekue ‘Ez duk ematen duen bestekoa’

-eN MODUKO

Arek artu'ban moduko sústoik! ‘Hark hartu zuen moduko sustorik!’

HAIN

Kosta eittok, baiña aiñ gatxa be estok ‘Kosta egiten duk, baina hain zaila ere ez duk’

LAKOA / LAKOXEA

Gaurko lako dēnporie emon dabe bixerko be ‘Gaur bezalako eguraldia eman dute biharko ere’

Su lako bat artuko luke gure úsabak ‘Zu (beza)lako bat hartuko luke gure ugazabak’

Seuretzako lakoxe lagune topau'osu ‘Zeuretzako (beza)lakoxe laguna aurkitu duzu’

b) Nolakotasuna desberdintasun mailan

BAINO -AGO(A)

Berákatz sopie baiño erresa dittuk apartetako ‘Berakatz zopa baino errazago dituk apartatzeko’

Ikusteko baiño urriña ju(n) nitzuan ‘Ikusteko baino urrunago joan ninduan’

Lañue(k) paiño góragotik dabis ‘Lainoak baino goragotik dabilta’

Konparaketaren bigarren atala + BAINO + lehen atala

Andra rúbixa bat edárraue jeukenan berak, mandariñe baiño be! ‘Andre rubia bat ederragoa zeukaanan berak, mandarina baino ere!’

Etxuat ikusi euri tanta aundíxarik aintxe éitteban baiño ‘Ez diat ikusi euri tanta handiagorik hantxe egiten zuen baino’

Arek érderas txarto, baiña nik ingles baiño obeto ‘Hark erdaraz gaizki, baina nik ingeles baino hobeto’

-eN ONDOAN, ALDEAN

Gurian onduen etxe aundixe san a ‘Gurearen ondoan etxe haundia zen hura’

Eménguek aldien gogorra ‘Hemengoak aldean gogorra’

Au ankiâu bestian aldien torpie dauket ‘Hanka hau bestearen aldean dorpea daukat’

-IK, -eTAN... -eNA

Etixerik úrrena Gernike baiño urriña egongo suan ‘Etixerik hurrena Gernika baino urrunago egongo zuan’

Dauésenik ónenak ‘Daudenik onenak’

Elejitzen asi tte dánetan txárrena artu najuan ‘Aukeratzen hasi eta denetan txarrena hartu nian’

ZEIN BAINO ZEIN

Sein baiño seiñ... iru txakur! ‘Zein baino zein... hiru txakur!’

c) Zenbatasuna berdintasun mailan

BESTE

Bajak astixe, ori be ártzen dan beste ixetok eta ‘Bazagok astia, hori ere hartzen den beste izaten duk eta’

Odolik étxeukan kókarra bestea ‘Odolik ez zeukaen kokarrak beste ere’

LAIN

Oingo lain badago ta gero gerokuk ‘Oraingo lain badago eta gero gerokoak’

Berantzako lain éitten dau te, ba... ‘Berarentzako lain egiten du eta, bada...’

d) Zenbatasuna desberdintasun mailan

BAINO GEHIAGO / GUTXIAGO

Are(k) paiño géixa euki bier ‘Hark baino gehiago eduki behar’

Pixki-pixkat ori baiño idea géixa éspauke... ‘Pixka-pixkat hori baino ideia gehiago ez badaukak...’

Erropie neukan burdixen, eruteko baiño géixa ‘Arropa neukaan gurdian, eramateko baino gehiago’

ZENBAT ETA -AGO, ORDUAN ETA -AGO

Senbat eta diru géixa euki, ordun de géixa nai ‘Zenbat eta diru gehiago eduki, orduan eta gehiago nahi’

Senbat eta géixa eran, ordun de egarri aundixaue ‘Zenbat eta gehiago edan, orduan eta egarri handiagoa’

5.4.5. BALDINTZAZKOAK

a) Aditz jokatuaz

BA

Orainaldiko erreala

Udebarrixen ipintten bok kânpue orra bégire, neguen béstera bégire ipiñi biok ‘Udaberrian jartzen baduk kanpoa horra begira, neguan bestera begira ipini behar duk’

Estakit selakue ta badakit selakue ‘Ez dakit zelakoa eta bada-
kit zelakoa’

Saniauko nosuen ala es esaten baustesu, jiraukot ‘Sendatuko nautzen ala ez esaten badidazu, eskuratuko dut’

Lehenaldiko errealak

Etxie bier bosu, baakisu nun dauen ‘Etxea behar baduzu, badakizu non dagoen’

Gure bânaban bâtera jun eta gure bânaban béstera jun ‘Gura banuen batera joan eta gura banuen bestera joan’

Baldintza irrealak

Odola atarako bâlejako ‘Odola aterako balitzaio’

Frantziak oni pixka bat lagundu balutze ‘Frantziak honi pixka bat lagundu balio’

Rusia artu baleu, mundu gustixe artuko’ban ‘Errusia hartu balu, mundu guztia hartuko zuen’

b) Aditz jokatugabeaz

-EZ GERO

Sanue ixen eskero, axe nausi ‘Sanoa izanez gero, huraxe nagusi’

Etorri eskero, emon bier etxakuenik eskendun pentzetan da
'Etorriz gero, eman behar ez zitzaienik ez genuen pentsatzen eta'

EZIK

Batamatek lagundu esik, esinddok eiñ 'Baten batek lagundu ezik, ezin duk egin'

-T(Z)EKOTAN

Bata béstiai bégire egotekotan, alperrik gasek emen 'Bata besteari begira egotekotan, alferrik gaudek hemen'

5.4.6. KONTZESIBOAK

BA... ERE

Pentzau badau be, esan es dau eiñ 'Pentsatu badu ere, esan ez du egin'

ARREN

Asko pagau arren, táblatik estakasu alako okelaik 'Asko pagatu arren, tablatik ez dakartzazu halako okelarik'
Arrelaute eon arren, sue artu eskero, bardin-bardin erre etxie 'Konponduta egon arren, sua hartuz gero, berdin-berdin erre etxea'

NAHIZ ETA

Neukin gustora ekarriko naban, naitte geitxua pagau 'Neurekin gustora ekarriko nuen, nahiz eta gehitxoago pagatu'

(e)TA ERE

Ser dauken jakindde be, medikuana jun baiño naixa... 'Zer daukan jakinda ere, medikuarengana joan baino nahiago...'
Galdute doiela ikusitte be, aurrera 'Galduta doala ikusita ere, aurrera'

BAINA

Esan eingutzet, jakingo dau baiña 'Esan egingo diot, jakingo du baina'
Artisu, neurie da baiña 'Hartzazu, neurea da baina'

5.4.7. KAUSALAK

ETA

Esin leikixo odolik etá, galdute dauke ta ‘Ezin dakioke odolik atera, galduta dauka eta’

Ur apur bat ekarrikustek mutiko, egarrixek najatok eta? ‘Ur apur bat ekarriko didak mutiko, egarriak natorrek eta?’

Mallibittik etorri bier, béstetik bide txarra jauan da ‘Mallabittik etorri behar, bestetik bide txarra zegoan eta’

Neu be órtixik nator, émendik juten billur nas da ‘Neu ere hortixek nator, hemendik joaten beldur naiz eta’

-EZ GERO

Sustaute egoteittuk, endemas olakue pasau esko ‘Izututa egoten dituk, batez ere holakoa pasatuz gero’

Esanguat se akordetan dan, estutu eskero ‘Esango diat zer bururatzen den, estutuz gero’

Ríflie euki eskero, ik tirue jaurtzok ‘Erriflea edukiz gero, hik tiroa jaurtitzen duk’

EZIK

‘Ezkero’ren parekoa dugu, baina ‘ezik’ ezezko esaldietan erabiltzen dugu:

Alperrik da diru asko eukittie, gastau esik ‘Alferrik da diru asko edukitzea, gastatu ezik’

ZE(REN)

Ni énajoiek géixa iri agunteta, se étxeukat setan aguntau ‘Ni ez noak gehiago hiri aguantatzera, zeren ez zeukat zertan aguantatu’
Ándik etorri jatasan trastornu danak, se guk ordubatetan abioie artu bagenduan Nueva Yorken, sasoién aillegauko giñan ‘Handik etorri zitzaizkidaan nahaste guztiak, zeren guk ordu batean hegazkina hartu bagenu New Yorken, sasoiak ailegatuko gintuan’

ZELAN ...-N

Erdal egitura honek euskarazko -NEZ ordezkatu du:

Periodikue erosten selan juten dan... ‘Egunkaria erosten zelan joaten den...’

Selan etxakon eser aitzen... ‘Zelan ez zaion ezer ulertzen...’

5.4.8. MODUZKOAK

a) Aditz jokatuaz

-eN MODUAN

Nik eneuskixu eskuik esarriko ni nauen moduen sarnias beteta ‘Nik ez nizuke eskurik ezarriko ni nagoen moduan sarnaz beteta’

Sabiñek éitten daben modun eitteban berba ‘Sabinek egiten duen moduan egiten zuen berba’

-eNEZ

Gaztelerazko ‘según’ adierazten du:

Arriaundiko krúsie baño arutza egongo da aren etxie, árek esabenez ‘Arriaundiko bidegurutzea baino haruntzago egongo da haren etxea, haiek esan zutenez’

BA-... MODUAN

Eser eiñ espaleu moduen etorri suan ‘Ezer egin ez balu moduan etorri zuan’

Dana baleki moduen berba eitte’juan ‘Dena baleki moduan berba egiten zian’

-eLA

Korneliokin nabilela pasau jatan itzela ‘Korneliorekin nabilela pasatu zitzaidan itzela’

Ganauek geldi diela ítxaiñe eingo juat ‘Ganaduak geldi direla atsedenaldia egingo diat’

Ak galdute doiela be áurra ‘Hark galduta doala ere aurrera’

b) Aditz jokatugabeaz

-T(Z)EKO MODUAN, MODUKOA

Nire familixie esta nígaittik sufritzeko moduen ‘Nire familia ez dago niregatik sufritzeko moduan’

Urriñetik entzuteko moduko saatie ‘Urrutitik entzuteko moduko zarata’

Garbittute ixengo da, esateko modun ‘Garbituta izango da, esateko moduan’

c) Aditza ixilpeturik

Nor/nork/ nori/noren... MODUAN / LANTXIK / LAKOXEA

Émendixik Goittonda lantxik, neure etxie ‘Hemendixek Goitondora lantxik, neure etxea’

Tálue lakoxe piku pasak ‘Taloa lakoxe piku pasak’

Desáfioka les etorri jatan ‘Desafioka legez etorri zitzaidaan’

Iesko modun jungo básiñe ‘Iazko moduan joango bazinate’

AHALA

Ein ala bier, larogei urtera arte ‘Egin ahala lan, laurogei urtera arte’

Ekarri ala euki bagendu, ekarriko gendun guk ‘Ekarri ahala eduki bagenu, ekarriko genuen guk’

Partizipioa + BARIK

Géixa berbaik ein barik pasau suan ‘Gehiago berbarik egin barik pasatu zuan’

Nik bésperako afarixe kobrau barik neukan baiñe ‘Nik bezperako afaria kobratu gabe neukan baina’

-TA/-DA

Barre eingosue ori esanda ‘Barre egingo duzue hori esanda’
Etxe elegantie eindde jaunán gizona ‘Etxe elegantea eginda zegoanán gizona’

A operasiñue begixek itxitte eitte naban ‘Operazio hura begiak itxita egiten nuen’

Esnetan ondo bigundute bidau ‘Esnetan ondo bigunduta behar du’

5.4.9. DENBORAZKOAK

Esaldi menderatuko ekintza esaldi nagusiko ekintza baino AURRETIK, ALDI BEREAN edo ATZETIK gerta daiteke.

a) Esaldi nagusiko ekintza eta mendekoarena batera

-eNEAN

Etxá nintzenien, posik egon nitzuan ‘Etxera nintzanean, pozik egon ninduan’

Ara eruen nindduenien, ni iguingarrixte nenguen ‘Hara eramán nindutenean, ni higungarria nengoen’

Trumoie entzute'benien, beti nobere áinketan traban 'Trumoia entzuten, zutenean beti nobere hanketan traban'

-eN BAKOITZEAN / -eN ARTEAN / -eN BATEAN

Esan najutzan Kornelioi, ardire jun san baten 'Esan nioan Korneliori, ardira joan zen batean'

Urtetzeban bakotxien, moskortute etortzen suan 'Irteten zuan bakoitzean, moskortuta etortzen zuan'

Nik neure txapusak egitten nittuen artien... 'Nik neure txapuzak egiten nituen artean...'

-eN BITARTEAN

Bátak báskarixe ipintte'ban bittartien, béstiek egurre batu 'Batak bazkaria ipintzen zuan bitartean, besteak egurra batu'

-eN LANTXIK

Txakurre ikusi daben lantxik asi da négarres 'Txakurra ikusi duen lantxik (bezain laster) hasi da negarrez'

Ama atien sartu dan lantxik ixilddu da 'Ama atean sartu den lantxik ixildu da'

-eLA

Paulak txakurre esarri oskuan keixa gáinñien gauesela 'Paulak txakurra ezarri zigan gerizondo gainean geundela'

Ermutik etxá datosela, mosoluek 'kirrisk' ei(n) jutzen 'Ermutik etxera zetozela, mozoloak 'kirrisk' egin zietean'

b) Esaldi nagusiko ekintza esaldi menderatuko ekintzaren aurretik

ORDUKO / AURRETIK

Egarrittu orduko, erunde eukitte nittun úrek bidan lékueta 'Egarritu orduko, eramanda edukitzen nituen urak behar ziren lekuetara'

Laurek-bostak egune sabaldu orduko 'Laurak-bostak eguna zabaldu orduko'

Etxera orduko, sasi moltzotxo baten aspixen itxi najittuan 'Etxera orduko, sasi multzotxo baten azpian utzi nizean'

-eNERAKO

Bonberuk allegau sienako, etxie erreta jaunana 'Suhiltzaileak ailegatu zirenerako, etxea erreta zegoana'

c) Esaldi nagusiko ekintza esaldi menderatukoaren ondoren

-eNEAN

Béstie ílttie pasau sanin, berak golpei(k) pes ‘Bestea hiltzea gertatu zenean, berak golperik ere ez’

Úrrengo egunien, moskorra pasau jakonien, esan najutzan ‘Urrengo egunean, moskorra pasatu zitzaionean, esan nioan’

-TAKOAN

Ekintza nagusia ekintza menderatua gertatu eta berehala gertatzen da.

Perpaua nagusiko aditza burutugabea izango da. Aspektu burutua izatekotan, ETA GERO, OSTEAN... bezalako loturak erabili beharko ditugu.

Kobrautekuen, pagaukuat ‘Kobratutakoan, pagatuko diat’

Kantzautekuen, jarri adi ‘Nekatutakoan, eseri hadi’

ETA GERO / SEGITUAN / LASTER

Ure pasau te gero presie éittie alperri(k) ok ‘Ura pasatu eta gero, presa egitea alferrik duk’

Lélengo gari ebaten ein dde gero, áiñeketa baten, mesa nau-sitta ‘Lehenengo gari-ebakitzen egin eta gero, arineketa batean, meza nagusitara’

-DA / -TA

Afalostien, erresarixue erresau te oera ‘Afalostean, errosarioa errezatu eta ohera’

-ERAN / -ERATIK

Arek urteneratik kalkuleta juek ‘Haiek irteeratik kalkulatzen ditek’

Etzetik urteneran igerri neutzen ‘Etzetik irtetea igarri nion’

EZKERO

Bein átsaldeko láurek eskero, saso onetan argi ibilli biok ‘Behin arratsaldeko laurak ezkerro, sasoi honetan argi ibili behar duk’

Bein Bílbora eskero, enuken arduraik ‘Behin Bilbora ezkerro, ez neukan ardurarik’

Iretargire jutén asi sien eskero kanbixau da ‘Ilargira joaten hasi zirenez gero aldatu da’

ARTE /ARTEAN / ARTEKOA

Kártzelara sartu nindduten arte ‘Kartzelara sartu ninduten arte’

Aintxe bota genduan egune sabaldu artekue ‘Hantxe bota genian eguna zabaldu artekoa’

ETA GERO

Etxeko bierrak eindde gero ‘Etxeko lanak egin eta gero’

Ildde gero, salda bero ‘Hil eta gero, salda bero’

-TAKOAN

Gomesiatakun eitte juan ijui aundi bat ‘Gomeziara iritsita-koan egiten zian ijui handi bat’

-eLA

Oin urte mordue dala, jopide aundixe jeuan Goitta Etxebarrre ‘Orain urte mordoia dela, joera handia zegoan Goita-Etxebarrira’

Beetik gora datorrela, ‘etxuat lo asko ein gabin’ esa(n) justan ‘Behetik gora datorrela, “ez diat lo asko egin gauean”, esan zidaan’

-KO

Etorteko suan, estok etorri ‘Etortzeko zuan, ez duk etorri’

Emeretzi urte éitteko nenguen orduntxe ‘Hemeretzi urte egi-teko nengoen orduantxe’

PARTIZIPIOA + ETA

Gu, próbetan isenda etorriko giñen ‘Gu, idi-dematan izanda etorriko ginen’

Ainddiberreko etxekandrie mesetan ixenda etxerutz ‘Abendibarko etxekoandrea mezatan izanda etxerantz’

5.4.10. HELBURUZKOAK

-T(Z)EKO

Allegau suan egune juteko ‘Ailegatu zuan eguna joateko’

Bakarrik ibiltteko étxeukat billurrik ‘Bakarrik ibiltzeko ez zeukaat beldurrik’

Esta ixen bier alperra ara mendi punta júteko ‘Ez da izan behar alferra hara mendi puntara joateko’

Goita alde. P. Mugarza.

Gereako auzoan -TAKO aldaera erabiltzen dute -T(Z)EKOren ordezt:
Ordubatetan geunkenan urtetako ordue Madrillen ‘Ordu batean geunkenan irteteko ordua Madrilen’
Nik úsaba topetako sobre dauket sortzi egun ‘Nik ugazaba topatzeko nahiko ditut zortzi egun’

-T(Z)EAGAITIK

Árei edarra éittiaittik ‘Haiei ederra egiteagatik’
Bera trankilla gaatzeaittik ‘Bera lasaiago geratzeagatik’

-T(Z)EKOTAN

Balerio alkate éittekotan ibilli san ‘Balerio alkate egitekotan ibili zen’
Eskontzekotan sien, baiña estot pentzetan eskondu sienik
‘Ezkontzekotan ziren, baina ez dut pentsatzen ezkondu zirenik’

5.4.11. KONTSEKUTIBOAK

HAIN / HAINBESTE

Ain da ume ona, ámama be soratzen egoten da berakin
‘Hain da ume ona, amona ere zoratzen egoten da berarekin’
Ain siku dago, letxuga(k) pe igertu ein ddie ‘Hain lehor dago, uhazak ere ihartu egin dira’
Ainbeste berba éitten dau, esta mire eittekue gusur batzuk esatie
‘Hainbeste hitzegiten du, ez da harritzekoa gezur batzuk esatea’

6. LABURREAN

***Prozesioa.** Pili Garitagoitiak utzitako argazkia.*

Mallabiko euskararen ezaugarri orokorrak

BOKALISMOA

- A, E + A > IE: *CDie* ‘CDa’, *Kokákolie* ‘Koka kola’...
- Honen ondorioz, -e > -a zenbait hitzetan: *kurutza* ‘gurutze’, *bela* ‘bele’, *lora* ‘lore’, *lándara* ‘landare’...
- O, U + A > UE: *Berrizkue*, *akordue*...
- IA + A > IXE: *erromerixie*, *anaixie*, *nobixie*...
- A > E / I, U — : *edurre*, *bierra*, *bisikletie*, *puntetik*, *apurke*, *lagune*...
- au > - eu bilakatzeko joera: *neu* ‘nau’, *geusie* ‘gauza’
- Diptongoaren monoptongaketa, txistukariaren aurrean: *nas*, *nos*, *goxa*, *bakotxa*, *gatxa*, *atxa*...
- Bokal geminatuak: *maatza*, *maasmie*, *laarra*, *beera*, *miiñe*...

KONTSONANTISMOA

- Txistukarietan <tz>eta <s> baino ez dira ebakitzen
- ‘x’ kontsonante epentetikoa hitz amaierako -i eta mugatzailearen artean: *ogixe*, *begixe*...
- Zenbait hitzetan leherkari ahostuna hitz hasieran: *bakie*, *gastaiñie*, *bistu* ‘piztu’...
- n eta l ondoren leherkari ahoskabea: *dénporie*, *altarie*, *jentie*...
- d eta l orokorraren ordeztu, /rr/ soinuak duten hitzetan: *bedar*, *edur*...
- TT / TX bereizketa gordetzen da: *aitte* ‘aita’ / *aitxe* ‘haritza’...
- Txistukariaren palatalizazioa /i___V/ ingurunean (ez da erabatekoa): *ixerdixe*, *ixekue*, *ixena*...
- ‘Vj + z /tz’ > ‘V + s, x/tx’ bustidura: *axie* ‘haizea’, *aitxe* ‘haritza’, *gatxa* ‘gaitza’, *atxa* ‘haitza’...
- *nos*, *nas* kasuetan ez da palatalizatzen txistukaria, beti tratatua delako.

ADITZA

- Nor-Nori-Nork saileko erroa EUTSI da: *deutzet* ‘diot’, *deutzet* ‘diet’, *neutzen* ‘nion’, *neutzen* ‘nien’...
- Nor-Nori saileko aditzetan *j-* tankerako ebakera: *jata* ‘zait’, *jak/jan* ‘zaik/zain’, *jako* ‘zaio’...

- Nor-Nori-Nork saileko eta trinkoen alokutiboetan j- tankerako eba-
kera: *jutzat* ‘zioat’, *jutzenat* ‘zionat’, *jakin* ‘zekin’ *juau/junau*
‘diagu/dinagu’, *jittuau/jittunau* ‘dizkiagu/dizkinagu’, *jabisak/jabisan*
‘zebiltzak/zebiltzan’, *jak/jan* ‘zegok/zegon’, *jauan/jaunan*
‘zegoan/zegoanan’, *najak/najan* ‘nagok/nagon’, *jatok/ jaton* ‘zeto-
rrek/zetorren’, *jakik/jakin* ‘zakik/zakin’...

Hauxe da Zengotitako hizkera besteetatik bereizten duen ezauga-
rrik nabarmenena, auzo honetan, Berrizko hizkeran bezala, x-
ebakera egiten baitute: *xuat* ‘diat’, *xok* ‘dik’, *xuau* ‘diagu’, *xatak*
‘zaidak’, *xak* ‘zaik/zegok’, *xakik/xakin* ‘zakik/zakin’...

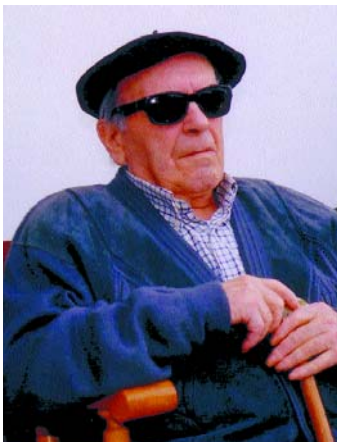
- Ondorioz, ‘ez + j-’ > <tx> ebakera dago: *etxata* ‘ez zait’, *etxak/etxan*
‘ez zaik/zain, ez zagok/zagon’, *etxako* ‘ez zaio’...
- Nor-Nori saileko iraganaldia ‘orainaldia + n’ bidez osatzen da: *jatan*
‘zitzaidan’, *jan/janan* ‘zitzaian/zitzainan’, *jakon* ‘zitzaion’...
- EDUN aditzean -o- da erroa: *dot, dok, dogu*...
- EDUN aditzetako *u* > *i* bilakaera ez da betetzen: *jok* ‘dik’, *juat* ‘diat’,
june ‘dinate’
- Aditzen plurala egiteko -z da aukera bakarra: *daroiēs* ‘daramatza’,
deustes ‘dizkit’, *jakos* ‘zaizkio’, *dakis* ‘dakizki’...
Salbuespena *edun*-en adizkiak dira: *dittut, dittu, dittue*...Hala ere,
dosus ‘dituzu’ eta *dosues* ‘dituzue’ esaten dugu.
Zengotitako auzoan, hikako formetan, *edun*-en adizkietako pluralgi-
lea -z da: *dosak/n* ‘dittuk/n’, *xuas* ‘dizkiat’, *xosan* ‘dizkin’...
- Iraganaldiko 3. pertsonetan Δ dago beti: *eban* ‘zuen’, *ében* ‘zuten’,
ebisen ‘zebiltzan’, *ekixen* ‘zekiten’
Badira dena dela, z- duten batzuk:
-IZANenak: *san* ‘zen’, *sien* ‘ziren’
-EDUNenak: *sittún* ‘zituen’, *sittúen* ‘zituzten’
-JARDUNenak: *sierdun* ‘ziharduen’
-AHALEZKOETAN: *seikien* ‘zezakeen’, *seikiesan* ‘zitezkeen’
-SUBJUNTIBOETAN: *sein* ‘zedin’, *seixen* ‘zezan’
- Ez partikularekin batzean [s] ebakera da emaitzarik ohikoena: [esan]
‘ez zen’, [esien] ‘ez ziren’ [esekixen] ‘ez zekien’...

- Ari izan-en lekuan *ibilli*, *egon*, *jardun*:
Jaten dierdut ‘Jaten dihardut’
Bierrien dabill ‘Lanean dabil’
Telebisiñue ikusten dago ‘Telebista ikusten dago’
- Iragankorrek dira aditz jakin batzuk: *igon*, *jarraitu*, *urten*...
Etzetik berandu urte(n) juat ‘Etzetik berandu irten diat’
Bisimoduek asko igo(n) jok ‘Bizimoduak asko igo dik’
Txakurrek átzetik jarraitu jutzek ‘Txakurrak atzetik jarraitu ziok’
- *-idu* dago gaztelaniatik mailegatutako *-ido* partizipioetan: *serbidu*, *konsegidu*, *entretenu*, *kabidu*, *mobidu*...
- *-au* dago gaztelaniatik mailegatutako *-ado* partizipioetan: *amatau*, *erretirau*, *gastau*, *kantau*, *kantzau*, *pentzau*, *pagau*... Hala ere, bukaera hau ez da bete euskal jatorria dutenetan, ezta mailegatutako partizipio zaharretan ere: *eskatu*, *atzeratu*, *soratu*, *geratu*...
- Aditz izenak osatzeko *-ten* aldaera, *-n* eta *-{r,l,n,g, k}i* bukaera duten partizipioetan:
jaten ‘jaten’, *ekarten* ‘ekartzen’, *ibiltten* ‘ibiltzen’, *ipintten* ‘ipintzen’,
jagitten ‘jaikitzen’, *eukitten* ‘edukitzen’...
Partizipioa *-au* denean, Gereako auzoan *-etan* darabilte, Markinaldeko aldaeraren ezaugarri: *botetan*, *kantetan*, *pentzetan*, *pagetan*, *estudixetan*...

7. TESTUAK

7.1. Basilio eta Alejandroren ipuinak

Ondorengo kontakizunak Uxarte baserriko Alejandro Gallastegi zenari eta Onandi Goiko baserriko Basilio Gallastegi zenari jasoak dira. Grabaketak Migel Mugarzak eginak dira.

*Basilio Gallastegi.
Onandi baserria
(1922-2006)*

*Alejandro Gallastegi.
Uxarte baserria
(1916-1997)*

Mallabiko erara

1. Esteban Lapatza sara saltzen

Esteban Lapatza, Manulen aitte, sara saltzen Durunga jute suan da, gabien billurretan ibiltte suan. Gabak asko billurtze juan. Sarak astun artute doiela:

– Arrre, arrre! Kataluña Lorr-goño! -kantatze juan- Kataluña, Lorr-goño! Arrre, arrre! earrto goies da.

Askabarrin astue gaatu ei jakuan aurrien da:

– Arrre, earrto goies da -esate(n) jutzan astuai, baiñe astue geldi.

– Se errekoño da emen?

Áurrie dana bete-bete sorgin urte(n) jutzen, dantzan.

– Jesus! esanda seiñetu notzen da, anda errekoño martxosten danak -esa(n) juan.

2. Otzoneko txala

Edurras, Goittako osaba sana ta Úxartekue, Otzoneko eskatzien, suonduen jauasen, Domingo be éu-rekin. Órrek mutikuek jauasen da, akordau jakuan aintxe, daun-daun, txala il bidabela eta esa(n) jutzan Goittako osabai:

– Txala ill bijuat ointxe, eutzikutzek?

– Bai, eutzikutzet.

Jun da kortatik ekarri juan txala ‘txikili-txokolo, txikili-txokolo’, bietz-oskolotz baten.

Batuaz

1. Esteban Lapatza zare saltzen

Esteban Lapatza, Manuelen aita, zare saltzen Durangora joaten zuan eta, gauez beldurretan ibiltzen zuan. Gauak asko beldurtzen zian eta.... Zareak astoan hartuta doala:

– Arrre, arrre! Kataluña, Logroño! -kantatzen zian- Kataluña, Logroño! Arrre, ederto goaz eta!

Askabarrin astoa aurean geratu egin zitzaioan eta:

– Arrre, ederto goaz eta -esaten zioan astoari, baina astoa geldi.

– Zer errekoño dago hemen?

Aurrea dena bete-bete sorgin irtzen zitzaioan, dantzan.

– Jesus! esanda zeinatu nieran eta, anda errekoño ihes egin zidatean denak -esan zian.

2. Otzoneko txahala

Elurrarekin, Goitako osaba zena eta Uxartekoa, Otzoneko ezkaratzean, sutondoan zeudean, Domingo ere beraiekin. Horiek mutikoak zeudean eta bururatu zitzaioan hantxe, dagoen-dagoen, txahala hil behar zuela, eta esan zioan Goitako osabari:

– Txahala hil behar diat, eutsiko diok?

– Bai, eutsiko diot.

Joan eta kortatik ekarri zian txahala ‘txikili-txokolo, txikili-txokolo’ behatzoskol-hots baten.

Ill eingo ete jok? pentzatzen egon ei sittuan éurek eta baitte, etara átaire ta, ‘digrosk’, jo ta garbitu jua txaloi.

Paskula, Domingon andrie, Goittan górtan suan da bátamatek esa(n) jutzan Domingok txala ildabela ta, jun dok Paskula etxá:

– Baiñe, Domingo, ser ein ddu?

– Su ixil-ixillik, ándrak ólluen árrautzakin da beixan esnias ainddu, bestela ixillik -esa(n) jutzan Domingok. Txala ildde-garbi ei(n) jua.

Gero, bixaon goxien, Goittako osabie jun suan atza ta...odoloste bat sotzien sartute jeukan Domingok, prasatan erretzen. Goittako osabiai, ‘gurok?’ eskiñi tte es, neu(k) jan bijuat, ta buelta eindde berak ja(n) jua odolostioi.

Oixok danoi.

3. Dénpora ona

Uxarteko osabie ta Goittako osabie jun sittuan baten Lapatza, dénpora txar batas. Estebani dénpora txarra gustatze jakuan da esa(n) jutzen árei:

– Au dénporie earra!
– Bai, dénpora txarra da!
– Bart ordubatetan txoritorrepuk (sic) etxaburuko aixtixen ‘kirrink, kirrink’ eitte najuen. Ori seiñale-txue politte dénpora earrak éitteko -esa(n) jutzen Estebanek.

Hil egingo ote dik? pentsatzen egon ei zituan eurak eta, baita, atera atarira eta, ‘digrosk’, jo eta garbitu zian txahalori.

Paskuala, Domingoren andrea, Goitan goruetan zuan eta baten batek esan zioan Domingok txahala hil zuela eta, joan duk Paskuala etxera:

– Baina Domingo, zer egin duzu?

– Zu isil-isilik, andreek oiloen arrautzekin eta behiaren esnearekin agindu, bestela isil-isilik- esan zioan Domingok. Txahala hil egin zian.

Gero, biharamun goizean, Goitako osaba joan zuan berriro eta...odoloste bat zotzean sartuta zeukaan Domingok, txingarretan erretzen. Goitako osabari ‘gura duk?’ eskaini eta ez, neuk jan behar diat, eta buelta egin eta berak jan zian odolostioi.

Horixe duk dena.

3. Eguraldi ona

Uxarteko osaba eta Goitako osaba joan zituan behin Lapatzara, eguraldi txar batekin. Estebani eguraldi txarra gustatzen zitzaioan eta esan zian haiei:

– Hau denbora ederra!
– Bai, denbora txarra dago!
– Bart, ordu batean txoritorrepuk (sic) etxaburuko hariztian ‘kirrink, kirrink’ egiten zidatean, hori seinale polita denbora ederrak egiteko -esan ziatean Estebanek.

Uxarteko osabiek esa(n) jutzan:

– Gurien be atzo kátuek sille beltetan sekuleko dantzak erabilli sittuen.

– Je, je! Ori beste seiñaletxue politte dénpora earrak éitteko, katu saarren sille beltetako dantzak. Ori seiñaletxue politte dénpora earrak éitteko.

Dénpora txarra gustatze(n) jakuan, kontisu, ta dénpora txarrak posik eukitte juan.

4. Esteban Lapatza guarsobillekin

Esteban Lapatza ardixek etatza mendire joian. Sanjunen guarsobillek topau jittuan da esa(n) jutzen:

– ¿A donde va usted?

– A monte a la chabola a sacar las ovejas.

– ¿Ha visto casos?

– ¡Si he visto, pero yo no sé dónde andandan! (sic)

– ¡A mí no me jodas con esa palabra!

– ¡Pues tócame los cojones! - esa(n) jutzen Estebanek.

5. Don Julian medikue

Leena, Mallibixen, Turubio Etxebarriko ta Talo Txiki asarratu sittuan. Eldu jutzen burruke, Mallibiko Sírkulun de eskillaretan beera buéltaka ju(n) sittuan. Eskillara

Uxarteko osabak esan zioan:

– Geurean ere atzo katuek sila inguruetan sekulako dantzak erabili zituzten.

– Je, je! Hori beste seiñaletxo polita denbora ederrak egiteko: katu zaharren sila bueltetako dantzak. Hori seiñaletxo polita denbora ederrak egiteko.

Denbora txarra gustatzen zitzaioan, kontizu, eta denbora txarrak pozik edukitzen zian.

4. Esteban Lapatza guardia zibilekin

Esteban Lapatza ardiak ateratzera mendira zihooan. San Juanen guardia zibilak topatu zitian eta esan ziotean:

– ¿A donde va usted?

– Al monte, a la chabola, a sacar las ovejas.

– ¿Ha visto cazadores?

– ¡Si he visto, pero yo no sé dónde andandan! (sic)

– ¡A mí no me jodas con esa palabra!

– ¡Pues tócame los cojones! - esan ziotean Estebanek.

5. Don Julian medikua

Lehenago, Mallabian, Toribio Etxebarriko eta Talo Txiki haserretu zituan. Heldu ziotean borrokan Mallabiko zirkuluan eta eskaileretan behera bueltaka joan zituan.

buruko lauen gaatittuk eta Don Julian médikuakin bat ei(n) juen an. Don Julianek pentzatze(n) juan asarratute ebisela, baiñe okerreri-xas ebillasen bíxek.

Don Julianek 'bakie, bakie' esa(n) jutzen da Turubiok:

– Santísima Dios! Bedorrek duke gure arduraik ala? -kontestau jutzan médikuai.

– Arduraik es, baiñe, neuk pagaukot serbesa pixkat, eta serbesa pixkat eran biau.

Baietz esan da, bixek artu, Talo Txiki tte Turubio ta jun de serbesie era(n) juen irúren ártien.

6. Áinddiberko etxekandrie

Uxarteko osabie ta gure aitte jun sittuan bein perretxikuta, Iñusiñako basora. Beranin esese, béstianin be perretxikuten iñor ibilli daitten apen-as gustatze jakuan Ainddiberko etxekandriai, Patxi Ainddiberren amai.

Bat ein juek an osabiek, Patxik eta gure aittek, eta asarratittuk Ainddiberko etxekandrie ta Uxarteko osabie. Bata erremarian alde batetik eta béstetik béstie.

Ainddiberko etxekandriek makíllie ei jeukan eskuen. Jaurti jutzek gólpie makíllias, eta makílliorrek erremalangie jo. Uxarteko osabiek golpe ei(n) jutzek beste púntetik

Eskailera buruko lauan geratu dituk eta Don Julian medikuarekin bat egin zitean han. Don Julianek pentsatzen zian haserretuta zebiltzala baina okerkerian zebiltzaan biak.

Don Julianek 'bakea, bakea' esan zietean eta Toribiok:

– Santísima Dios! Berorrek dauka gure ardura ala? -erantzun zioan medikuari.

– Ardura ez, baina neuk ordainduko dut garagardo pixka bat eta garagardo pixka bat edan behar dugu.

Baietz esan eta, biak hartu, Talo Txiki eta Toribio eta joan eta garagardoa edan zitean hiruren artean.

6. Abendibarko etxekoandrea

Uxarteko osaba eta gure aita joan zituan behin perretxikutara, Inusiñako basora. Berarenean ezeze, besterenean ere perretxikutan inor ibili zedin apenas gustatzen zitzaioan Abendibarko etxekoandreari, Patxi Abendibarren amari.

Bat egin ditek han osabak, Patxik eta gure aita eta haserretu dituk Abendibarko etxekoandrea eta Uxarteko osaba. Bata erromadaren alde batetik eta bestetik bestea.

Abendibarko etxekoandreak makila ei zeukaan eskuan. Jaurti zio kolpea makilarekin eta makilak erromadalanga jo. Uxarteko osabak kolpe egin zio beste pun-

eta b́íxek alkarri tíreka ibilli sittuan, alkar bensitzen.

Patxik albotik, ‘ia ama, aprobau ortxe’, esate(n) ei jutzan

Apurke-apurke, Uxarteko osabiek tiretu te tiretu, apurke-apurke, erremalangan katittuko es pada ainddu en bier. Ainddu jutzek eta Uxarteko osabiek irebasi.

Eskutatik makillie etautzenien Ainddiberko etxekandriek ‘bein eukauturrau!’ esa(n) jutzan.

Ori ortxe akabatzok.

tatik eta biak elkarri tiraka ibili zítuan, elkar menderatzen.

Patxik albotik, ‘ea ama, probatu hortxe’, esaten ei zioan.

Apurka-apurka, Uxarteko osabak tiratu eta tiratu, apurka-apurka, erromadalangan kateatuko ez bada, agindu (=askatu) egin behar. Askatu dik eta Uxarteko osabak irabazi.

Eskuetatik makila atera zionean, Abendibarko etxeoandreak ‘behin edo behin edukiko haut hurbilago!’ esan zioan

Hori hortxe amaitzen duk.

7. Uxarteko osabie eta Seberiano

Otzoneko artapien, léna, Úxarteko osabie ta Seberiano jeuasen alkarrekin. Berue itzela. Geri-Iberreko ama-sémiek, txalas Ermun ixenda, beeti(k) gorutz jatorrasen. Amak esan ei jutzan Seberiano:

– Ur apur bat ekarrikustek mutiko, egarrixek najatok eta?

Seberianok:

– Es, nik es.

Úxarteko osabiek:

– Neuk ekarrikotzut.

– Ia ekarteustan, ba!

Ekarri jutzek Úxarteko osabiek ure ta, soose góson bat edo bi emon Úxarteko osabiai. Gero, árek alde ebenien, Seberianok ure ekarteik es, baiñe gósuk jateko gogue ta gósuk eskatu Úxarteko osabiai.

Úxarteko osabie okerra. Akordau jakok ara estartertza jun da, an

7. Uxarteko osaba eta Seberiano

Otzoneko artapean, lehenago, Uxarteko osaba eta Seberiano zeudean elkarrekin. Beroa itzela. Gereia-Ibarrako ama-semeak txahalarekin Ermuan izanda, behetik gorantz zetozaan. Amak esan ei zioan Seberianori:

– Ur apur bat ekarriko didak mutiko, egarriak natorrek eta?

Seberianok:

– Ez, nik ez.

Uxarteko osabak:

– Neuk ekarriko dizut.

– Ea ekartzen hidan, bada!

Ekarri zioak Uxarteko osabak ura eta, zeozer, gozoren bat edo bi eman osabari. Gero haiek alde egin zutenean, Seberianok ura ekartzerik ez, baina gozoak jateko gogoa eta gozoak eskatu Uxarteko osabari.

Uxarteko osaba okerra. Akordatu zaiok hara estarta ertzera joan

sapartaburuk gorri-gorrixek, áre-txek sapartaburuk ártzie ta eru jutzesak Seberiano:

– Amen jukas ba, arek emondako gósuk gure baittuk.

Baietz! Artu eskun da rraau! sartu jittuk auen, gólpíen, erre jutzek aue, Jesus!, gero dana arrantzíe ta eskarmentue. Úxarteko osabiek anka.

Úrrengo dómekan Ortúsarreko etxonduen, Úxarteko osabie ta gure aitte mesetatik etxá, ta Seberianon aitte mesa nausitta. Antxe akordau jakok Seberianon aittai Úxarteko osabie amenasatzíe:

– Se eitzan gure Seberiano: lén-guen? Se eitzan gure Seberiano?

Úxarteko osabiek étxeukan beste erremedioik, kontísu. Obatu jutzek Úxarteko osabíai ormián kontra, rraau! bastartu te albotik ánka eindde librau suán.

Álan esate(n) jua berak.

8. Antonio Ortusarreko

Úxarteko osabie, léná gabónetan, geixoik jauan gripías. Natibítte átzáldien, Antonio Ortúsarrekok, Klaudion aíttek, kasa urte(n) jua. Euberdíxen txispau ei(n) suán da txíspe itzelas urte jua kasa. Patxítte ni or gure ortubarrenien gen-guasén, da ara etorri suán.

An Patxiri preguntau jutzan:

eta, han zapartaburuak gorri-gorriak, zapartaburuak hartzea, eta eramán zizkiok Seberianori.

– Hemen zeuzkaat bada, hark emandako gozoak, gura badítuk.

Baietz! hartu eskua eta rrauu!, sartu dizkik ahoa, kolpean, erre ziotek ahoa, Jesus! gero dena arrantzíe ta eskarmentua. Úxarteko osabak hanka.

Hurrengo domekan Ortusarreko etxe ondoan, Úxarteko osaba eta gure aita mezatatik etxera, eta Seberianoren aita meza nagusítara. Hantxe akordatu zaiok Seberianoren aitari Úxarteko osaba mehatxátzea:

– Zer egin hioan gure Seberianori lehengoan? Zer egin hioan gure Seberianori?

Úxarteko osabak ez zeukaan beste erremediorik, kontízu. Oratu ziók Úxarteko osabari hormaren kontra, rrauu! baztertu eta albotik hanka egin eta libratu zua.

Hala esaten zian berak.

8. Antonio Ortuzarreko

Úxarteko osaba, lehenago gabonetan, gaisorik zegoan gripearekin. Natibitate arratsaldean, Antonio Ortuzarrekok, Klaudioren aítak, ehizera irtén zian. Eguerdian txispatu egin zua eta txíspe itzelarekin irtén zian ehizara. Patxi eta ni hor gure ortubarrenean geundean, eta hara etorri zua.

Han Patxiri galdetu zioan:

– Aitte setan do(k) pa?
 – Oien da.
 – Ba, esaixok goma-abarka bat sartuta eran daixala billur barik. Pikinka berenua ok, pikinka es, goma-abarka bat sartuta, billur barik eran daixala, berotu ein biaok orrek.

Berak txispie jeukan itzela ta Patxik esa(n) jutzan:

– Kasan sabis?
 – Bai, buelta bat eittera or urte juat.
 – Geu be bagatos seurekin.
 – Etorri ba, or errekatxu aldetik buelta bat ingo juau, ia eser suertatzen bada.

Errekatxun soso batek urte jutzan, jaurti jutzasen tiro bi, baiñe antzi(k) pes emon, bai sera, txispie jeukan itzela ta!

– Aita zertan duk ba?
 – Ohean da.
 – Ba, esaiok goma-abarka bat sartuta, edan dagiala beldur barik. Pixkanaka benenoa duk, pixkanaka ez, goma-abarka bat sartuta, beldur barik edan dagiala, berotu egin behar dik horrek.

Berak txispa zeukaan itzela eta Patxik esan zioan:

– Ehizean ari zara?
 – Bai, buelta bat egitera hor irten diat.
 – Geu ere bagatoz zeurekin.
 – Etorri bada, hor errekatxo aldetik buelta bat egingo diagu, ia ezer suertatzen bada.

Errekatxun zozo batek irten zioan, jaurti zizkioan tiro bi, baina antzik ere ez eman, bai zera, txispa zeukaan itzela eta.

9. Urkixako auntzan txiliñe

Basilio Inusiñako ta Eugenio, Basilion aitte, tellerixan araketan jabillasen baten. Basiliok, Urkixako auntzai oostute, poltzikun txiliñe jeukan. Basilio ittaurren da aitte átzien, Basiliok poltzikoko txiliñai saatie etatze jutzan. Aittek oserbau jutzek áztetik saatie ta esa(n) jutzek:

– Se dukek or?
 – Nik etebe etauket. Nik etauket eter!

Osta be ekinalditxue ta osta be, ‘txikili-txikili’, txiliñek saatie:

9. Urkixako ahuntzaren txilina

Behin, Basilio Inusiñako eta Eugenio, Basilioren aita, teilerian araketan zebiltzaan. Basiliok, Urkixako ahuntzari ohostuta, poltsikoan txilina zeukaan. Basilio itaurrean eta aita atzean. Basiliok poltsikoko txilinarri zarata ateratzen zioan. Aitak erreparatu zioak atzetik zaratari eta esan zioak:

– Zer daukak hor?
 – Nik etebe etauket. Nik etauket eter! (Nik ezer ere ez daukat. Nik ez daukat ezer)

Ostera ere ekinalditxoa eta ostera ere ‘txikili, txikili’ txilinarri zarata:

– Soose baukek eta erakutzik!

– Nik etauket eter!

Osta be beste jeurt bat edo bi tte osta be saatie. Aittek derrigorrien erakutzi erai(n) jutzan da, Urkixako auntzan txiliñe.

– Nundik ekarriok au?

– Urkixako auntzai kendu nutzen atzo.

– Ba, entregaik derrepente. Ementxe gánauek geldi diela ítxai-ne eingo juat eu etorri arte, ta entregaik ori Urkixa segidun.

Ta bilddu juan Urkixa txiliñe entregatza.

– Zeozer badaukak eta erakutsi ezak!

– Nik etauket eter!

Ostera ere jeurt bat edo bi eta ostera ere zarata. Aitak derrigorrean erakutsi eragin zioan eta Urkixako ahuntzaren txilina.

– Nondik ekarri duk hau?

– Urkixako ahuntzari kendu nion atzo.

– Bada, entrega ezak berehala. Hementxe ganaduak geldi direla atsedena egingo diat heu etorri arte, eta entregatu ezak hori Urkixara segituan.

Eta bialdu zian Urkixara txilina entregatza.

10. Gomesiako kéixak

Oin urte asko, Gomesian, enpalmian onduen, kéixak jéuasen edarrak. Ni, Antonio Aitzulueta daue-na ta ‘Entran’ Lapatza jun gintzua-sen keixatá. ‘Entran’-ek eskupetie jeukan da Gomesiako Paulak txakurre esarri oskuan keixa gáinien gauesela. Salto ei(n) genduan keixatik eta ‘Entran’ Lapatzai esa(n) najutzan:

– Ekarrrik ona eskupetioi.

Txakurrek aures-aurre ‘bau-bau’ saunkatze justan. Jaurti jutzat da txakurre bustenas gora. Agin danak bota najutzasen tiruakin.

Gero Paulak esa jutzen sémiei txakurre eridute geldittu dala basuen da etortzeko. Etorri sittuan

10. Gomeziako gereziak

Orain urte asko, Gomezian, bidegurutzearen ondoan gereziak zeudean ederrak. Ni, Antonio Aitzulueta dagoena eta ‘Entran’ Lapatza joan gintuan gerezitara. ‘Entran’ek eskopeta zeukaan eta Gomeziako Paulak txakurra ezarri ziguan gereziondo gainea geundela. Salto egin genian gereziondo-tik eta ‘Entran’ Lapatzari esan nioan:

– Ekartzak hona eskopetaori!

Txakurrak aurrez-aurre ‘bau, bau’ zaunkatzen zidaan, jaurti zioat eta txakurra buztanez gora. Hagin denak bota nizkioan tiroarekin.

Gero Paulak esan zietean semeei txakurra zaurituta gelditu zela basoan eta etortzeko. Etorri

Andres da Pedro. Gu, orduko, Goit-ta Etxebarrire áññeketan pasaute.

Ortusar Txikixe jebillan Eltzubi-re, Gregori nobixa jua da. Muti-llok eskopeterue topatzen jabilla-sen, baiñe étxuen topatzen. ‘Eltzu-biko atiek ‘kirrink’ einddau te Ortu-sar Txikixe ixen da tírue jaurtitze-na’, esa(n) juen.

Ándik úrrengo egúnetara, Lapa-tza sara saarren bat artute etorri sit-tuan Pedro ta Andres. Lapatzako Bitorren aittek, Manulek:

- Txakurrorrek jate(n) jok eser?
- Bai, jaten dau, baiñe esnetan bustitte, ondo bigundute bidau, estauke agiñi(k) pe ta.

11. Goitta-Etxebarriko argi inderra

Oin urte mordue dala, Goitta-Etxebarrire jopide aundixe jeuken gure anai Patxik, Basiliok eta Anton Goittak. Goitta-Etxebarrixen étxe-uen argik; étxaurretik joian Apoitte-ra línie ta argixe ipini bíbela. Lasto alanbrias ipini juen argixe. Txipris-tiñek etatze jittuan eskatzien da:

- Turubio, eixosu bedorri txise!
- Txise éitten asi ok eta etxutze(k) pa imanak tiretu! Gero, suteko lapikue be egosiko leukela arek indde-rrak. Suteko lapikora ipiñi juen da eskatzien sier bueltaka...

Órtxe amaitzok ori.

zituan Andres eta Pedro. Gu, ordu-rako, Goita-Etxebarrira arineketan pasatuta.

Ortuzar Txikia zebilean Eltzubi-ra, Gregori nobia zian-eta. Mutilok eskopeteroa bilatzen zebiltzaan, baina ez zitean aurkitzen. ‘Eltzubi-ko ateak ‘kirrink’ egin du eta Ortu-zar Txikia izan da tiroa jaurti diona’, esan zitean.

Handik hurrengo egunetara, Lapatzara zare zaharren bat hartuta etorri zituan Pedro eta Andres. Lapa-tzako Bitorren aitak, Manuelek:

- Txakurrorrek jaten dik ezer?
- Bai, jaten du, baina esnetan bustita, ondo bigunduta behar du, haginik ere ez dauka eta.

11. Goita-Etxebarriko argi indarra

Orain dela urte mordoa, Goita-Etxebarrira jopide handia zeuka-tean gure anaia Patxik, Basiliok eta Anton Goitak. Goita-Etxebarrian ez zeukatean argirik; etxaurretik zihoan Apoitara linea eta argia ipini behar zutela. Lasto-alanbrearekin ipini zitean argia. Txipriztinak ate-ratzen zizkian ezkaratzean eta:

- Toribio, egiozu txiza berorri!
- Txiza egiten hasi duk eta, ez zioz bada imanak tiratu! Gero, sute-ko lapikoa ere egosiko lukeela indar hark. Sutako lapikora ipini zitean eta lapikoa ezkaratzean zehar bueltaka...

Hortxe amaitzen duk hori.

12. Áinddiberreko biser

Basilio Inusiñako, léna mutikotan, Inusiñako esparrun ardisain ego(n) suan. Eugenio Áinddiberrekon aittitte onako perillias, perilla aundixas ibiltte(n) suan.

Basiliok ardi sain euen lekutik:

– Áinddiberreko biter! Ainddiberreko biter!-esa(n) jutzan.

Áinddiberreko etxaunek es, baiñe etxekandriek entzun da etxé-kandriek gero Basilion amai esan Basiliok ser esautzen.

Gero Basilion ama(k) pe árekin ondo gure juan da árei edarra eit-tiegaittik, jaixegun euberdi ostien, Áinddiberrera eru(n) juan Basilio, etxaunei eskun mun eraindde parka eskatzen. Áinddiberreko etxaune kafie artzen jeuan da esan ei jutzan:

– Onek ‘Ainddiberreko biser’ esan ei otzu te parka eskatzen dakat.

– Ba, jarri emen. Ekarríxosu oni kafie -esa(n) jutzan etxekandriai.

– Bai, baiñe, lelengo parka eskatute oba da, úrrengorako be! -etxé-kandriek.

– Es, jarri emen, neure onduen, euki espánajok ésustan esango ta! Jarri ari ementxe ta ekarri oni kafie.

Ta ekarri kafie ta kafie emo(n) jutzan beran ondun.

12. Abendibarko bizar

Basilio Inusiñako, lehenago mutikotan, Inusiñako esparruan ardizain egon zuan. Eugenio Abendibarkoren aitita honako perilarekin, perila handiarekin ibiltzen zuan.

Basiliok ardi zain zegoen lekutik:

– Abendibarko bizar, Abendibarko bizar!- esan zioan.

Abendibarko etxaunak ez, baina etxekoandreak entzun, eta etxekoandreak gero Basilioren amari esan Basiliok zer esan zion.

Gero Basilioren amak ere haiekin ondo gura zian eta haiei ederra egiteagatik, jaiegun eguerdi ostean Abendibarrera eraman zian Basilio, etxaunari eskuan muin eman arazi eta barka eskatzera. Abendibarko etxauna kafea hartzen zegoan eta esan ei zioan:

– Honek ‘Abendibarko bizar’ esan ei dizu eta barka eskatzera dakart.

– Ba, jarri hemen. Ekarríozu honi kafea -esan ei zioan etxekoandreak.

– Bai, baina lehenengo barka eskatuta hobe da, hurrengorako ere -etxekoandreak.

– Ez, jarri hemen, neure ondoan, eduki ez banu ez hidan esango eta! Jarri hadi hementxe eta ekarri honi kafea.

Eta kafea ekarri eta kafea eman zioan bere ondoan.

13. San Pedroko mosolue

Gure ámama ta Bóliña, Ermure, euren etxarteko baten enterrure jun sittuan leena. Ermutik etxa datose-la, Aitxixotik bueltan, Mallibittik etorri bier, bestetik bide txarra jauan da. Bidien datosela, San Pedrora allegaittuk eta mosoluek San Pedroko kanpantorran ‘kirriss-ssk! ei(n) jutzen. Billurtu sittuan bixek eta gure ámamak esa jutzan Bóliñai:

– Se ixen da ori?

Bóliñak esa(n) jutzan:

– Estaki(t) nik, geure bidien goies da Jangoikuk gure daben bat izengo da.

Ándik eta burdínkurutza ber-bai(k) pe alkarri ein barik, ixixillik etorri sittuan. Burdín- kurutza sie-nien, báta Boliña jun bier, eta bés-tiek Goitta etorri bier. Ámamak esa(n) jutzan:

– Neu be órtixik nator, émendik juten billur nas da.

– Su jungo siñateke, baiñe neu esin nitteke -da bíxek Boliña jo juen.

Ori suan Boliñako Donaton áit-titte ta Donaton áittitte suan Agus-tin Bóliña. Aittek esa(n) jutzan Agustiñi:

– Agustín!

– Ser?

– Lagundixok oni Goittara!

Da Agustiñek lagundute etorri suan Goitta.

Ori be kástauo(k) pa!

13. San Pedroko mozoloa

Gure amama eta Boliña, Ermura, euren etxearteko baten hiletara joan zituan lehenago. Ermutik etxe-ra datozela, Areitotik bueltan, Mallabitik etorri behar, bestetik bide txarra zegoan eta. Bidean datozela, San Pedrora ailegatu dituk eta mozoloak San Pedroko kanpandorrean ‘kirrisk’ egin ei zie-tean. Beldurtu zituan biak eta gure amamak esan zioan Boliñari:

– Zer izan da hori?

Boliñak esan zioan:

– Ez dakit nik, geure bidean goaz eta Jaungoikoak nahi duen bat izango da.

Handik eta burdinkurutzera ber-barik ere elkarri egin barik, isil-isi-lik etorri zituan. Burdinkurutzera zirenean bata Boliñara joan behar eta besteak Goitara etorri behar. Amamak esan zioan:

– Neu ere hortixik nator, hemen-dik joaten beldur naiz eta.

– Zu joango zinateke, baina neu ezin ninteke -eta biak Boliñara jo zitean.

Hori zuan Boliñako Donatoren aitita eta Donatoren aita zuan Agus-tin Boliña. Aitak esan zioan Agusti-ni:

– Agustín!

– Zer?

– Lagun egiok honi Goitara!

Eta Agustinek lagunduta etorri zuan Goitara.

Hori ere bukatu duk ba!

14. Onandiko béixek

Goittako beeko esparrun, Ónandiko béixek beti sartze(n) sittuan. Éurek gari ebatetako gordeta eukit-te juen a basue ta beti Ónandiko béixok barrure. Iñusiñako Basilion amak esan egun baten Úxarteko osabiai:

– Oin be Ónandiko béixok suen esparrun an das, ba!

Jun Úxarteko osabie ta beixok bájakarrasen etxa ta Ónandikuk solo lusien gari ebaten. Diar ei(n) jutzek béixok etxa dakasela euren esparruen egon diela ta. Eta ei jutzen an jardun bat. Júmari Ónandikuek ‘nekabuen Dios!’ esan ei juan da abixauok beeti(k) gora. Antoni sanak beetik alako kalamatrikaik, seguru, te Úxarteko osabiek esan ei jutzan:

– Banator beerago, émendik estot eser entzuten da.

Abixau ei suan Úxarteko osabie beera ta, ostabe aren jardune, seguru, beetik.

– Ixillik ego(n) saitte seure agin aundíxokin -agiñik bape es ei jeukan, ba -Ixillik egon saitte seure agin aundíxokin -esa(n) jutzek, eta:

– Bánajaukesak naixa neukek ire potru(k) paño.

15. Pedro Lapatzan erlojue

Pedro Lapatza, léna, Traaka jute suan euberdi óstien, sarritten Traa-

14. Onandiko behiak

Goitako beheko esparruan, Onandiko behiak sartzen zituan. Eurek gari ebaketarako gordeta edukitzen zitean baso hura eta beti Onandiko behiak barrura. Inusiñako Basilioren amak esan egun baten Uxarteko osabari:

– Orain ere Onandiko behiak zuen esparruan han daude, bada!

Joan Uxarteko osaba eta behiok bazekartzan etxera eta Onandikoak soro luzean, gari ebakitzen. Deia-dar egin egin ziek behiak etxera dakartzala, euren esparruan egon direla eta. Eta egin zioten han jardun bat. Juan Mari Onandikoak ‘mekaguen Dios!’ esan ei zian eta abiatu duk behetik gora. Antoni zenak behetik halako kalamatrikarik, seguru, eta Uxarteko osabak esan ei zioan:

– Banator beharago, hemendik ez dut ezer entzuten eta.

Abiatu ei zuan Uxarteko osaba behera eta, ostera ere haren jarduna, seguru, behetik:

– Isilik egon zaitez, zeure hagin handiokin -haginik bat ere ez ei zeukaan -Isilik egon zaitez zeure hagin haundiokin -esan ziok, eta:

– Baneuzkakek nahiago nitek hire potroak baino.

15. Pedro Lapatzaren erlojua

Pedro Lapatza, lehenago, Trabakura joaten zuan eguerdi ostean,

kuk éurek baskaldu orduko. Bés-teik iñok erlojuik étxeukan, erlojue ser san be askok étxuan jakingo. Arek erlojue poltzikuen, urriñetik entzuteko saatie ‘tris-tras, tris-tras, tris-tras’ erabilte juan. Traaka jun da, iñor beuen, dánei soltau erlojue ta onek erruberionek orri buelta emoteutzela, béstiek béstiai erait-teutzela, béstiek a éitten dabela... erakutzi dana ta axe erakutzitte-kuen, Osmá, erremerixa.

Osman eitte(n) suan léna erre-merixie, ta San Junen be bai. A Osmá, Markitten jukan nóbixie. Eskondu be aretxekin ei(n) suan.

Gomesiatakun eitte juan íjui aundi bat, ijuilari edarra ei suan. Estebanek etxetik entzun aren íjui-xe ta:

– An gure orrúaundi, an gure orrúaundi, istárriaundi badoie.

Eiberren bisi ixe(n) suan. Neu(k) pe ondo esautu najuan. Bittor eskondu sanien, San Junen lelengo ta gero Traakun ikusi najuan, Bittorren bodan. Ni txakur-estegure ju(n) nitzuan ta aintxe bota genduan egune sabaldu árte-kue.

16. Axe billurgarrix

Oin urte mordue axe billurgarri bat ego(n) suan emen parajien. Lapatzan Bittor da aitte sana sustau sittuan etxien egoten be ta oeko

sarritan Trabakukoek eurek bazkal-du orduko. Besterik inork erlojurik ez zeukaan, erlojua zer zen ere askok ez zian jakingo. Hark erlojua poltsikoan, urrunetik entzuteko zarata, ‘tris-tras, tris-tras, tris-tras’ erabiltzen zian. Trabakura joan eta, inor bazegoen, denei askatu erlojua eta honek erruedaonek horri buelta ematen diola, besteak besteari era-giten diola, besteak hura egiten duela...erakutsi dena, eta huraxe erakutsitakoan, Osmara erromeriara.

Lehenago Osman egiten zuan erromeria, eta San Juanen ere bai. Hura Osmara, Markitan zeukaan nobia. Ezkondu ere harexekin egin zuan.

Gomeziaratakoan egiten zian ijui handi bat, ijuilari ederra ei zuan. Estebanek etxetik entzun haren ijuia eta:

– Han gure orru-handi, han gure orru-handi, eztarri-handi badoa.

Eibarren bizi izan zuan. Neuk ere ondo ezagutu nian. Bittor ezkondu zenean, San Juanen lehe-nengo, eta Gero Trabakuan ikusi nian, Bittorren bodan. Ni txakur-eztegura joan ninduan eta hantxe bota genian eguna zabaldu artekoa.

16. Haize beldurgarria

Orain urte mordoa haize beldur-garri bat egon zuan hemen para-jean. Lapatzan, Bittor eta aita zena izutu zituan etxean egoten ere eta

koltxoi bana artu lepuen bíxek eta etxaburuen txabolie jeuken da arai-xe txábola ju(n) sittuan. Tantai aundi bat apurtu jutzen kóntran axiek eta billurtu sittuan. Ándik lapátzostera, gure landian guenien jeuken beste txábola bat eta ara jun sittuan. Landa barrenien béste tantai aundi bat apurtze(n) jok, billurtu sittuan an be. Etxaburun estartatxo bat jeuan, aintxe koltxoi bat bota aspittik, béste bat artu gáíñetik, eta goxa artekue áintxe pasau juen.

oheko koltxoi bana hartu lepoan biek eta etxaburuan txabola zeukaten eta haraxe txabolara joan zituan. Tantai handi bat apurtu zietean kontran (=ondoan) haizeak eta beldurtu zituan. Handik Lapatzara ostera, gure landaren guenean zeukatean beste txabola bat eta hara joan zituan. Landa barrenen beste tantai handi bat apurtzen dik, beldurtu zituan han ere. Etxaburuan estartatxo bat zegoan, hantxe koltxoi bat bota azpitik, beste bat gainetik eta goiza artekoa hantxe pasa ziatean.

17. Piku pasak

Léna, eskolan Mallibixen ibiltten gintzuasen da amai peesta bi atrapau najutzasen etxien. Ju(n) nitzuan eskola. Mallibixen tabernera bat Kristina esate jakona jauan.

– Ónetxek peesta bixon piku pasak emon bistesús.

– Jesus! Estok gitxi jan bier - esa(n) justan.

– Jángoittut -Eta tálue lakoxe pikupasak, periodiku bat bete-bete, emo(n) justan.

Gero, ba, esin jan! Domingo Inusiñako ta bíxok San Pedron beera bágatosak eta jan eisa(k) pa esate(n) najutzan. Jate(n) justasen baiñe, géixa játie gure najuan nik.

– Etxien ónek ikusten bájustesak bélarrixok berotuko jústesak niri! Janéisak!

17. Piku pasak

Lehenago, eskolan Mallabian ibiltzen gintuan eta, amari pezeta bi harrapatu nizkioan etxean. Joan ninduan eskolara. Mallabian, tabernera bat, Kristina esaten zaiona zegoan.

– Hauexek pezeta bion piku pasak eman behar dizkidazu.

– Jesus! Ez duk gutxi jan behar - esan zidaan.

– Jango ditut -Eta taloa bezalako piku pasak, periodikua bete-bete eman zidaan.

Gero, ba, ezin jan! Domingo Inusiñako eta biok San Pedron behera bagatozak eta jan egizak ba esaten nioan. Jaten zizkidaan baina, gehiago jatea gura nian nik.

– Etxean hauek ikusten bazizkidek belarriok berotuko zizkidek niri. Jan egizak!

– Jaten najabik -atza esate(n) justan.

Gero, ba, jánok jan eindde be esin genduasen amaittu. Etxera orduko, sasi moltzotxo baten aspixen, papelien batu-batu eindde úrrengo egunako gorde najittuan. Úrrengo egunien be ondo etorri situan.

18. Maestro kakamaestro

Léna, gure aitte sana, Ónandiko osaba sana ta Otzoneko Jose Domingon aitte sana Mallibittik, eta máixue San Pedroko elíxpíen andriakin.

Bátamatek, étxakixat seiñ ixengo san:

- Maestro kakamaestro!
- Maestro kakamaestro! -osta be.

Máixuorrek urtetze jok eta aite sanak eta Ónandiko osaba sanak áнка.

- ¿Quien ha sido? ¿Quien ha sido?
- Nekabuen sos, gero! -esa(n) jutzan Otsoneko Jose Domingo sanak. Bueltau jua maixuoi aguro átzertutz.

19. Iñusiñako Basilio eta traperue

Iñusiñako Basilio Goitta bóleta etortze(n) suan, Goittako posu ondá. Traperue, sestue itxi Otzoneko landabarreneko orma gaiñien

– Jaten nabilek -atzera esaten zidaan.

Gero, ba, janok jan eginda ere ezin genizkian amaitu. Etxera orduko, sasi multzotxo baten azpian papelean, batu-batu eginda hurrengo egunerako gorde nizkian. Hurrengo egunean ere ondo etorri zituan.

18. Maestro kakamaestro!

Lehenago, gure aita zena, Onandiko osaba eta Otzoneko Jose Domingo zena Mallabittik, eta maisua San Pedroko elizpean, andrea-rekin.

Baten batek, ez zekiat zein izango zen:

- Maestro kakamaestro!
- Maestro kakamaestro! -ostera ere.

Maisuorrek irteten dik eta aita zenak eta Onandiko osaba zenak hanka.

- ¿Quien ha sido? ¿Quien ha sido?
- Mekaguen sos, gero! -esan zioan Otzoneko Jose Domingo zenak. Bueltatu zian maisuori agudo atzerantz.

19. Inusiñako Basilio eta traperoa

Inusiñako Basilio Goitara bole-tara etortzen zuan, Goitako potzua-ren ondora. Traperoa, otzara utzi Otzoneko landabarreneko horma

da Inusiña trapuik dauen ala es jakitten da Basilio beeti(k) gora.

Ak traperuk, sintture barrixek eta erabiltte(n) jittuan da Basilliok jakin selan erabiltte(n) sittun. Errekistau jutzek beeti gorutzien sestuoitte sestuan ondarrren sintture barrixek topau. Lotu gerrixen da, ara!

Gero Úxarteko osabie ta kuadrillie juntaittuk eta:

– Ño! sintture barrixe be baukesu.

– Amak ekarristen atzo, Durungotik.

– Joño! Mari Josepak ekarriotzu?

– Bai, amak ekarriste.

– Baitte dotorie!

Baebillan sintturias da etorriok traperue bueltie eindde. Sintturian paltie artu jok eta igerrri ak.

Atrapau jok traperuk eta sapsusteko kóntue. Bertan kolpe ei(n) jutzek eta Bixenti Ortusar beeti(k) gora, Traakora. Ak goiko bidetik:

– Et, et! Geu be emen gaittuk, gero!

Orduntxe Basilio librau. Traperuk orduntxe ainddu, bestelan apurtze(n) juan bertan. Sintturie kendu eta itxi juan sintture barik.

gainean eta Inusiñara trapurik zegoen ala ez jakitera eta Basilio behetik gora. Traperu hark gerriko berriak erabiltzen zizkian eta Basilliok jakin zelan erabiltzen zituen. Erregistratu zioke behetik gorantzean otzaraori eta otzararen hondarrean gerriko berriak topatu. Lotu gerrian eta, hara!

Gero Uxarteko osaba eta kuadrilla juntaatu dituk eta:

– Ño! Gerriko berria ere badaukazu.

– Amak ekarri zidan atzo, Durangotik.

– Joño! Mari Josepak ekarri dizu?

– Bai, amak ekarri dit.

– Bai dotorea!

Bazebilean gerrikoarekin eta etorri duk traperoa buelta eginda. Gerrikoaren falta hartu dik eta igarri hark.

Harrapatu dik traperoak eta zapuzteko kontua. Bertan kolpe egin zioke eta Bizente Ortuzar behetik gora, Trabakura. Hark goiko bidetik:

– Et, et! Geu ere hemen gaittuk, gero!

Orduantxe Basilio libratu. Traperoak orduantxe agindu, bestela apurtuko zian bertan. Gerrikoa kendu eta gerrikorik gabe utzi zian.

20. Gotta-Etxebarriko ástuek

Léna, Goitta Etxebarrixen berrogeiñe urte inguruko asto saar bi jukesan. Nik eta léngosuek, Dioni-

20. Goita-Etxebarriko astoak

Lehenago, Goita Etxebarrian berrogeina urte inguruko asto zahar bi zeuzkatean. Nik eta lehen-

siok, artu genduasen ástuok áurrien. Sologoitin ixengurie jauan. Sartze jittuau ástuok ixenguran eta urten esin. Neskasartxu Mari Justinék erreparatze(n) oskuk, martxa eitte(n) jutzau Lapatzako sóluetan gora, Lapatzako etxaburure ta ándik beittu guk:

– Madarikastiok! -esate(n) oskuan beetik neskasartxuorrek-madarikastiok, ástuek sepulturan ipiñi oskus de!

gusuak, Dionisiok, hartu genizkian astook aurrean. Sologoitin zingira bat zegoan. Sartzen dizkiagu astook zingiran eta irten ezin. Neskazahartxu Mari Justinak erreparatzen ziguk, martxa egiten zioagu Lapatzako soroetan gora, Lapatzako etxaburure eta handik begiratu guk:

– Madarikatuok! -esaten zigan behetik neskazahartxuorrek-madarikatuok, astoak sepulturan ipini dizkiguzue eta!

7.2. Ameriketako kontuak

Pedro Longarte Gereia auzoan jaio zen, Agarre baserrian, 1937. urtean, eta bertan bizi da gaur egun ere. Pedroren hizkerak Bolibar aldeko hizkeraren ezugarri batzuk ditu, Gereako beste auzokide batzuenak bezala. Pedro Agarre, gure artean izen horrekin da ezaguna, Amerikara joan zen 1973an. Ameriketan bizi izan zituen gora-beherak kontatzen dizkigu hemen. Ohartuko gara hikako eta zukako aditzak tartekatzen dituela, baita gizonezkoen eta emakumezkoen hitanoa ere. Horrek badu arrazoiak: grabatzen geundela emakume bi ere entzuten zeuden eta, orduan, batari zuzendu edo besteari zuzendu, tratamendua ere aldatu egingen du.

Bestalde, kontakizuna ulergarriago egite aldera, hemengo leku-izenak (Durango, Oiz, Gernika...) erabiltzen ditu hango distantziak-eta nolakoak diren jabetu gaitezen.

1. Ameriketa bidien

Jose Andres ju(n) suan sesentainuebien da ni ju(n) nitzuan setentaitresien. Bixen bittartien ni(k) pentzau najuan jütie ta ak esa(n) justan, 'jütie pentzate baago neure úsabak bijok morroie', eta álantxik dirijidu nitzuan ni ara.

Gero, juntau giñan leones bi, ondárrutarra... Egun baten jutie suertau jakuan. 'Kuku' Gernikekue tasiste.

Beitti Txikixe, Anis Longarte, Jose Luis, da laurok ju(n) giñan. Niri Beitti txikixek ordun lagundu ei(n) justan. Esa(n) justan 'Andres lagune juat eta neuk erung'aut ara'.

1. Amerikara bidean

Jose Andres joan zuan 'sesentainuebean' eta ni joan ninduan 'setentaitresean'. Bien bitartean, nik pentsatu nian joatea eta hark esan zidaan 'joatea pentsatuta bahago neure ugazabak behar dik morroia', eta halaxe zuzendu ninduan ni hara.

Gero, elkartu gintuan Leongo bi, ondarrutarra... Egun baten joatea suertatu zitzaiguan. 'Kuku' Gernikakoa tasista.

Beiti Txikia, Anis Longarte, Jose Luis, eta laurok joan gintuan. Niri Beiti Txikiak ordun lagundu egin zidaan. Esan zidaan 'Andres laguna diat eta neuk eramango haut hara'.

Ein genduasen papelok eta allegau suan egune júteko. Or goiesak, Bilbora. Esa(n) oskuan, 'trena kostet'ok séireun peesta, 'seisientas peestas', geuk emot'otzuau billetie trenien jun gure b'osue Madrillá, da ostantzien kostet'ok mille peesta'. Nik esa(n) najutzan 'por cuatrocientas peestas más' neu jungo nok tásisien'. 'Kukuk' artu giñusen gu tásisien, billetie berak ja(n) jua da guri mille peesta kobrau. Niri, Ondarrukuai tte leones biri.

Asíerie edarra emo(n) najutzan nik ordun. Lo éittie ta bost afari neu(k) pagau nittun Madrillen. Ori asíerie: 'Es que no tengo dinero y...'. 'Si no tienes dinero ¿pa qué has pedido?' -esa(n) najutzan leones orri, tte -'es que luego también e...'.
'Luego' nik énajittuan ikusi.

Ordu batetan genduanan urtetako abioie Madrillen..., abioiek aberixie. Beti sooser gu goiesen lekun; abioiek estakit ser eukela, ori eukela..., iruretan urten bierra. Baskaldu genduan da or goiesak. Iooss! ni nerbioso noian abioien, énoian gustora. Aspeittiko mutil bat, asafatie esan dosuena... asafatue sunan a, esa(n) justan adarra joten:

- Ser, pelotarin batzuk ala?
- Bai, orra goiesak, Miamire goiesak!

A katxondeuen, ni be katxondeuen, baina aintzat artu niñuan. 'Ik erangok trago bat' esa(n) justan

Egin genitian paperok eta ailegatu zuan joateko eguna. Hor goazak Bilbora. Esan ziguan 'trena kostatzen duk seiehun pezeta, 'seisientas peestas', geuk ematen dizuegu biletea trenean joan gura baduzue Madrila, eta osterantzean kostatzen duk mila pezeta. Nik esan nioan 'por cuatrocientas pesetas mas neu joango nauk tasisean'. 'Kukuk' hartu gintuen gu tasisean, biletea berak jan zian eta guri mila pezeta kobratu. Niri, Ondarroakoari eta Leongo biri.

Hasiera ederra eman nioan orduan. Lo egitea eta bost afari neuk ordaindu nituen Madrilen. Hori hasiera, 'es que no tengo dinero y...'. 'Si no tienes dinero ¿para qué has pedido?' -esan nioan Leongo horri eta 'es que luego también e...'.
'Luego' nik ez nitian ikusi.

Ordu batean geninan irtetzeko hegazkina Madrilen... hegazkinak aberia. Beti zer edo zer gu goazen lekuan, hegazkinak ez dakit zer zeukala, hori zeukala, hiruretan irten beharra. Bazkaldu genian eta hor goazak. Iooss! Ni nerbioso nindoan hegazkinean, ez nindoan gustora. Azpeitiko mutil bat, azafata esan duzuen... azafatoa zunan hura, esan zidaan adarra joten:

- Zer, pilotariren batzuk ala?
- Bai, horra goazak, Miamira goazak.

Hura katxondeoan, ni ere katxondeoan, baina aintzat hartu ninduan. 'Hik edango duk trago

da, ‘bai, trago ba(t)gaittik artu be igul’, da kóntuten. Aretxek emo(n) justasen bost puru ‘Roitan’, an asko usetok.

Leonesok (an ikeragarri pagau bio(k) pa, bateko iru bai, abioiko generue), ‘tráeme a mí una cerveza’ ta, buff! Neure artin, ni(k) béspera-ko afarixe kobrau bari(k) paine ‘ségi!’. Árek pentzeta(n) juen eran da kittu sala. Gero nun datorren an áztetik neskíe kríston papeletias, an pagamentue euela-ta. Au, lepue altzau.

– ¡Oye, tú...!

Eta:

– Arregla con esa -esa(n) naju-tzan.

Sélan edo álan allegau gaittuk Nueva Yorra. An jeunan itxaiten mejikano bat:

– ¡Cabras, pastores, seguirme a mí, seguirme a mí!

Amairu giñan, baiñe gero or mordue juntau giñan. Esa(n) naju-tzan:

– ¡Oye, quiero mear!

– ¡Espera un poco.

A aastu txiselarrixé geunkela guk. Txixé éitta be guardixias, e! Eseun an eskapuik!

Gero papelok arrelau bierra jauan. Orduas apurtu giñan, ostan-tzin guk es geunkan gáltzeik. Gero niri ándixeik etorri jatasan trastornu dának, se guk ordu batetan abioie artu bágenduan, Nueva Yorrá sasoien allegauko giñan. An artuko

bat’ esan zidaan eta, ‘bai, trago batengatik edan ere igual’, eta kon-tuetan. Harexek eman zizkidaan bost puru ‘Roitan’, han asko ohi-tzen duk.

Leonesok (han ikeragarri pagatu behar duk ba, bateko hiru bai, hegazkineko generoa) ‘tráeme a mí también una cerveza’, eta, buff! Neure artean, nik bezperako afaria kobratu barik baina, ‘ségi!’. Haiek pentsatzen zitean edan eta kito zela, gero non datorren han atzetik neska kristoren papeletarekin, han pagamendua zegoela eta. Hau, lepoa altxatu.

– ¡Oye, tú...!

Eta:

– Arregla con esa -esan nioan

Nola edo hala ailegatu gaituk New Yorkera. Han zegoan itxa-roten mexikar bat:

– ¡Cabras, pastores, seguirme a mí, seguirme a mí!

Hamahiru gintuan, baina gero hor mordoa elkartu gintuan. Esan nioan:

– ¡Oye, quiero mear!

– ¡Espera un poco!

Hura ahaztu txizalarria genuela guk. Txiza egitera ere guardiarekin, e! Han ez zegoen eskapatzerik.

Gero paperak konpondu beharra zegoan. Orduarekin apurtu gintuan, osterantzean guk ez geneukaan gal-tzerik. Gero niri handixe etorri zitzaizkidaan nahaste guztiak, zeren guk ordu batean hegazkina hartu bagenu New Yorkera sasoian heldu-

genduan da niri úsarak itxaingo justan.

Gero ándik apurtu suan. Etorri suan tasistie, baltz bat, onako Dekauke-bosbagen antzekuk sittu-nan an. Dánok esiñ erun de ni te frantzes-euskaldune átzerá.

Kokolo bi an. ‘Ya iremos luego’ esa(n) najutzan. Jun gaittuk otelá. Allegau giñan da béstiek apaitten asitte jauasen.

Kandelak, argixek, animadora bat jauan an dantzan da, ‘nora etorri gaittuk?’ pentzau najuan neuk. Batek esa(n) junan, (a énajunan géixa ikusi, Berriskue sala-ta), ‘ondo jango gendula, ondo jango gendula Ameriketan, jan bai eittok Berrisko Juliantxonin’ A desesperaute eskutau sunan ándik, géixa ikusi be énajuan ein.

Ni te frantzes-euskaldune kuar-tu bata lo eitta. Nerbiosua gíxajue! Ak jan bes. Abioien bes, ak esaban es kakik es txisik eiñ.

Gero órtik joidu niñuen, ‘Tú mañana vas a salir a las seis’. Ni(k) bákarrik, beste amasei itxi an da. Séiretan Nueva Yorren abioie artu Txikagorako, Txikagon artu binaju-nan Solaikako (Salt Lake City), eta Solaiken artu binajunan Triunfosa.

Esa(n) najutzan:

- Pero eso no puedo hacer yo.
- ¿No vas a hacer? Si.

Español eskribidu justenan meji-kanuorrek:

- Nueva Yor-Txikago, Txikago-Solaik, Solaik-Triunfos. Esto no le

ko gintuan. Han hartuko genian eta niri ugazabak itxarongo zidaan.

Gero handik apurtu zuan. Etorri zuan tasista, beltz bat. Honako DKW- Volkswagen antzekoak zitu-nan han. Denok ezin eraman eta ni eta frantses-euskalduna atzera.

Kokolo bi han ‘ya iremos luego’ esan nioan. Joan gaituk hotelera. Ailegatu gintuan eta besteak afal-tzen hasita zeudean.

Kandelak, argiak, animadora bat zegoan han dantzan eta, ‘nora etorri gaituk?’ pentsatu nian neuk. Batek esan zian –hura ez nian gehiago ikusi, Berrizkoa zela eta –‘ondo jango genuela, ondo jango genuela Ameriketan, jan bai egiten duk Berrizko Juliantxonean’. Hura desesperatuta ezkutatu zunan han-dik, gehiago ikusi ere ez nian egin.

Ni eta frantses-euskalduna gela batera lo egitera. Nerbiosoago giza-rajoa! Hark jan ere ez, abioian ere ez, hark ez zuen ez kakarik ez txi-zik egin.

Gero hortik izorratu ninduten: ‘tu vas a salir mañana a las seis’.

Nik bakarrik, beste hamasei han utzita. Seietan New Yorken abioia hartu Txikagorako, Txikagon hartu behar nian Salt Lakerako, eta Salt Laken hartu behar nian Triunfosera.

Esan nioan:

- Pero eso no puedo hacer yo.
- ¿No vas a hacer? Si.

Español idatzi zidaanan mexi-karorrek:

- New York-Txikago-Salt Lake-Triunfos. Esto no le enseñes a

enseñes a nadie, porque eso no te van a entender, eso te doy a ti.

Baiña, nik esa(n) najutzenan, 'yo no puedo'. Ak éskutati(k) kendu nai niñunan ni.

Selebrie, araxe arte enaban ikusi, erlojuek egoteittuk ipinitte 'tal hora, tal despertador' jote(n) uenak, automatiko. Dirriiingg!... frantzes-euskaldune ítxarrik jaunana. 'Entzute(n)...?'. 'Bai, entzute(n) juat' esa(n) najutzan. Jagi nitzunan.

Óndiok an jeuan an ibilli san seroi, 'tutulerrioi', an jaunasan lagune(k) pe, béste mátxo batzuk, eta esa(n) justenan:

– ¿A donde va usted?

– Yo a las seis -árek español entenitze(n) juen -Yo a las seis tengo que estar allí.

Sartu genduasen maletok abioien. Neu te andra bat sartu giñenan abioien. Nik eru(n) najuan billurre! Lañue jaun. Ak jote jittuan sirenak! Uuuuu!Uuuuu! Neuk esate(n) najunan, 'lekuta etorri nok íltteko ointxe, orraitño!'

Da gero esa(n) justenan ak meji-kanuk, 'es ari bajatu lélengo gaatzan dan lekun, a eseik kontau, se gaatukok béste léku baten'. Jota ipini niñuan! Pentzau najuan, 'ixen daittela nai dabena, nik jun enbiot eta!'

Bagoiesak aurra. Étxuat ikusi euri tanta aundíxarrik aintxe éitte-ban baiño. Bajatu giñena ixeni(k) pako aeropuertue suan; aintxe bete sunan mordue. Auxe bésteko euri

nadie, porque eso no te van a entender, eso te doy a ti.

Baina, nik esan nioan, 'yo no puedo', hark eskuetatik kendu nahi nindunan ni.

Zelebrea, haraxe arte ez nuen ikusi, erlojuak egoten dituk ipinita 'a tal hora tal despertador' jotzen diatenak, automatiko: Dirriiingg! frantses-euskalduna iratzarririk zegoanan. 'Entzute...?'. 'Bai, entzuten diat' esan nioan. Jeiki nindun.

Oraindik han zegoaan han ibili zen zerori, 'tutulerreori', han zeuden lagunak ere, beste matxo batzuk, eta esan zidaan:

– ¿A donde va usted?

– Yo a las seis -haiek espainolez entenditzen ziaten -Yo a las seis tengo que estar allí.

Sartu genitian maletak abioian. Neu eta andre bat sartu gintunan abioian. Nik eraman nian beldurra! Lainoa zegoan. Hark jotzen zitian sirenak, uuuu!, uuuu! Neuk esaten ninan, 'lekutara etorri nauk hiltzeko oraintxe, orratio!'

Eta gero esan zidaan mexikarrak, 'ez hadi jaitsi lehenengo gertzen den lekuan, hura ezak kontatu, zeren geratuko duk beste leku batean'. Jota, ipini ninduan! Pentsatu nian, 'izan dadila nahi duena, nik joan egin behar dut eta!'

Bagoazak aurrera. Ez diat ikusi euri tanta handiagorik hantxe egi-ten zuena baino. Jaitsi ginena ize-nik gabeko aireportua zuan, hantxe bete zunan mordoa. Hauxe besteko

tantak, ¡l Andik Solaika. An bajatu nitzuan..., nun naueni(k) pes.

Maleten akordue neukenan, baiñe tontue ixen. Nik éneukenan séitten preokupau maletan. Maletak destinue artute jeuasan naiño jun bib'en. Ori énekixan da esa(n) najutzan an mejikano bati:

– ¿Oye, dónde estan mis maletas? -orduko krístonak jota, e!

– Bruuu!

– ¿Dónde estan mis maletas? -da ni áurra.

Árek ni berotute nauela igerri jutzen da kásui(k) pes.

Bajatu nok an... Jesus! Josepateko selaixe baiño aundíxaue beien sera. Bégire an da, iñun bes nire maletie; átza gorutz. Pentzaik sér-tzuk ei(n) nittun! Igo juat gora ta, mejikano tipue artu najutzan:

– ¿Qué maletas? ¡Ven aquí! ¿Qué quieres? -esa(n) justan.

– Mis maletas.

– Maletas déjale, ya iran a su destino. ¿Dónde vas?

– Solaik.

Orduntxe jauan abioie urtetako, neu askeneko persónie. Bueno, a bale suan.

Solaiken bajatu nitzuan. Úrrengo Solaiken be lo mismo, galduen galdue estok? Baiñe trankilddu ei(n) nitzuan da 'ixen baiño etxeukek nai dabena' pentzaute najukan.

Gisontxo bati esa(n) najutzan, '¿Triunfos?' da, ak aittu justan.

euri tantak hi! Handik Salt Lakera. Han jaitsi ninduan... non nengoenik ere ez.

Maleten akordua neukanan, baina tontoa izan; nik ez neukanan zertan preokupatu maletez. Maletak destinoa hartuta zeudean noraino joan behar zuten. Hori ez nekian eta esan nioan mexikar bati:

– ¿Oye, donde están mis maletas? -Ordurako kristorenak jota, e!

– Bruuu!

– ¿Dónde están mis maletas?-eta ni aurrera.

Haiek ni berotuta nengoela igerri ziotean eta kasurik ere ez.

Jaitsi nauk han... Jesus! Josafateko zelaia baino handiagoa behean, zera. Begira han eta... inon ere ez nire maletarik... atzera gorantz. Pentsa ezak zertzuk egin nituen! Igo nauk gora eta mexikar itxura hartu nioan:

– ¿Qué maletas? ¡Ven aquí! ¿Qué quieres? -esan zidaan.

– Mis maletas.

– Maletas déjale, ya irán a su destino. ¿Dónde vas?

– Salt Lake.

Orduantxe zegoan abioia irte-tzeko, neu azkenengo pertsona. Bueno, hura bale zuan.

Salt Laken jaitsi ninduan. Hurrengo Salt Laken ere gauza bera, galduan galdua, ezta?

Baina lasaitu egin ninduan eta 'izan baino ez zeukak nahi duena' pentsatuta neukaan.

Gizontxo bati esan nioan '¿Triunfos?' eta hark ulertu zidaan.

Esa(n) justenan, ‘número diez’, bere salidie, jártoko aintxe, eberdiko amábixek ordue, ‘klok’, estaki(t) se, egóteko aintxe. Ju(n) non ara, asáfatioi an joienan, Triunfos? esa(n) najutsenan da... uaak! ei(n) junan. Nausi kóntuek erreta jaunan kuittaue. Ak artu oneta mangatik eta txóferrorri erun niñunan. Triunfos? esa(n) najutzenan da, ‘iaa!’ Bajau non beera, i, lengüajie es jakittie ser dan, e!

Baiña naikue asiertu euki najunan bedorras bákarrik. Jakin barik órrek trasborduok ein ein’bi’dabe, e!

Ju(n) nitzunan. Bánajan an da úsaba ixen nabana... auxok nire úsaba!

– Su sa Benitto? -esa(n) najutzan da

– I as Pedro?

– Bai. Ordue ixen da batamat berbetako ikusteko be!

Pentzaik, trásara, sékule erretra-tuik ikusi barik!

Bijiana ortxe amaittu suan.

Esan zidaan, ‘numero diez...’ bere irteera, jartzeko hantxe, eguerdiko hamabiak ordua, ‘klok’ ez dakit zer, egoteko hantxe. Joan nauk hara, azafata hori han zihoanan. ‘¿Triunfos?’ esan nioan eta uaak! egin zinan. Nagusi kontuak erreta zegoanan koitadua. Hark hartu honela maukatik, eta txoferrarengana eraman nindunan, ‘¿Triunfos?’ esan nioan eta, ‘iaa!’. Jaitsi naun behera... hi, hizkuntza ez jakitea zer den, e!

Baina nahikoa aziertu eduki nian berorrekin bakarrik. Jakin barik transbordo horiek egin egin behar dira, e!

Joan ninduan. Banengoan han eta ugazaba izan behar zuena... haxe duk nire ugazaba!

– Zu zara Benito? -esan nioan.

– Hi haiz Pedro?

– Bai. Ordua izan da baten bat berbetarako ikusteko ere!

Pentsa ezak, trazara, sekula erretraturik ikusi gabe!

Bidaiarena hortxe bukatu zuan.

2. Ameriketan

Artu niñuan kótxien da esa(n) justan ‘erropak erosi bijittuau’. ‘Pikapa’ (pick up) báakisue ser dan, telebisiñun ikusitte daukesue, oeko erropa, oe oso-osue... baiña selako mántak, selako gausak. Askenien kutxillo, kartera, madre gustixek erostues. Esa(n) najutzan, ‘ónek

2. Ameriketan

Hartu ninduan kotxean eta esan zidaan, ‘arropak erosi behar ditia-gu’. ‘Pick-up’a badakizue zer den, telebistan ikusita daukazue, oheko arropa, ohe oso-oso... baina, zelako mantak, zelako gauzak. Azkenean kutxilo, kartera, ‘madre’ guztiak erosten dizkiate. Esan nioan:

esi(n) neikes ni(k) pagau sati baten'. 'Amabost egunekuas pagau-te daukesak'. Bueno, allegau nok rántxure. Antonio Lárríñe jeunan an da esa(n) justan.

– A ardi-kánpue ikustok?

– Bai -esa(n) najutzan. Ikusi sera eingo najuan.

– Aintxe bisio(k) pa beste malla-bittar bat, Antonio Elgezua.

– O, bai -esa(n) najutzan.

Lélengo lo aretxas ei(n) najuan.

An egun bat ei(n) najuan da gero erun niñunan ara. Ándik asi giñan gero basoko, Juan Bástaitte, napar bat eta Juan Jose. Kanperu ei(n) najuan ordun urtin. Gero, otoñun esaten dana, negurutz, Juan Bástaitte tokau jatan. Jesus!

Bágentorrasen da denporaldie txarra jaunan, edurre, bisus-tue...Négarres or jatok:

– Nik étxakixat or kánpue nun itxi.

Esa(n) najutzan neuk:

– I, dénpora txarra jak, gau txarra jatok eta sartik or sulue pixkat éitten daben lekure, -'wenkerke' esate(n) jakok, gordelekue-, se gau txarra jak eta.

Négarres etorri jatan esaten:

– Nik étxakisat or na erretirau.

– Kabuen la letxe -esa(n) najutzan -ainbeste urte daroiala or da, émendi(k) beti pasau as arutz da onutz... sartik ara txamixala kánpuoi da joko juat nik ara illuntzire.

Hauek ezin ditzaket nik ordaindu zati batean. Hamabost egunekoare-kin ordainduta dauzkak. Bueno, ailegatu nauk rantxora. Antonio Larriñe zegoan han da esan zidaan:

– Ardi-kanpo hura ikusten duk?

– Bai -esan nioan, ikusi zera egingo nian.

– Hantxe bizi duk, bada, beste mallabitar bat, Antonio Elgezua.

– O, bai- esan nioan.

Lehenengo harekinxe lo egin nian.

Han egun bat egin nian eta gero eramán nintian hara. Handik hasi gintuan gero basoko, Juan Bastaitte, nafar bat eta Juan Jose. Kanperu egin nian urte hartan. Gero udazke-nean, negurantz, Juan Bastaitte tokatu zitzaidaan. Jesus!

Bagentozaan eta denborale txarra zegoan, elurra, bisutsa... Négarrez hor zatorrek:

– Nik ez zakiat kanpoa non utzi

Esan nioan neuk:

– Hi, eguraldi txarra zagok eta sar ezak hor pixkabat zuloa egiten duen lekura, -'Wenkerke' esaten zaiok, gordelekua- zeren gau txarra zagok eta.

Négarrez etorri zitzaidaan esaten:

– Nik ez zakiat nora erretiratu.

– Kabuen la letxe -esan nioan -hainbeste urte daramaala hor eta, hemendik beti pasatu haiz harantz eta honantz...sar ezak hara txamisalera kanpoa eta joko diat nik hara iluntzera.

Oin émendik áurra illuntzixe entzeira etorto(k) pa, argi ibilli biok! Beñ átzaldeko láurek eskero oin saso onetan argi!

Ei(n) jua denporalde bat! Kastor Euskitze, San Mielgue, esibala ion da kátiak ipintteko laguntasune bi'bala. Ni ardixas netorran; neuk ipiñi nutzasan. Kate gemelak ipintten gástxua dittuk, baiña estittuk gatxa(k) pe. Dóblik dittuk, baiña eiñ enbiok!

Ipiñi najutzasen kátaio. A suan gaba! Ardik esin gaatu... jata, Oisen jausi bi'bana ekarte(n) jua aoti(k) barrure... Pasau suan gaboi. Úrren-go goxien esa(n) najutzan Juani:

– Artik trankill, se étxak billurrik.

Nik orretan ser itzela najukan, bueno, are(k) paiño géixa euki be ein bier. Étxeukan odolik kókarra(k) béste be!

Bakarretxe esaten dan mendixe dok ikéragarrix, an egoteittuk ogetamar banda sasoi.

Esa(n) najutzan:

– Ik segidixok bidiai, itxaidek an linie pasetan dan lekun, kanpolekun, ni etorriko nok ara.

Da, ak se eijok? Esa(n) najutzan ori baiño géixa, 'gáltz'asela ikusten bok gaatu ari, nik topauk'aut'. Baiña, oixe, esátie dok txárrena. Ak galdute doiela be áurra, 'topauko najok ni-tte...'

Domeka eberdixe suan, beittu juat katalejuekin... Jesus! gaberako

Orain hemendik aurrera iluntzea berehala etortzen duk ba, argi ibili behar duk! Behin arratsaldeko laurak ezkerorain sasoi honetan argi!

Egin zian denborale bat! Kastor Euskitze, San Mielgoa, ezin zuela igo eta kateak ipintzeko laguntasuna behar zuela. Ni ardiarekin natorran, neuk ipini nizekioan. Kate gemelak ipintzen zailagoak dituk, baina ez dituk zailak ere. Dobleak dituk, baina egin egin behar duk.

Ipiñi nizekioan kateok. Hura zuan gaua! Ardirik ezin geratu...jota...Oizen jausi behar zuena ekartzen zian ahotik barrura...pasatu zuan gau hori. Hurrengo goizean esan nioan Juani:

– Har ezak lasai, zeren ez zagok beldurrik.

Nik horretan zer itzela neukaan, bueno, haiek baino gehiago eduki ere egin behar. Ez zukaan odolik zizareak beste ere.

Bakarretxe esaten dan mendia ikaragarria duk, han egoten dituk hogeita hamar artalde sasoi.

Esan nioan:

– Hik jarraitu egiok bideari, itxaron egidak han linea (argindarraren kablea) pasatzen den lekuan, kanpolekuan, ni etorriko nauk hara.

Eta hark zer egin dik? Esan nioan hori baino gehiago, 'galtzen haizela ikusten baduk geratu hadi, nik aurkituko haut. Baina, horixe, esatea duk txarrena; hark galduta doala ere aurrera, 'aurkituko naik eta...'

Domeka eguerdia zuan, begiratu diat katalejoekin...Jesus! Gauera-

allegau bi'gendun lekure eberdiko jauan junde, 'ostia, onako gisóne-kin be aguntau enbi'da, gero!'.

Pasau suan a be!

Úrrengo egune txarra jatorran, edurre, bisustue ta txarra. Mejikano bat jatorranan ardíxekin beeti(k) gora. Ardixe be onako edurrin estok ondo ibiltten da b́xok leku batera goiasen. Nere kauten esa(n) najuan, 'orráittiño áurreko kanpé-ruok, púntok pixkat e...' Se, ni b́natorran Eltzubixen átzias da, b́stioi emen. Esebes, áurra!

Ju(n) nitzuan saldixorras da esa(n) najutzan mejikanuorri:

– Oye, si no apartas la punta se van a mezclar.

Eta:

– Es que yo también tengo miedo, pero no puedo, estoy solo.

B́este mosoluoí ḱnpun sartute b́gire. Bueno, apartau giñan an.

A egune pasau suan da illuntzi-xen esa(n) najutzan:

– Juan, pixki-pixkat espok ori baiño idea géixa, étxakixat selan biaun negue pasetan.

– ¡Es que nekabuendios!

– Ire nekabuendiosak etxustek bape serik emoten -esa(n) najutzan- Orrek etxeuket indderrik. Emen enbiok bata bestiai lagundu te, pixkat ori baiño géixa urten. Iru urte géixa daroiesak emen da nundi(k) na abillani(k) pe estakik ik.

ko ailegatu behar genuen lekura eguerdirako zegoan joanda, 'ostia! Honako gizonekin ere agoantatu egin behar da, gero!'.

Pasatu zuan hura ere.

Hurrengo eguna txarra zeto-rrean, elurra, bisustua eta txarra. Mexikar bat zetorrenan ardíekin behetik gora. Ardia ere honako elur-rean ez duk ondo ibiltzen eta biok leku batera gindoazaan. Nere kautan esan nian 'orratio, aurreko kan-perook, puntok pixkabat e...' zeren, ni banentorrean, Eltzubian atzea eta bestea hemen. Ezer ez, aurrera.

Joan ninduan zaldiarekin eta esan nioan mexikarorri:

– Oye, si no apartas la punta se van a mezclar.

Eta:

– Es que yo también tengo miedo, pero no puedo, estoy solo.

Beste mozoloa kanpoan sartuta begira. Bueno, han apartatu gintuan.

Egun hura pasatu zuan eta iluntzean esan nioan:

– Juan, pixka-pixka bat ez baduk hori baino ideia gehiago ez zakiat nola behar dugun negua pasatzen.

– ¡Es que mekabuendios!

– Hire mekabuendiosak ez zidak batere zerik ematen -esan nioan - Horrek ez zeukak indarrik. Hemen egin behar duk bata besteari lagundu eta, pixka bat hori baino gehiago atera. Hiru urte gehiago daramatzak hemen eta nondik nora habileanik ere ez dakik hik.

Jakin be étxakixan. Udebarrixen ipintten bok kánpue orra begire neguen ipiñi biok béstera bégire, se afrontue diferente dok eta. Pasau suan a.

‘Dose de disiembre’ allegau’on. Átzaldeko láuretan galdu nitzunan. Laiñue ta edurre ta bisustue jo junan da, igerri nutzen, ‘ointxe estakit na bégire nauen’. Da, tak, asaldú juan, ete(n) juan... ikusi najuan... koño! Eltzubixen etxie, kásureko! Emo(n) jutzenat atza runbue Eltzubire ta bíxen bittartien galdu! Dana bolkana ixeneikue don a, sulu-mulu, sulu-mulu. Illuntzixen galdu asela ikusten bon onakoxe saata bat don aundixe dirijitzeko. Esebes, kánpuen plantaute.

Jo juan isotz batek, da kánpuen lo. Ur-érropie erre najunan, satittute, atzámarak berotzeko. Otza! Étxeuan se erreik da bera justuen kendu nutzen saldixai. Saldixek igerri justan niri galdute nauena... ordun riflie eukitten bot berai tiretuko nutzen. Átzien muxillie soltau najutzan da jake nausixe, edarra. Áretxek kendu nutzesan da jota saldixek galopie.

Ju(n) sunan saldixoi, txakúrrek geratu sittunan nirekin. Sartu nitzuan sulo moduko baten, baiña an be leku txarra. Atzámarak elau bier da metxeruas atzámarak berotu... úrrengo eberdiko amabixek etorri sittunan. Étxunan altzetan kánpuk, lañue jaunán jota itxutute.

Altzau junan lañue ta nun ikust’oten émendixik Goittonda

Jakin ere ez zekian. Udaberrian ipintzen baduk kanpoa horra begira, neguan ipini behar duk bestera begira, zeren afrontua diferentea duk eta. Pasatu zuan hura.

‘Doce de diciembre’ ailegatu dun. Arratsaldeko lauretan galdu nindunan. Lainoa, elurra eta bisustua jo zinan eta igarri nioan ‘oraintxe ez dakit nora begira nagoen. Eta, tak! azadu zian eta ikusi nian... koño! Eltzubian etxea, kasurako!

Eman zionat berriro runboa Eltzubira eta bien bitartean galdu! Dena sumendia izandakoa dun hura, zulu-mulu, zulu-mulu. Iluntzean galdu haizela ikusten badun honakoxe zarata bat dun handia zuzentzeko. Ezerez, kanpoan jarrita.

Jo zian izotz batek, eta kanpoan lo. Ur-arropa erre nian, zatituta, hatzamarrak berotzeko. Hotza! Ez zegoan zer errerik eta bera justuan kendu nion zaldiari. Zaldiak igarri zidaan niri galduta nengoa-na...orduán riflea edukitzen badut berari tiratuko nion. Atzean motxila askatu nioan eta jaka nagusia, ederra. Haiexek kendu nizekion eta...jota zaldiak galopea.

Joan zunan zaldiori, txakurrak geratu zitunan nirekin. Sartu nindunan zulo moduko baten, baina han ere leku txarra. Hatzamarrak izoztu behar eta metxeroarekin hatzamarrak berotu... hurrengo eguerdiko hamaiak etorri zitunan. Ez zitean jasotzen kanpoak, laino itsua zegonan.

Jaso zinan lainoa eta non ikusten dudan hemendixek Goitondora

lantxik neure etxie, garbi-garbi, 'koño, an!'.

Orduko Juan notisie emonda jauan selan galdute nitzen. Beste bat pasau suan bere etxondun, Txilibron esatutzen artzain bat, 'es ke artzaie galdu da ta'.

Arek gure úsabei:

– Oneidan artzaie galdute ei da Bakarretxen.

– Ba, kánpoti(k) bada salditti(k) beera jausitte, mankaute egongo da, elaute egongo da.

Bata be etxatan pasau, es jausi es elau. Bánajoiek etxerutz egune argittu'stenin, lañue kendu'stenin, eberdiko amabixetan da, Jose Andres da úsaba, 'koño, saldixe'.

Saldixek éitte(n) jok, en jeneral, áurreko egunien lo nun ein dduan ara jun. Ikusi'benin saldixe ara junda gure úsabak:

– Pedro mankaute, onek bota dau -euskera txarra eitte(n) jok, garbittute ixengo da esateko modun. Ni etxera ta, úsaba ta Jose Andres:

– Koño, bisi as, e!

Jose Andresek uískixe ekarri justan.

– Bai, bisi nok. Onako jentemo-duas bisik urtetie kosta eittok -ea(n) najutzan.

Beste mosoluoi beeti(k) gora datorrela, 'étxuát pentzau bisik ikusteik, éxuát lo asko ein gabien' esa(n) justan. 'Neuk eijuat asko', sa(n) najutzan. Bera etxin jauan, ni kápun isotzetan da berak ésabala

bezala neure etxea, garbi-garbi. Koño, han!

Ordurako Juan berria emanda zegoan nola galdua nintzen. Beste bat pasatu zuan bere etxe ondoan, Txilibron esaten dioten artzain bat: Es ke artzaina galdu da eta.

Hark gure ugazabari:

– Oneidaren artzaia galduta ei dago Bakarretxen.

– Ba, kanpotik bada, zalditik behera jausita, mankatuta egongo da, izoztuta egongo da.

Bata ere ez zitzaidan pasatu, ez jausi ez izoztu. Banoak etxera eguna argitu zidaanean, lainoa kendu zidaanean, eguerdiko hama-bietan, eta, Jose Andres eta ugazaba, 'koño, zaldia...!'

Zaldia egiten dik, jeneralean, aurreko egunean lo non egin duan hara joan. Ikusi zutenean zaldia hara joanda, gure ugazabak:

– Pedro mankatuta, honek bota du -euskara txarra egiten dik, garbituta izango da, esateko moduan. Ni etxera eta, ugazaba eta Jose Andres:

– Koño, bizi haiz e?

Jose Andresek whiskya ekarri zidaan.

– Bai, bizi nauk. Honelako jendodemoduarekin bizirik irtetzea kosta egiten duk -esan nioan.

Beste mozoloa behetik gora datorrela, 'ez diat pentsatu bizirik ikusterik, ez diat lo asko egin gauean', esan zidaan. 'Neuk egin diat asko', esan nioan. Bera etxean zegoan, ni kanpoan izotzetan eta

lo asko eĩn esaten. 'Ixillik ego(n) ari', sa(n) najutzan. Aintxe amaittu suan a. A géixa berbai(k) parik pasau suan. Ríleik éseukela. Rílie euki eskero ik tírue jaurtzok, bés-tie(k) pe jaurtzue, ta gixau eittas.

Ekarri jutzan ríflie. Úrrengo egu-nien ardíxek eskapau. Gabin eska-pau eitte(n) juek, ori eukitte(n) juek oin txarra.

Ju(n) nok katiuskak bérnutzik jantzitte ta, ementxe kamiñuetan egoton ba intermitentetxu bat, igul-igula ipinttok etxian gáíñin, gero gixetako, baiña a ikusteko baiño urriña ju(n) nitzuan.

Esin gixau etxá, esiñ etorri. Topau najittuan ardíxek, baiña esin gabin etorri etxá, nundik nebillen-i(k) pes, 'nire kanperue or egon-go(k) pa!'

Da, se ei(n) najutzen? Ona dok oixe, beteranixiek erakutzi eittuek; ardíxei emon txakurkada bat, etorri dien lekutik átza éurek etxera jote juek eta noberak éurei segidu. Ólantxik etxá etorri. Etorri nitzuan etxá ta jota lo ronko jauan.

Esa(n) najutzan:

– Ik riflie or daukek eta ni kan-pun nasenik estok jakiñ estok? Ba émetik aurre ordu bixek arte errele-bue eingok ik eta nik eingo juat aurre, edo bestelan neuk eingo juat ordu bixek arte, edo orreta'.

berak ez zuela lo asko egin esaten. 'Isilik egon hadi', esan nioan. Han-txe amaitu zuan hura. Hura gehia-go barbarik gabe pasatu zuan. Riflerik ez zeukala. Riflea edukiz gero hik tiroa jaurtitzen duk, bes-teak ere jaurtitzen dik, eta gidatu egiten haiz.

Ekarri zioan riflea. Hurrengo egunean ardiak eskapatu. Gauean eskapatu egiten ditek, orain hori izaten ditek txarra.

Joan nauk katiuskak bernutsik jantzita eta, hementxe errepideetan egoten dun bada, intermitentetxo bat, igual-iguala ipintzen duk etxearen gainean, gero gidatzeko, baina hura ikusteko baino urruna-go joan ninduan.

Ezin gidatu etxera, ezin etorri. Aurkitu nitian ardiak, baina ezin gauen etorri etxera, nondik nenbi-leanik ere ez, 'nire kanperoa hor egongo duk ba!'

Eta zer egin nieran? Ona duk horixe, beteraniak erakutsi egiten dik, ardiei eman txakurkada bat, etorri diren lekutik atzera eurak etxera jotzen ditek eta noberak eurei jarraitu. Holaxe etxera etorri. Etorri ninduan etxera eta jota lo zurrungaka zegoan.

Esan nioan:

– Hik riflea hor daukak eta ni kanpoan naizenik ez duk jakin, ezta? Ba, hemendik aurrera ordu biak arte erreleboa egingo duk hik eta nik egingo diat aurrera, edo bestela neuk egingo diat ordu biak arte, edo horrela.

Eske, errelebue ein bi'ok!

Ardixek askenengo salidie ordú-bixek ingurun eitte(n) jok, gabin. Txánda bi eukitte(n) jittuk.

Orduntxe geldi egotok. Ostan-tzin gau te egun ardisain ta a an konserban.

Allegau gaittuk etáa ta, esa(n) juan géixa bera éstoiela ardire ta, estakit selakue ta baakit selakue. 'Ori gausioi or arrelau' esa(n) nutzen, se, Jose Andresi be arek Aste Santu baten eskapau ei(n) jutzan da Jose Andresek esa(n) jutzan, 'nikin géixa estok lorik eingo'.

'Sin mas ni menos', di-da, eskapau. Jose Andresek amorru itzela jutzan, da gero niri inkau justan.

Eskásauk tokau jatasen gero. Gero Kornelio.

Da suertie eukitte(n) juek batzuek eta beste batzuek es. Nik negu danak a bidie etxerutz ein bierra euki najuan, báteko santanderinuas, bésteKo Kornelioas. Koneliok arrapeta(n) jittuan kríston atxurrek.

Ordun etxe itzela najukan. Ónek Ondarruko frigorifikuok, alakoxe gausa bat sunan, preparauteko kamio aundi bat.

Arrapau jok itzela Korneliok, étxakixan nun ebilen be, es ardi tte es bera. Esa(n) najutzan, 'sartu ari barrure!'. Ordun be dénporie txarra. Oin saso onetan, émendik áurra, dénporie txarra generalin egote(n) sunan. Alako buruotzik barrun, alako olotzik! Ganau soltie

Eske, erreleboa egin behar da!

Ardiak azkenengo irteera ordu biak inguruan egiten dik, gauean. Txanda bi edukitzen ditik.

Orduantxe geldi egoten duk. Bestela gau eta egun ardi zain eta hura han kontserban.

Ailegatu gaituk etxera eta esan zidaan bera gehiago ez doala ardira eta, ez dakit zelakoa eta badakit zelakoa. 'Gauza hori hor konpondu', esan nion, zeren, Jose Andresi ere Aste Santu batean eskapatu egin zioan eta Jose Andresek esan zioan, 'nirekin ez duk gehiago lorik egingo'.

Ez hau eta ez hori, di-da, eskapatu. Jose Andresek amorru itzela zioan, eta gero niri itsatsi zidaan.

Eskasagoak tokatu zitzaizkidaan gero. Gero Kornelio.

Eta suertea edukitzen ditek batzuek eta beste batzuek ez. Nik negu guztiak bide hura etxerantz egin beharra izan nian, bateko santanderinoarekin, besteko Korneliorekin. Korneliok kristoren atxurak harrapatzen zitian.

Orduan etxe itzela neukaan. Hauek, Ondarruko frigorifikoak, halakoxe gauza bat zunan, preparatutako kamioi handi bat.

Harrapatu dik itzela Korneliok. Ez zekian non zebilenik ere, ez ardi eta ez bera. Esan nioan 'sartu hadi barrura!'. Orduan ere eguraldi txarra, orain sasoi honetan hemen-dik aurrera denbora txarra jeneralean egoten zuan. Halako buru-hotsik barruan, halako ohol-hotsik.

lantxik balantzan. Iooos! 'Esta il be eingo', neure artin pentzetan, 'esta il be eingo, sikiñoi'. Alako egurrotzik barruen! Úsaba beeti(k) gora ta:

– Se, Pedro?

– Egune selebrie Dakar -esan nutzen- karga askokin nator.

– Se ba, nun dosu ba artzaiñe?

– Artzaiñe barruen duket -esa(n) najutzan.

Sabaldu junan atie ta, blaust! bere áinketa:

– Kornelio, to mas drink, to mas drink.

– Nik drink? Ni es barrido emen barruen, jota sorabixaute na ta.

– Sartu ei(n)aut sorabixaute -esa(n) najutzan.

– Onako persónekin aguntau einbi'da, gero! -esa nutzen Luisi, te:

– Etorri saittes étxaiño.

Étxaiño óndio egun asko falta sunan. Úrrengo egunien moskorra pasau jakonien esa(n) najutzan:

– Kornelio, illebate falta juau etxako, nígaskuek eittuk. Ni éna-joiek géixa iri agunteta se éxeukat setan aguntau. Nik bákarrik ibiltteko étxukat billurrik baiña irekin ibiltteko billurre jeukat. Ostantzin jeukat nik naiku seregin. Traste saarrak, ur ekartiok eta ardixok neuk erabilli bier bajittuat étxuat bier ire modukoik kánpun. Enfrentau ei(n) jatan. Enfrentau gáíñera?.

Ganadu soltea legez, balantzan. Iooss! 'Ez da hil ere egingo' neure artean pentsatzen, halako egurhotsik barruan! Ugazaba behetik gora eta:

– Zer, Pedro?

– Egun zelebrea dakart -esan nion- karga askorekin nator.

– Zer ba, non duzu, ba, artzaia?

– Artzaia barruan daukat -esan nioan.

Zabaldu zinan atea eta, blaust! bere hanketara:

– Kornelio, to mas drink, to mas drink!

– Nik drink? Ni ez berriro hemen barruan, jota zorabiatuta nago eta.

– Sartu egin haut zorabiatuta -esan nioan.

– Honako pertsonekin agoantatu egin behar da gero -esan nion Luisi, eta:

– Etorri zaitez etxeraino.

Etixeraino oraindik egun asko falta zunan. Hurrengo egunean moskorra pasatu zitzaionean esan nioan:

– Kornelio, hilabete falta diagu etxerako, nirekikoak egin dituk. Ni ez noak gehiago hiri agoantatzera, zeren ez zeukaat zertan agoantatu. Nik bakarrik ibiltzeko ez zeukaat beldurrik, baina hirekin ibiltzeko beldurra zeukaat. Osterantzean zeukaat nik nahikoa zeregin. Traste zaharrak, ur-ekarteak, eta ardiak neuk erabili behar baditiat ez diat behar hire modukorik kanpoan. Enfrentatu egin zitzaidaan. Enfrentatu gainera?

Esanguat se tamaiñu san: esku báta atzien lotute béste erdixe sobre suan lauskitzeko. Suan txarra personie, beres txarra.

Allegau giñenan etxá, kostata. Parisiñue ixete suan aprillan lélen-gun, urten bierra átza, iru illebeta etxin eindde. Billotxok jaixoteittuk, kapau, bustenak mostu, triskillau te...

Esa(n) najutzan úsabai:

– Luis, sélan daukesu pentsaute salidie?

– Iesko modun jungo básíñe!

– Ni énoie iesko modun -esa(n) nutzen.

– Araxe arte, Txépena arte.

– Baakit nik, bein émendik eta eskero gero esatosue, oin ju(n) saite araxe arte ba. Es, suk ondo daki-xu ori, tte ni(k) pe bai. Ni énoie ara arte se áraiño juten banas, gero áraiño jun biot.

– Nik bauket sútzako bierra -esa(n) justan.

– Bai, bierra bai, sélan? -esa(n) najutzan.

– Sortzi egun emoidesus pentze-tako.

– Bai, emongotzuas sortzi egun. Nik úsaba topetako sobre duket sortzi egun, da suk morroie topeta-ko be bai, trankill.

Baitte, gison modun e! Gáíñera éneukan nik úsaban kontra esebe.

Bixaonien esa(n) justan:

– Pedro, esa jungo su ara, Norfok arte?

Esango diat zer tamaina zen: esku bata atzean lotuta, beste erdia sobera zuan lauskitzeko. Zuan per-sona txarra, berez txarra.

Ailegatu gintunan etxera kostata. Parizinoa (=erditze garaia) izaten zuan apirilaren lehenengoan, irten beharra berriro, hiru hilabete etxean eginda. Bildotsak jaiotzen dituk, zikiratu, buztanak moztu, triskilatu eta...

Esan nioan ugazabari:

– Luis, nola daukazu pentsatuta aurten irteera?

– Iazko moduan joango bazina!

– Ni ez noa iazko moduan!

– Haraxe arte, Txeperena arte.

– Badakit nik, behin hona ezke-ro gero esaten duzue, orain joan zaitez haraxe arte ba. Ez, zuk ondo dakizu hori eta nik ere bai. Ni ez noa hara arte, zeren haraino joaten banaiz gero haraino joan behar dut.

– Nik badaukat zuretzako lana.

– Bai, lana bai, zelan?-esan nioan.

– Zortzi egun emaizkidazu pentsatzeko.

– Bai emango dizkizut zortzi egun. Nik ugazaba aurkitzeko soberan daukat zortzi egun, eta zuk morroia aurkitzeko ere bai, lasai.

Bai eta, gizon moduan e! Gáine-ra ez neukan nik ugazabaren kontra ezer ere. Biharamonean esan zidaan:

– Pedro, joango zara Norfok arte?

– Es, áraiño enoie. Áraiño juten banas gero áraiño jun biot -Ak átza be leengue. Esa justan:

– Lelengo bandie etakosu?

– Bai.

– Bakarrik jun biosu.

Aintxe salbau nitzuan. Bost urtien bákarrik ibilli nitzuan. Esa(n) najuan ‘beste mouteko bisimodue’. Bueno, kríston serak eukitte’ittuk, endreduek, traste píllue itzela be bánajukan, ganau píllue itzela be bai, gero kontrarixue(k) pe asko, ardidunek eta, ure emotie be eure konture (d)ok eta...

Esate(n) justan Okamikak -aitte-semiek bíxek eitte(n) juen:

– Bákarrik esin leikek eiñ ori.

– Aprobau biot.

Ni bierrak enajok billurtzen, ni billurtze(n) najok ganorabako personiek. Ni(k) gabas erute(n) naban ure ta igerri eitte(n) najutzan ure nun bisan, igerri es, ik euk dakik eure mártxie.

Nik eitte najuan es egon egarritu arte, egarritu orduko erunde euki bidan lékueta úrek. Ure emoteko sisternie najukan itzela, amasei kanofa. Árek altzau te bajau éitten bierlekue eukitte’ben.

Árek beteta ipiñi, banda aundixe basan da, bero aundixe báetorren árek bete ta béste sisternakada bat ekarritte eukitte najuan nik ara, baiña gabas, e!

– Ez, haraino joaten banaiz gero haraino joan behar dut -hark berriro ere lehengoa. Esan zidaan:

– Lehenengo artaldea aterako duzu?

– Bai.

– Bakarrik joan behar duzu.

Hantxe salbatu ninduan. Bost urtean bakarrik ibili ninduan. Esan nian, ‘beste modutako bizimodua!’. Bueno, kristoren zerak edukitzen dituk, endredoak, traste pila itzela ere baneukaan, ganadu pila itzela ere bai, gero kontrarioak ere asko, ardidunak-eta, eta ura ematea ere heure kontura duk eta...

Esaten zidaan Okamikak -aita-semiek biek egiten zitean:

– Hori bakarrik ezin duk egin.

– Probatu behar dut.

Ni lanak ez naik beldurtzen, ni beldurtzen naik ganorabako pertsonak. Nik gauez eramaten nuen ura eta igarri egiten nioan ura non behar zen, igarri ez, hik heuk dakik eure martxa.

Nik egiten nian ez egon egarritu arte, egarritu orduko eramanda eduki urak behar ziren lekuetara. Ura emateko zisterna neukaan itzela, hamasei kanofa. Haiek altzatu eta bajatu egiten lana edukitzen zuten.

Haiek beteta ipini, artalde handia bazen eta, bero handia bazen haiek bete eta beste zisternakada bat ekarrita edukitzen nian nik hara, baina gauez, e!

3. Txakur-kontue

Txakurre euki najuan: Braunin. Niri ‘nobesientas kuarentaikuatro dolares’ kobrausten ona etortie. Eneuken diru asko, baiñe a txakurre neure ondun ekartie ixen balitzok pagauko najuan beste olako bat. Askok esango lukek ‘edarrak jaurtze jittuk orrek’, baiñe nik estimau nuken.

Ak mákiñabat apurun librau niñuan. Jose Andresek-eta iltteko destinau juen.

Espaiñire etorri sanin, Jose Andresek esa(n) justan:

– Bier baittuk txakurrek neuk jukas onak.

Lista eta Urtain, txakur bi fenomenuek.

– I, da a Braunin ser? Ekarrik, balixo espa jok gero be bajak ílttie -esa(n) najutzan.

Sein baiño sein, iru txakur. Árek sittuan txakurrek! Urtain barres listuaue! Faltau barik, Jangoikue bera baiño listuaue, baiña puterue suan itzela, arek artuko jutzan usaiñe Ondarrukuai be!

Gero Gorospek:

– I, bat emon bi’stek.

Emo(n) najutzan Gorospei. Bakérük ill jutzen.

Okamika gastik:

– I, oixe Lista emon bi’stek.

– Ibilli tte ibilli, txakurrik ónenak neuk euki jittuat eta neuk txakurri(k) parik gaatu bijuat, bátai emon, béstiai emon. Emongua(t) pa.

3. Txakur-kontua

Txakurra eduki nian, Braunin. Niri ‘nobesientas kuarenta dolares’ kobratu zidaten hona etortzea. Ez neukan diru asko, baina txakur hura neure ondoan ekartea izan balitz pagatuko nian beste holako bat. Askok esango lukek ‘ederrak botatzen ditik horrek’, baina nik estimatua neukan.

Hark makina bat apurutatik libratu ninduan. Jose Andresek-eta hiltzeko destinatu zitean.

Espainiara etorri zenean esan zidaan:

– Behar badituk txakurak neuk zeuzkaat onak.

Lista eta Urtain, txakur bi fenomenoa.

– Hi eta Braunin zer? Ekarzak, balio ez badik gero ere bazagok hiltzea -esan nioan.

Zein baino zein, hiru txakur, haiek zituan txakurak! Urtain, berriz, listoagoa! Faltatu gabe, Jaungoikoa bera baino listoagoa, baina puteroa zuan itzela, hark hartuko zioan usaia Ondarroakoari ere!

Gero, Gorospek:

– Hi, bat eman behar didak.

Eman nioan Gorosperi, bake-roek hil ziotean.

Okamika gazteak:

– Hi, horixe Lista eman behar didak.

– Ibili eta ibili txakurrik onenak neuk eduki dizkiat eta neuk txakurrik gabe geratu behar diat, batari eman, besteari eman. Emango diat, ba.

Bakéruk ill ari be. Baiña, étxuen txakurrik erretiretan. Nik, parisiño dénporan, etxin egote(n) giñenin, txakúrrek bakotxa bere káixolan egote(n) sitúan, da estimau, e! Illúntzixen buéltatxue, soltau te éurek ibiltte sittuan, da átza barrure.

Juan Bástaittenak berrogetamar ardi itto jittunan gabin ólantxik ainddute. A sunan trillue!. Bixáo-nien burkáraka sula.

Neure Braunixorras gaatu nitzunan, béstiok ill justesan. Áinkak joi-tze(n) jakunasen. Bérbetan étxakixenan, baiña esan kíñus eitte(n) junan. Sélan abill ba? Berak kíñue eindde ondo ebillela, i! Barre eingosue ori esanda. Áinkak apurtute ta, esa(n) najutzan úsabai, 'ekarrixu botikie'.

An jauan onetaiko argisarixan antzeko goso bat, pomada antzeko bat. Atera etortze(n) suan kuittaue, 'etzu(n) ari tte ekarrisak ainkak', eta ónaintxik plantau txakurre áinkekin gora, artu ospal batekin botikie da gústora txakurre, berak 'eskerrak' esateko modun. Kótxin jarritte jute(n) suan aldemenin.

Beste bat, Pantxo, aren umie. Txakur saarra dok gastiai erakusteko ónena, baiña suan agiñes gogorra txikixe.

Ikuste(n) juan a saarrak, eldu eitte'utzela, gero nik asarre, 'jota berton ill g'aut, gero' txikixorri tte, saarrak berantzat artze(n) jittuan, eta arek sentitze(n) juan.

Bakeroek hil hari ere. Baina ez zitean txakurrik erretiratzen. Nik parizio garaian, etxean egoten ginenean, txakurrak bakoitza bere kaiolan egoten zituan eta estimatu e! Iluntzean bueltatxoa, askatu eta eurak ibiltzen zituan, eta atzera barrura.

Juan Bastaitterenak berrogeita hamar ardi ito zitinan gauean, hola-xe askatuta. ¡Hura zunan sarraskia! Biharamonean burkadaka zulora.

Nire Braunin horrekin geratu nindunan, besteok hil zizkidatean. Hankak izorratzen zitzaizkioan. Bérbetan ez zekinan, baina esan keinuz egiten zinan, 'zelan habil ba?' Berak keinua egin eta ondo dabillela, hi! Barre egingo duzue hori esanda. Hankak apurtuta eta, esan nioan ugazabari, 'ekarrizu botika!'

Han zegoan honelako argizaria-ren antzeko gozo bat, pomada antzeko bat. Atera etortzen zuan koitadua, 'etzan hadi eta ekar itzak hankak!' eta honelaxe jarri txakurra hankekin gora, hartu ozpal batekin botika eta gustora txakurra, berak, 'eskerrak!' esateko moduan. Kotxean eserita joaten zuan aldamenean.

Beste bat, Pantxo, haren umea. Txakur zaharra duk gazteari erakusteko onena, baina txikia haginenez gogorra zuan.

Ikusten zian hura zaharrak, heldu egiten zietela, gero nik haserre, 'jota bertan hilgo haut gero!' txikiorri eta zaharrak berarentzat hartzen zitian, eta hark sentitu egiten zian.

Baiña, erakutzi aretxek onduen, nobera(k) paiño obeto.

‘Kuatro de Julio’ suan, nappar batas nauan. Ene! Are(k) pe erai(n) justasen, nappar soruorrek. Krístonak! Aras be txarto noian. Neu be ixengo nok e, baiña a jénerue! A piñue, ba, Jose Andresek ondo jakik eta Santi(k) pe bai semat bider jan gendun berixendie, Santi Kosiñe etorri ara ta...Bosteun urte ak piñuk? Sékulo jo barik neu ju(n) nitzen arte eta orduntxe jo jua. Satar jebillan átzaldie be. Gabeko ordubatak inguruen jote jok piñue oiñestuk... txakurre najukan lotute berai, txakurre jota siku. Alako sarprastadaik eta napparorrek:

– A sido cohete de San Fermi-
nes.

– Erretirau ari zorruoi, barrure.

Ni(k) pe txarto esa(n) najutzan. Txakurran kateie auxe lantxik itxi jua, gogortute, soldiaute, da txakurre dana erre suan.

Oñestuas ostantzin be pasau najittuan iru-lau eskapada itzelak. Béste dómeke gox bat suan, edarra, dénpora bat jauan... lainoik iñun be bako bat. Ordun ardi síkukin najauan.

Étxok ardi sikuek bierrik eukiten. Amarretan jun, sortziretan jun, ardi sikue euk altzeta(n) esp’ok amaiketan be lo egot’ok. Lo edo alperrien, ustela. Koiotie an, txau, txau, txau, txau, txau, txau...

– Orretxek úmiekie jeukesak ortxe -pentzau najuan. Jun de

Baina erakutsi haretxek ondoen, norberak baino hobeto.

Kuatro de Julio zuan, nafar batekin nengoan. Ene! Hark ere eragin zizkidaan, nafar zoro horrek! Kristonak! Harekin ere txarto nindoan. Neu ere izango nauk e...baina hura jeneroa! Pinu hura, ba, Jose Andresek ondo zakik, eta Santik ere bai, zenbat bider jan genuen merienda, Santi Kosiñe etorri hara eta...bostehun urte pinu hark? Sekula jo gabe neu joan nintzen arte eta orduantxe jo zian. Zatar zebilean arratsaldea ere. Gaueko ordu bata inguruan jotzen dik pinua oinaztarriak...txakurra neukaan lotuta berari, txakurra jota siku. Halako zarprastadarik eta nafar horrek:

– Ha sido cohete de San Fermi-
nes.

– Erretiratu hadi zoroori, barrura.

Nik ere gaizki esan nioan. Txakurraren katea haxe bezalaxe, utzi zian, soldatuta, eta txakurra dena erre zuan.

Oinaztarriarekin osterantzean ere pasatu nitian hiru-lau eskapada itzelak. Beste domeka goiz bat zuan, ederra, denbora bat zegoan...lainorik inon ere gabeko bat. Orduan ardi sikuekin nengoan.

Ez dik ardi sikuak lanik edukitzen. Hamarretan joan, zortziretan joan, ardi sikua heuk altzatzen ez baduk hamaiketan ere lo egoten duk. Lo edo alperrean, ustela. Kioitea han, txau, txau, txau...

– Horretxek umeak zauzkak hortxe -pentsatu nian. Joan eta

bánajabik eta, dénporie sobra, ba, urte(n) junan onako gausa bat, rá rue... laiñu moltzue lakoxie. Asi suan trumoie, baiña ikusi bako gausak, siñistu be eiñ esin leikese-nak.

– Ser? -pentzau najuan. Etxá be esiñ etorri, jota orpun jote niñuan, txakúrrek barres áinketan sartute. Trumoiás sustaute egoteittuk, endemas olakue pasau esko.

Báta ilstenien, béstie, Kalisto, axe sunan bai Kalisto. A beti saldi-xan keisan, a alperrae sunan! Gero oiñestuek béstie ílttie pasau sanin, berak gólpei(k) pes. Trumoie entzutebanien nobere áinke-tan traban. Erresau be eitte naju-nan. Etxa nintzenin, posik ego(n) nintzunan.

Béste dómeka átzalde bat, peruanukin. Ogixe ei(n) najutzen, árek téntias jauasen. Kasu baterako peruanuk jauasen Durungo alder-dittik etorritte, ni émendik junde, Oisen. Gíxajuek, an, es erropaik... da erropie nik neukan burdixen eruteko baiño géixa. Santik emote(n) justasen, gáíñera trataute-ko erropak. Esa(n) najutzen perua-nuei:

– ¿Qué os hace falta, pantalón, camisa?

– ¡De todo, de todo!

Bajatu non beera baten, beittu bes selakue san, kargau saldika-die...baitte gabiro itxitte. Ogixe ein, dómeka atzaldie pasau gen-duan de primera.

banabilek, denbora sobera, irten zinan honako gauza arraro batek... laino multzoa bezalakoxea, hasi zuan trumoiá, baina ikusi gabeko gauzak, sinistu ere egin ezin daitez-keenak.

– Zer? -pentsatu nian. Etxera ere ezin etorri, jota orpoan jotzen nin-dunan, txakurrak, berriz hanketan sartuta. Trumoiarekin izututa ego-ten dituk, batez ere holakoa pasa-tuz gero.

Bata hil zidanean, bestea, Kalis-to, huraxe zunan bai Kalisto. Hura beti zaldien gerizpean. Hura alpe-rragoa zunan! Gero oinaztarriak bestea hiltzea pasatu zenean, berak kolperik ere ez. Trumoiá entzuten zuenean norbere hanketan, traban. Errezatu ere egiten nian. Etxera nintzanean pozik egon ninduan.

Beste domeka arratsalde bat peruanoekin. Ogia egin nien, haiek kanping dendarekin zeudean. Kasu baterako peruanoak zeudean Durango alderditik etorrita, ni hemendik joanda, Oizen. Gizara-joak, han, ez arroparik... eta arropa nik neukaan gurdian eramateko baino gehiago. Santik ematen zizki-daan, gainera tratatutako arropak. Esan nieran peruanoei:

– ¿Qué os hace falta, pantalón, camisa?

– ¡De todo, de todo!

Jaitsi naun behera baten, begira-tu ere ez zelakoa zen, kargatu zal-dikada...bai eta garbiro utzita. Ogia egin, domeka arratsaldea pasatu genian de primera.

4. Radixo arregluek.

Kornelion sasoie sunan. Rádixu bi igulak geunkenasen. Esa(n) najutzenan úsabei:

- Rádixo on bat nai'ot. Eun dólarretik beera bada, ekarri.
- Bai, eun dólarrien ona jak.

Radixue estimau euki najuke-nan. Kornelio(k) pe alakoxie ekarri junan. Nik sirri or da sirri emen da joidu najunan neurie.

Orduen nire rádixuan barrue arenai sartu eta arena niriai sartu ei(n) najutzenan. Esa(n) najutzan Kornelioi ardire ju(n) san baten:

- Kornelio, ire rádixue jausi einddok oetik beera. Gólpie artu jok eta étxakixat joten badau espadau, étxuat aprobau, étxuat astik eukitte-tte.

Emo(n) jutzenan da étxutzenan jo.

- Gólpie artu bajok etxok joko, segurua. Au Bárbarai emongo jutzaue arreleta biltzeko.

Bárbara sunan andrioi. Nik arena naukenan neuriai sartute ta pentzau najunan:

- Au arreleta eruten bajok eta ikusi barrue esango jok, emen nor ibilli edo, ser?

Eru(n) jok etxékoandriorrek arreleta ta, bánajukan ardurie.

- Kornelio, arek esan dau éstabela astik oin dde barrixe ekarriotzut -andriorrek.

- Bai, ondo einddosu, arek igul aberixa aundixe eukoban da.

4. Irrati konponketak

Kornelioren sasoia zunan. Irrati bi igulak geneuzkanan. Esan nio-nan ugazabari:

- Irrati on bat nahi dut. Ehun dolarretik behera bada, ekarri.
- Bai, ehun dolarrean ona zagok.

Irratia estiman neukanan. Korneliok ere halakoxea ekarri zinan. Nik zirri hor eta zirri hemen eta izorratu ninan neurea.

Orduan nire irratiazen barrua harenari sartu eta harena nireari sartu nioan. Esan nioan Korneliorri ardira joan zen batean:

- Kornelio, hire irratia jausi egin duk ohetik behera. Kolpea hartu dik eta ez zakiat jotzen badu ez badu, ez diat probatu, ez diat astirik eduki eta.

Eman nioan, eta ez zioan jo.

- Kolpea hartu badik ez dik joko ziurrenik. Hau Barbarari emango zioagu konpontzera.

Barbara zunan andrea. Nik hare-na neukanan neureari sartuta eta pentsatu ninan:

- Hau konpontzera eramaten badik eta ikusi barrua esango dik, hemen nor ibili da edo zer?

Eraman dik etxekoandrearrek konpontzera eta, banian ardura.

- Kornelio, hark esan du ez duela astirik orain eta berria ekarri dizut -andrearrek.

- Bai, ondo egin duzu, hark beharbada aberia handia edukiko zuen eta.

Áintxe amaittu aren radixo asuntuoi.

Ardi sikuk nahastau jatasenan baten, Bélbiuko (sic) kañue esaten jakon lékuen. Bisimodue pádrie antxe. Léku bat edarraue neukan! Kánpue leku edarrien ipinitte.

Eitte najittuan an iru aste ínguru mobidu be ein barik. Belbiure najukasen lau milla, eta Elire beste lau, erdi-erdixen, gure banaban bátera jun, gure banaban béstera jun.

Arkoisen (sic) peruanuekin dde, an goittik soose seiñie eitte justen:

– Ba! Etxeukek goraberaik séñiorrek -pentzau najuan.

Peruanu kotorro bi, bost txakur jeukesen, arrato-txakurre lakoxik. Etorri jatan esaten:

– Ardixek naastau jakus, ardixek naastau jakus...’.

Esa(n) najutzan:

– Berakasopie baiño erresa dituk apartetako ta apartaukoittuk ardixek. Geuk apartauko jittuau’.

Esin leikesela, euren úsaba enterauko bálitze...

– Ba esaixok ordun etorteko, nik étxeukat úsbai esateko billurrik. Naastau baittuk, naastaute jakak.

Billosdune don txarra, billotxa amenasau eitt’on, baiñe ardi sikuek étxeukek gorabeeraik. Árek estu jaunasen.

Ni asko distraitze(n) nitzunan neure trástiokin. Pintxasue eindde

Hantxe amaitu zen haren irrati kontua.

Ardi sikuak (= antzuak) nahastu zitzaizkidaan baten, Belbiuko (sic) kainoia (= arroila) esaten zaion lekuan. Bizimodu aparta hantxe. Leku bat ederragoa neukaan! Kanpoa leku ederrean ipinita.

Egiten nitian han hiru aste inguru mugitu ere egin gabe. Belbiura neuzkaan lau mila, eta Elira beste lau, erdi-erdian, gura banuen bate-ra joan, gura banuen bestera joan.

Arkoisen (sic) perunoekin eta han goitik zeozer keinua egiten zidatean:

– Ba! Ez zeukak gorabeherarik keinuorrek -pentsatu nian.

Peruano kotorro bi, bost txakur zeukatean arratoi-txakurra bezalakoxeak. Etorri zitzaizkidaan esaten:

– Ardiak nahastu zaizkigu, ardiak nahastu zaizkigu...!

Esan nioan:

– Baratxuri zopa baino errezago dituk banatzeko eta apartatuko dituk ardiak. Geuk banatuko ditia-gu.

Ezin zitezkeela, euren ugazaba enteratuko balitz...

– Ba, esaiok orduan etortzeko, nik ez zeukaat ugazabari esateko beldurrik, nahastu badituk nahastuta zaudek.

Bildosduna dun txarra, bildotsa ‘amenazatu’ (= arriskuan jarri) egiten dun, baina ardi sikuak ez zaukak gorabeherarik. Haiek estu zeudean.

Ni asko distraitzen nindunan neure trasteokin. Pintxazoa eginda

be nik neuk arreleta najunan, kamioiai nai e... Ni eindde najan, átzeko burdixai, lau tornillo eukitte jittun erruberan. Allegau nitzenien, jota braust!, erruberie beera. Láurek gáltzie suertau. Komisarixie esate(n) jakona burdi itzela ok. Jun átza lorrotzien da lau tornilluok topau. Esa(n) najuan 'ortxe egon bidabe ónek', ekarri, lotu te abante.

Kamioiai pintxasue eitte jakola ta nik basuen arreleta naban. Gero, etxien egote(n) nitzenien, onakue ta olakue ta, llabiek artu te kajá, an estok egoten esebe, e!. Da pustu, sélan eitte(n) nebala pentzetok erruberie? Soltau bujia kamioiai, an bujia-sulun sartu bujiai soldiauteko túbue preparaute erunda ta, txuff, txuff, bujia sulotik jaurtze(n) jon, ba, axie, aras pustu.

Niri akordau jatan áundiñe... jun nitzuan egun gustireko, ardi-xok, motorra, bokadillue, kafesnie asko erate(n) najunan, milisano potetxue ta... surik es! Baakin se ein naban? Motorra neukan, moko pañelue busti gasoliñatan, soltau bujia... baitte a suan inbentue! Jota plaut! Pentzau najuan 'au dok estudixau'aun gausie'.

I, sue armau einbiok an mendixen, e! Ata erre najuan tabakue naikue.

Ori baiño inbento aundíxaue... esang'uat se akordetan dan esture eskero. Okamika ta bixok gauasen

ere neuk konpontzen ninan, kamioiari nahi... Ni eginda nagon, atzeko gurdiari, lau torloju edukitzen ditin gurpilean. Heldu nintzanean, jota, braust! gurpila behera. Laurak galtzea suertatu. Komisaria esaten zaiona gurdi itzela duk. Joan atzera lorratzean eta, lau torlojuak aurkitu. Esan nian 'hortxe egon behar dute hauek'. Ekarri, lotu eta aurrera.

Kamioiari zulatua egiten zaio-la... nik basoan konpontzen nuen. Gero, etxean egoten nintzanean, honakoa eta halakoa eta, llabeak hartu eta kajara, han ez duk egoten ezer ere, e! Eta puztu nola egiten nuela pentsatzen duk gurpila? Soltatu bujia kamioiari, han bujia-zuloan sartu bujari soldatutako tuboa, preparatuta eramanda, eta txuf, txuf, txuf... bujia zulotik botatzen din, ba, haizea, harekin puztu.

Niri akordatu zitzaidaan handiena zuan... Joan ninduan egun guztirako, ardiak, motorra, bokadilloa, kafesnea asko edaten nian, miliziano potetxoa eta...surik ez! Motorra neukaan, mukizapia busti gasolinatan, soltatu bujia, baita... hura zuan inbentoa! Jota plaut! Pentsatu nian, 'hau duk estudiatu dugun gauza'.

Hi, sua armatu egin behar duk han mendian, e! Hala erre nian tabakoa nahikoa.

Hori baino inbento handiagoa...esango diat zer akordatzen den estutuz gero. Okamika eta biok

ordun. Etxeik úrrena Gernike baiño urriña egongo suan da, kánpue ipintten.

Kánpue nibelien ipiñi bier isetok, bestela estufaik étxak ondo gaatzen, da oie be étxak ondo gaatzen. Banierduan da, kli-klo, itto ei(n) jatan. Ni(k) kontaktue kendu es. 'Ointxe da edarto', etxustek, ba, baterixie dana jan! Okamikak esa(n) justan:

– I, kánpue kanbixau bijuau.

– Bai, ointxe gasak edarto, baterixaik etxeukek.

Esa(n) najutzan:

– Arrankauko juau.

Altzau najutzasen áurreko errubera bíxek, báta egurrekin kaltzau, béstie katuakin altzau, lotu sokie errubetan, kuartan sartu te... arrankau!

A suan loterixe! Ori bai bádala esperimentue akordetakue!

Etxuat ikusi gausa bat itzelarik aintxe ikusitte nauen baiño. Bélbiuko (Bellevue) jáixek sittunan. Gu Kerry'n gaunasen. Esa(n) najutze-n Juan Pedroi:

– I, Bélbiora jun bijuau.

Guk an ikusi gendun gausa bat... ésunan a gisonan kapasidas éinddekue. Millo bat bonbille ixotute jungo bálitzes be... katxarro bat, itzelesko gausie.

Erromara mordue pasau bisunan, jutaldi itzela jaunán mendis mendi; da gaatute bégire egon giñan. Ei(n) juan, ba, minittu erdi arek agertu te eskutau éitten.

geundean orduan. Etxerik hurbile-na Gernika baino urrunago egongo zuan eta, kanpoa ipintzen.

Kanpoa nibelean ipini behar izaten duk, bestela estufa ez zaik ondo geratzen, eta ohea ere ez zaik ondo geratzen. Banierduan eta klik, klok...ito egin zitzaidaan. Nik kontaktoa kendu ez: 'oraintxe dago ederto'. Ez zidak ba, bateria dena jan! Okamikak esan zidaan:

– Hi, kanpoa aldatu behar diagu.

– Bai, oraintxe gaudek ederto, bateriarik ez zeukak.

Esan nioan:

– Arrankatuko diagu.

Altzatu nizkioan aurreko gurpil biak, bata egurrekin kaltzatu, beste katuarekin altzatu, lotu soka gurpilean, kuartan sartu eta...arrankau!

Hura zuan loteria! ¡Hori bai badela esperimentua akordatzekoa!

Ez diat ikusi gauza bat itzelagorik hantxe ikusita nagoen baino. Belbiuko (Bellevue) jaiak zitunan. Gu Kerry'n geundenan. Esan nioan Juan Pedrori:

– Hi, Belbiora joan behar diagu.

Guk han ikusi genuen gauza bat, ez zunan hura gizonaren ahal-menez egindakoa. Miloi bat bonbilla piztuta joango balira ere, katxarro bat...itzelezko gauza.

Erromada mordoa pasatu behar zunan, joanaldi itzela zegoanan mendiz mendi eta geratuta begira egon gintunan. Egin zian ba minuttu erdi hark agertu eta ezkutatu egi-

Geure ártin ‘a estok ixen, ba, gausa normala’.

Úrrengo etorri sanin, esa(n) najutzan úsabai:

– Éstosue eser entzun?

– Es.

Úrrengo, barrido etorri sanin:

– Baakisue ser ikusi’osuen suek?

– Es.

– Ba, a ixen da rusuek bota daben koetian átzie.

Gitxik ikusi daben gausie ikustie suertau jakuan.

Ni konforme bisi nitzuan, baiña egun asko egote’ittuk garratza(k) pe. Ni akordeta(n) nok dómeka batas be: esiñ ardik manejaú, egarri sittuan, itxurie, ta esi(n) nabala ardik batu. Ta sunan dana ardi koja, ólantxik esanda bardin ddok, puta sikin bat.

Txakúrrek mankau juen. Aras gaatu amar billotz... oixe dok txarra. Ardi gánorabakue... lélen-go-lélen-go tiretixosu garáuneta tírue, asko da oba.

Pena emotue ílttie, baiña árek éittue amar-amabost gaatu beras, da gero árek eruten da, ortikos emetikos abillala, béstiek dának endreatze’asek. Desiertuko kón-tuek dittuk órrek.

Nik askénengo urtien suerte txarra euki najuan, galdu najittuan iru-rogetamar edo. Esa(n) najutzan úsabai:

– Ementxe ibilli nas txarto, marka dának dukas, (markie ixetok

ten. Geure artean, ‘hura ez duk izan, ba, gauza normala’.

Hurrengo etorri zenean esan nioan ugazabari:

– Ez duzue ezer entzun?

– Ez.

Hurrengo berriz etorri zenean:

– Badakizue zer ikusi duzuen zuek?

– Ez.

– Ba, hura izan da errusiarrek bota duten kohetearen atzealdea.

Gutxik ikusi duten gauza bat ikustea suertatu zitzaiguan.

Ni konforme bizi ninduan, baina egun asko egoten dituk garratzak ere. Ni akordatzen nauk domeka batez ere: ezin ardirik maneiatu, egarri zitunan, itxuraz, eta ezin nuela ardirik bildu. Eta zunan dena ardi herren, holaxe esanda berdin duk, puta zikin bat.

Txakurrek mankatu zitean; hare-kin gelditu hamar bildots... horixe duk txarra. Ardi ganorabakoa... lehenengo-lehenengotik tiratu egio-zu garaunetara tiroa, asko da hobe.

Pena ematen dik hiltzea, baina hark egiten dik hamar-hamabost geratu berarekin, eta gero, haiek eramaten eta... hortikoz-hemetikoz habilala, denak endredatzen zaiz-kik. Desertuko kontuak dituk horiek. Eragiten dizkik gero!

Nik azkenengo urtean suerte txarra izan nian, galdu nizkian hiru-rogeita hamar edo. Esan nioan uga-zabari:

– Hementxe ibili naiz txarto, marka denak dauzkat (marka iza-

baltza, adarixe ta ónek), baiña ardi-xek falta die.

Ekarri jittuan ogetamabost. Abioie, elikoterue ta dának ibilli sien topetan, baiña, itxurie, rantxe-ron batek artu te barrure, berak álan esaban.

Baiña, estok ori esebe. Ésuan eser pasau. Úrtero jatues irurogei-irurogetamar billotz koiotiek, ori badok sóoser, e!

Ei(n) naban terkedadeik aundi-xena sera suan: motorra ekarri justan, se bentaja eitte naban nik aras motorras! Kantzau ei(n) suan. Motorra usaue, ‘Onda’txo bat, sortzi kanbixokin dde, esa(n) najutzan:

– Oni sementuk joidu jakos, sementuk ekarri bistesus, pistoie ta bedonek bittun gáusak’.

Portland, beste estadu bat.

– Ara eskatu te, árek ona orduko...

– Es, onetxas amaittu biot Ameriketako kontratie.

Nik éitte(n) nittun aras éittekekuk! Baten akordeta nok, bánajoiek eta, bedarra edo jauan, jote juat arrixe...! Átza altzau motorroi tte áurra. Neure ártin, oin akordete nok, bákarrik eta an desiértun ei(n) nitunek!

Úsábak esausten, e:

– Barrixe ekarrikotzut motorra, orri eseixosu ikutuik ein.

– Estot bier barrik, nik naiot onetxas amaittu.

Terkedadie san. Ekarristes pie-

ten duk, beltza, aharia eta hauek), baina ardiak falta dira.

Ekarri zitean hogeita hamabost. Helikopteroa, denak ibili ziren topatzen, baina, dirudienez, rantxe-roren batek hartu eta barrura. Berak hala esan zuen.

Baina, ez duk hori ezer ere. Ez zuan ezer pasatu. Koioteak urtero jaten dizkik hirurogei-hirurogeita hamar bildots, hori baduk zer-bait, e!

Egin nuen terkedaderik handie-na zera zuan: motorra ekarri zidaan, zer bentaja izan nuen nik motor harekin! Nekatu egin zuan. Motor usatua, Hondatxo bat, zortzi kanbiorekin eta... Esan nioan:

– Honi segmentoak izorratu zaizkio, segmentoak ekarri behar dizkidazu, pistoia eta beronek behar dituen gauzak.

Portland, beste estadu bat.

– Hara eskatu eta, haiek hona orduko...

– Ez honekinxe amaitu behar dut Ameriketako kontrata.

Nik egiten nituen harekin egitekoak!. Baten akordatzen nauk: banoak eta belarra edo zegoan, jotzen diat harria...! Berriro altzatu motorrori eta aurrera. Neure artean orain akordatzen nauk, bakarrik eta han desertuan egin nituenak.

Ugazabak esan zidaan:

– Berria ekarriko dizut motorra, horri esaiozu ikuturik egin.

– Ez dut behar berririk, nik nahi dut honekinxe amaitu.

Terkedadea zen. Ekarri zizikidak

sok eta esausten semik (semik amasortzi urte eukesan):

– Au ipintten bosu andando, estaukesu ardixen egon bierrik.

Kartosko kaja bat, au tamaiño-kue, piasas beteta neuken, motorranak.

– Ordu bi barru nik ixotuk’ot -esa(n) nutzen.

– Es, ori ixotzen bosu itxi ardixai te etorri errire’.

Artu junat motorroi, baiña gausa batekin énitzen konturetu, gero estudixau eraistena. Órrek puntue jeukene. Nik an erreparau barik soltau naban, baiñe nik banekixen aintxe euki bibana, eta se eitte(n) naban? agiñe kanbixau, estosu gure?, barrido agiñe kanbixau, alako baten urratu nitzen da ixotu naban, da aretxas amaittu.

Baiña éstusten esan an gaatzekoik, se beien orretaikoik nok ein bertan da an.

piezok eta esan zidan semeak (semeak hamazortzi urte zituen):

– Hau ibiltzeko moduan ipintzen baduzu ez daukazu ardian egon beharrik.

Kartoizko kaxa bat, hau tamainakoa, piezaz beteta neukan:

– Ordu bi barru piztuko dut nik hau -esan nion.

– Ez, hori pizten baduzu utzi ardia eta etorri herrira.

Hartu dinat motorra, baina gauza batez ez nindunan konturatu, gero estudiatu eragin zidana. Horiek puntua zaukaten. Nik han erreparatu barik soltatu nuen, baina nik banekien hantxe eduki behar zuena, eta zer egiten nuen? hagina aldatu. Ez duzu nahi? berriro hagina aldatu, halako baten hurreratu nintzen eta piztu nuen, eta harekin xe amaitu.

Baina ez zidaten esan han geratzekorik, zeren behean, horrelakorik nork egin, bertan dago han.

7.3. Pasadizoak

Irakurgai hauek han eta hemen bildutako kontuak dira. Denak ez dira mallabitarrei gertatutako kasuak, baina mallabitarren baten ahotik jasoak dira eta horregatik ekarri ditugu hona. Batzuetan protagonisten izenak gorde egin ditugu, inor mindu ez dadin.

1.

Géixenetan noberan akatsak baiño béstienak errezago ikusten ditugu. Berrittuar batek halan esan ei eban alako bati entzun da gero:

– Aundixe bada zāngana, txikixe bada enana, beti dago emen zeresana.

2.

Lagun bi alkarrekin asarratu eta, batak béstie jotzen dau begixan onduen:

- Au ez dok olan geldittuko
- Ez, ori baltzittu eingo jak.

3.

Bazan gure errixen, beste askotan egongo dien antzera, txurrutai lartxo emoten eutsen mutilzar bat. Ez berez mutil txarra, baiña moskorrak temoso eta drogazale biurtzen ditu asko eta au orretaiko bat zan. Itxura danez, demanda bille ebillen eta batek esan eutsen:

- Iri belarrondoko edar bat komeni jak.
- Bestiek orduen:
- Nitzako ona badok iri be ez due kalteik egingo.

4.

Bazien lagun bi, bata Abádiñokue eta bestie Elórrixokue. Abádiñokue tratante ibiltten zan eta ‘Sosue’ esaten jakon. Elórrixokuai ‘Txurro’. Bíxek alkarren lagun onak zien eta batak béstiai adarra joteko prest beti. Bein baten Txurro etxeko balkoien, eta an ikusten dau Sosue, etxe ondotik pasatzen. Txurrok etxeko balkotik, tirue botatzeko kiñue eindde:

- Danba, danba!
- Sosuek beetik:
- ¡No me has matao por txurro!

5.

Ez dakit ba nik, sasoi baten Elórrixokuek zer fama euken, baiña pasadizo onek erakusten daben moduen, ez zien dana itsu-itsuen sinistu bier jakuen órretaikuek ixengo.

Bazan gure errixen Elórrixoko andra bat. Txaala sáltzeko euken eta Ermure trature jun zan baten bidien Eiberko tratante bat ikusi, eta ari esan eutsen txaaloi ikustera júteko. Tratantiek baietz, jungo zala. Ermuen beste tratante ikusi eta ari be bardiñe, txaala ikustera júteko.

Gáiñeko egun baten, Eibertarra jun zan báserrire, baiñe andriorrek orduko txaala saldute.

Tratantiorrek andriai:

- Aizu, zu izatez nungua zara?
- Ni Élorrixokua.
- Naikua esanda dago.

6.

Mikel Zárate Gerien eta Goittan egon zan abade. Goittako ermittiek teillatue konpontzeko premiñie eukela eta, auzoko danak batu zien bierra eitteko, eta Don Mikel be an, bestiekin batera. Bierrien zierduela, bati prakak apurtu eta etxera jun bier ebala prakak aldatzera. Don Mikelek aren faltie artu eta:

– D... nun da ba?

Beste batek:

– Or beera jun da, pikómailluek bistan dittuela.

7.

Jose Mari izeneko mallabittar bat médikuana jun zan, eta jéntie zain euren txandie noz allegauko, bera azkena. Beste bat sartu zan eta:

– Zein dok azkena?

Jose Marik:

– Eu.

8.

Ermúarra zan, baiña denpora geixa éitten eban Mallabixen Ermuen baiño. Lagunartien ibiltteko balio eban gizona zan. Aspaldi jubilaute euen, eta bein Hanbreko étxaurrien jarritte euen. Hanbre Ermure bidien dauen taberna bat da. Ezagunen bat pasau andik eta esan eutsen:

- Ez dakak diru askorik or jarritta egoteko.
- Askok esaten dok, gitxi banekak!

9.

Andra bi mezetatik etxera. Negue zan itxurie eta b́atan baserri ondora allegau zienien, esan eutsen b́estiai:

- Etorri zaittez barrure, salda bat artute jungo zara eta.
- Ez, ez, b́anoie, pŕixaka nabil eta.
- Etorri zaittez, laster jungo zara eta.
- Ez, ez, banoie, lapikue be suten dauket eta. Etorriko naz beste egun baten.

Andrioi abixau zan aurrera eta b́estiek atzetik:

- Je, etorri eingo litzake, gero, txarrixoi!

10.

Ondarruko gizon bat andriakin asarratu eta etxetik iesi jun ei zan.

- Zuk estostasu nai eta banu.

Andriorrek balkora urten, gonak jaso eta:

- Onek ekarriko zaittu!
- Ni ez naz orrekin asarratu, zeurekin baiño.

11.

Plaentziko andra batek bere burue erre kara bota ei eban. Gizona andrian bille erre kan gora asi ei zan. Lagunen batek ikusi eta:

- Zetan abil ba?
- Andriek bere burue erre kara bota justek eta aren bille najabik.
- Bai, baiña erre kara jausi badok urek beera eruango jua, ez gora.
- Ez, beti kontra éitten jua eta, urai be kontra eingo jutsan arek.

12.

Au be Plaentzian pasautekue ei da. Gizon bat, zimel samarra zan itxurie eta ulie ebatera jun zan pelukerixara. Pelukeruorri esan eitzen:

- Auxe kokotau arreglau bistezu.
- Ori arréglatzeko orra alboko karnáserixara sarrixa jun biozu.

13.

Leendik ona dana dago asko aldatute, eta kasa kontuek be bai. Leena eskopetak kañoitik kargatzen zien, pistoie, polborie eta papela sartu, eta gero taket batekin sakatu.

Anaixa bi zien eta b́atak etxazpiko soluen erbixe ikusi, eta an doie eskópetie artute. Tirue bota, jo be bai, baiña erbixek anka. Papelik ez eskópetie kargatzeko, eta anaixiai andik beetik:

- ¡Oye, trae papel!

Béstiek:

– ¿Con ‘lertas’ o sin ‘lertas’?

14.

Txarrixek gobernatzen ebillen. Itxurie jatekue irakitten bota askara, eta txarrixek muturre erreta, alako orruaik, kontizu.

Txarri gobernuen ebillena tartamutue eizan eta esan eitzen txarrixai:

– Hi...ik pe pu... putz eindde janeik, ge...geupe pu...putz eindde ja... jate juau te.

15.

Ganau perixa asko éitten da bastarretan. Gixajo itxurako mutil bat an euen Elgoibarko péríxan, beixe sariketara eruenda.

Txandie allegau jakonien juez éitten eban batek:

– ¿Y usté quien es?

– Yo el gobernador.

– ¿El gobernador de la provincia?

– No, el gobernador de la vaca.

16.

Egualdi otza éitten eban eta bat arkondara hutsik. Báten batek preguntau:

– Ze, otzik ez daukek?

– Zetako, jertseik étxeukat eta!

17.

Batek:

– Egun freskue e!

– Oixe, gaurkue dok eta.

18.

Bein Markiñen kotxe bik alkar jo eta txoferrak asarratu zien. Muturrek berotzen asteko asko falta ez ebela, an dator aguazille:

– Geldi mutillak! Ia, zeñek jo dau lélengo?

19.

Markiñen pasau ei zan. Iluntzi baten gazte bat bizikletan eta aguazille tráfíkue dirijitzen. Gaztíoi arin oien eta itxurie ez eban aguazille ikusi, eta aguazillek be ez zan enterau bizikladune etorrenik. Joten dau aguazille eta bíxek ankaz gora. Jagi da aguazilloi eta gaziórri:

– ¿Tu qué? ¿Ni luz, ni txilin, ni et, et, et?

20.

Andra bat umie éitteko parau zan eta etorri zan médikue. Itxurie argi gitxitxo euen da argi bat eskatu eban. Ekarri eutsen farol bat. Ume bat jaixo zan eta, médikuek:

– Ez amatau argixe, emen géixa be badatoz eta.

Bigarrena jaixo zan eta, albotik gizonak:

– Amataixu faroloi, órrek argire datoz eta.

8. MALLABIKO BERBAK

Hiztegi honen helburua mallabitarren ahotik jasotako hitzak bil-tzea izan da. Ez dira, jakina, hitz guztiak sartuko, asko izango dira ahaztuta, isilpean utzitakoak, batzuk erabilera oso mugatua dutenak eta beste batzuk aski ezagunak izan arren erreparatu barik albotik pasa ditudanak. Mallabiko hizkera jasotzen duen idatzizko dokumenturik ez denez, hitz guztiok ahotik belarrira jasoak dira.

Ez dago esan beharrik, hitz guztiak Mallabian esaten direnak izan arren, ez direla Mallabian bakarrik esaten, gehienek herriaz kanpoko hedadura dute. Badira, hala ere, pertsona bakar batek edo talde oso mugatuan erabiliak direnak, herria muga dutenak; beste asko bizkaieraren eremukoak dira; eta azkenik, hauek dira gehienak, Euskal Herri osoan erabiliak direnak.

Hitzon bilduma egiteko erabilitako bidea eguneroko jardunak ematen duen ezagutzaz gain, zenbait grabaketa izan dira. Zer esanik ez, lan honi ekin eta gero, askoz ere arreta gehiagoz begiratu ditudala ingurukoen *komestasiño* eta autuak. Honetan ere, edozein alorretan bezala, pertsona batzuk beste batzuk baino aproposagoak dira aberastasunaren eta egokitasunaren aldetik. Zenbait pertsonak aparteko abilezia izaten du hitzak eta espresioak asmatzeko.

Ameriketari artzai izan direnek hango hitzak ekarri dituzte. Hitz hauen hedapen-muga oso estua da; hauetakoak dira, kasu, *galoie* ‘edukiera neurria’, *kanperue* ‘karabanaren kargu dagoen artzaia’ *kanpue* ‘artzaiaren karabana’, *tentie* ‘kanping denda’, *parisiñue* ‘erditze garaia’, *bandie* ‘artalde’, *xiferue* ‘artzai morroia’ bezalakoak.

LABURDURAK

ad.	aditza
adlag.	aditzlaguna
artz.	Ameriketako artzaien hiztegia
Bot.	botanika
erak.	erakuslea
esak.	esakera
f.	femeninoa
g. er.	gutxi erabilia
g. g. er.	gaur gutxi erabilia
interj.	interjekzioa
iz.	izena
izlag.	izenlaguna
izond.	izenondoa
konts.	kontsonantea
lok.	lokailua
lgart.	lagun artekoa
m.	maskulinoa
mug.	mugatzailea
nom.	onomatopeia
Ornit.	ornitologia
pl.	plurala
top.	toponimia
Zool.	zoologia

A

a(g)ue: *iz.* Ahoa. í A(G)O BETE AGI-ÑEKIN GERATU: *esak.* Ezer gabe gelditu. A(G)O SABALIK GERATU: *esak.* Harrituta gelditu. A(G)ÓPIEN BERBA EIN: *esak.* Marmar egin. A(G)UE NEURRI: *esak.* Neurrik gabe. A(G)UEK EMON ALA: *esak.* Neurrik gabe.

aastu: *ad.* Ahaztu. Ahantzi. *Bein edade batera eskero gáusak aastu éitten die.*

abade eñ: *ad.* Abade egin. Apaiztu. *Abade eñ de gero eskondu san.*

abádegaxe: *iz.* Apaizgaia. *Abádegaxe sala esautu naban gure obispue.*

abádetxie: *iz.* Apezetxea. *Elixie joten euen abádetxie.*

abádetzie: *iz.* Abadetza. *Euba(ra) jun san abádetzie éitt(er)a.*

abadie: *iz.* Abadea. Apaiza. *Don Mikel abadie Geria etortzen san.*

abaille: *iz.* Habaila. *Abaillakin jota iltten sittuen kurrilloiek.*

abaillien: *adlag.* Abiada handian. *Abaillien etortzen die kótziek.*

abansau: *ad.* Abantzatu. Aurreratu. *Es dogu asko abansau askénen-go úrtietan.*

abar: *iz.* Abar. *Or tabernan egoten da saatie ta abarra.*

abárkasirixe: *iz.* Abarkak zulatze-ko erabiltzen den ziria. *Abárkasirixai illobalie-edo sartu, eta arekin josi abarketie.*

abárkasokie: *iz.* Abarka-soka. *Gure osabiek éitten sittun abárkasokak, ardilaniakin.*

abarketerue: *iz.* Abarketagilea. *Gaur es dago bierrik abárkateruentzat.*

abárbetie: *iz.* Abarketa. Espartina. *Abarketak jantzi tte erremerixa(ra).*

abarkie: *iz.* Abarka. *Abarkak txímini-xan esegitte siketzen zien. í GOMAS-KO ABARKIE. NARRUSKO ABARKIE*

ábaue: *iz.* Abaoa. Abaraska. *Erliet ábaue eindde dauke etxaburuko sagástixen.*

abélardue: *izond.* Abelardoa. *Entendimendu gutxiko pertsona. Ain persona abelardue!*

abemarixe: *iz.* Abemaria. *Abemari bat erresau daigun ílddekuen alde.*

abendue: *iz.* Abendua. Gabonila. *Abenduen es da bierrik egoten ortuen.*

aberastasune: *iz.* Aberastasuna. *Aberastasunik barik, baiña kon-forme bisi giñen.*

- aberastu:** *ad.* Aberastu. Dirutu. *Bierretik esta iñor aberastu.*
- aberatza:** *iz.* eta *izond.* Aberatsa. Diruduna. *Abératzen etxien asit-teko umie.*
- abesie:** *iz.* Abezea. Alfabetoa. *Ille-bete ein naban eskolan, 'abese' ikesteke dénporie.*
- abétue:** *iz.* Bot. Izeia (*Abies alba*).
- abie:** *iz.* Habea. *Laureun bat urte ixengo dittu téllatuko abiek.*
- abijoie:** *iz.* Ornit. Abijoia. Sorbel-tza (*Apus apus*).
- abille:** *izond.* Abila. Trebea, iaioa. *Abille san bere bierrien.*
- abillidadie:** *iz.* Abilezia. *Bérbetan dauken abillidadie bierrien báleuke!*
- abisarixe:** *iz.* Habisaria. *Ollólokiai abisarixe ipiñi dautze sabaixen.*
- abixadie:** *iz.* Abiada. Abiadura. *Kríston abixadie dakarre kótxiek.*
- abixantzadie:** *iz.* Abiadura. *Abi-xantzadie artute, sáltuen pasau eban errekie.*
- abixau:** *ad.* **1.** Abiatu. *Goxien goxa abixau nas etxetik.* **2.** Abisatu. *Médikuai abixau bi'jako.*
- ábixie:** *iz.* Habia. *Ernariek ábixie dauke gure átaixen.*
- abonau:** *ad.* **1.** Ongarriztatu, simaurtu. *Solue abonau bi'da erein áurretik.* **2.** Aldeko iritzia eman, goratu. *Biergiñ ona ixengo da, úsabak abonatzén dau te.*
- abonue:** *iz.* Abonua. Ongarria. *Abonue ekarri dot koperatibatik.*
- ábrie:** *izond.* Zabala, irekia. *Paraje ábrie da gure etxe ingurue.*
- adábakixe:** *iz.* Adabakia. *Prákak adábakis josite erabiltten gendusen.*
- adár motza:** *iz.* Adarmotza. Adarren bat galdua duen aberea. *Adármotza da, baiña esnetzue, bei surixe.*
- adari-tópekie:** *iz.* Ahari-joko. Ahari-talka. *Léna erri gustíxetan ipintten san adari-tópekie.*
- adarixe:** *iz.* Zool. Aharia. *Tópeka éitteko amorratzen egoten da gure adarixe.*
- adarka:** *adlag.* Adarka. *Bei gorri-xek adárka éitten dau.*
- adarkadie:** *iz.* Adarkada. *Sesenak adarkadie emon eusten ipurdixen.*
- adárkerie:** *iz.* Adarkera. *Adárkera dotoreko idixek ikusi dittut.*
- adarra:** *iz.* Adarra. *Adar aundi bat ausi deutze axiek paguai. í ADA-RRA JO: esak. Adarra jo. Niri es adarrik jo, e! ADAR SOÑUE ENTZUN: esak. Norbait adarra jotzen ari. Adar sónue dator eskatzetik.*
- adarrondue:** *iz.* Adarrondoa. *Adarrondue tokau es balajako, askora jokue irebasitte euken. í ADÁRRONDUEK KONPONDU: esak. Ilea moztu. Dotore satos, adárronduek konpondute.*
- átorie:** *iz.* Adorea. Ausardia, gogoa. *Berba éitteko ádoreik be es neuken.*
- adurre:** *iz.* Adurra. Lerdea. *í ADU-RRE DARÍXOLA EGON: esak. Pozak txoratzen egon. Adurre daríxola egoten giñen ipuiñek entzuten.*

afaldu: *iz.* Afaldu. *Afaldu daigun, ordue da ta.*

afálostie: *iz.* Afalostea. *Bersuek gero, afálostien.*

afana: *iz.* Afana. Interesa. *Abadi-ñoko pèrixiek badauke afana.* Í AFANIEN IBILLI: *esak.* (Nor) bere burua erakutsi nahian ibili. *Goseik barik jaten dabill, afa-nien.*

afanoso: Nabarmen. Harroturik. *Afanoso jartzen da kánpokuek datosenien.*

afarixe: *iz.* Afaria. *Gaurko afarixe sotzien dago óndiok.* Í AFÁRI-MERI-XENDIE EIÑ: Afari-merienda modukoa egin. AFÁRILEGIE EIN: *esak.* Afari ordekoa egin.

afisiñue: *iz.* Zaletasuna. *Léna, jokorako afisiñue euen, oiñ ori be galdu da.*

afróntue: *iz.* Afrontua. Ekaitza. *Afrontuakin galdute ibilli giñen.*

agertu: *ad.* Agertu. Azaldu, bistartu. *Suri galduteko txakurre agertu da.*

agie: *iz.* Haga. Makila luzea. *Ekarrixu aga bat, íntxaurrek eraste-ko.*

aginddue: *iz.* Agindua. Mandatua. *Báskarixe ipintteko aginddue dauke.*

aginddune: *iz.* Haginduna. *Agindun ítaixe erosi dot Markiñen.*

agiñe: *iz.* Bot. Hagina. (*Taxus bacata*).

agiñe: *iz.* Hortza. *Ostikuakin jota agiñek bota neutzesan.* Í AGIÑEK ERAKUTZI: *esak.* Hortzak erakutsi. Errespetua sartu, aurre egin.

Ondo portatzen es danai agiñek erakutzi.

agiñetakue: *iz.* Aho inguruan emandako kolpea. *Emoixok agi-ñetako bat, ia ixiltzen dan.*

agiri: *ad.* Ageri. Agertu. *Kerik es da iñun agiri.*

agírike eiñ: *ad.* Agirika egin. Haserre egin, lotsak eman. *Aguasillek agírike ein euskun.*

agirixe: *iz.* Agiria. Txostena, doku-mentua. *Médikuan agirixe galdu dot.*

agonixie: *iz.* Hil zoria. *Madarika-tuok, ástuek agonixan ipiñi dosues eta!*

agortu: *ad.* Agortu. Lehortu, ahitu. *Ittursuriko itturrixo agortu da.*

agostue: *iz.* Abuztua. Agostuen jente géixena kánpora juten da.

aguasille: *iz.* Udaltzaina. *Papel mordo bat ekarri dau aguasi-llek.*

aguntau: *ad.* Agoantatu. Eutsi. *Barriai aguntau esindde egon sien.*

agur: *iz.* Agur. Í AGUR EIÑ: Agur egin, agurtu. AGUR ESAN: Ahaztu. *Agur esan einkixo orri, es dok konponduko ta.*

agurie: *iz.* Agurea. *Agure batekin eskondu da gure alabie.*

agurmarixe: *iz.* Agurmaria. *Agur-mari bat erresatzen da jaten asi aurretik.*

aguro: *adlag.* Agudo. Bizkor. *Aguro amaittu dosus bierrak.*

áida!: *Intej.* Aida! Behiei eta beste gurdi-abereei aurrera egiteko esaten zaien hitza.

aidau: *ad.* Aieratu. *Orrek dauken inderras arrixe jota aidauko dau.*

aidiau: *ad.* Haizatu. *Haizetara zabaldu. Iserak aidiau pixkat, barru usaiñe jun dakixuen.*

áidie: *iz.* **1.** Airea. *Axiek áidien dabis orrixek. í ÁIDIEN EIN: esak.* Erraz egin. *Áidien eiñ dot BÍlbo-ra bueltie. ÁIDESKO BUeltie:* *iz.* Txilinbuelta. *Bisikletan doiela, arrixe jo eta áidesko bueltie eiñ dau.* **2.** Itxura, antza. *Badauke, bai, Etxébarrikuen áidie.*

aikó-maikuetan **ibilli:** *esak.* Aiko-maiko(e)tan ibili. *Aitzakia bila ibili. Bierrako ordue allegautekuen beti aikó-maikueta.*

ainbakue: *izlag.* Hainbakoa. *Aipatutako zera hori gabekoa. Gison batzuk bisérdunek eta beste batzuk ainbákuek.*

ainbarik: *adlag.* Hain barik. *Bate-re gabe. Aipatutako zera hori gabe. Periodikue eroatera jun de ainbarik etorri nas.*

ainbat: *adlag.* Hainbat. *Áinbat kontu jakitten dau arek.*

ainddu: *ad.* **1.** Agindu, manatu. *Aindduko luke orrek nun ainddu baleuke.* **2.** Askatu. *Astue lotute dago ta ainddu ein bijkako.* **3.** Hitz eman. *Alkatiek báietza ainddu dau.*

aingerue: *iz.* Aingerua. *Aingéruen moduen kantatzen dau.*

áinke eiñ: *ad.* Haginka egin. *Hozka egin. Áinke eingo neuskisu, ogixe basiñe.*

aintxiñe: *adlag.* Aintzina. *Aspaldi.*

Aintxiñe itxi neutzen elixa(ra) jutiai.

aintzakotzat artu: *ad.* Aintzakotzat hartu. *Estimatu. Ogixe eskeiñi deutzet txakurrai, baiña es dau aintzakotzat be artu.*

aintzat artu: *ad.* Aintzat hartu. *Aintzakotzat hartu. Aintzat artu nau eta ori eskértzekue da.*

aiñ: *adlag.* Hain. *Es da aiñ gatxa be, baiña eiñ ein bi'da!*

áñeketan: *adlag.* Arineketan. *Korrika, lasterka. Es dago ari áñeketan irebastekoik.*

áirie: *iz.* ik. **áidie.**

áiskire eiñ: *ad.* Adiskide egin. *Lagun egin. Katue ta txakurre áixkire eiñ die.*

áiskiretu: *ad.* Adiskidetu. *Asarratu eskero bi bier egoten die: bat asarratzen eta beste bat áixkiretzen.*

aistie: *iz.* Ahizpa. *Dendarixe da nire aistie.*

áistixe: *iz.* Hariztia. *Mosoluek kantatzen dau áistixen.*

áititte: *iz.* Aitita. Aitona. *Gerran il san aren áititte.*

aittäiñarreba: *iz.* Aitaginarreba. *Aittäiñarrebak emondako etxe saartxuen bisi ga(ra).*

aitte: *iz.* Aita. *Bersolarixe san gure aitte.*

aittébesutako: *iz.* Aitabesoetako. *Aitabitxi. Aittébesutakok erregalauteko erlojue galdu dot.*

aittegurie: *iz.* Aitagurea. *Aittegure bat erresau daigun.*

aittésantue: *iz.* Aita Saindua. *Aittésantue ill dala esan dabe.*

aittetu: *ad.* Aitatu. Aipatu. *Aittetu-ko deutzet atzo gabekue?*

aittiaren: *Interj.* Aitaren! Aittiaren! *Baiña nundik satos, ume? Ori da taixue!*

aittórdie: *iz.* Aitordea. *Umésurtz geldittu sanetik aittórdiakin bisi da.*

aittu: *ad.* Aditu. Ulertu. *Éuskeras esanda be ondo aitzen dau.*

aixe: *iz.* Bot. Haritza. (*Quercus robur*).

áitzen emon: *ad.* Aditzera eman. Jakinaren gainean jarri. *Emon nutzen áitzen, ser pasauko jakon.*

aixe: *iz.* Ahia. *Aixe naikue jaten gendun mutikotan.*

ájie: *iz.* Ajea. *Atzoko ájie pasau barik, ala?*

akabau: *ad.* **1.** Akabatu, bukatu. *Akabau dot gaurko bierra.* **2.** Hil. *Txakurre akabau eusten oñestuek.*

akabue: *iz.* Akabua. Azkena. *Gerrie etortzen bada, axe akabue!*

akaso: *adlag.* Beharbada. *Akaso es dau edurrik ingo.*

akatza: *iz.* Akatsa. Hutsa. Koxka. *Arrixe jo ta akatza eiñ deutzet askóriai.*

akerra: *iz.* Zool. Akerra. Arrana *ipiñi deutzet akerrai.*

akillue: *iz.* Akuilua. *Idi onak es dau akillurik bier.*

akordau: *ad.* Akordatu. Gogoratu. *Ara, ser akordau jakon!*

akordue: *iz.* Akordua. Oroitzape-na. *Nik es dauket an egona(re)n akorduik.*

akorduen euki: *ad.* Akorduan eduki. Gogoan eduki. *Aintxiñe pasau san, baiña óndio akorduen dauket.*

al: *iz.* Ahal. Í ÁLIK ETA: Ahalik eta. *Álik eta onduen bisi.* (ESAN, ETO-
RRI...) ALA: (Esan, etorri...) ahala. *Irebasi ala gastatzen dau te, olan esin, ba, aurrestu.*

alabie: *iz.* Alaba. *Ermuko alabie da maistra barrixe.*

alábierra: *iz.* Halabeharra. Zoria. *Uste gitxiñien, alabierra.*

alábierrien: *adlag.* Halabeharrez. *Alábierrien, gausak pasau éitten die.*

alako baten: *adlag.* Halako batean. Azkenean. *Alako baten allegau giñen tontorrera!*

alako ta olako: *izlag.* Urlia eta sandia. *Áittittek kontatzen eban, alako ta olako etorri siela ta...*

álan be: *adlag.* Hala ere. *Álan be, seose pasau dala pentzau dot.*

aláraue: *iz.* Alaraua. Txilioa. *Txakurran aláraue entzun dot illúntzixen.*

alárauke: *adlag.* Alarauka. *Makillakadie artute, alárauke jun da txakurre.*

alargune: *iz.* Alarguna. *Gasterik geldittu san alargun.*

albágiñe: *iz.* Betortza, betagina. *Berak ílddeko basurdian albágiñek ekarri sittuen.*

albait: *adlag.* Albait. Ahal den. *Albait bixkorren.*

albánorratza: *iz.* Albanorratza. *Artilea sartzeko moduko zulo*

Haritza. P. Mugarza.

lusexka bat duen orratza. *Gal-tzak-eta jósteko erabiltten san albánorratza.*

albardie: iz. Arbalda. Astoei bizkar gainean jartzen zaien lastozko koltxoi antzekoa. *Albardie dari-xola dauke orrek astuorrek.*

albatie: iz. Alboetako atea. *Itxi albatie, ardíxek urten es daixen.*

albérretxikue: iz. Bot. Mertzikon-doa. (*Prunus armeniaca*). *Suk ekarritteko albérretxikuek jan ditut goxien.*

albidadie: iz. Abilezia. *Bátzuek bádauke txarrerako albidadie.*

alboka: adlag. Alboka. Zeharka. *Alboka pasau bier ixen dot jente ártien.*

albokaldie: iz. Alboko aldea. *Eli-xian albokaldien dago tabernie.*

albókera: adlag. Albokera. *Albóke-ra lo éitteko oitturie ixen dot beti.*

albokue: izlag. Albokoa. *Albokua-kin konpondu esindde gabis.*

alboratu: ad. Alboratu. Baztertu. *Eskerrak alboratu nasen, bestela jo eingo niñuen kótxiak.*

albue: iz. Alboa. Aldamena. *Neure albuen gorde deutzut lekue.*

aldapie: iz. Aldapa. Aldatsa, malda. *Miñe kánpuen dotela etorri nas aldapan gora.*

aldatza: iz. Aldatsa. Aldapa baino pendiz gogorragoa, malda. *Gogorra éitten da askénengo aldatza.*

aldekue: izlag. Aldekoa. *Euskal-dunen aldekie.*

aldemena: iz. Aldamena. Alboa. *Suertie aldemenetik pasau jaku.*

alderdixe: iz. Alderdia. Aldea. *Eskumeko alderdixen artu dau gólpie.*

aldie: iz. **1.** Aldea. Alderdia. *Egoten da ser ikusixe Bilbo aldien.* í ALDÉNIK ALDEN: adlag. Batetik bestera. ALDIEN: adlag. Aldean, soinean. **2.** Diferentzia. í -REN ALDIEN: -ren aldean.

aldixe: iz. Aldia. *Lélengo aldixe da ori entzuten dotena.* í ALDIKO EGON: esak. Aldiko egon. Umore oneko egon. *Aldiko dago agur gure etxékoandrie.*

áldoker: adlag. Alde batera okertua. *Áldoker kargau dogu burdixe.*

aldrebes: adlag. Aldrebes. Alde-rantziz. *Aldrebes asi dogu egune.*

aldrebesa: izond. Aldrebesa. Tra-ketsa. *Beti ixen nas ni aldrebesa musika kóntuetan.*

áldrie: *iz.* Aldra. Talde handia.
Ántzarrak áldran etorri die.

alegiñe eiñ: *ad.* Ahalegina egin.
*Saiatu. Alegiñe ein eskero, ser
geixa eingo dosu, ba?*

alegiñe: *iz.* Ahalegina. Saiakera.
*Eiñ dot alegiñe etorri daitten,
baiña alperrik ixen da.*

alémanixie: *iz.* Animalia. *Aléma-
nixak es die joka erabilli bier.*

alérsie: *iz.* Bot. Laritza (*Larix euro-
paea*).

alie: *iz.* Alea. Bihia. *Íntxaur onek
ale aundixek éitten dittu.*

alkar: *iz.* Elkar. *Í ÁLKAR ARTU: esak.*
Bat egin.

alkartu: *ad.* Elkartu. Batu, bildu.
*Gaur alkartu gara, aspaldiko
partes.*

allegau: *ad.* Ailegatu. Heldu, iritsi.
*Egixe da iretargire allegau
siena?*

allie: *iz.* Txurtena. *Keixak alle ta
gusti batzen die.*

allórbie: *iz.* Bot. Ailorbea (*Trigo-
nella foenum-graecum*).

alpápíe: *iz.* Bot. Alpapa. (*Medica-
go sativa*).

alperra: Alferra. Nagia. *Seiñ es da
alperra onako beruakin?*

alperrigaldu: *ad.* Alferrikaldu.
*Hondatu. Eranak alperrigaldu
dau ori mutilloi.*

alperrik: *adlag.* Alferrik. Mille
*bider esan deutzet, baiña alpe-
rrik.*

alpér usaiñe: *iz.* Nagikeria. *Alper
usaiñe sartzen da baskaldu te
gero.*

alprójie: *iz.* Alproja. Zabarra. Alpe-

*rra. -Biergiñe ori? -Alproja
galanta, bai!*

alta: *iz.* Alta. Umeske, susara.
*Barrido be altan da gure arráto-
txakurre.*

altarie: *iz.* Aldarea. *Ittogiñek alta-
rie busti dau.*

álto emon: *ad.* Halto eman. Geldi-
tzeko agindu. *Alto emon
nutzen, baiña es san geldittu.*

altza: *iz.* Bot. Haltza (*Alnus gluti-
nosum*).

altzue: *iz.* Altzoa. Magala.
*Ámaman altzuen jarritte, bai
edarto!*

ama: *iz.* Ama. *Ama bákarra mun-
duen.*

amábesutako: *iz.* Amabesoetako.
Amabitxi. *Amábesutakok éind-
deko mókotza.*

amabikue: *iz.* 12 kalibreko esko-
peta. *Kañoi biko amábiko nau-
sixe neuken etxien.*

Ama Birjiñie: *iz.* Ama Birjina.
Andre Maria. *Begoñako Ama
Birjiñie.*

amaika: *zenbtz.* zehaztgb. Hamaika!
Amaika ikusteko jaixo ga(ra)!

amáiketakue: *iz.* Hamaiketakoa.
Hamaikak aldean egiten den
otordua. *Nun geldittuko ga(ra)
amáiketakue éitteko?*

amáñnarreba: *iz.* Amaginarreba.
Amaiñnarreba ta irúrok bisi ga(ra).

amaittu: *ad.* Amaitu. Bukatu.
*Amaittu dittugu emengo bie-
rrak.*

ámama: *iz.* Amama. *Berriskue san
gure ámama. Í ÁMAMA IPÍÑI: esak.*
Zerbait errez egiteko moduan

- ipini. *Es dau asartauko ba, ámama ipiñi deutesu te?* ÁMAMA EUKI: *esak*. Suertea izan. *Arek bai ámama, Amériketako tíuek ain-beste diru itxitte!*
- amándrongillie:** iz. Almandrongilla. *Nai badosu, amándrongillak ipiñiko deutzuas afaltzeko.*
- amantala:** iz. Amantala. Mantala. *Amantala ate óstien esegitte dago.*
- amárretakue:** iz. Hamarretakoa. Hamarrak aldean egiten den jatordua. *Gaurko amárretakue ire konture!*
- amásulo:** izond. Amazulo. Amasulo da au umiau.
- amatau:** ad. Amatatu. Itzali. *Emon egurre suai, amatau orduko.*
- amatzakue:** izlag. Amordea. Amatzakuek asi eban, beran ama ixengo balitz moduen.
- amen:** Interj. Hara hemen! *Amen, gure Bartolo!*
- améraune:** iz. Amarauna. Armia-
ma-sarea. *Ameraun bat dago gelako sabaixen.*
- amesetan eiñ:** ad. Ametsetan egin. *Amesetan eiñ dot, itsosuan erdixen neuala.*
- amesetie:** iz. Ametsa. Atzoko amesetie akordau esindde nago.
- ametidu:** ad. Ametitu. Onartu. *Ori esiñ da ametidu.*
- ametza:** iz. Bot. Ametza (*Quercus pyrenaica*).
- amie:** iz. Animalien ama. *Amian bille dabil katukumie.*
- amórdie:** iz. Amordea. *Ama gerran galdu eben eta amordiek asi sittuen.*
- amorraíñe:** iz. Zool. Amuarraina (*Salmo fario*).
- amorrasiñue:** iz. Amorrazioa. *Ernegua. Nik artu naban amorrasiñue, ango jéntie ikusi nebanien.*
- amorratu:** ad. Amorratu. Biziki haserretu. *Amorratu eraitten dabe ónek úmiok, gero!*
- amorratue:** izond. 1. Amorrua duena. *Txakur amorratue.* 2. Griñatsua. Oso zalea. *Bersosale amorratue.*
- amorrue:** iz. Amorrua. Errabia, amorrazioa. *Amorrue emoten deutze béstiek posik ikustiek.*
- ámue:** iz. Amua. *Ámue janda eskapau dau arraiñek.*
- an:** Interj. Hara han! *An, beittu sein datorren!*
- anabasa:** iz. G. er. Anabasa. Kaosa. *A san anabasa, an es euen akla-rauko sanik.*
- anaie:** ik. **anaixie.**
- anaitzakue:** iz. Anaiaordea. Anaia-tzat hartzen dena. *Anaitzakue, txikitten etxien artute, éurekin asittekue.*
- anáixaordie:** iz. Anaiaordea. Bere *anáixaordie esiñ dau ikusi be eiñ.*
- anaixie:** iz. Anaia. *Anaixiakin batera dabil bierrien.*
- andabidie:** iz. Andabidea. Gorp-
uak hilerria eramateko legez-
ko bidea. *Emendik Mallabire doien bidie andabidie san len.*
- andaparie:** iz. Andapara. Errotara doan ura gordetzeko depositoa. *Andaparan jausi nas ankas gora.*

andie: iz. Anda. Hillkutxa. *Etxe-
kuen ártien eruen dabe andie.*

ándikue: iz. eta izlag. Andikoa.
Etxekonekoa. Etxebizitza biko
baserrian, aldamenekoa. *Arto
asko artu dabe aurten ándikuek.*

andrágisonak: iz. Andre-gizonak.
*Andra-gisonak ibiltten die, peri-
xaik perixa, ogi saltzen.*

andrakillie: iz. Andrakila. Panpi-
na. *Au andrakilliau ámamak
ekarrittekue da.*

andramari martiko: iz. Mar-
txoaren 25a.

andrámarixek: iz. Andra Mari
jaiak, abuztuaren 15a.

andraskue: iz. Andrazkoa. Emaku-
mezkoa. *Semat andrasko ikus-
ten san, ba, orduen prákekin?*

andrie: iz. Andrea. Emakumea.
*Andrie guapie topau senduen,
gero!*

anéga erdikue: iz. Anega erdiko
edukiera duen ontzia, 24 kiloren
baliokidea. *Anega erdi arto
eruen deutzet abadiái.*

anégie: iz. Anega. Aleen edukiera
neurria, 48 kiloren baliokidea.
*Amar anega gari artu dittugu
aurten.*

angállak: iz. Angarilak. Arkutsak.
*Astuai angállak ipiñi bier deu-
tzas egurre ekarteko.*

angillie: iz. Zool. Aingira (*Anguilla
anguilla*).

ángulie: iz. Zool. Angula. Txitxar-
dina. *Ángulie jan esinddeko pré-
siuen dago.*

ánjeluse: iz. Angelusa. *Kánpaiek
die, ánjeluse erresatzeko ordue.*

ankágorrix: iz. Igart. Haur txikia.
*Ankágorri gitxi jaixotzen da
oiñ.*

ankálusie: iaa Zool. Zapataria
(*Gerris lacustris*).

ankártie: iz. Hankartea. *Hari
ankártiek geixa aintzen deutze
sama gaiñeko buruek baiño.*

ankásgora: adlag. Hankaz gora.
*Labandu te ankas gora jausi
giñen.*

ankáspixe: iz. Oinazpia. *Arri koxko-
rren bat sartu jata ankáspixen.*

ánketako miñe: iz. Hanketako
mina. Ardiek izaten duten gai-
xotasuna. *Ardi asko gaixotzen
da ánketako miñakin.*

ankie: iz. Hanka. *Ánkak berotu
esiñik nabill egun gustixen. í
ÁNKA EIÑ: esak. Ihes egin. Ánka
eiñ dau erbixek. ANKA JOKUAI
EMON: esak. Ihes egin. ANKAK
BUSTI: esak. Mozkortu. Euri(ri)k
ez da, baiña ánkak bustitte alle-
gau da etxera.*

ánkutzik: adlag. Hanka hutsik.
Ortozik. *Iruntze danien beda-
rretan ánkutzik ibilttie da ona.*

anpólaixe: iz. Anpolaia, gerezi
mota bat. *Lapatzako etxaburuen
anpólaixek edarrak éitten die.*

ánpulue: iz. Anpula. Malko han-
dia. *Negar ánpulue.*

antíojuék: iz. Betaurrekoak *Antío-
juék apurtu neutzesan, nai
barik.*

antosiñe: iz. Antoisina. *Antosiñe
esaten jakok, pitxerran antzeko
ontzixe, báskarixe ta mendire
eruteko erabiltten suan.*

antxiñe: ik. **aintxiñe.**

antxóie: iz. Zool. Antxoa. Bokarta (*Engraulis encrasicolus*).

antxumie: iz. Zool. Antxumea. *Antxumie erreta jan dogu sosiedadien.*

antza artu: ad. Antza hartu. Itxura hartu. *Aittan antza artu deutzut.*

antza: iz. **1.** Antza. *Semiek es dauke aittan antzik.* **2.** Hatsa, kiratsa. *Okela ori usteldute dago, antza be botatzen dau.* **1** ANTZIK EMON ES: *esak. Igarri ez. Es neutzen antzik emon ser gure eban.*

ántzarra: iz. Ornit. Antzara (*Anser spp.*).

antzekue: izlag. Antzekoa. Itxurakoa, modukoa. *Gure antzeko bérbetie éitten dabe Markiñen.*

antzera: adlag. Antzera. Itxurara. - *Selan? –Betiko antzera.*

antzerakue: izlag. Antzerakoa. Itxura berekoa. *Au eta ori antzerakuek die.*

ántzerie emon: ad. Antzeko itxura eman. *Ondo es dau éitten, baiña ántzera bat emoten deute.*

antzien: adlag. Antzean. *Gure antzien ibilli da.*

antzue: izond. Antzua. Idorra. *Alperrik botako deutesue adarixe, antzue da ta.*

antzutu: ad. Antzutu. Idortu. *Amie antzutute, txakurkumak gosiek ill die.*

aóberue: izond. Ahoberoa. Pentsatu gabe gehiegi hitzegiten duena. *Es sinistu eser, orri aóberuorri.*

aokadie: iz. Ahokada. Gehiegi-keria. *Bota dau oin be, aokadie!*

aor ba! Interj. Hara hor, ba! Gazte-lerazko ¡Vaya!-ren parekoa. *Aor ba, erre da lapikue!*

aor!: Interj. Hara hor! *Aor, gure alegiñek setan geldittu dien!*

aos: adlag. Ahoz. *Aos ao dabill sure etxeko kontuoi.*

aósabaixe: iz. Ahosabaia. *Esnie berue euen da aósabaixe erre deuste.*

aósabala: izond. Ahozabala. *Aósabala dalako emon deutze mutur-rrue.*

aósgora: adlag. Ahozgora. *Kutxillue es da aos gora ixten.*

apala: izond. Apala. Umila, xumea. *Mutill apala ta biergiñe da, es aittan modukue, arrue ta alpe-rra.*

apapa: iz. Haur. Apapa. *Basatos apapa?*

apáriketan ibilli: *esak.* Apariket-
tan, olgetan, ibili. *Póspoluek es die apáriketan ibíltteko.*

apartaute: adlag. Bananduta. Bereizirik. *Mirenen gurasuek apartaute bisi die.*

aparte: adlag. Aparte. Bereizirik, urruti. *Jaten aparte emon bierrekue da ori.*

apartekue: izlag. Apartekoa. Berezia. *Aparteko girue egon da Abadiñon.*

apatxa: iz. Apatxa. *Apatxak mostu bier deutzas astuai.*

ápatxi eiñ: ad. Haur. Apatx egin. *Eseri. Eiñ ápatxi, maittie!*

apatx-otza: iz. Apatxekin sortutako hotsa. Í APATX-OTZA ETARA: Ihesari eman. *A apatxotza etara dabena txakurre ikusi dabeni!*

apéie: iz. Apea. Bi metro inguruko luzeran ebakitako zuhaitz-enborra, pinuarena batez ere. *Olako apea garáuekin ez da gatxa estéríxue éittie.*

apópilluc: iz. Apopiloa. Eiberren egon nintzen apopillo, anaian etxien.

aprobau: ad. **1.** Probatu. Dastatu. *Aurten es dogu perretxikurik aprobau.* **2.** Aprobata egin. *Bere burue aprobatzen ibiltten da.*

apróbie eiñ: ad. Aprobata egin. Saiatu. *Aprobie ein barik, esin ba itxi!*

apróbie: iz. Aprobata. Froga. *Gaurko aprobie bálekue ixen da.*

aprapos: adlag. Apropos. Bera-riaz, nahita. *Aprapos etorri nas oixe esat(er)a.*

apúrke: adlag. Apurka. Pixkanaka. *Apurke-apurke, etxe gustixe konpondu genduen.*

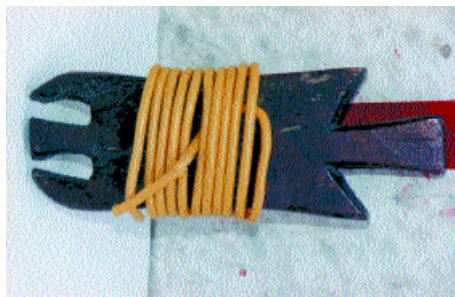
apurre: iz. Apurra. Pixka. *Es dago gatxa gure diru apurrek kontatzen.*

apurtu: ad. Apurtu. Hautsi, txikitu. *Jota apurtu eingo nuke, mutiko madarikatuoi!*

ara: Interj. Hara! Ara, ein eixu nai dosune!

arábasosue: iz. Ornit. Araba-zozo (*Sturnus vulgaris*).

aragixe: iz. Haragia. Okela. *Aragi bisixen dauket belaune.*

Argizaiola. P. Mugarza.

arakatxa: iz. Bot. Arkakaratsa (*Rosa sempervirens*).

aráketie: iz. Araketa. Arearekin lurra lantzen aritzea. *Etxékonekuek aráketan dierdue etxaburuko soluen.*

aramaittekue: iz. Iluntzeko kanpaiak. Anjelusa. Abemarietakoa. *Aramaittekuen kanpaie jotenebanien, etxerutz abixatzeko órdenie egoten san gurien.*

arana: iz. Bot. Arantzaren fruitua. *Aurten es dago arának batzen bierrik!*

arantzie: iz. Bot. **1.** Elorria (*Prunus spinosa*). **2.** Arantza. *Arantzie sartute galdu eban begixe.*

aráñeuatzetik: adlag. Herenegunaitzetik. *Aráñeuatzetik galdu san umie mendixen eta óndiok es da agertu.*

árañeun: adlag. Herenegun. *Árañeun sartu giñen udébarri-xen.*

arapue: iz. Adabegia. *Arapue tokau es balakixo jokue irebasiko eban.*

arasië: iz. Arasa. Ontzitegia. *Eska-tzeko arasan itxi dot erlojue.*

arasue: iz. Arazoa. Nekea, ardura. *Ori arasuoi artuko senduen, ba!*

aratu: ad. Aratu. Arearekin lurra landu. *Etxaburuko solue aratu bi'da garixe erëittek.*

arbela: iz. Arbela. *Arbelesko téilla-tue.*

arbóladixe: iz. Arboladia. Or goiko *arbóladixen paraje ona topau dogu.*

árbolie: iz. Arbola. Zuhaitza. *Árbolie jota geldittu da kótxie.*

ardatza: iz. Ardatza. **1.** Meta egiteko, erdian jartzen den zutoina. *Ardatz ori makálegixe da metiai éusteko.* **2.** Hariztatzeko erre-minta. *Onen neúrriko ardatzik ete daukesu?*

ardáudune: iz. Ardoduna. Ardo saltzailea. *Bégire nago, ardáudune nos etorriko.*

ardaue: iz. Ardoa. *Ardau ónena, eraten dana.* í ARDAU GOSUE: iz. Ardo gozoa. *Galletak eta ardaugosue emon deuskue mesa óstien.* ARDÁU JANA EIÑ: *esak.* Ardoa neurritz kanpo edan. *Atzo be, bape uste barik, ardaugana éindde etx(er)a!*

ardílanie: iz. Artilea. *Ardílaniakin éinddeko galtzak, negureko.*

ardídune: iz. Ardi jabea. *Bi mille buru eukesen ardídunek be basien.*

ardíerrebañue: iz. Artalde. *Laño ártien ardíerrebañue galdute ibilli nintzen.*

ardíkánpue: iz. Artz. Ameriketan artzainek erabiltzen duten etxe mugikorra. *Oeko erropa, lapiko, erremintta... bier sien trepetxo gustíxek erabiltten gendusen ardíkánpuen.*

ardíkorotza: iz. Ardi korotza. *Ardíkorotza ona da bedarra abonatzeko.*

ardíkortie: iz. Ardikorta. Arditegia. *Ardíkortie adelantu gustíxekin ipinitte euk.*

ardiokelie: iz. Ardi okela. *Ardíokelie gosue jartzen da gixauen.*

arditokixe: iz. Arditegia. *Billotxak arditokixen ixten sien, es sien etaratzen.*

ardítxabolie: iz. Ardi txabola. *Oisko ardítxabolan ein gendun báskarixe.*

ardixe: Zool. **1.** Ardia. *Emengo ardíklasie 'latxa' esaten jakona da.* (Ovis aries). í ARDI SIKUE: Ardi antzua. **2.** Zool. Arkakusoa (Pulex irritans). *Ardíren bat gústora ibilli da gabien, nire oien.*

ardurie: iz. Ardura. Kezka. *Seiñek dauke diruan ardurie?* í BOST ARDURE: *esak.* Batere ardura ez. *Bost ardure justek ire esanak.*

areie: iz. Harea. Hondarra. *Itsosoko areie sapaltzie san beran ilusiñue.*

áren baten: adlag. Ziurrenik. *Aren baten kotxe barrixe erosi bikou, au saartu da ta.*

argala: izond. Argala. Mehea. *Argala ta lusie da gure semie, aman modukue.*

argaldu: *ad.* Argaldu. Mehetu. *Gaixotu sanetik asko argaldu da.*

argíndderra: *iz.* Argi-indarra. *Argíndderra ipiñi eben Goitta-Etxebarrire.*

argisaiola: *iz.* Argizaiola. *Argisari-xe lotzen dan ola da argisaiola.*

argisarixe: *iz.* Argizaria. *Argisari-xe emon dautzet arámaixuai, ajatzen asitte euen da.*

argittekue: *iz.* Erremusina, limosna. *Edoseiñek batu leike argittekue.*

argittu: *ad.* Argitu. **1.** Aklaratu. *Es dau ondo aittu te argitzeko eskatu deuste.* **2.** Agertu. *Atzo galduteko gisona es da argittu.*

argixe: *iz.* eta *izond.* Argia. *Leku argixen eiñ dau etxie.* í **ARGI** **IBILLI:** *esak.* Kontuz ibili. *Esésagunekin, argi ibilli!* **ARGI** **TTE** **GARBI:** *adlag.* Argi eta garbi. *Argi tte garbi esan nutzen ser pentzatzzen naban.*

arie: *iz.* Area. *Lurra lantzeko tresna, hogei bat hortzez osatua. Arie pasau bi'jako etxaspiko soluai.*

arímen egune: Arimen eguna, azaroaren 2a.

arimie: *iz.* Arima. *Arimie be galdu bierrien etorri nas berandu dalakuen.*

arinddu: *ad.* Arindu. **1.** Bizkortu. *Pausue arinddu ein biko dogu, bestela es ga(ra) elduko sasorako.* **2.** Pisuz jaitsi. *Ibiltten asi danetik lumie baiño aríñaue dago.*

ariñ: *adlag.* Arin. Bizkor. *Ariñ eiñ dosu itturrire bueltie.*

ariñe: *izond.* Arina. **1.** Bizkorra. *Esku ariñe dauke gure mais-triorrek.* **2.** Pisu gutxikoa. *Óiñetako ariñek bi'dabe dantzan éitteko.*

arixe: *iz.* Haria. *Ari suri bat daukesu díndilixke.* í **ARI** **BATETIK** **LIBRAU:** *esak.* Arrisku batetik doidoi libratu. **ARIXE** **EMON:** *esak.* Haria eman. *Tornillei arixe emoteko mákiñak asmau sittuen Plaentxin.*

arkasixe: *iz.* Bot. Akazia (*Acacia dealbata*).

arkie: *iz.* Arka. Kutxa. *Arkan gor-detako liburu saarrak.*

arkóndarie: *iz.* Alkandora. *Arkóndarie ixerdixakin bustitte ekarri dot.*

arkukadie: *iz.* Betekada, tripakada. *Orrek ein jok arkukadie!*

arkúmie: *iz.* Zool. Arkumea. *'Arkúmie' be esaten da, baiña 'billotxa' geixa entzuten da.*

arkúpie: *iz.* Arkupea. *Mutikuek arkúpien éitten dabe pelotan.*

arkúsulue: *iz.* Arkuzuloa. *Animaliak jan gabe dagoenean izaten duen saihetseko sakonunea. Arkúsuluek ondo beteta dakarre gure béixek, ondo jan daben senaillie.*

arlandue: *iz.* Harlandua. *Arlan-duakin éinddeko ormie satixe políttaue ixeten da.*

arlótie: *iz.* Arlotea. *Itxura arlótie dakasu gaur orrekin kapéliorrekin!*

Area. P. Mugarza

- arlue:** iz. Arloa. *Eréinddeko arlue esin da sapaldu.*
- armáillie:** iz. Harmaila. *Elixako armálletan jarritte, kontu kontari egon ga(ra).*
- armie:** iz. Arma. *Armie agertu sanien eskutau ei sien sorgínek.*
- armosue:** iz. Gosaria. *Armosau barik es sa(ra) jungo, orraitio!*
- arnásestue:** iz. Arnasestua. *Arnásestue etorri tte médikuana eruen gendun.*
- arnásestuke:** adlag. Arnasestuka. *Arnásestuke etorri nas aldapan gora.*
- arnasie:** iz. Arnasa. *Arnasie estutzen jako asko ibilli eskero. í ARNASIE ARTU: esak. Atseden hartu. Bere berbie entzun genduenien artu gendun arnasie. ARNASIE BEROTU: esak. Nekatu. Ónenai be arnasie berotzen jako emen. ASKEN ARNASIE EMON: esak. Hil. Aman altzuen emon dau asken arnasie.*
- arnasotza:** iz. Arnasotsa. *Seure arnasotza besteik es da entzuten gabien.*

- arotza:** iz. 1. Arotza. *Zurgina. Kutxie éitteko eskatu neutzen arotzai.* 2. Ahotza. *Lastoa. Arotzien eruen dittut árrautzak.*
- arpana:** iz. Arpana. *Arpana, alde bíxetan eldulekué dauken serra aundixe ixeten da.*
- arpe(g)ixe:** iz. Aurpegia. *Se arpegi politte, mutiko orrena!* í ARPEGIRE BOTA: esak. *Aurpegiratu. Óndiok arpegire botako deutzu ori.* ARPEGIRE ESAN: esak. *Aurrez aurre hitzegin. Arpegire esan neutzen, lapurre sala!* ARPEGI EUKI: Ausardia. *Andrian áurrien agertzeko arpeixe dauke, gáíñera.*
- arra:** iz. 1. Arra. *Txarriarra.* 2. Harra. *Zizarea. Sagarrak arra dauke barruen.* í ÁRRAK EIN: esak. *Usteldu. Arrak eingo jatzus ní dantzan ikusi orduko.*
- arrain sopie:** iz. Arrain zopa. *Bílbótik Larrúskaiñ(er)a etortzen sien arrain sopie jat(er)a.*
- arraíñe:** iz. Arraina. *Okelie baiño merkía(go) dago oiñ arraíñe.*
- arraíxue:** Interj. Arraioa! *Nun sartu ete da, arraíxue alakue!*
- arrakalau:** ad. Arrakalatu. Arrailatu. *Askoriai kertena arrakalau jako.*
- arrákalie:** iz. Arrakala. *Arrakalie ein jako etxaburuko ormiai.*
- arramuskarie:** ik. **erremuskadie.**
- arrana:** iz. Arrana. *Zintzarri handia. Miiñe galdu jako arranai eta Abadiñon barrixe erosi bikosu.*
- arránpalue:** iz. Haur. Arranpaloa. *Ume arránpaluoí, beinobein ixilduko ete da!*

arrantzie: *iz.* Arrantza. **1.** Astoaren orroa. *Asto batek arrantza eiñ eta béstiek erantzun.* **2.** Umearen negar kontsola ezinezkoa. *Egun gustixe arrántzaka pasauko luke onek umionek, sekule onakoik!*

arránue: *iz.* Ornit. Arranoa (*Aquila chrysaetos*).

arrápaik/n ori!: *Interj.* Harrapazak/n hori! *Ixe larogei urte ta Kubara, arrápaik/n ori!*

arrapaladan: *adlag.* Arrapaladan. Itsumustuan. *Ume danak arrapaladan etorri die gosókixen bille.*

arrápatike: *adlag.* Harrapataka. Arrapaladan. *Gois gustixe arrápatike, esebes éitteko.*

arrapau: *ad.* Harrapatu. **1.** Kendu, ohostu *Ementxe itxi dot dirue eta bátamatek arrapau dau!* **2.** Hatzeman. *Gusurretan arrapau dot.*

arrastadie: *iz.* Arrastada. **1.** Gainazalean egindako urradura. *Arrastadie eiñ deutzet arámai-xoko atiai.* **2.** Txis arrastada. *Banoie kánpora arrastada bat éitt(er)a.*

arrastau: *ad.* Arrastaka eraman. *Ortu gustixe arrastau dau urek.*

arrástue: *iz.* Arrastoa. Lorratza. *Erbixan arrástuan átzetik jun da txakurre.*

arratarie: *iz.* Tarratada. *Arratarie ein jata praká-barrenien.*

arratoie: *iz.* Zool. Arratoia (*Ratus ratus*). *Igoingarrixte da arratoie.*

arráto-txakurre: *iz.* Arratoi txaku-

Aska. Zengotita auzoan. P. Mugarza

rra. Sure osabiai saldu deutzet askénengo arráto-txakurre.

arratxurre: *iz.* Aitzur mota bat, normala baino handiagoa. *Arratxurrakin sulue eindde, enterrau genduen astue.*

arrátzaldie: *iz.* Arratsaldea. *Arrátzaldie primeran pasau genduen úmiekin.*

arraukie: *iz.* Arrauka. *Lapiko ondarrien geratzen dana, arraukie, axe ixeten da gosúena.*

arrausiñe: *iz.* Aharrausia. *Arrausin lusie: logurie edo gosie.*

árrautzie: *iz.* Arraultza. *San Juen, San Juen, árrautza bi kolkuen, beste bi altzuen... í ARRÁUTZA GORRÍNGUE: Arraultza gorringoa. ARRÁUTZA SURÍNGUE: Arraultza zuringoa.*

árre: *Interj.* Arre. *Zaldiei eta beste zama-abereei aurrera egin deza ten esaten zaien hitza. Arre burro mandako, bixer Tolosarako...*

arrébaordie: *iz.* Arrebaordea. *Alargundu sanien arrébaordian etx(er)a jun san bisi ixet(er)a.*

arrebie: *iz.* Arreba. *Arrebiek sain-tzen deustes úmieik.*

árreskero: *adlag.* Harrezkero. Ordutik hona. *Amar urtekin etorri nintzen eta árreskero emen-txe bisi nas.*

arri iketza: *iz.* Harri ikatza. *Arri iketza agertu sanetik egur gitxiágo erabiltten da.*

arriabarra: *iz.* Harriabarra. Zori-gaitza. *Ondiok etorri bi'dau arriabarra!*

arrijasotzallie: *iz.* Harrijasotzailea. *Selai arrijasotzaillie bisi da emen.*

arrikadie: *iz.* Harrikada. *Arrikadie emon deutzet begixan onduen.*

arrike: *adlag.* Harrika. *Médikue arrike bieldu eben errittik.*

arrikue eiñ: *ad.* Harrikoa egin. *Ontziak garbitu. Neuk eingo dot arrikue, lau plater baiño es die ta.*

arrimau: *ad.* Arrimatu. *Arrimau saitte suan ondora, otz dago ta.*

arriskue: *izlag.* Harrizkoa. *Arrisko maixe ipiñi dogu átaurrien.*

arriue: *iz.* Arreoa. *Burdixen ekarri naban eskontza-arriue.*

arrixek: *iz.* **1.** Harria. *Arrixek es dauke begirik.* **2.** Harraska. *Ontzis gáineska dago arrixek, bátamatek garbítzeko saiñ.* **3.** Txingorra. *Elgetan bota daben arrixek kótxiek be malletu dit-tuela, esan dau rádixuek.*

arrixkau: *ad.* Arriskatu. *Emen, arrixkau barik es dago eser.*

árrixkue: *iz.* Arriskua. *Íltteko árrixkuen egon ga(ra) danok.*

arrokerixie: *iz.* Harrokeria. *Aren arrókerixak laster amaittu die.*

arróputze: *izond.* Harroputza. *Bil-bótar arróputz bat etorri san, dana ekixelakuen.*

arrosa: *iz.* Bot. Arrosa. (*Oryza sati-va*).

arróskue: *izond.* Harroxkoa. *Arrosko samarra, baiña persona txarra es.*

arrotasune: *iz.* Harrotasuna. *Arro-tasunakin erakusten dau bere etxie.*

arroto: *ad.* Harrotu. *Puztu, banotu. Orie ondo arrotu da.*

árrue: *iz.* Arroa. *Hamabi kilo eta erdiko pisu neurria. Amar árru-ko arrixek.*

arrue: *izond.* Harroa. Harroputza. *Bérbeta arrue dauke parte one-kue ixeteko.*

artáberdie: *iz.* Bot. Artaberdea. *Artáberdie ereiñ dot, neguen gánauei emoteko.*

artáburue: Artaburua. **1.** *iz.* Artoa-ren burua. *Artáburu bat emon deutzet óilluei.* **2.** *iz.* eta *izond.* Ergela, argi gutxiko pertsonea. *Aldeik emendik, artáburuorrek!*

artákusue: *iz.* eta *izond.* Artaku-soa. Txorimaloa. *Eu as i, artáku-sue!*

artalak!: *Interj.* Artalak! *Baita zera ere! Bixer goxien mendire? Artalak!*

ártasixek: *iz.* Artaziak. *Guraizeak. Ekarrixus ártasixok, sokiau mósteko!*

ártie: *iz.* Artea, denbora. *Ártie ártzen badot pelukerixa(ra) jun*

- biot.* í ÁRTIE ARTU: *esak.* Sosegatu, lasaitu. *Árteik artu esindde dabill gure gisona.* ÁRTIEN (NEURE, EURE...): *adlag.* (Neure, heure...) artean. *Bera ete da?Pentzau naban neure ártien.*
- artie:** *iz.* Bot. Artea (*Quercus ilex*). *Étxaurreko artie eratsi dau axiek.*
- artoerrie:** *iz.* Artirinez egindako ogia. *Mákiñabat arto erre jaten gendun, ogi surixan faltan.*
- artosue:** *izond.* Artosoa. Trebea, iaioa. *Gure Martiñ artosue da erlojuek-eta konpontzen.*
- artu:** *ad.* Hartu Bedar ure artu bi'ot estulandako. í ÁRTZEKUEKIN ETO-
RRI: *esak.* Kontuak eskatu. *Txakurrek neuri áinke eiñ de óndiok bera ártzekuekin!*
- artue:** *iz.* **1.** Bot. Artoa. *Aspaldi itxi jakon emen artue ereittiai.* (*Panicum miliaceum*). **2.** Arto beroa. *Ogirik es eunien, artue be gústora jaten san.*
- artu-emona:** *iz.* Hartu-emana. Harremana. *Beti artu-emon aundixe euki dogu Berrisko lén-gusuekin.*
- artútesnie:** *iz.* Arto eta esnez egindako zopa. *Kalétarra ixen arren gústora jaten dau artútesnie.*
- artzallie:** *iz.* Hartzailea. Jasotzailea. *Artzeko pronto eta emoteko tonto.*
- ártzekodune:** *izlag.* Hartzekoduna. *Ártzekodune obeto dago, emotekodune baiño.*
- árue:** *iz.* Aroa. Giroa. *Sekuleko árue dago átaurrien jarritte ego-teko.*
- arútzonutze:** *iz.* Joan-etorria. *Ser dabixu, orrenbeste arútzonutze-kin?*
- asala:** *iz.* eta *izond.* Azala. *Asala arrotu jako ogixai. Plater asala.*
- asaldu:** *ad.* Azaldu. Agertu. *Asaldu da lapurre.*
- asarratu:** *ad.* Haserretu. Samurtu. *Uskerixa bat gaittik es ga(ra) asarratuko.*
- asarre:** *adlag.* Haserre. *Mundu gustixe asarre dauela emoten dau.*
- asarrie:** *iz.* Haserrea. Sumindura. *Etxékuen árteko asarriek die gogórrenak.*
- asartau:** *ad.* Asmatu, bete-betea jo. *Tírue bota deutzet ollogorrai, baiña es dot asartau.*
- asarue:** *iz.* **1.** Azarua, hamaikagarrren hila. *Asaruen ixeten da San Andres egune.* **2.** Lurrarentzat mesedegarri den euria. *Euri edarra eindde, au da asarue ipiñi dabena!*
- asatza:** *iz.* Azatza. Ildoa. *Asatzai susen jarraitu bi'jako.*
- ásaue:** *iz.* Azaoa. Ebakitako gari az egindako sorta. *Ásauek metatu.*
- ase:** *ad.* Ase. Bete. *Ainbeste euri eindde gero, lurre aseta dago.*
- aselakue:** *Interj.* Hara zelakoa! *Aselako moskorra arrapau daben!*
- aselgie:** *iz.* Bot. Zerba. (*Beta vulgaris*)
- Asentzio:** *iz.* Igokunde eguna.

aséribustena: iz. Bot. Azeribuztana (*Equisetum arvensis*).

asérix: iz. Zool. Azeria (*Vulpes vulpes*).

asi: ad. **1.** Hasi. *Etxe barrixe éitten asi ga(ra)*. **2.** Hazi. *Semé-alabak asitte daukesues*.

asie: iz. Bot. Aza (*Brassica oleracea*).

asíerie: iz. Hasiera. *Asiera ona emon deutzegu urtiei*.

asiertue: iz. Azertua. *Asiertue euki dot etxien gelditziakin*.

asixe: iz. Hazia. *Porru asixe ekarri dot Gernikeko périxatik*. í ASITTA-KO GELDITU: *esak*. Betiko bizirik gelditu. *Emen esta iñor asittako gelditzen*.

áska eiñ: ad. Hazka egin. *Áskuriek erremedixue dauke, áska eiñ de kittu*.

áskaurrie: iz. Aska aurea. *Áskaurrien bedarrik es eta beixek gosiek!*

askena: iz. eta ord. Azkena. *Askena datorrena ainbarik geldittuko da*. í ASKÉNETAN EGON: Hilzorian egon. *Kotxe batek arrapau dau txakurre eta askénetan dago*.

askenien: adlag. Azkenean. *Askenien dana konpondu san*.

askie: iz. Aska. **1.** Uhaska. *Pentzau selako berue, txakurre be askan sartute ibilli da ta*. **2.** Ganaduari jaten ematen zaion lekua. *Pentzue askara emon deutzet béixei*.

askixe: iz. Sorotik erauzten den belar txarra. *Askíxek erretzen nabillela, sue emon deutzet basuai*.

asko: Asko. **1.** zenbtz. *zehazgb. Jente asko dabill*. **2.** adlag. *Asko ikesi dau*. **3.** adlag. *Asko lekuten esin da berbaik eiñ*. í ASKO JOTA: *Gehienaz ere. Asko jota, amar lagun egongo giñen baskaltzen*.

askolarixe: iz. Aizkolaria. *Eberdiko amábixetan dagos askólarixek*.

askónarra: iz. Zool. Askonarra (*Meles meles*). *Artotzie dana trixkau dau askónarrak*.

askórie: iz. Aizkora. *Askóriakin ólgetan asi tte bietza mostu dau*.

áskurie: iz. Hazkura. *Hazgalea. Ankápeko áskurie etorri jata*.

asmau: ad. Asmatu. Antzeman, igarri. *Alde daixen gusurre asmau deutzet*.

asmue: iz. Asmoa. Helburua, xedea. *Surekin júteko asmue dauket*.

asorrix: iz. Aza-orria. *Asorrixa-kiñ éinddeko enplastue ipiñi dot buruen*.

aspaldi: adlag. Aspaldi. *Duela denbora asko. Aspaldi asi san bierrien*. í ASPALDI ESTALA: adlag. *Aspaldi ez dela, duela gutxi. Aspaldi es dala pasau die nire úrtiek*.

aspaldiko!: izlag. Aspaldiko. *Luza-roan ikusi gabekoari egiten zaion jera. Aupa, aspaldiko!*

aspaldixen: adlag. Aspaldian. *Denboraldi luzean. Aspaldixen es dau edurrik eiñ*.

aspergarrix: izond. Aspergarria. *Beti gausa bat entzuten egótie aspergarrix da*.

aspertu: ad. Aspertu. Gogaitu. *Es nas aspertzen suri begire*.

aspialdie: *adlag.* Azpi aldea.
Aspialdie erre jako lapikuai.

aspíjana: *iz.* Azpijana. Azpi-lana.
Lagun ústekuek ibilli jakosan aspíjanien. 1 ASPÍJANA EMON: ad.
Azpijana eman. Bola-jokoan erabiltzen den esamoldea da. *Aspijana emon, beera jun es daitten.*

aspikaldie: *adlag.* Azpiko aldea.
Beheko aldea. *Báserrixan aspikaldien eiñ dau etxe barrixe.*

aspíkosgora: *adlag.* Azpikoz gora.
Lapúrrek etxe dana aspíkos gora itxi deuskue.

aspixe: *iz.* Azpia. *Lapikuai aspixe erre jako. 1 ASPIXEN ARTU: esak.*
Mendean hartu. *Betiko moduen, aundixek txikixe aspixen artu dau. ASPÍXEK EIÑ: ad.* Azpiak egin. Ganaduari ohea egin. *Kór-tako beixei aspíxek éitten dierdu.*

astákertena: *izond.* Astakirtena.
Astakiloa. *Basa(ra), gero, astákertena!*

astáputze: *iz.* Mikol. Astaputza.
(*Scleroderma citrinium*). *Ostikuakin jota apurtzen dittu astáputzek.*

ástarra: *iz.* Zool. Astarra. *Ondo pagaute ekarri dot ástarra.*

astarrena: *iz.* Aztarrena. Lorratza.
Txakurre galdu jaku eta inñun es da aren astarrenik.

astegune: *iz.* Asteguna. *Aurten astégune da San Pedro egune. 1 ASTÉGUN BURÚSURIXE: iz.* Astegun soila. *Astegun burúsurixen Getarire afaltz(er)a? Suek bai bisi!*

Astoa. B. Mugarza.

astélena: *iz.* Astelehena. *Ori da astélena daukesune!*

ástemie: *iz.* Zool. Astemea. *Umie éitteko dago ástemie.*

Asté Santue: *iz.* Aste Santua. *Abri-lleko iretargi betiakin batera ixeten da Aste Santue.*

ástie: *Hasi ad.-ren aditz izena.*
Bérbetan ástie falta jako bákarrik.

astie: *iz.* Astea. *Ástie kostatzen da, baiña gero, astie laster juten da.*

astigarra: *iz.* Bot. Astigarra (*Hacer campestre*).

astinddu: *ad.* Astindu. **1.** Harrotu. *Atzoko axiek majo astinddu dittu bastárrak. 2.* Zigortu. *Emon deutzan astindduakin es dau barrido olakorik eingo.*

astiro: *adlag.* Astiro. Poliki, patxadaz. *Astiro ibilli, dénporie dago ta.*

astixe: *iz.* Astia. Beta. *Artu egik astixe, ori be ártzen dan beste ixeten dok eta.*

asto-napárreixe: *iz.* Nafarrerria. *Asto-napárreixek jota jente asko il san emen.*

astokerixie: iz. Astakeria. *Mákiña bat astókerixa éinddekue bere dénporan.*

astókillue: iz. eta izond. Astakiloa. *Égoari geldi, astókilluoi!*

astólarrosie: iz. Bot. Astalarrosa. Arkakaratsa. (*Rosa sempervirens*).

astomostallie: iz. Astomotzailea. *Etxeik-etxe ibiltten sien astómostaillak.*

astótzarak: iz. Astotzarak. Zamu-kak. *Astótzarak ipiñi eixosus astuai sagarrak ekarteko.*

astrillie: iz. Brintza. Izpia. *Astrillie sartute, atzamarra soldu jako.*

astue: iz. Zool. Astoa (*Equus asinus*). *Asto txikixai karga aundi-xe. 1 ASTUEK ASTUAI ARRE: esak. Astoak astoari arre. Beleaf beleari ipurbeltz. Temosue nase-la? Oixe dok astuek astuai arre esatie.*

astune: izond. Astuna. Nekagarria. *Ori karga astúnegixe da lagun batentzako.*

asúkrie: iz. Azukrea. *Nik estixe náixa(go) dot asukrie baiño.*

asúnbre erdikue: iz. Azunbra erdikoa. Litroko edukiera duen ontzia. *Déndara jun da asunbre erdi orixo ekarrisu.*

asunbrie: iz. Litro biko edukiera neurria. *Asunbre bat ardaui bi'dabe egunero.*

asune: iz. Bot. Asuna (*Urtica dioica*).

asúrbaltza: iz. Kanpotarrak izen-datzekeo mesprezuzko hitza.

asurre: iz. Hezurra. -Gogor gabis?

-Bai, asúrretatik.

átaixe: iz. Ataria. Ataurrea. *Átaixen jarrite, kóntuek esaten egoten die ausoko ándrak.*

atala: iz. 1. Atala. Zatia. *Ipurdi atala.* 2. Lgart. Mozkorra. *Kris-ton atala arrapau sendun atzo.*

átaurrie: iz. Ataurrea. *Átaurrien egongo nas seu etorri arte.*

atébure: iz. Ataburua. *Atéburuen ipintten dau etxie nos éinddekue dan.*

atérpie: iz. Aterpea. *Lélengo bie-rra, gaberako atérpie topátzie san.*

aterri: iz. Ateri. *Guasen aterri dauen ártien.*

atérrunie: iz. Aterrunea. *Ia aterru-ne bat éitten daben etx(er)a juteko.*

atertu: ad. Atertu. 1. Euria, elurra... *egiteari utzi. Egun gustixen es dau atertu.* 2. *Ixildu. Atertu ari atertu.*

atie: iz. Atea. *Gaur egunien esin jako atie edoseiñi sabaldu.*

atondue: ad. Atondue. Apailatu, mol-datu. *Sure gélie atondue dot, edo-seiñ etorrienan be.*

átondue: iz. Ate-ondoa. *Txakurre átonduen lotute itxi dot.*

átuen: adlag. Atoan. Berehala. *Kiloko txuletie átuen jan dau.*

atune: iz. Zool. Atuna. Hegaluzea. *Era asko dago atune ipintteko.*

atxa: iz. Harkaitza. *Atxa baiño gogorraue da au umiau!*

átxatxa emon: ad. Xaxatu. *Emoi-xosu txakurrai átxatxa, ardixek ekarri daixesan.*

atxékixie: iz. Aitzakia. Estakurua.
Atxékixa txikixe bier ixeten dot suregana etortzeko.

atxúrkillie: iz. Aitzurkula. *Atxúrkilliakin garbittu dot bideko erretenie.*

atxúrrian eiñ: ad. Aitzurrean egin.
Traktoreik-eta es euenien atxúrrian ein bier ixeten san gogor.

atxurre: iz. **1.** Aitzurra. *Atxurre lepuen dabela ikusi dot sure ama.* **2.** Igart. Mozkorra. *Atxurre arrapatzen da eran eskero.*

atxurtu: ad. **1.** Aitzurtu. *Ortue atxurtu bi'da kipúlie ereittek.* **2.** Igart. Mozkortu. *Ardau bi eranda atxurtu nitzen.*

átza: ik. **átzera.**

atzáldeon: Interj. Arratsalde on!

atzamar eskola: iz. Hatzamar eskola. Hatzazala. *Atzamar eskola errementau dot maillukiakin jota.*

atzamarra: iz. Hatzamarra. Hatza.
Atzamarra sartu deuste begixen.

atzaskala: iz. Hatzazala. *Atzáskalak jateko oitturie esiñ dot kendu.*

átzatzeka: adlag. Atze-atzeka.
Astue átzatzeka baiño térkuaue as.

atz bíserra: iz. Hatz bizarra. *Atzamar oskolak jan eskero atz biserak éitten die.*

atzealdie: adlag. Atze aldea.
Atzealdie mailletu deutzet kótxiái.

atzébaixe: iz. ik. **itzébaixe**

atzébikotxa: izond. Atze zabalak dituen aberea, txahala edo

behia, normalean. *Txaal atzébi-kotxak ikusi dittut périxan.*

atzekaldie: adlag. Atzeko aldea.
Sure atzekaldien egon nas mesie entzuten.

atzékos aurrera: adlag. Atzekoz aurrera. *Jertzie atzekos áurrera jantzitte daroiesu.*

átzena: iz. G. g. er. Atsedena.
Átzena eingo dogu ementxe ta gero jarraituko dogu.

atzena: ord. Atzena. Azkena.
Gaurkue ixen daiitela atzena, gusurre esaten dosune.

atzeneskue: iz. Atzeneskua. *Seu sa(ra) esku ta ni atzenesku.*

atzenien: ik. **askenien.**

átzera: adlag. **1.** Atzera. Gibelera.
Dénpora txarra ikusi dabenien átzera eiñ dau. **2.** Berriz. Ostera.
Átza(er)a be gerrie ei dator. í ÁTZERA EIÑ: esak. Atzera egin. Amore eman. Billurtu eingo sanedo, átzera eiñ dau beintzet.

atzerakadie: iz. Atzerakada. *Atzerakadie emoten dau ango kón-tuek entzútiek bákarrik.*

atzeratu: ad. Atzeratu. *Eskontzeko egune atzeratu dogu.*

átzie: iz. Atzea. **1.** Gibela, ostea.
Sure átzetik nabill egun gustixen. **2.** Ipurtaldea. *Átziek asi jatzus aspaldixen. í ÁTZEKO OTZAK KENDU: esak. Berotu, jipoi-tu. Arrapau nebanien átzeko otzak kendu nutzesan.*

atzo: adlag. Atzo. *Neguen sartu giñen atzo.*

atzue: iz. Atsoa. *Andregaiari edo andreari deitzeko era desegokia,*

- askorentzat. *Asarre dabill gaur gure atzue.*
- aukerakue:** *izlag.* Aukerakoa. Egokia, aparta. *Eguraldi aukerakue dago txokólatie jateko.*
- aukeran:** *adlag.* Aukeran. Norberaren gustora. *Ondo jan dogu, baiña gitxitxo aukeran.*
- aukeratu:** *ad.* Aukeratu. Hautatu. *Egun txarra aukeratu dogu Bilbora júteko.*
- aukerie:** *iz.* Aukera. Abagunea. *Barrido es jata etorriko olako aukeraik.*
- áumie:** *iz.* Zool. Ahumea. Antxumea. *Áumie jan gendun laban erreta.*
- aundikerixie:** *iz.* Handikeria. *Ara, nun geldittu dien sure aundikerixak!*
- aundikixe:** *iz.* Handikia. *Aundiki danak batzen sien mesa óstien.*
- aundittu:** *ad.* Handitu. Nagustu. *Familixie aundittu danes, etxe-ko eskatza be aundittu eiñ dogu.*
- aundittue:** *iz.* Handitua. Hantura, tontorra. *Asko bajau jata buruko aundittue.*
- aundixe:** *izond.* Handia. *Aundixe da, beti seoser pasatzie!*
- auntze:** *iz.* Zool. Ahuntza (*Capra hircus*).
- aurkixe:** *iz.* Aulkia. *Artu aurkixeta jarri suan onduen.*
- aurrealdie:** *adlag.* Aurre aldea. *Aurrealdie malletute dauke sure kótziek.*
- aurrekaldie:** *adlag.* Aurreko aldea. *Elixian aurrekaldien bisi nas.*
- aurreratu:** *ad.* Aurreratu. **1.** Aintzinate. *Erlojue aurreratute dabill.* **2.** Aurreztu. *Txakur txiki bat be es dauket aurreratute.*
- aureskue:** *iz.* Aureskua. Dantza mota bat. *Aureskue ein geuntzen eskondu sanien.*
- aurrestu:** *ad.* Aurreztu. Aurreratu. *Etxie erosteko lainñ diru aurrestu dot.*
- áurretikue:** *izlag.* Aurretikoa. *Ni jaixo baiño áurretikue da ori gauioi.*
- áurrie:** *adlag.* Aurrea. *Ume polítta-gorik es dot ikusi neure begíxen áurrien. í ÁURRE EIÑ: esak.* *Arazoei heldu. Datorrenai áurre eiñ, es dago beste errémedixoik.* **ÁURRIE ARTU: esak.** *Aurrea hartu. Seme gastiek áurrie artu deutze nausixai. ÁURRIEN ERABILLI: esak.* *Jazarri. Arek máixuek ume kúttauék áurrien erabilten sittuen. (BÉSTEAK) ÁURRIEN IPIÑI: esak.* *Erantzunkizuna besteengan jarri. Béstiek áurrien ipiñi tte noberak burue eskutau.*
- aurten:** *adlag.* Aurten. *Aurten sagar asko artu da.*
- ausi:** *ad.* Hautsi. *Eskillaratik jausitte berna asurre ausi dau.*
- ausnar eiñ:** *ad.* **1.** Hausnar egin. *Mamurtu. Idíxek ausnar éitten dagos kortan.* **2.** Lgart. *Jan. Egun gustixe ausnarrien pasatzen dosue suek.*
- ausnarra:** *iz.* Hausnarra. *Geratu bako ausnarra da(ra)bill.*
- auspes:** *adlag.* Auzpez. Ahozpez. *Auspes ipinitte obeto lo éitten dau umiek.*

auspue: iz. Hauspoa. *Erein bixkor auspuai, ia sue bisten dan.*

austu: ad. Haustu. Apurtu, txikitu. *Atzoko lurrikieriek bastarrak austu dittu.*

ausue: iz. Auzoa. *Aurten es da umerik jaixo ausuen.*

áusunie: iz. Auzunea. *Áusunako gaste danok batuko gara jáixek prestatzeko.*

autortu: ad. Autortu, aitortu. *Askenien be autortu dau errrudune nor dan.*

autubatzallie: iz. Kontakatilua. *Herriko autubatzaila danak ortxe tabernan batzen die.*

autue: iz. **1.** Ikuskizuna. *Arríjasotzalliek es bada, askólarixek, beti egoten da autue ausoko jáixetan.* **2,** Ipuina. Kontua. *Juanit-*

ta datorrenien es da autue falta ixeten.

autze: iz. Hautsa. *Erropak autzes eindde ekarri dittu.* **1** AUTZAN

EGUNE: Hauts-eguna. *Hausterre eguna. Karnábalen úrrengo egune ixeten da autzan egune.*

axélekue: iz. Haizelekua. *Axelekue da gure étxostie.*

axétie: iz. Haizetea. *Iesko axétiek eruen eban etxeko téllatue.*

axetzue: izond. Haizetsua. *San Pedro ingurue leku axetzue da, beres.*

axiau: ad. Haizatu. *Ganaduari sabela haizez puztu. Gánauek axiau die sekulebedar lárregi janda.*

axie: iz. Haizea. *Mendebaletik jo dau axiek.* **1** AXIE EMON: Xaxatu.

B

babá-baltza: *iz. Bot.* Baba (*Vicia faba*). *Babá-baltza* gorrixakin naastaute.

babá-gorrixe: *iz. Bot.* Indaba gorria. *Babá-gorrixe* saiéskixakin ei dago baskáltzeko.

babá-surixe: *iz. Bot.* Indaba zuria. *Ipiñi dosus babá-surixek* bera-izen?

babie: *iz. 1. Bot.* Baba. Babarruna, indaba (*Phaseolus vulgaris*). *Lapiko bete baba ipiñi dot biergiñek datosenerako. 2. Pusla.* Egur txikitzen asitte, *babiek* urten deuste eskuen.

baespada: *adlag.* Badaezpada. *Guardasola artu dot badaespada, eurixe eiñenan be.*

baisen: *adlag.* Baizen. Bezain. *Bera dan baisen fiñe ixeten es da erresa.*

baitte: *junt.* Baita. *Baitte ori be! í* BÁITTE SERÁ BE: *Interj.* Baita zera ere!

baixen: *adlag. G. g. er.* Bahian. Trukean. *Es gara utsan baixen telefonotik deitzen ibilliko.*

bajau: *ad.* Bajatu. Jaitsi. *Andrie ill jakonetik asko bajau da gure Dionisio.*

bajue: *izond.* Baxua. Txikia. *Eskillara ori bajue da téllature igoteko.*

bákarra: *izond.* Bakarra. *Begíba-karra.*

bákarrik: *adlag.* Bakarrik. *Bakarrrik juten billur nas.*

baketu: *ad.* Baketu. Lasaitu. *Axiau baketu da, orraitio!*

bakie: *iz.* Bakea. *Jaixok amaittu die ta bakie!*

bákiek eiñ: *ad.* Bakeak egin. *Bákiek éitten asi tte berak artu musturrekue.*

bákotxa: *izond.* Bakoitza. Bakarra. *Adárbakotxa da ori beixoi.*

baldarra: *izond.* Baldarra. Moldagaitza. *Baldarra da, baña iketako dau, gastie da ta.*

baldrasa: *izond.* Baldresa. Baldarra. *Alegiñe éitten dau, baiña baldrasa da pelotan éitteko.*

bálekue: *izlag.* Balekoa. Zerbaite-tarako gauza dena. *Éitten dan apurre bálekue ixeten da.*

balíñe: *iz.* Karabina. *Baliñakin tírue emonda galdu eban begixe.*

balixo ixen: *ad.* Balio izan. *Orretako be balixo ixen bi'da ta!*

balorie: iz. Balorea. Ausardia.
*Balorie bi'da sesenan áurrera
alan juteko!*

baltza: izond. Beltza. *Laiño bál-
tzak datos kostaldetik.*

baltzittu: ad. Baltzitu. Belztu.
*Eskatz dana baltzittu da keia-
kin.*

baltzungie: izond. Beltzunga. *Bal-
tzungie da nire jakie.*

báltzunie: iz. Beltzunea. Ormako
báltzunie garbitzen dierdut.

banan: adlag. Banan. *Kartak
banan emoten die.*

banan-banan: adlag. Banan-
banan. *Banan-banan lagun
danak ill jatas eta bákarrik gel-
dittu nas.*

banandu: ad. Banandu. Bereizi.
*Jun de banandu eisuus txaku-
rrek, burrukan dabis eta!*

bañáparrie: iz. Leka landareak
igotzeko jartzen den makila.
*Bañaparrak ipintten nabill lekei
eusteko.*

banatu: ad. Banatu. Partitu. *Euke-
san ondasun danak banatu sit-
tuen seme-alaben ártien.*

banekie: iz. Banaka. Bat edo
beste. *Banekie agiri da, baña
jente gitxi dabil kalien.*

bapes: adlag. Ezer ere ez. *Bape
estot ikesi.*

bápesa: izond. (Bat bere eza) Ezer
eza. *Bápesa, axe da txarra!*

baraue: iz. Baraua. Egun bateko
barauek es dau inor íltten.

barautze: iz. Barautza. *Barautzek
eitten dau sulotu, nai egurre nai
burdiñie.*

bárbue: iz. Zool. Barboa (*Barbus
barbus*).

bardie: iz. Barda. Zuhaitz adarra.
*Artzen badot bardie berotuko
dotzuas bernok!*

bardinddu: ad. Berdindu. Kontso-
latu. *Bardinddu bat artu dogu
gaurko báskarixakin.*

bardiñe: izond. Berdina. *Gure
máixuek beti ipuin bardiñe kon-
tatzen dau.*

barie: iz. **1.** Zool. Barea. *A se parie,
karakola ta barie.* **2.** iz. Anat.
Barea. *Áiñeketan asten nase-
nien, barie mintzen jata.*

Baríxeku Santu: iz. Ostiral Santu.
*Baríxeku Santu egunien jaixo
san gure umie.*

baríxekue: iz. Barikua. *Baríxe-
kuen kaxkájuen egune, Élgetan.*

barra-barra: adlag. Ugari. *Bierrik
ein barik be bisi leike, dirue
barra-barra euki eskero.*

barrabasa: izond. Barrabasa. Dea-
brua. *Ume barrabasa, gero!*

barrabaskerixie: iz. Barrabaske-
ria. Barrabaskada. *Semat barra-
baskerixa eíñ dosu ámaman
etxien?*

barrábillak: iz. Barrabilak. *Txarri-
xai barrabillak kendu eutzesan,
lodíxaue ásteko.*

barre eiñ: ad. Barre egin. *Berak
esan da berak barre eiñ.*

barre eraiñ: ad. Barre eragin.
*Eséidesu barre eraiñ, suk esiñ
dosu mendi punta(ra) igon eta.*

barregarrixe: izond. Barregarria.
*Barregarrixe da bérbetan, suen
ámama.*

barrégurie: *iz.* Barregura. *Sure arpegixe ikusitte, esiñ ixen deutzet barréguriei eutzi.*

barrena: **1.** *adlag.* Barrena, gutxie-nez. *Amar urte barrena die osabie il sala.* **2.** *iz.* Barrena. Beherengo aldea edo ertza. *Praká-barrenak jósteko prémiñan daukas.*

barrido: *adlag.* Berriro. *Barrido es dotzut esango.*

barríketan: *adlag.* Berriketan. *Barriketan egonda, es die bierrak amaitzen.*

barríketie: *iz.* Berriketa. **1.** *Solasaldia. Mesa óstien, sure amakin barríketan egon nas.* **2.** *Broma, txantxa. Erres esaten da eun milloi, baiña es da barríketie, gero!*

barríkie: *iz.* Barrika, upela. *Sárdauakin betetako barríkie jausi jako.*

barristau: *ad.* Berriztatu. *Téllatu osue barristau dogu, ittogiñe euen da.*

barrixe: *izond.* Berria. *Etxe saarra saldu te barrixe erosi dogu.*

barru: *adlag.* Barru. *Iru egun barru sartuko da negue.*

barrue: *iz.* Barrua. Barrena. *Nik es dauket barruik ospíteleta(ra) júteko.*

barrukaldie: *adlag.* Barruko aldea. *Kánpotik itxura satarra dauke orrek etxiorrek, baiña barrukaldie dotorie dauke.*

bart: *adb.* Bart. *Bart eiñ daben eurixek errekak asko asi dittu.*

basakana: *iz.* Bot. Basakarana.

Kalétar batzuk dabis basákanak batzen.

basakatue: *iz.* Zool. Basakatua (*Felix sylvestris*).

basamortue: *iz.* Basamortua. *Basamortuen ardi asko galtzen da.*

básauntze: *iz.* Basahuntza. *Básauntze baiño bixkórra(go) ibiltten da mendixen.*

basérrittarra: *iz.* Baserritarra. *San Blas egunien, basérrittarrak eta basérrittarrak es dienak batzen die.*

báserrixe: *iz.* Baserria. *Emengo báserrixek géixenak txikixek die.*

basie: *iz.* Basa. Lokatza. *Egu(r)aldi bustixakin basie éitten da bidien.*

baskaldu: *ad.* Bazkaldu. *Karteruanien baskaldu genduen, présio onien gáinera.*

baskálondue: *iz.* Bazkalondoa. *Bazkalostea. Baskálonduen sies-tako gogue ixeten da edarra.*

baskálostie: *iz.* Bazkalostea. *Baskálosteko orduek die lusíenak gure bierrien.*

basóganaue: *iz.* Basoan solte dabilen ganadua. *Orko báserriko mutillek basóganauek emoten dabe, esíbako jéntie.*

basóillarra: *iz.* Ornit. Basoilarra (*Tetrao urogallus*).

basoillue: *iz.* Ornit. Basoiloa (*Otis tetrax*).

basókoipetzu: *iz.* Baso koipetsu. *Txitxiburduntzi. Basókoipetzu edo txitxiburduntzi, ixeten da kánpuen sue eiñ, txoríxue edo*

úrdaixe erre eta bertan pasau egune.

bastarra: *iz.* Bazterra. *Kanpótarra ixen arren ondo esautzen dittu emengo bastárrak.* í BASTARRIKAN-DAR IBILLI: *esak.* Batera eta bestera ibili, lanik egin gabe. *Or dabill gure Manuel, betiko moduen, bastarrikandar.* BASTARRAK: *adlag.* Kopuru handia. *Gorrixen alde jokatu te bástarrak galdu sittuen.*

bastartu: *ad.* Baztertu. *Ónegixe dalako lagunek bastartu éitten dabe.*

básue: *iz.* Basoa. Edalontzia. *Básue garbittute itxi úrrengorako.*

basue: *iz.* Basoa. Mendia, oihana. *Aiñ sikiñe dago, esiñ da ollogorreta(ra) jun orra basora.*

basurdie: *iz.* Zool. Basurdea (*Sus scropha*). *Basurdak ibilli die gabien sóluetan.*

bat bes: *det.* Batere ez. *Perretxikuta jun nas, baña bat be es dot topau.*

bat: *zenbtz. zehazt.* Bat. í BAT EIÑ: *esak.* Bat egin, elkartu. *Súekin bat éitten dabenak berak dauke kúlpie.* BAT ESANDA BERA BES: *esak.* Bakar bat ere ez. *—Senbat usu ill dosus? —Bat esanda bera bes.*

bátalako beste: *esak.* Erderazko ‘Tal para cual’ esamoldearen parekoa. *Suek bíxok be, bátalako beste, igul xamarra.*

batana: *iz.* Bot. Batana. (*Mentha rotundifolia*).

batásbeste: *adlag.* Batez beste. *Es mille es bi mille, batásbeste eingo dogu.*

batekos béstera: *adlag.* Batekoz bestera. *Alderantziz. Arek gausa danak batekos béstera esaten dittu.*

batekue: *iz.* Batekoa. *Bateko bás-tue.*

bátekue: *izlag.* Batekoa. *Bátekue ta béstekue, es san ixilddu be eiñ arratzalde gustixen.*

baten: **1.** *adlag.* Behin. **2.** *erak.* Berean. *Danok etxe baten bisi giñen.* **3.** *Gaztelerazko ‘a todo...correr, etc.’-ren parekoa. Aríñeketa baten etorri san. Mor-mosiño baten asi san.*

bates be: *adlag.* Batez ere. *Jente asko ibiltten da perretxikuten, sapatu-domeketan bates be.*

batu: *ad.* **1.** Batu, bildu. *Emengo kóntuek batu dittut.* **2.** (*Esnea*) eraitsi. *Béixek batu.*

batue: *izond.* Batua. *Artu daben gólpiakin odolbatue ein jako buruen.*

bátzarra: *iz.* Batzarra. Bilera. *Sutearoko bátzarra dago aiuntamentuen.*

bedarmetie: *iz.* Belar meta. *Len bedármetak nainñun ikusten sien, oiñ es da bape ikusten.*

bedarra: *iz.* Belarra. Saso baten bedarra erosten ibiltten giñen, gaur dának sobran.

bedárrure: *iz.* Belar ura. *Bedar ure erateko ainddu deuste médi-kuek.*

bedársulue: *iz.* Belar ziloa. *Bedársuluek beteta, negureko lainñ jateko bada(go).*

bedártzie: *iz.* Belartza. Belardia. *Len solue san lékuen bedartza aundixe da(go) oiñ.*

Behelainoa. P. Mugarza.

bedeinketu: *ad.* Bedeinkatu. *Ume dānak bedinkatu sittuen abadiiek.*

bedeinketue: *izond.* Bedeinkatua. Dontsua. *Egun bedeinketue ixen dot gaur, danak primeran urten dauste.*

beekaldie: *iz.* Beheko aldea. *Kamiñuan beekaldien ikusi dot saldixe.*

beeko sue: *iz.* Beheko sua. *Beeko suek aurrie berotu eta átzie ostu.*

beekue: *izlag.* Behekoa. *Beeko denda(ra) noie.*

beelañue: *iz.* Behelainoa. *Trabakutik beittute, makiña bat goxetan Goittondo eta Ermu aldie beelañuas tapa-tapa éindde egoten die.*

beerakue: *iz.* Beherakoa. Goitik beherakoa. *Seosek kalte einddedo, beerakuakin nabill iru egunien.*

beesixe: *iz.* Beresia. Txara, sastraka. *Sepie, larra ta sasixe besteik es dago gure beesixen.*

begíbakarra: *izond.* Begibakarra. *Begíbakarra dalako es san juen soldautza(ra).*

begiko sántue: *iz.* Begininia. *Begiko sánture beittute igertzen dau gaixoren bat daukasun ala es.*

begittandu: *ad.* Begitandu. Iruditu. *Seu siñela begittandu jatan.*

begittansiñue: *iz.* Begitazio. Irudipena. *Órrek seure begittansiñuek die.*

begittu: *ad.* **1.** Begiratu. So egin. **2.** Zaindu. *Beittu umiai neu etorri artien.*

begítxindorra: *iz.* Begitxindorra. *Kakari begittu eskero begítxindorra éitten dala esaten euskuen guri.*

begixe: *iz.* Begia. *Ser da égixe? Suurran onduen begixe.* **1** BEGIKUE IXEN: *esak.* Begikoa izan. Maiteena, kutunena. *Neskatue dau bere begikue.* BEGITTEN ARTU: *esak.* Begitan hartu. Gorrotatu. *Begiten artu giñusen máixuek.* BEGIXE JO: *esak.* Begia jo. Aukeratu, hautatu. *Begixe jota dauket sure alabie.*

beie: *iz.* Behea. *Beie otza dago etzunde egoteko.* **1** BEIE JO: *esak.* Behea jo. Erori. *Etxaburuko orma saarrak, askenien be, beie jo dau.*

bein: *adlag.* Behin. *Bein, eskolara notela, siderresko dirue topau naban.*

béinkel: *Interj.* Beinke. Bai ba! *Beinke! erresoie daukesu.*

béiñobein: *adlag.* Behin edo behin. *Beinobein allegauko da suertie.*

beixe: iz. Zool. Behia. (*Bos Taurus*). *Esnébeixek kendu eta oke-lakuek ipiñi dittut.*

bekarra: iz. Bekarra. Makarra. *Begixetako bekarrak kendu orduko tabernan egoten da.*

bekókixe: iz. Bekokia. *Bekókiko galanta artu dot atian kontra.* í BEKOKI BALTZA IPIÑI: *esak.* Bekoki beltza ipini. Betoskoa jarri. *Egixe esan jakonien bekoki baltza ipiñi dau.*

belárrimotxa: izond. Belarrimotza. Espainiatik Euskal Herrira etorritako etorkinak izendatzeko mespretxuzko hitza. Zenbaiten 'belar motxa'-rekin lotzen du.

belárriondokue: iz. Belarriondoka. *Belárriondoko bat emon neutzen, baiña meresitte.*

belárriondue: iz. Belarriondoa. *Es eisu ein sarataik nire belárrionduen.*

belárrittekuek: iz. Belarritakoak. *Gaur egunien mutillek be belárrittekuekin ibiltten die ta.*

belárrixe: iz. Belarria. *Tiretu deutzesu amari belárrittik? Gaur beran úrtiek die.* í BÉLARRIXEK BEROTU: *esak.* Belarriak berotu. Jipoitu. *Amak ikusten basaittu, berotuko deutzus belárrixok.* BÉLARRIXEK MAKURTU: *esak.* Belarriak makurtu. Amore eman. *Arrótute etorri san, baiña belárrixek makurtute jun san.*

beláunburue: iz. Belaunburua. *Mutikotan, beti belaunburuek urretute.*

belaune: iz. Belauna. *Belauneko miñakin ibilli esindde nabill.*

beláuniko: adlag. Belauniko. *Belauniko, ormiari bégire eukitten giñuesan, kastigaute.*

belaunikotu: ad. Belaunikatu. *Abadiak berak esaten dau nos jagi tte nos belaunikotu.*

belie: iz. Ornit. Belea. *Bélasarrak dagos beeko landan.* (*Corvus corone*). í BELÁ TXIKIXE: iz. Ornit. Bele txikia (*Corvus monedula*). BELA SARRA: Ez dakit zergatik den, duen koloreagatik, beharbada, baina belea 'zaharra' adjektiboa erantsiz izendatzen da ia beti.

belúnabue: izond. Lgart. Belunaboa. Tentela, adimen gutxikoa. *Au belunabuau es da esekin enteratzen.*

bende: Erraz, aise. *Sortzi arruko arrixte bende jasotzen dau.* í BENDE ARTU: Gainetik egin. *Aundixek txikixe erres bende artu.*

bendebala: iz. Mendebala. *Au umedadiau bendebalak ekarrittekue da.*

béndie: iz. Bot. Menda. (*Mentha sativa*). *Béndiek baiño usain gosuagoik!*

bénetakue: izlag. Benetakoa. Or líburuen ipintten dittuen danak *bénetakuek die.*

bénetan: adlag. Benetan. *Nik ólge-tan esan da bénetan artu dau berak.*

berákasopie: iz. Berakatz-zopa. Baratxuri-zopa. *Berákasopie eingo dot afaltzeko.*

- berákatza:** *iz.* Bot. Berakatza. Baratzuria (*Allium sativum*). *Berákatz atala baiño sintzúaue da sure andrie.*
- berandu:** *adlag.* Berandu. Berant. *Udebarrixe berandu dator aurtan.*
- berandutu:** *ad.* Berandutu. *Bixkortzen es бага(ra) berandutu eingo jaku.*
- beratu:** *ad.* Beratu. Bigundu. *Babie beratzen ipiñi dot bixerko.*
- berátziurrena:** *iz.* Bederatziurrena. *Jose sanan berátziurreneko mesie dago dómekan.*
- berba eiñ:** *ad.* Berba egin. Hitz egin. *Berba éindde aitzen da.*
- berbakue:** *izlag.* Hitza eman eta bete egiten duena. *Gure andriek ainddu badotzu, eingo dotzu, berbakue da ta.*
- berbalaue:** *izond.* Berbalduna. Berbaduna. *Jose Mari gison berbalaue da.*
- berbarue:** *iz.* Berbaroa. Berbotsa. *Emengo berbaruakin esiñ dogu alkar aittu.*
- berbatu:** *ad.* Berbatu. Haserretu. *Uskerixa bat gaittik berbatu giñen, da benetan asarratu gáinera.*
- berbénabedarra:** *iz.* Bot. Berbena-belarra (*Verbena officinalis*).
- bérbetan:** *adlag.* Berbetan. Hizketan. *Txakur oni bérbetan éittie falta jako bákarrik.*
- bérbetie:** *iz.* Berbeta. Hizkera. *Ori es da Ermuko bérbetie.*
- berbie:** *iz.* Berba, hitza. *Bátzuen berbiek géixa balixo dau beste batzuen firmiek baiño. í BERBA-KISUNE IPIÑI: esak. Zeresana eman. BERBIE ETORRI: esak. Bere onera etorri. BERBIE JAN: esak. Emandako hitza bete ez. BERBIE KENDU: esak. Hitzegiten utzi ez.*
- berdela:** *iz.* Zool. Berdela (*Scomiber scomibrus*)
- berdexkie:** *izond.* Berdeska. *Asal berdexkie dauke tomatiek, óndiok.*
- bérdie:** *iz.* Bot. Hiruztaren antzeko landarea. *Aspaldi itxi jakon emen bérdie eraititai.*
- berdie:** *izond.* Berdea. *Dénporie berdie ipiñi dau, gero!*
- berdurie:** *iz.* Berdura. Ortuaria. *Afaltzeko berdurie ónena.*
- beregaiñ artu:** *ad.* Beregain hartu. *Gisona ill jakonien etxeko ardurara dana beregaiñ artu bier ixen dau.*
- beres:** *adlag.* Berez. *Atie beres sabaldu da.*
- bereskue:** *izlag.* Berezkoa. *Kantuen éitteko bereskue bi'da.*
- bernie:** *iz.* Berna. *Txakurrek áinke eiñ deuste berna asurrien.*
- berogarrixe:** *izond.* Berogarria. *Guasen salda bat edo ártz(er)a, berogarri pixkat ondo etorriko jaku te.*
- berotu:** *ad.* Berotu. *Urkiolara igo ten arnasie berotu jaku.*
- berrinddu:** *ad.* Birrindu. Xehatu, txikitu. *Arri batek aspixen arrapaute, ankie berrinddu eiñ dau.*
- berriñe:** *iz.* Birrina. Zahia. *Berriñe artuan asala da, gánauentzako pentzue.*

berritten: *adlag.* Birritan. *Berritten estrepesau nas leku bardiñien.*

bersolarixe: *iz.* Bertsolaria. *Udaletxeko balkotik kantau dabe bersólarixek.*

bérsue: *iz.* Bertsoa. *Áittittek erakutzitteko bérsuek kantauko dittut.*

bertán Bilbo!: *Interj.* Bertan Bilbo! Ezustea adierazten du. *Aor ba, bertan Bilbo! Eugaittik bérbetan eta eu agertu.*

bertan: *adlag.* Bertan. *Bertan bas-kalduko dogu. í BERTAKO EIN: esak.* Bertakotu. Ekandu. *Andalusiatik etorri arren bertako eiñ die.*

bertánbera itxi: *ad.* Abandonatu. *Familixie ta dana bertánbera itxi eta Amériketara jun san.*

berue: *iz.* eta *izond.* Beroa. í BERUANA KENDU: *esak.* Esajeratuz, gauza bat larregizkoa dela eta berotan esandako gehiegikeria kendu behar zaiola adierazten duen esamoldea.. *Patxik amar uso ill dittuela? Beruana kendu bier, ao beruorri!*

berune: *iz.* Beruna. *Perdigoie beruneskue ixeten da.*

beruskue: *izlag.* Berazkoa. *Perretxiku txárrak janda, beruskua-kin ibilli sien.*

besápie: *iz.* Besapea. Besazpia. *Sáldarrak urten deuste besá-pien.*

besáspixe: *iz.* Besazpia. Besapea. Galtzarbea. *Besápiek iserdittu jatas.*

besátireka: *adlag.* Besatiraka. Uztarrian, ganaduak albora

indar egin. *Orrek idi gorrixorrek besátireka éitten dau.*

beserue: *iz.* Bezeroa. Baserritarrari esnea erosten dion kaletarra. *Udan besero danak juten die éuren errixetara.*

bésperie: *iz.* Bezpera. *Santágeda bésperan úrtero urtetzen da kantuen.*

béstekue: Bestekoa. **1.** *iz.* Aldame-nekoa. Etxekonekoa. *Gure bés-tekuek mesetan die.* **2.** *izlag.* Adinakoa. *Sure semionek laster asi bi'dau aittan béstekue.*

besue: *iz.* Besoa. *Besue mostu deu-tze mákiñiek. í BÉSUETAN ARTU: esak.* Seme-alababitzizat hartu.

bésuetakue: *iz.* eta *izond.* Besoe-tako. *Bésuetakue, paga eske beti!*

bete: *ad.* Bete. *Ures bete jaku etxie.*

beti: *adlag.* Beti. *Au umiau, beti jaten da beti gose.*

betikue: *izlag.* Betikoa. *Betiko ipuiñek, baiña beti gústora entzuten dienak.*

betókerra: *izond.* Betokerra. *Kon-tus sesen orrekin, betóker begi(ra)tzen dau te.*

betondue: *iz.* Betondoa. Begi-ingurua. *Gure mutikue betondue bal-tzittute etorri da eskolatik.*

betoskue: *iz.* Betoskoa. Bekoskoa. *Ori taberneruoi beti dago betos-kuakin.*

betúlie: *iz.* Betilea. *Betúlie sartu jata begixen.*

bíaie: *iz.* Bigantxa. *Txal ori ser da, íxkue ala biaie?*

bíbitta: *adlag.* Bi bitara. Binaka (pilota jokoan, batez ere).

Suei bíbittara jokatuko deutzuegu.

bíborie: iz. Zool. Sugegorria (*Vipera verus*).

bibótie: iz. Bibotea. *Suta(ra) jau-sitte bibotiek erre jakos katuai.*

bidarrue: iz. Ornit. Birigarroa (*Turdus philomelos*). Í PÁSEKO
BIDARRUE: iz. Ornit. Paseko birigarroa (*Turdus iliacus*).

bide bates: adlag. Bide batez. *Uretara noie ta bide bates ogixe be ekarriko dot.*

bidékurutzie: iz. Bidegurutzea. *Markiñeko bidékurutzien kotxe bat dago bastarra jota.*

bider: iz. Bider. *Eun bider esan deutzet, baiña alperrik.*

bidésindorra: iz. Bidezidorra. *Bidésindorretik juten basa(ra) es sa(ra) galduko.*

bieldu: ad. Bialdu. *Uretara bieldu dot mutikue, emengue gastau da ta.*

bier ixen: Behar izan. Batzutan zalantzazko zentzua ematen dio esaldiari. *Arrixe ein bier ixen dau Élgeta aldien.* (Antza, harria egin du Elgeta aldean).

bierbada: adlag. Beharbada. *Bierbada es nas etorriko báskaita(ra).*

biergiñe: iz eta izond. Behargina. Langilea. *Biérgiñek jai dauke gaur.*

biérlekue: iz. Beharlekua. **1.** Lane-rako lekua. *Bierlekuen suur egon bi'da.* **2.** Eginkizuna. *Bere burue saintzen dauke naikue bierleku.*

bierra: iz. Beharra. **1.** Lana. *Emen es dago dánontzako bierrrik.* **2.** Premia. *Alkarrekin burrukan ibilli bierrrik es dago.*

bierrestana: iz. Behar ez dena. Ezbeharra. *Kontus ibilli, biérrestanen bat ein barik!*

bierrien: Beharrean. **1.** adlag. Lanean. **2.** Premian. **3.** -t(z)eko zorian: *Etxie jausi bierrien dago.* **4.** Ordez: *Otzetan egon bierrien, segaittik es satos barrure?*

bietzoscola: iz. Behatz eskola. *Bietzoscola soldu jata eta pau-suik emon esindde nabill.*

bigarren léngosue: iz. Bigarren lehengusua. *Sure aitte nire bigarren léngosue da.*

bigundu: ad. Bigundu. *Txokolatie bigundu ein da beruakin.*

bigune: izond. Biguna. Samurra. *Ogi bigune bákarrik jaten dau, es dauke agiñik eta.*

bijílixie: iz. Bijilia. *Bixer bijilixie be bada ta, óllaskue edo ekarri biko dot.*

bíkixek: iz. Bikiak. *Bíkixek ixen dittu nire arrebiek.*

bíkotxa: izond. Bikoitza. Arrautza onek gorringo bíkotxa euken.

bilddu: ad. Bialdu. Igorri. *Fábrikie itxi eta biergiñek etxera bilddu dittue.*

billóskue: iz. Bildoxkoa. Bildots koxkorra. *Billosko bat erosi dot geure ártien játeko.*

billotxa: iz. Bildotsa. *Gabónak arte es da jaixotzen billotxik.*

billur ixen: ad. Beldur izan. *Billur nas úsabak ser esango ete daben.*

billurre: *iz.* Beldurra. Izua. *Es daukesu jausteko billurrik?*

billurtu: *ad.* Beldurtu. Izutu. *Tru-moiakin billurtu éitten da.*

billutxik: *adlag.* Biluzik. *Úmie^k be billutxik kalien... a san erruka-rrixe!*

biorra: *iz.* Zool. Behorra. *Biorra esi dot úmie^k gáñien ibilli daitte-san.*

biotza: *iz.* Bihotza. *Neure biotzeko asukre koskorra!*

biotzekue: *iz.* Bihotzekoa. Biho-tzeko eritasuna. *Biotzekuek jota il san.*

biótzerrie: *iz.* Bihotzerrea. *Txoko-latiek biótzerrie éitten deuste.*

birbikiñe: *iz.* Eskuko laratroa.

birbistu: *ad.* Hariztatu. Listu. *Jer-tzie birbistu egin da.*

biréstune: *iz.* Behazuna. *Gibelan onduen egoten da biréstune.*

biribilddu: *ad.* Borobildu. *Gerri bueltie biribilddu jako aspaldi-xen.*

biribille: *izond.* Biribila. *Egi biribi-llek esaten dittu.*

biríxek: *iz.* Birikak. *Fábrikako keiek biríxek ondatu eustesan.*

birrinddu: *ik.* Berrinddu. *Ainbeste ibilitte gero ankak birrinddute amaittu gendun.*

biserdune: *izond.* Bizarduna. *Gás-tien ártien biserdun gitxi ikusten da.*

biserra: *iz.* Bizarra. *Biserra kentze-ko asti barik nabill egun gusti-xen.*

bisi: *ad.* Bizi. *Sorretan bisi ga(ra).* ¹ BISITTAKO IXEN: *esak.* Gaixotasun

Bolatokia. Zengotita auzoan.

P. Mugarza.

batetik edo istripu batetik onik atera. *Óndiok bisittako gaiela ta posik!*

bisíalargune: *iz.* Bizi-alarguna. *Bisíalargundu sanetik gastetu eiñ dala emoten dau.*

bisílagune: *iz.* Bizilaguna. *Ikúsiesi-ñe euken bisílagunen ártien.*

bisimodue: *iz.* Bizimodua. *Kaleko bisimoduas aspertute, báserrire etorri sien bisi ixet(er)a*

bisipoza: *iz.* Bizitzeko poza. *Bisi-pos pixkat bi'da munduen, bes-telan ser?*

bisítzie: *iz.* Bizitza. *Bisitza osue Bilbon pasau eban.*

bísiue: *iz.* Bizioa. *Bísio lárregi dago gaur egunien.*

bisixe: **1.** *iz.* Bizia. *Mendixen galdu eban bisixe.* **2.** *izond.* Azkarra, bizkorra. *Pelota bisíxe-gixek die úmiendako.*

bisíxuek: *iz. pl.* Zool. Bizioak (*Ascaris lumbricoides*).

biskortu: *ad.* Bizkortu. Azkartu. *Motelduta nenguen, baiña bas-*

kaldu dotenien biskortu ein nas.

bistakue: *izlag.* Bistakoa. Agerikoa. *Bistakue san etxe saar ori jausiko sana.*

bistau: *ad.* Bistaratu. Agertu. *Askenien bistau da lapurre.*

bistie: *iz.* Bista. Ikusmena. *Santa Lusiak bistie gorde deigule!*

bistu: *ad.* **1.** Piztu. *Argixe bistu.* **2.** Piztu. *Éuskixek urten dabenien lorak bistu ein die.*

bisutze: *iz.* Bisutsa. *Bisutzakin es san esebe ikusten mendixen.*

bittártie: *iz.* Bitartea. Tarte. *Bitartate baten etorri bi'ot bisitta bat éitt(er)a*

bitze: *iz.* Bitsa. Aparra. *Probie amáittute, aotik bitze daríxola da(go)s idíxek.*

bitzuk: *zenbatz.* zebatz. Bitzuk. Bitarikoak. *Karta bitzuk jéuka-set.*

biurgunie: *iz.* Bihurgunea. *Biurgune baten bastarra jota geldittu giñen.*

biurre: *izond.* Bihurra. Bihurria, okerra. *Kerten biurre dauke orrek mallukiorrek.*

biurrikerixie: *iz.* Bihurkeria. *Semat biurrikerixa éitten daben onek mutikuonek!*

biurrixie: *iz.* Bihurritua. *Olgetan dabilleta ankan biurrixie ein dau.*

bixábona: *iz.* Biharamuna. *Bixábonakin jagi nas gaur.*

bíxen bittartien: *adlag.* Bienbitartean. Bizkitartean. *Iturrire noie; suk bíxen bittartien ogixe ekarri.*

bixer: *adb.* Bihar. *Atzeratu eiñ dabe bixerko partidue.*

bixigue: *iz.* Zool. Bisigua (*Pagellus bogaraveo*).

bixkor: *adlag.* Bizkor. Azkar, agudo. *Bixkor eiñ dosu bueltie.*

bixkorra: *izond.* Bizkorra. Azkarra. *Bixkorra dago gure mutikue.*

blasta-blasta: *Onom.* Sailean. Bat bestearen ondoren. *Gastie da baiña, arrixte blasta-blasta jasotzen dau.*

blastiau: *ad.* Blast eman, jipoitu. *Iru lagunen arte blastiau eben.*

blaust: *Onom.* Zerbaitek bat batean erortzean ateratako zarata. *Moskortute euen da bertan, blaust, jausi san!*

blis-blast (emon): *Onom.* Zaplastekoa eman. *Orduko maixuek blis-blast emoten eben, maki-llias be bai, askotan kulpa aundik barik.*

boladie: *iz.* Bolada. *Axé bolada aundi batek eruen eban téllatue.*

bolátokixe: *iz.* Bolatokia. *Auso dánetan euen len bolátokixe.*

borondatie: *iz.* Borondatea. *Estímatzen dot sure borondatie.*

bosa: *iz.* Boza. Ahotsa. *Sure bosa entzuten da béstien gáinētik.*

boskántoie: *iz.* Bot. Boskantoia, sagar mota bat.

bota: *ad.* Bota. Jaurtiki. *Banoie, bestela andriek etxetik botako nau te.*

bótaka eiñ: *ad.* Botaka egin. Oka egin. *Umiek bótaka eiñ dau.*

bótakie: *iz.* Besátireka egitearen kontrakoa da. *Proban ari diren*

- idiek elkarri bultzatzer a egiten dute. *Eskerreko idixek bótakie éitten dau.*
- bótie:** iz. Botea. Jaikia, saltoa. *Bote txarra eiñ deutze pelótie.*
- botie:** iz. Zahatoa. *Botie ekarri dot amárretakue éitteko.*
- brintze:** iz. Brintza. Izpia. *Egurre apurtu te brintze begixen sartu jako.*
- bristadie:** iz. Briztada. Dirdira. *Oñestuan bristadie ixen da.*
- bruse:** iz. Blusa. *Abarkak, praka milráiasak, bruse ta txapela jantzitte ibiltten ga(ra) gabon batzen.*
- bularra:** iz. Bularra. *Lau urtera arte emon nutzen bularra umiai.*
- bultze eiñ:** ad. Bultza egin. Saka egin. *Bultze éindde bota dot erreka(ra).*
- buperie:** izond. Bupera. Minbera. *Ondo buperie dauket eskerreko ankie!*
- burdibidie:** iz. Gurdibidea. *Akabo sien emengo burdibidiek.*
- burdiñarie:** iz. Burdin-area, lau hortzeko area. *Ibarrakuek burdiñariakin dabis soluen, gorriketan.*
- burdiñie:** iz. Burdina. *Ugerrak burdiñie be jan éitten dau.*
- burdixe:** iz. Gurdia. Orga. *Burdixe itzuldu jaku, basotik gatozela.*
- burdúntzaldixe:** iz. Burduntzalia. *Ekarri burdúntzaldixe, saldie etaratzeko.*
- burpille:** iz. Gurpila. *Burpille sulo-tu jako automobilai.*
- burrúkan eiñ:** ad. Burrukatu. *Moskortzen danien, burrukan ein barik esin egon.*
- burrúkie:** iz. Burruka. Liskarra. *Súekin beti dago burrúkie.*
- burrundarie:** iz. Burrunbada. Zarata. *Axiek burrundara aundixe etaratzten dau.*
- bursokie:** iz. Gurdi-soka. *Bursokie bi'au sokátiran éitteko.*
- burterie:** iz. Gurtedea. *Burteriek koipie bi'dau, siketute dago ta.*
- burúaundixe:** iz. Ornit. Artzanobi arrunta (*Lanius collurio*).
- burúbakue:** izlag. Burugabe. *Burúbako bat dalako familixa dana ondatu dau.*
- burubidie:** iz. Burubidea. Ganora. *Ori da mutillan burubidie!*
- burue:** iz. Burua. *Burue ebai deutzet untziai. 1 BURU BAT EIÑ: esak. Bestearen jarrerarekin bat egin. Suekin buru bat éitten dabenak berak dauke kúlpie. BURUE BERTU: esak. Norbait zerbait egitera bultzatu. Lagunek burue berotu deutze semiai kótxie erosteko ta oin derrigor bier. BURUE GALDU: esak. Erotu. Andrie ill jakonetik burue galdute dabill. BURUE JUN: esak. Zorabiatu. Elixan nauela burue jun jata. BURUEN ARTU: esak. Gogoan hartu. Bér suek buruen ártzen ona san gure osabie. BURÚTIK EIÑ: esak. Erotu. Músika ori ixiltzen es badosu, burutik ein bi'au. BURUTIK JUN: esak. Ahaztu. Seoser esan bi'notzun, baiña jun jata burutik.*

burúgogorra: *izond.* Burugogorra. Temosoa. *Basara gero, burúgogorra ta temosue!*

buruko miñe: *iz.* Buruko mina. *Buruko miñe éitten deuste orrek músikiorrek.*

burúko pañélue: *iz.* Buruzapia. *Alabiek buruko pañélue erregalau deuste.*

burúkue: *iz.* Burukoa. Burkoa. *Buruko au gogórregixe da lo éit-teko.*

burukue: *izlag.* Buruari dagokiona. *Buruko pañélue.*

burúmotza: *izond.* Burumotza. Kaskamotza. *Mutil burúmotz batekin ikusi dot alabie.*

burúsbera: *adlag.* Buruz behera. *Estrepasaute, burúsbera jausi nas.*

burúsgainke: *adlag.* Buruz gainka. *Posan posas, burúsgainke, sáltoka ibilli san.*

burúsurixe: *izond.* Buruzuria. Ilezuria. *Oixe burúsurixoi da nire gisona.*

búrutakue: *iz.* Uztarri gainean jartzzen den ardi-larruzko estalkia. *Sápak eta búrutakue busterrixan gáñien egoten die.*

burutasiñue: *iz.* Burutazioa. Burutapena. *Entzun eiñ dot ala neure burutasiñue ixen da?*

burutik beerakue: *iz.* Marranta, hotzeria. *Aste bete inguruen*

txarto egon da nire gisona, burutik beerakuakin.

burú-utzik: *adlag.* Buru hutsik, buruan ezer jantzi gabe. *Dauen otzakin, burú-utzik es urten beintzet kánpora.*

buskantza: *iz.* G. er. Buzkantza. Odolostea. *Elorrixoko buskantza, saspi libra ta bost ontza.*

bustena: *iz.* Buztana. Isatsa. *Txakurrek posik dauenien bustenai eraitten deutze.*

busténgorrix: *iz.* Ornit. Buztan-gorria (*Phoenicurus ochurus*).

busténikerie: *iz.* Ornit. Buztanikara. *1 BUSTÉNIKERA ORIXE: iz.* Ornit. Buztanikara horia (*Motacilla cinerea*). *BUSTÉNIKERA SURIXE: iz.* Ornit. Buztanikara zuria (*Motacilla alba*).

bustérrigiñe: *iz.* Uztargina. *Markiñetik etortzen san bustérrigiñe, 'Busterri' esaten jakona.*

busterrixe: *iz.* Uztarria. *Mutill au lotuko daben busterririk es dabe eiñ óndiok.*

bustertu: *ad.* Uztartu. *Suek bíxok saie alkarrekin bustertzeko modukuek.*

bustiñe: *iz.* Buztina. *Bustiñesko kasuelan eiñ dot makíllaue.*

bustixe: *izond.* Buztia. *Kontus ibilli bide bustixe dago ta.*

D

damue: iz. Damua. *Éinddakuana baiño, einbakuan damu aundí-xaue dauket.*

dana: izond. Dena. *Dana daki orrek, ala?*

danba: Onom. Kolpe sendo baten onomatopeia. *Danba, jo buruen da eratzi eban!*

danba-danba: Onom. Irnotasunez. *Baskaldu te, danba-danba, oiñes jun giñen Gernikeraiño.*

danbadie: iz. Danbada. *Atiek danbada aundixe etara dau.*

danbatekue: iz. Danbatekoa. Danbada. *Danbatekuas itxi dau atie.*

dantza sóltie: iz. Dantza soltea. Jota. *Gure áittittek afisiño aundixe euken dantza sóltien.*

dántzie: iz. Dantza. *Úmiek etortzen dienien danok dantzan ipintten gaittue.*

dardar: adlag. Dardar. *Máixue etortzen sanien danok dardar egoten giñen.*

dardáraka: adlag. Dardaraka. Dardarka. *Otzak dardáraka etorri giñen etxera.*

dardarie: iz. Dardara. Ikara. *Abioiek pasatzen sienien étxiek be dardarie éitten eben.*

daríxola: ad. Dariola. *Basurdiek odola darixola ies ein eban.*

debálde: adlag. Debalde. Dohainik. *Sure aittek debalde mostu deuste ulie.*

deittu: ad. Deitu. *Deittu, ia liburue allegau dan.*

deixe: iz. Deia. *Báskaitta juteko deixe ixen da.*

déjie: iz. 1. Koxka, irtengunea. *Étxaurreko déjien geratu da maillukie.* 2. Azentua. *Markí-ñaldeko déjie dauke bérbetan.*

demandie: iz. Demanda. Liskarra. *Augaittik edo origaittik beti demandie ipiñi bier.* í DEMANDAN IBILLI: ad. Liskarrean ibili. *Bidie dala ta es dala, gaatu bako demandan ibilli die.* DEMANDIE IPIÑI: ad. Liskarra sortu. *Baltza da gero, dabillen lekuen demandie ipiñi bier!*

demasa: izond. Demasa. *Gaur bero demasa bota dau.*

demoniñue: iz. eta izond. Demonioa. Deabrua. *Mutiko demoniñue!*

dendarixe: iz. Dendaria. *Ermuko dendárixek alkartie osatu dabe.*

déndie: iz. Denda. *Denda barrixe sabaldu dabe errixen.*

denganiñue: *iz.* Demonioa. ‘Demonioa’ deitzeko eufemismoa.
Ume denganiñue!

denporaldixe: *iz.* Denboraldia.
Denporaldixe eiñ dot autobusai bégire, baiña es da etorri.

denporalie: *iz.* Denboralea. Ekaitza. *Onako denporalias esin da urten.*

dénporie: *iz.* **1.** Denbora. *Dénporaik es da galdu bier.* í DÉNPORIE EMON: *esak.* Denborapasa ibili. - *Se mutillak? –Ementxe, dénporie emoten.* **2.** Eguraldia. *Bixerko dénpora ona esan dabe.* í DÉNPO-RA LORRIÑE: Eguraldi nahasia. *Lanbrue asi dau te, dénpora lorriñe ipiñi dau.*

derrigor: *adlag.* Derrigor. Nahitaez. *Derrigor etx(er)a jútie nai eban.*

derrigorrien: *adlag.* Derrigorrean. *Umie balitz derrigorrien esan eraingo neukixo.*

derrigortu: *ad.* Derrigortu. Behartu. *Neuk derrigortu dot neure burue, iñok esan barik.*

desente: *adlag.* Dezente. Nahiko, ondo. *Umie desente jan dau.*

deséntie: *izond.* Dezentea. Ederra. *Jornal desentie irebasten dau.*

destaiñie: *iz.* Destaina. Erdeinua. *Desteiñas begittu deuste sure amak.*

diabrue: *iz.* Deabrua. Demonioa. *Ume diabrue!*

diar eiñ: *ad.* Deiadar egin. Dei egin. *Éin diar aittai, afáltz(er)a etórtzeko.*

diárka: *adlag.* Deiadarka. Deika. *Suri diarka ibilli nas, baiña es deustesu entzun.*

diarra: *iz.* Deiadarra. Deia. *Seiñen diarra da?*

di-da baten: *adlag.* Aitaren batean. *Pentzatzen egon barik, di-da ein naban.*

dinbili-danbala: *Onom.* Gogor astindutako zerbaitek ateratako hotsa. *Dínbili-dánbala, axiek erabilli dau gánbarako atie.*

dinbirri-danbarra: *Onom.* Arrastaka eramandako zerbaitek (ontziak edo) ateratako hotsa. *Dinbirri-danbarra, pote saarrak tatarres dittuela jun da.*

díndilixke: *adlag.* Dindilizka. Zintzilik. *Adarretik díndilixke geratu nas.*

dirúaldixe: *iz.* Dirualdia. *Úrrengo dirúaldixen kotxe barrixe eros-teko asmue dauket.*

dirudune: *izond.* Diruduna. Aberatsa. *Gison dirudune artu neban da, eskerrak!*

dirue: *iz.* Dirua. Sosa. í DIRUE ARRÍKE BOTA: *esak.* Dirua alperrik xahutu. *Loterixan jokatzie, dirue arríke botatzie da.* DÍRUEK EÍÑ: *esak.* Aberastu. *Txatárrie saltzen asitte, díruek eiñ sittun.*

dirutu: *ad.* Dirutu. Aberastu. *Dirutute etorri san Amériketatik.*

dirútzie: *iz.* Dirutza. Osatu esinde, dirutza itzela gastau dau médikuetan.

dolarie: *iz.* Tolarea. *Sagárrak apurtu te sárdaue éitteko íxeten da dolarie.*

dómekie: iz. Domeka. Igandea.
Dómeketan mendire juten ga(ra), jeneralien.

domínistikune: iz. Doministiku-
na. *Beñ asittekuen amar domí-
nistikun be bai geratu barik.*

Domu santu egune: Domu Santu
eguna, azaroaren 1a.

domusantulorie: iz. Bot. Domu
Santu lorea.

dotore: adlag. Dotore. *Beintisinko
baño dotória etorri da.*

dotorie: izond. Dotorea. Gison
dotorie jirau dosu.

dotríñie: iz. Dotrina. *Don Luisek
erakusten euskun dotríñie,
Mallibixen.*

dragie: iz. Draga. Gurdiaren galga.
*Dragie emonda itxi burdixe,
motan beera jun es daitten.*

drógie: iz. Iskanbila. *Au dabillen
lekuen, drógie ta demandie
baño es dago.* Í DRÓGIE IPIÑI: Isti-

luak sortu. *Guregana es etorri
drógie ipinttera.*

dudan: adlag. Dudan. Zalantzan.
*Dudan egon ga(ra), sure bille
etorri ala es.*

dudie: iz. Duda. Zalantza. *Akaso
égixe ixengo da, baiña badau-
ket dudie.*

dultzáñie: iz. Dultzaina. *Íngurue-
tako ónena san, dultzáñie joten.*

dunbie: iz. Dunba. Arran handia.
*Saldíxek mendittik beera datose-
nien, áren dunbotsa urrinddik
entzuten da.*

dundurixue: iz. Dundurioa. *Seuek
etorri saien eskero, bélarriko dun-
durixue kendu bakue dauket.*

dúrdurie: iz. Ornit. Durdura (*Tur-
dus pilaris*)

dzast!: Onom. Eztenkada edo
ebaki txiki baten onomatopeia.
*Órratzakin dzast! ein dot
eskuen.*

E

ebai: *ad.* Ebaki. Atzamarrien ebai txiki bat eiñ dot labáñiakin.

ebaixe: *iz.* Ebakia. Zauria. Ankako ebaixe soldu ein jako.

eberdixe: *iz.* Eguerdia. Éuskixe etara dau eberdixen.

edadekue: *izlag.* Edadekoa. Nagusia. Edadeko jentie etortzen da mesetara.

edadetue: *izond.* Edadetua. Nagusia. Edādetuek Urkiolara eruete-ko autobuse ipiñi dau udāle-txiek.

edadie: *iz.* Edadea. Adina. Eskón-tzeko edadie etorri jako.

édarixe: *iz.* Edaria. Édarixek galdu eban, gíxajue!

edarra: *izond.* Ederra. í EDARRA SAKATU: *esak.* Adarra jo. EDARRAK ARTU: *esak.* Jipoia jaso. Arro eto-rri san, baiña edarrak artu sit-tun. EDARRAK EMON: *esak.* Jipoia eman. Lapurroi arrapau eba-nien edarrak emon eutzesan.

edarto: *adlag.* Ederto. Orrek aro-tzorrek bierra edarto éitten dau.

edie: *iz.* Hedeia. Busterrixek ede barrixe bi'dau.

edur bustixe: *iz.* Elur buztia. Tra-bakuko gaiñien edur bustixe dierdu.

edurre: *iz.* Elurra. Goxa eiñ dau aurten edurre.

edúr ure: *iz.* Elur ura. Goiko men-dittik etorritteko edur urek asi dittu errekek.

édúrtie: *iz.* Elurtea. Aspaldiko edurteik áundiñe eiñ eban iges.

edúrtzie: *iz.* Elurtza. Úmie-*k* edur-tzan itzelien pasatzen dabe, ólgetan.

egaberie: *iz.* Ornit. Hegabera (Vanellus vanellus).

egala: *iz.* Hegala. Ertza. Bide ega-lien dago gure etxie.

égaran: *ad.* Hegan egin. Ara, gure ilusiñuek égaran eiñ dabe!

égarie: *iz.* Hegara. Olluan égarie motxa ixeten da.

egarrixe: *iz.* Egarría. Ure ekarriko deustek mutiko, egarrixek naja-tok eta?

egastadan: *adlag.* Ziztu bizian. Kótxiek egastadan juten die.

egastadie: *iz.* Hegaztada. Abiadu-ra, ziztua. Ori da egastadie eka-rri dosune!

egástixe: *iz.* HEgaztia. Egástixan saldie nai dosu baskaldu ordu-ko?

egatu: *ad.* Hegaldata. Sosokumak bixkor egatu die.

egin-eginien: *adlag.* Egin-eginean. Ozta-ozta, doi-doi. *Egin-eginien allegau nintzen ordureko.*

égixe: *iz.* Egia. *Égixe, askoren ernegagarrix.*

egóaxie: *iz.* Hegohaizea. *Egóaxia-kin endredaute ibiltten da.*

égoie: *iz.* Hegohaizea. *Égoiek joten dabenien úsuek etortzen die.*

egokixe: *izond.* Egokia. *Aproposa. Gison egokixe da bérbetan.*

egon: *ad.* Egon. *Egonien giro.*

egona: *iz.* Egon. *Egonak egóngu-rie dakar*

egonaldixe: *iz.* Egonaldia. *Egonaldixe eiñ dogu máixen jarritte.*

egónesiñe: *iz.* Egonezina. *Ondoeza. Derrepente egonesiñe etorri jako.*

egosi: *ad.* Egosi. *Beruakin ánkak be egosi éitten die.*

egotaldixe: *iz.* Egonaldia (egote aldia). *Egotaldixe eiñ dot arbóla-pien etzunde.*

eguáldixe: *iz.* Eguraldia. *Éuskixe ta eurixe, martiko eguáldixe.*

eguástena: *iz.* Eguaztena. *Asteaz-kena. Eguasten arratzaldie jai artu dot.*

egue: *iz.* Hegoa. Hegala. *Egue apurtute topau dot usue.*

Eguen Sántue: *iz.* Ostegun Santua.

Eguen Suri: *iz.* Eguen Zuri.

éguena, egúena: *iz.* Eguena. Oste-guna. *Éguenetan joten ga(ra) músika eskóla(ra).*

egundo: *adlag.* Egundo. Sekula. *Egundo be es nas ibilli abioien.*

egúndokue: *izlag.* Egundokoa. Sekulakoa. *Egúndoko báskarixe ein gendun úsaban kónture.*

egune: *iz.* Eguna. *Ipiñi eskero, egune etorri éitten da. í EGUNE SABALDU: esak. Eguna argitu. Bixer be egune sabalduko dau te guasen etx(er)a.*

egunien-egunien: *adlag.* Egune-ro-egunero. *Egunien-egunien ártzen dot asunen ure.*

egunon!: *Interj.* Egunon! –Egunon! –Alan ekarri!

egurre: *iz.* Egurra. Zura. *Negureko egurre ekarri dot. í EGURRE EMON: esk. Egurra eman. Jipoitu. Belokik egurre emon deutze Olaizolari.*

eiñ: *ad.* Egin. *í EIÑ ALA: esak. Egin ahala. Eiñ ala bier egoten da etxien. EIÑ ALAKUEK EIÑ: esak. Direnak eta ez direnak egin. Eiñ alakuek ein sittun arrixte jasotzen, baiña es aban jaso. ÉITTEKUEK EIÑ: esak. Egin beharrekoak egin. Emen éittekuek eindde dagos, guasen etxera.*

éittekue: *iz.* eta *izlag.* Egitekoa. Jan baino lehen, egosi beharrekoa. *Txokolate klase bi egoten sien, oin be bai, éittekue ta bigune.*

eitxi: *ad.* Eritzi. *Ondo deitxot.*

ejérsixuek: *iz.* Ihardunaldiak. *Amurisa etortzen san Sanjuna ejérsixuek emot(er)a. Akorduen dauket Polentiñon kontue-eta selan kontatzen sittun.*

ekandu: *ad.* Ekandu. Ohitu. *Esin ekandu etxe barrire.*

ekarri: *ad.* Ekarri. *í ALAN EKARRI: ‘Egunon’a opa duenari erantzu-teko erabiltzen den formula. –Egunon! –Alan ekarri!*

ekiñ: *ad.* Ekin. *Eurixek ekin deute.*

ekiñaldixe: *iz.* Ekinaldia. *Musien ekiñaldixe ein gendun atzo arrátzaldien.*

ekittaldixe: *iz.* Ekitaldia. Ekinaldia. *Ekittaldixe dago etxie ondo garbitzen.*

elbitze: *iz.* Albitza. *Iberreko mutí-llek elbitze ebaten dabis basuen.*

eldu: *ad.* Heldu. **1.** Iritsi, ailegatu. *Médikue berandu eldu da.* **2.** Oratu. Eutsi. *Bélarixetatik eltzen badotzut ikusikosu.* **3.** Umatu. *Keixak eldu ete die?*

eldúlekue: *iz.* Heldulekua. *Arri biribille gatxa da jasotzeko, eldúlekuik es dauke ta.*

elgorrix: *iz.* Elgorria. *Gure ume bíxek batera pasau dabe elgorrixe.*

eliskisune: *iz.* Elizkizuna. *Aguro amaittu da gaurko eliskisune.*

elixie: *iz.* Eliza. *Elixie konpontzeko diru batzen etorri die.*

elíxpíe: *iz.* Elizpea. *Mésostien elixpien éitten san pelotan.*

eltxue: *iz.* Zool. Eltxoa (*Culex pogens*).

eltzáiorra: *izond.* Haur. Eltzagorria. Bihurria. *Eltzen bauat bélarritik, eltzáiorroi!*

emendixue: *iz.* Emendioa, onura, irabazia. *Jokotik es dago emendi-xoik.*

émie: *iz.* M letra. ‘Aranburu’ es da émiakin eskribitzen éukeras.

emie: *iz.* Emea. *Árbolak be arrak eta emiek dagos, personen moduen.*

emíllaune: *iz.* Imina. *Aleen edukiera-neurria, anegaren laurdénaren baliokidea. Emíllaun bete baba ipíni dot egosten.*

émoixe: *iz.* Emaria, jarioa. *Ebaixe eiñ dau ankan eta émoixe es jako geratzen.*

emon: *ad.* Eman. *Eskekon bat etortzen sanien seose beti emoten jakon.*

en jeneral: *adlag.* Jeneralean. *Eskuarki. En jeneral, gabónetan etxien afaltzen dogu.*

endemas: *adlag.* Batez ere. *Are gehiago. Kaletarrak asko etortzen die, onako denporiakin endemas.*

endredue: *iz.* Nahastea. *Ónek ordu kánbixuok endredue se besteik es dabe ekarten.*

ene ba!: *Interj.* Ene bada! *Ene ba, ara seiñ etorri dan!*

ene!: *Interj.* Ene! *Ene, au da au suertie!*

engerie: *iz.* Engara. *Eragozpen. Es dauket engeraik suri etxera laguntzeko.*

enkatxue: *iz.* Probalekua. *Idi demak egiteko prestatutako soro lauxatua. Aiuntamentuko biergiñek enkatxue garbitzen ibilli die.*

enojuri: *iz.* . *Ankako enojuriakin nabill.*

enorra: *iz.* Garatxa. *Ausuen basan andra bat, sagarrakin enorrak kentzen sittuena.*

enpádagarrix: *izond.* Higuinagorria. *Enpádagarrixen da or tabernan dauen usaiñe.*

enpadue: *iz.* Enpagua. Nazka. *Enpadue emoteko moduko pela-jie dauke.*

enpárauek: *iz. pl.* Enparatuak. Gainerakoak. *Osasunik es daue-nien, diruek eta enparauek sobra dagos.*

enpas: *adlag.* Zorrik gabe. Parra. *Nik suri amar ogerleko emon eta enpas.*

enpastu: *ad.* Zorrak kitatu. *Enpas-tute gagos, orduen?*

entengie: *iz.* Iltze luzea. *Entengia-kin josi dittut tablo bixek.*

enterrue: *iz.* Enterrua. *Lagun baten enterruen egon nas.*

entramie: *iz. 1.* Entrama. *Onek serrionek entramie galdute dauke. 2.* *Apetitu handia. Ori dok entramie, mutil!*

entzun: *ad.* Entzun. *Belarri batetik es dot eser entzuten.*

entzungor eiñ: *ad.* Entzungor egin. *Ez entzunarena eiñ. Diar eiñ deutzet, baiña entzúngor eiñ deuste.*

entzútie: *iz. 1.* Entzutea. *Txirrita nik es naban esautu, baiña aren entzútie badauket. 2.* *Fama. Entzute aundiko kirolari-xe da ori.*

ep: *Interj.* Norbaiten arreta erakar-tzeko erabiltzen den hitza. *Ep! Selan?*

epa: *Interj.* Agurtzeko erabiltzen hitza. *Epa, aspaldiko!*

epela: *izond.* Epela. *Leku epela da gure etxe ingurue.*

epeldu: *ad.* Epeldu. **1.** *Ez bero ez hotz ipini. Girue asko epeldu dau.*

2. *Astindu. Etxera berandu juten banas andriek epelduko nau.*

epeltasune: *iz.* Epeltasuna. *Gústora artzen da éuskixan epeltasune.*

epélunie: *iz.* Epel unea. *Oin neguen, eberdiko epélunie apro-betxau bier.*

eperra: *iz.* Ornit. Eperra (*Alectoris rufa*).

erabagi: *ad.* Erabaki. *Erabagi dosu bótue seiñi emon?*

erabagixe: *iz.* Erabakia. *Ikusitte-kuek ikusitte, sein da sure era-bagixe?*

erabilli: *ad.* Erabili. *Erabilli, nai badosu, nire áutue.*

erañ: *ad.* Eragin. **1.** *Arazi. Sui eser eraittie baiño noberak éittie oba da. 2.* *Mugiarazi. Erañ astuai, berandu goies ta.*

érakue: *izlag.* Erakoa, aproposa. *Nik nai doten érako aurkirik es dot topau.*

erakutzi: *ad.* Erakutsi. *Nai dosu etxie erakustie?*

eran: *ad.* Edan. *Éran éitten dau, ostien mutill ona da.*

erantzi: *ad.* Erantzi. *Erantzixus sapatak etxien egóteko.*

érara: *adlag.* Erara, modu egokian. *Óri jertzioi érara ipiñitte dauke-su? Érara etorri jata su emen egótie.*

erástune: *iz.* Eraztuna. *Pena emon deuste erastune gáltziek.*

eratzi: *ad.* Eraitsi. *Jo musturrien da eratzi dau.*

erautzi: *ad.* Txahalari amaren erra-petik edan arazi. *Txaala erautzi dosu?*

- erbéstie:** *iz.* Erbestea. *Érbestien bisi ixen nitzen áinbeste urtien.*
- erbittarixe:** *iz.* Erbi-ehizean aritzen dena. *Gure osaba sana erbittari amorratue san.*
- erbítxakurre:** *iz.* Erbitxakurra. *Usaiñe ondo ártzen dau orrek erbítxakurrorrek.*
- erdeldune:** *izond.* Erdalduna. *Mallabiko kaleko girue erdeldu-ne da.*
- erderakadie:** *iz.* Erdarakada. *‘Ulie artu’ moduko erdérakadak botatzen dittu.*
- érderas:** *adlag.* Erdaraz. *Gaztele-raz. Érderas éitten da Mallibiko tabernetan.*
- érderie:** *iz.* Erdara. *Gaztelera. Bíl-bora jun san érderas ikest(er)a.*
- erdi:** *adlag.* Erdi. *Erdi lo egon nas baskálonduen.*
- erdialdie:** *adlag.* Erdi aldea. *Télla-tuan erdialdien ittogiñe eiñ da.*
- erdíbana:** *adlag.* Erdibana. *Erdí-bana játeko ill gendun txarrix.*
- erdíbi eiñ:** *ad.* Erdibitu. *Erdíbi eingo dogu txulétie, nai badosu.*
- erdibidie:** *iz.* Erdibidea. *Es giñen allegau, erdibidien geratu giñen.*
- erdibittu:** *ad.* Erdibitu. *Bierrak erdibitzen badittugu, errésago eingo dittugu.*
- erdirekuen:** *adlag.* Erdika, zorrak eta irabaziak erdibana eginez. *Basue erdirekuen saldu dogu.*
- erdiske:** *adlag.* Erdizka. *Irebasixek erdiske banatuko dittugu.*
- erdixe:** *adlag.* Erdia. *Ástie erdixe éittie da.*
- érdu:** *Interj.* Erdu! *Érdu ari ona!*
- ereiñ:** *ad.* Erein. *Lélengo ereiñ ein bi’da gero ártzeko.*
- érie:** *iz.* Era. Aukera. *Érie dosunien pasau saittes nire etxetik.*
- eríñotza:** *iz.* Bot. Ereinotza (*Lurus nobilis*).
- eríotzie:** *iz.* Heriotza. *Eriotza trístie mutill orrena.*
- erláuntze:** *iz.* Erlauntza. *Erlauntzak lekus aldatu dittut.*
- erlie:** *iz.* Zool. Erlea (*Apis melifera*).
- erlójue:** *iz.* Erlojua. *Kanpántorreko erlojue ondatu eiñ da.*
- ermandadie:** *iz.* Ermandadea. *Kofradia. Ermandadeko bátzarra éitten san erregen egunien.*
- ermítie:** *iz.* Ermita. *Ausólanien konpondu genduen ermítie.*
- ernarie:** *iz.* Ornit. Enara (*Delichon urbica*).
- erne:** *ad.* Erne. Kimatu. *Garixe erne da.*
- ernégagarrix:** *izond.* Ernegagarria. *Bégire egótie ernégagarrix da.*
- ernegasiñue:** *iz.* Ernegazioa. *Emon deusten ernegasiñuakin negar be eiñ dot.*
- ernegau:** *ad.* Ernegatu. *Ikusitte bákarrik ernegau éitten dot.*
- ernegue:** *iz.* Ernegua. *Ernegue emoten dau gausak olan alpe-rrigaltziek.*
- ernemiñe:** *iz.* Ernamuina. *Babiek badakar ernemiñe.*
- ernie:** *iz.* Ernea. *Artuek bota dau ernie.*
- erosi:** *ad.* Erosi. *Modu onien erosi dot trájie.*

erosue: *izond.* Erosoa. *Lagunakin bidie erósuaue éitten da.*

erpie: *iz.* Erpea. *Katuek erpie sartu deuste atzamarrien. í ERPE JORRIE: esak. Ihesari eman: Billurtu nitzen eta gausie txa-kurtuko sala ikusitte, erpe jorriai emon nutzen.*

erpille: *iz.* Zokila, mokorra. *Etxé-konekuek erpillek joten dierdue.*

erraiñe: *iz.* Erraina. *Erraiñek eka-rrri nau kótxien.*

Erramu egune: *iz.* Erramu eguna. *Erramu egunes jaixo san gure loibie.*

errápíe: *iz.* Errapea. *Errápíe antzutu jako beixai.*

erre: *ad.* Erre. *Erre éitten dau éus-kixek.*

errebañue: *iz.* Artaldea. *Erreba-ñue galdute dabill pastorie.*

errégaldarie: *iz.* Gaztainak erre-tzeko danbolina. *Errégaldaran erreta, gastaiñak gusto obie ixen-ten dabela diñue batzuk.*

errégalue: *iz.* Erregalia. Oparia. *Mákiña bat errégalu jaso dau, asko meresi barik.*

erregarrix: *izond.* Erregarria. Errekaia. *Ainbeste egur txikittute, badaukau negureko errega-rrixe.*

Errégen egune: *iz.* Erregen eguna, urtarilaren 6an.

Errégenak: *iz.* Erregenak. Erregen eguna. *Errégenetan suaroko bátzarra éitten san errixen.*

erregue: *iz.* Erregua. *Mákiña bat erregu eiñ deutzet emen geldí-tzeko, baiña alperrik.*

errékarrix: *iz.* Errekarria. *Erréka-rrixekin ólgetan ibiltten giñen mutikotan.*

errékastue: *iz.* Errekastoa. *Askó-narra eskutau da beeko errekas-tuen.*

errekaue: *iz.* Errekadua. Manda-tua. *Ermure jun nas errékauek éitt(er)a.*

errékie: *iz.* Erreka. Latsa. *Eltzubiko errékie siketu eiñ da.*

errekistau: *ad.* Arakatu, miatu, aztertu. *Poltzíkuek errekistau dittut, baiña es dot txakur txiki-rik topau.*

errékistue: *iz.* Miaketa. *Bart gabien, guardásobillek errékis-tuen ibilli die gurién.*

errekondu: *iz.* Errekondoa. *Sasi-xek jantzi dittu errekonduék.*

errémedixue: *iz.* Erremedioa. *Éinddekuek es dauke erremedi-xoik.*

errementarix: *iz.* Errementaria. *Kaxkurrio errementarix, pelo-tari aundixe ixendakue san.*

erremerixie: *iz.* Erromeria. *Traa-kun be éitten san erremerixie.*

erremiñe: *iz.* Erremina. *Lepue erreminddute dauket.*

erréminttie: *iz.* Erreminta. **1.** Tres-na. Lanabesa. *Atxurre errémint-ta eskaxa da.* **2.** Askorik lotsa-tzen ez den pertsona. *Es deutze edoseiñek aurre egingo, erre-minnta edarra da beroi!*

errémolaxie: *iz.* Bot. Erremolaxa (*Beta vulgaris*).

erremue: *iz.* Bot. Erramua. Erro-meroa. (*Rosmarinus officinalis*).

Enarak. P. Mugarza.

erremuskadie: *iz.* Erremuskada. Purrustada. *Sure erremuskadak entzuten aspertu nas.*

errena: *iz.* Herrena. *Eskillaratik jausitte golpie artu eban da erre-na geratu jako.*

errendidu: *ad.* Errenditu. *Gabera-ko errenditzen die, baiña egun gustixen es die geratu be éitten ónek úmiok.*

errentan artu: *ad.* Errentan hartu. *Báserrixe artu dogu errentan familixa biren ártien.*

errenterue: *iz.* Errentaria. *Saso baten emengo basérrittar danak errenteruek sien.*

erréntie: *iz.* Errenta. Alokairua. *Errentie jaso deusku úsabak.*

erreparau: *ad.* Erreparatu. Ikusi. *Erre-parau deutzesu orko neska orri?*

erreparue: *iz.* Erreparoa. **1.** Arreta. *Kamiñuetan erreparu aundixe euki bi'da.* **2.** Lotsa. *Erreparue emoten deuste inoi dirue eska-tzen ibilttie.*

erres: *adlag.* Erraz. *Erres konpon-tzen da béstiena.*

erresa: *izond.* Erraza. *Erresa da esaten, éitten gatxa.*

errésarixue: *iz.* Errosarioa. *Afalos-tien errésarixue erresau te oera.*

erresau: *ad.* Otoitz egin. *Beláuni-ko erresau dot Agur Marixe.*

erresto: *adlag.* Errazto. Errazki. *Erresto jaso dau arrixe.*

errésue: Errezua. Otoitza. *Ámama sana beti errésuen egoten san.*

errétellie: *iz.* Erreteila. *Téllatue errétellie ein prémiñan dago etxie.*

errétena: *iz.* Erretena. Ubidea. *Sapatuen errétenak garbitz(er)a goies ausokuok.*

errétoliekie: *iz.* Erretolika. Marmarra. *Orrek atzuorrek dauke erré-toliekie!*

errétratue: *iz.* Erretratua. Argazkia. *Sure errétratue ikusi dot períodi-kuen.*

erreturie: *iz.* Erretura. Soroan egindako erreketeta. *Gure áma-mak ortuen éindde eukitten eban erreturie.*

erretxiñe: *iz.* Erretxina. *Arríjaso-tzailliek erabiltten dabe erretxi-ñe, éskuek labanik es éitteko.*

érreumie: *iz.* Erreuma. *Érreumia-kin ibilli esindde nabill.*

erreúnie: iz. Erretako unea. *Erréuna aundixek itxi dittu suek Urkoko mendi inguruan.*

erreusaiñe: iz. Erre-usaina. *Erreusaiñe dator eskatzetik.*

erríbasue: iz. Herribasoa. *Erríbasuek saldu sittun událetxiek eskólak éitteko.*

érrie: iz. Erre. *R letra. Frantzesen moduen éitten dau 'érrie'.*

errie: iz. Errea. Erredura. *Orixuan errie nekes osatzen da.*

errime: adlag. Asko, dezente. *Iestik ona errime argaldu sa(ra).*

erripie: iz. Erripa. *Erripie dago gure etxera igoteko.*

erríttarra: iz. Herritarra. *Erríttarrak alkatiakin berba éittie eskatu dabe.*

errixe: iz. Herria. *Askénengo iru úrtietan asko asi da gure errixe.*
 Í ERRIBATEKUEK IXEN: *esak.* Berdintsuak izan. *Suek danok be alkarrekin bustertzeko modukuek saie, danok erribatekuek.*

erroibie: iz. Behiek errapean izaten duten gaisotasuna. *Erroibie dauke bei baltzak eta esiñ da jatzi.*

errómada lángie: iz. Erromadailanga. *Gastetan erromada lángie sáltuen pasatzen naban.*

errómalbue: iz. Erromada alboko zutoina. *Karéarrixko errómalbuek eruen sittuen bátamatek.*

erromarie: iz. Erromada. *Kasoriek etortzen die eta erromara dának sábalik ixten dittue.*

erromerue: iz. ik. **erremue.**

erropie: iz. Arropa. *Soñien siketu jata erropie.*

erróskillie: iz. Erroskila. *Urkiolan erroskilla saltzaille ugeri egoten da.*

errotarixe: iz. Errotaria. *Berrisen euesan errotarixek, bat baiño geixa.*

errótarrixe: iz. Errotarria. *Mai dotorie éindde dauket errótarrixakin.*

errotie: iz. Errota. *Sengoitte Errota esaten jakon báserrixek beiño-bein errotie ixengo san.*

errúbakue: izlag. Errubakoa. *Errugabea. Mákinabat errúbako iltten da gosiek egúnero.*

erruberie: iz. Errubera. Gulpila. Í ERRUBERAN EIÑ: (*Igart.*) *Masturbatu.* ERRÚBEREKIN GORA: *esak.* *Iraulita. Ondarrutik gatosela kotxe bat ikusi dogu errúberekin gora.*

errue: iz. **1.** Errua. Kulpa. *Umerik es jo, úmie es dauke errurik eta.*
2. Erroa. Titia. *Erru bat galdute dauke beixek.*

errukarrix: izond. Errukarria. *Alako errukarririk!*

errúkiorra: izond. Errukiorra. *Urrikalkorra. Jangoiko errúkiorra.*

errúkixe: iz. Errukia. *Errúkixe emoten dau úmie iltten ikústiek.*

ertza: iz. Ertza. *Maixan ertza jo dot belaunakin.*

eruen: ad. Eroan. *Ur asko daroie errékiek.*

esa: iz. Eza. Gabezia. *Esa da txarra!*

- esagune:** *izond.* Ezaguna. *Sure arpegixe esagune éitten jata.*
- esákerie:** *iz.* Esaera. *Esákerie da, 'eskur urtie, edur urtie'.*
- esan:** *ad.* Esan. *Es dau gusurrik esan.*
- esanekeue:** *izond.* Esanekoa. *Esa-nekeue da gure mutille.*
- esánesiñe:** *iz.* Esanezina. *Totelta-suna. Nerbioso paratzen danien esánesiñe etortzen jako.*
- esangiñe:** *iz.* Esangina. Esanekoa. *Neska ona ta esangiñe da.*
- esángurie:** *iz.* Esangura. Esateko gogoia. *Esángurie ta esan esiñ.*
- esátekue:** *iz.* eta *izlag.* Esatekoa. *Esátekuek esanda gustora jun san.*
- esátie:** *iz.* Hesatea. *Esátien barrure sartu dittu ardíxek.*
- esaupidie eiñ:** *ad.* Ezaupidea egin. *Andrasko bat etorri da, baiña es dot bere esaupideik eiñ.*
- esautu:** *ad.* Ezagutu. *Alkar ondo esagutzen dogu.*
- esbíerra:** *iz.* Ezbeharra. Zorigaitza. *Esbíerra ixen dau mendixen.*
- esebes:** *adlag.* Ezer ere ez. *Esebes begixen da ona.*
- esegi:** *ad.* Eseki. Zintzilikatu. *Erropak éuskitten esegi dittut.*
- esesaune:** *iz.* eta *izond.* Ezezaguna. *Goierra aldie para je esesagune san nitzako.*
- eseskuen:** *adlag.* Ezezkoan. *Danak báietz diñue, baiña ni eseskuen nago.*
- esetza:** *iz.* Esetza. *Esetza emon dau alkatiek.*
- esi:** *ad.* Hezi. *Beti úmieks esten da beti úmieks esi esindde.*
- esíbakue:** *izlag.* Hezgabea. *Esíbakoko ganaue.*
- esikusi eiñ:** *ad.* Ezikusi egin. *Sure ama páretik pasau eta esikusi eiñ dau.*
- esiñ:** *ad.* Ezin. *Esin dau partiduik irebasi.*
- esiñe:** *izond.* Ezina. *Esiñe beres etorriko da.*
- esiñeskue:** *izlag.* Ezinezkoa. *Esiñeskue da gaur bierrak danak amaitzie.*
- esísena:** *iz.* Ezizena. Goitizena. Gatzízena. *Esísena, ipúrdigisena.*
- esixe:** *iz.* Hesia. *Esixe sábalik itxi dot ardíxek pasatzeko.*
- esjákiñe:** *izond.* Ezjakina. *Esjákiñe ixétie, ser dan, e!*
- eskabidie:** *iz.* Eskabidea. *Bastar gustíxetatik dator eskabidie.*
- eskáillue:** *iz.* Zool. Ezkailua (*Proximus proximus*).
- eskapadie:** *iz.* Eskapada. *Eskapada edarra eiñ dau gure umiek, balkoittik beera jausi es danien!*
- eskapue:** *iz.* Ihesa. *Saarrak eskapuik es eta gastiek ordu seguruik es.*
- eskápopularixue:** *iz.* Eskapularioa, kutuna. *Eskápopularixue paparríen dabela etortzen da prailie.*
- eskasa:** *izond.* Eskasa. *Bierleku eskasa.*
- eskatu:** *ad.* Eskatu. *Lo éitteko lékue eskatu deusku.*
- eskatu:** *ad.* G. g. er. Askatu. *Txakur-re eskatu bi'da katiatik.*
- eskatza:** *iz.* Eskaratza, sukaldea. *Eskatzien sartu da katue.*

eske: *adlag.* Eske. *Diru eske etorri da.*

eskegi: *ad.* Eskegi, eseki. *Errepak or eskegitten badosus, gaurko egóaxiek laster siketuko dittu.*

eskekue: *iz.* Eskekoa, eskalea. *Eskekuek be gastau einñ die.*

esker onekue: *izlag.* Esker onekoa. *Esker onékuek die gure bés-tuekue.*

esker txarrekue: *izlag.* Esker txarrekoa. *Esker txarreko bierra da, baiña einñ ein bier.*

eskerie: *iz.* Eskera. Soroaren ertzean, landu gabe, belarrez estalia geratzen den gunea. *Arek sékule bes etxekalte, beti inñoren eskeran sartu bier árbolie!*

eskerra: *iz.1.* Eskerra. *Eskerrak etorri dan!* *2.* Ezkerra. *Eskerreko ankie ausi dau.*

eskérrak emon: *ad.* Eskerrak eman. *Eskerrak emon bier deutzas au éitten lagundu deustenaí.*

eskérrak: *Interj.* Eskerrak! *Eske-rrak ikusi es daben!*

eskérrikasko: *Interj.* Eskerrik asko! *Eskerrik asko, gaste!*

eskértixe: *izond.* Ezkertia. *Gure etxien arrebíe da eskértixe.*

eskertu: *ad.* Eskertu. *Danok eskertu dogu sure alegiñe.*

eskie: *iz.* Eskea. Eskaria. *Bátien eskólie dala, béstien erropak diela, danetik eskie.*

eskien: *adlag.* Eskean. *Gabon batzaillak eskien etorri die.*

eskillapeko ardaue: *iz.* Eskilarapeko ardoa. Ardo berezia. *Eskíllapeko bi, mesedes!*

eskillara barrena: *iz.* Eskailerabarrena. *Laban éindde eskillara barreneraiño jun nas buéltaka.*

eskillara burue: *iz.* Eskaileraburua. *Eskillara buruko arámai-xuen dago lapíkue.*

eskillarie: *iz.* Eskailera. *Eskillarie bi'ko dogu keixak ártzeko.*

eskillapie: *Iz.* Eskailerapea. *Eta-raixu eskillarapeko ardaui!*

eskillasue: *iz.* Ornit. Eskinosa. *(Garrulus glandarius).*

eskiñi: *ad.* Eskaini. *Senbat eskiñi dotzu landiegaittik?*

eskóbarie: *iz.* Eskuarea. *Eskóbariakin bátzeko baiño diru géixa ei dauke.*

eskólumie: *iz.* Eskolumea. *Es saites asi ólgetan eskólumien moduen.*

eskonbarrixe: *iz.* Ezkonberria. *Eskonbarritten dana ondo ixeten da, gero kóntuek.*

eskondu: *iz.* Ezkondu. *Aitte es euen gústora alabie eskondu arte.*

eskórtie: *iz.* Heskorta. *Hesiz egin-dako itxitura. Ardíxek eskortan sartute itxi dittut.*

eskúbierra: *iz.* Eskulana. *Báserri-xen eskúbierra esiñ da kobrau, bestelan akabo!*

eskúlekue: *iz.* Eskulekua. *Eskúlekutik eldute jaitxi nas trenetik.*

eskúmatixe: *iz.* Eskumatia. *Eskui-netik aritzeko joera duena. Ni eskúmatixe nas gausa báztueta-ko.*

eskumie: *iz.* Eskuma. Eskuina. *Eskumako aldie.*

eskúpekue: *iz.* eta *izlag.* Eskupekoa. *Alperrik egongo sa(ra) eskúpekuan sain, emen jai daukesu.*

eskus: *adlag.* Eskuz. *Eskus éinddeko jersie.*

eskúsapixe: *iz.* *G. g. er.* Eskuzapia. Eskuoihala. *Gure etxien 'eskúsapixe' esaten san len; oin, oster, serbilletie.*

eskusaue: *iz.* Komuna. *Eskusaure jun bi'ot eta egon píxkaten.*

eskúsokie: *iz.* Eskusoka. *Eskúso-kiakin lotu dot astue.*

eskúsoñue: *iz.* Eskusoinua. *Berékaute ikesi eban eskúsoiñue jotén.*

eskutau: *ad.* Ezkutatu. *Sakápien eskutaute euki eban ikurriñe.*

eskútrapue: *iz.* Eskutrapua. Eskuzapia. *Siketu éskuek eskútrapuakin.*

eskutturre: *iz.* Eskumuturra. *Eskuturre ausitte eruen dabe médi-kuana.*

Esolak. P. Mugarza.

eskutukue: *izlag.* Ezkutukoa. *Eskutuko díruiek.*

eskútulekue: *iz.* Ezkutatzeko lekua. *Asérixek lesásuluen dauke eskútulekue.*

esnatu: *ad.* Esnatu. Iratzarri. *Ametetan esnatu nas.*

esnébeixe: *iz.* Esnebehia. *Esnébeixek kendu eta okelakuek ipiñi dittut.*

esnédune: *iz.* Esneduna. Esneketaria. *Berátzixetan púntuen etortzen da beti esnédune.*

esnetzue: *izond.* Esnetsua. *Esnetzue da bei baltz ori.*

esnie: *iz.* Esnea. *Ogixe ta esnie sopak éindde, oixe da emengo egúneroko armusue.*

ésola: *iz.* Hesola. Itxitura egiteko erabiltzen den taketa. *Nora oie, suek pasáuteko ésolan itxúriakin?*

espadie: *iz.* Zool. Ezpara (*Tabanus bovinus*).

espala: *iz.* Ezpala. *Selako egurre, alako espala.*

espana: *iz.* Ezpaina. *Ikubilkadie emonda espana sabaldu eutzen.*

espárrague: *iz.* Bot. Zainzuria (*Asparagus officinalis*)

esparrue: *iz.* Esparrua. *Ollogorrak urten deuste Lapatzako esparruen.*

espartzue: *iz.* Espartzua. Ipitza. *Espartzusko sokie.*

espátadantzie: *iz.* Ezpata-dantza. *Xemeingo espátadantzie.*

espíllue: *iz.* Ispilua. *Espílluek es dau gusurrik esaten.*

estabaidie: *iz.* Eztabaida. *Estabaidabaten emon dogu egun gustixe.*

estakie: iz. Arantza. *Estakie sartute galdu eban begixe.*

éstaligixe: iz. ik. **búrutakue.**

estartie: iz. Estrata. *Askónarra eskutau da beeko estartan.*

estegue: iz. Eztegua. Ezteia. *Bitto-rreren esteguen egon nitzen.*

estena: iz. Eztena. *Estena sartu deuste erliek.*

estérixue: iz. Apeak neurtzeko neurria, gutxi gorabehera metro kubiko baten ingurukoa. *Iruro-gei estérixo apea preparau dittut bixer erúeteko.*

estésobrie: iz. ik. **apéndizea.**

estie: iz. Hestea. *Txarrixan estia-kin éitten die odólostiek.*

estimau: ad. Estimatu. *Estimau neuken nik a txakurre.*

estixe: iz. Eztia. *Estixe ártzie esaten dabe katarrue osatzeko.*

éstok eta bádok: esak. Hikako moldearen erabilpena adierazten duen esamoldea. *Aittai be estok eta badok?*

estómague: iz. Urdaila. *Jun dan aspaldixen larri dauket estóma-gue.*

estrepesue: iz. Estropezua. *Estrepesue éindde jausi nas, burus áurrera.*

estriñau: ad. Estreinatu. *Etxe barrixe estriñau dogu.*

estu: adlag. Estu. Larri. *Gerrá-denporan estu ibilli giñen. 1 ESTU TE LARRI: esak. Estu eta larri. Estu te larri dabiñ semie, esámiñekin.*

estúaldixe: iz. Estualdia. *Mákiña bat estualdi pasautekuek ga(ra) geure dênporan.*

estúasune: iz. Estutasuna. *Estúasune pasau dogu laiñóartien galdute.*

estue: izond. Estua. *Emengo káliek estuek eta ilhunek die.*

estúl kukurrukue: iz. Eztul kukurrukua. *Estúl kukurrukue dauke mutiko txikíxenak.*

estúlaxie: iz. Estul arina. *Estúlaxie etorri jata gólpera.*

estule: iz. Eztula. 1 AUNTZAN GABERDIKO ESTULE: esak. Hutsaren hurrengoa. *Au es da gero autzan gaberdiko estule, au gausa sérixue da.*

estutu: ad. Estutu. *Arnasie estutu jako.*

estúunie: iz. Estugunea. *Errekiek estúunie éitten daben lekuen.*

et, et, et!: Interj. Et, et, et,! *Et, et, et, kontus gero!*

etartie: iz. Atartea. Ataria. *Etartie garbitzen jardun dot goxien.*

eten: ad. Eten. *Sokie eten eiñ da.*

etena: iz. Etena, hernia. *Ainbeste inddder eiñ dau, etena ein jako.*

etenbakue: izlag. Etenbakoa. Etengabea. *Etenbako jardune dauke sure lagun orrek.*

etorri: ad. Etorri. *Laster etorriko da negue.*

etorrixe: iz. Etorria. 1. Hitz jarioa. *Ori da etorrixe, etorri danetik esta ixildu be eiñ. 2. Irabazia. Gaur asko euki arren, etorririk espadago, dirue laster gastazen da.*

etortaldixe: iz. Etortzen egindako bidea. *Markiñetik Trabakure etortaldixe dago.*

etxaburue: *iz.* Etxaburua. *Axe otza dator etxaburutik.*

etxaldie: *iz.* Etxaldea. Etxe ingurua. *Iñor badago etxaldien?*

etxaspixe: *iz.* Etxazpia. *Etxaspiko lora danak simeldu die.*

etxaune: *iz.* Etxaguna. Etxe jabea. *Áinddiberreko etxaune perilla aundixas ibiltten san.*

etxaurrie: *iz.* Etxeaurrea. *Úmiekkanture etorri die étxaurrera.*

etxéartekue: *iz.* Etxartekoa, senidea. *Geure etxéarteko baten enterruen egon nas.*

etxék(o)andrie: *iz.* Etxekoandrea. *Ondo artu gaittu etxék(o)andriek, betiko moduen.*

etxie: *iz.* Etxea. *Gurásuen etxie.*

étxostie: *iz.* Etxostea. *Étxosteko pagádixen, bai giro!*

etzi: *adlag.* Etzi. *Etzi asiko die erriko jáixek.*

etzidamu: *adlag.* Etzidamu. *Etzidamu ingo dittu amar urte gure báserrixe erre sala.*

euki: *ad.* Eduki. *Euki dauke orrek.*

eulixe: *iz.* Zool. Eulia (*Musca domestica*). *Í EULI BOTIKIE JANDA EGON: esak.* Lelotuta egon. *Espabillau ari, euli botíkie janda aguala emoten dok eta!*

eup: *Interj.* Eup! *Eup! Aitte etxien dago?*

cupadie eiñ: *ad.* Eup! egin. *Eupada batzuk ein gendusan, baiña es san iñor argittu átaire.*

eurixe: *iz.* Euria. *Eurixe asi bi'dau laster da guasen barrure.*

euskeldune: *izond.* Euskalduna. *Gurásuek euskeldunek daukes.*

éuskeras: *adlag.* Euskaraz. *Gerua ta geixa éitten da éuskeras.*

éuskerie: *iz.* Euskara. *Emengo éuskerie éitten dau.*

euskíbegixe: *iz.* Eguzkibegia. *Iso-tza laster kentzen dau euskíbegixetan.*

éuskixe: *iz.* Eguzkia. *Éuskixe ártzie ona ei da asúrrentzako.*

eutzi: *ad.* Eutsi. *Eutzi orri! Í ÉUTZI GOIXAI: esak.* Eutsi goiari!

F

falta ixen: *ad.* Falta izan. Behar izan. *Semat diru falta dosu?*

falta eiñ: *ad.* Falta egin. *Ogeta bana goiesela, sâkie falta ein naban.*

fáltie: *iz.* **1.** Falta. Hutsunea. *Sure fáltie igertzen da etxien.* **2.** Akatsa. *Bâskarixe ona es badago neure fáltie da.*

faltzue: *izond.* Faltsua. *Diru faltzuakin pagátzie nai eban.*

famílixie: *iz.* Familia. *Aren famílixie Estrémadurakue da.*

febrérue: *iz.* Otsaila. *Febrérue san Oisko abioie jausi sanien.*

fedie: *iz.* **1.** Fedea. *Fede aundiko andrie da.* **2.** Konfidantza. *Fede gitxi dauke txakur orrekin.* í FEDE EMON: *esak.* Sinesgarritasuna eman. *Fede emon nutzen suk esándakuai.*

fijue: *izond.* Fijoa. Segurua. *Azpi-llaga úrtero etortzen da Andramari egunien, a fijue da.*

fiñe: *izond.* **1.** Fina. *Esku fiñekue da ori.* **2.** Langilea. *Suertie ixen*

dosu gison fiñe ártziakin. í FIÑ IBILLI: Saiatu, ahalegindu. *Olan fin dabillenak seoser eingo dau.*

firin-faran ibilli: *esak.* Zereginik gabe ibili. *Arrátzalde gustixe gabis firin-faran, golpe sorrik jo barik.*

fixau: *ad.* Fiatu. *Telebisiñuek esan dabela ta, esaittes fixau.*

fixie: *iz.* Konfidantza. *Jungo nintzake mendire, baiña es dauket fixaik egualdixakin.*

fránkue: *izond.* Frankoa. Egia. *Ori sure lagunoi gisona fránkue ta patxadaskue da gero!*

freskue: *izond.* Freskoa. *Arrain freskue ekarri dot afaltzeko.*

freskurie: *iz.* Freskura. *Freskura galanta dago kánpuen.*

frutubatzailie: *iz.* Ornit. Gailupa (*Pyrrhula pyrrhula*).

fuéraka: *adlag.* Pilotan jokatzeko era bat, falta egin ahala jokalaria kanporatzen direna. *Úmiekin fuéraka jardun dot arrátzaldien.*

G

gaatu: *ad.* Geratu. *Gaatu adi ementxe apur baten.*

gaba: *iz.* Gaua. *Oin neguen gaba laster etortzen da.*

gabas: *adlag.* Gauez. *Gabas ibilteten billur nas.*

gaberdixe: *iz.* Gauerdia. *Atéotzak itxartu nabe gaberdixen.*

gabíllara txikixe: *iz.* Ornit. Gabirai txikia (*Falco tinnunculus*).

gabillarie: *iz.* Ornit. Gabiraia (*Accipiter nissus*).

Gabon egune: Gabon eguna, abenduaren 24an. *Gabon egune famílixiakin pasatzeko egune da.* í GABONETAN KEIXAK: *esak.* Mesede bat eskertzeko nagusiek umeei egiten zien promesa. *Eskérrik asko, gabónetan keixak!*

gabon: *Interj.* Gabon! *Gabon deisuela!*

gabónmakatza: *iz.* Bot. Gabon makatza, udare mota bat.

Gabónsar egune: Gabon zaharrak, abenduaren 31an. *Jokuen da kantuen pasau dogu gabónsar egune.*

gaiñaldie: *adlag.* Gain aldea. *Anbotok surittute agiri dau gaiñaldie.*

galanta: *izond.* Galanta, itzela. *Neskato galanta asi da.*

galárraixe: *iz.* Galarria, garia jotzen zen lekua. *Galárraixen sartu die beixek.*

gálbaie: *iz.* Galbahea. *Tálue éitteko, lénengo arturune gálbaien pasatzen da.*

galburue: *iz.* Galburua. *Lastue ta galburue apartatzen dittu matrâkiek.*

galdálie: *iz.* Galdara txikia, euskarriekin. *Galdallan egosten san morokille.*

galdárie: *iz.* Galdara. *Galdara bat egoten san beeko suen ure berotzen.*

galdie: *izond.* Galda. *Bero galdatan entzun bier ixen gendun kontsiertue.*

galdu: *ad.* Galdu. *Mutil ona da, baiña olan badabil bere burue galdu bi'dau.*

galdue: *izond.* Galdua. *Saldue galdue.*

galiperra: *iz.* Ornit. Galeperra (*Coturnix coturnix*).

galipota: *iz.* Galipota. *Galipota urtzeraiño berue eiñ dau.*

gallurre: *iz.* Gailurra. *Téllatuan gallurraño igon dau katuek.*

galondue: *iz.* Galondoa. *Txakúrrek be galonduen kantzau éitten die.*

galtzadie: *iz.* Galtzada. *Galtzadan beera juten giñen eskolara.*

galtzairue: *iz.* Galtzairua. *Ori burdiñioi galtzairuskue da.*

galtzárpie: *iz.* Galtzarbea. *Besapea. Malétie galtzárprien artute etortzen die.*

gáltzie: *Galdu* ad.-aren aditz izena. *Pena emoten dau gáltziek.*

galtzie: *iz.* Galtzerdia. *Galtzie sultu jota orpuen.*

galtzue: *iz.* Galtzua. Lastoa, ahotza. *Galtzutik urten dau galiperrak.*

gáltzutzik: *adlag.* Oinetakorik gabe, galtzerdi hutsetan. *Gáltzutzik ibiltten basa(ra) katarrue arrapauko dosu*

ganájatekue: *iz.* Ganaduaren bazka. *Amak astuakin urten dau ganájatekuek éitt(er)a.*

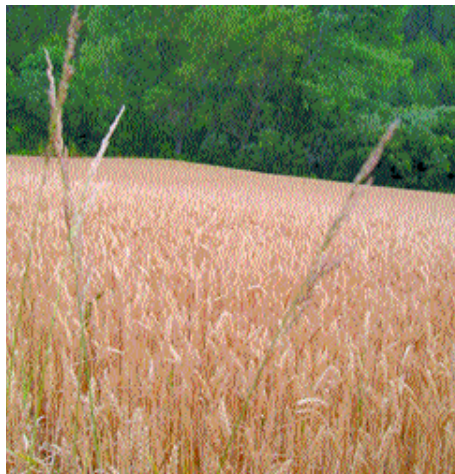
ganáu gobernue: *iz.* Ganadu gobernua. *Gure etxien ganau gobernu erresa dago.*

ganaue: *iz.* Ganadua. *Ganau ona ikusi dogu péríxan.* Í GANAU ONA PARAU: *esak.* Haserre bizian jarri. *Motie jo ta kótxie malletu dabela esan deutzenien, ganau ona parau jako!*

ganautarixe: *iz.* Ganadu garraioan ibiltzen dena. *Ganautarixek bixer goxien etorriko dala ainddu dau.*

gánbarie: *iz.* Ganbara. *Saguren bat badabil gánbaran.*

ganbelie: *iz.* Ganbela. Zurezko aska. *Ganbela bete pentzu jaten dabe beixek.*

Mallabian azken **garia** duela hogeita hamar bat urte erein zen.

ganbelue: *izond.* Ganbelua, artaburua, ergela. *Ago ixilik, ganbeluoi!*

gañe: *iz.* Gaina. *Oisko gaiñe suritute ikusten da.*

gañekaldie: *adlag.* Gaineko aldea. *Gure etxian gañekaldien etxe barrixe eiñ dabe.*

gáñekue: *izlag.* Gainekoa. *Gaur al dogune eiñ daigun de, bixer gáñekue.*

gangurre: *iz.* Gandorra, gangarra. *Oilluai gangurran gorrittasune beittu besteik es dago gastie dan jakítteko.*

gáñie: *iz.* Gaina. Goiko aldea. *Ogi-xai gáñie lárregi erre jako.*

gáñien: *adlag.* Gainean. *Gabonak be gáñien die.*

ganórabakue: *izond.* Ganorabakoa. Ganoragabekoa. *Ain per-*

sona ganorabakue selan ixen leike!

gánorie: iz. Ganora. Ori don gánorie, neska!

ganóstekue: izlag. Gáraitik Gernike alderakuei esaten jakue 'ganóstekuek'.

gantza: iz. Gantza. Banoie áiñeketa pixkat éitt(er)a, ia gerriko gantzak urtzen dien.

garagarra: iz. Bot. Garagarra (*Hordeum distichon*).

garaixe: iz. Garaia. Aletegia. Garaire noie, ólluei jaten emot(er)a.

garatu: ad. Garautu, garandu. Ásak batu bi'dabe, garatu orduko.

garaue: iz. Garaua. Alea, bihia. Intxaur garau edárrak, txíngorrak ondatu es bálittu.

garáunek: iz. Garaunak. Garunak. Billotxan garáunek gústora jaten dittue bátzuek.

garbatu: ad. G. er. Garbatu, damutu. Semat bider garbatu jatan surekin eskóntzie.

garbi: adlg. Garbi. Garbiro. Esan garbi esan bier dosune. 1. ARGITTE GARBI: Argi eta garbi. Argi tte garbi esan nutzen, ser pentzatzzen naban.

garbiro: adlg. Garbiro. Erropak garbiro ipinitte eukitten sittuen.

garbittasune: iz. Garbittasuna. Garbittasune da gausa bat prinsipala.

garbittu: ad. 1. Garbitu. Ikuzi. Gure kóntuek garbittu bier ditugu. 2. Hil. Txakúrrek ardi bat garbittu dabe.

garbitzallie: iz. Garbitzailea. Garbitzaille asi da bierrien, erriko eskóletan.

garbixe: izond. Garbia. Aratza. Éser es dauen lékuen éskuek garbi.

garígarbitzie: iz. Garigarbitzea. Garígarbitzie ixeten sanien, ausókuek batzen sien.

garíjotie: iz. Garijotzea. Bierleku txarra ixeten san garíjotie, autze ta ixerdixe asko.

garisumie: iz. Garizuma. Bijílixie ein bier ixeten da garisuman.

garítzie: iz. Garitza. Galíperrak garítzan eskutatzen die.

garixe: iz. Bot. Garia. (*Trifolium aestivum*).

garra: iz. Garra. Sanjúnsuen garrak erri gustixe argitzen dabe.

garrágarra(a) eiñ: esak. Lurrean iraulka ibili. Ondo janda gero, astuek be garrágarra eitten dau.

gárrasixe: iz. Garrasia. Oihua. Arek abadiék gárrasi itzelak éitten sittuen sermotan.

garrastasune: iz. Garraztasuna. Dauken garrastasunakin esiñ da eran ardaue.

garrastu: ad. Garraztu. Lusero botan egon eskero ardaue garrastu itten da.

garratza: izond. Garratza. Ain personie garratza!

gasie: iz. Bot. Gaza, sagar mota bat. Gasie, gorrigarratza... ainbet sagar klase ártzen san.

gasixe: izond. Gazia. Okela gasixe.

gastaie: iz. Gazta. Bertako gastaie ónena.

gastañerrie: *iz.* Gaztaina errea. *Errégaldaren erretzen die gastañak.*

gastañie: *iz. Bot. 1.* Gaztaina, fruitua. **2.** Gaztainondoa (*Castanea sativa*).

gastau: *ad. 1.* Gastatu. Amaitu, ahitu. *Dirue gastau. 2.* Higatu. *Arrixai ertza gastau.*

gasté dénporie: *iz.* Gazte denborra. *Gure gaste dénporan es euen olakoik.*

gasterixie: *iz.* Gazteria. *Etixerik jirau esindde dabill emengo gasterixie.*

gastie: *izond.* Gaztea. *Jente gastie naiñora juten da.*

gastue: *iz.* Gastua. *Etxeko gástuei aurre eiñ esindde dabill.*

gatx eiñ: *ad.* Gaitz egin. Kalte egin. *Jatekuek gatx eindde edo, bótaka ibilli da.*

gatxa: **1.** *izond.* Gaitza, zaila. *Gatxa da jakitten nos ser etorri leiken. 2. iz.* Gaisotasuna. *Gatxa biskor etortzen da, baiña nekes jun.*

gatxisena: *iz.* Gaitzizena. Ezizena, goitizena. *Gatxisena, ipúrdigisena.*

gatxosatu: *ad.* Gaitzosatu. Zauria sendatu gabe itxi. *Ankako saurixe gatxósatu eta ándik il san.*

gatza: *iz.* Gatza. *Gatza kendu deuste médikuek.*

gatzatue: *iz.* Mamia, esne gatzatua. *Etxeko ardiesniakin éinddeko gatzatuek baeuken estimasiñue.*

gatzik bakue: *izlag.* Gatzik gabea, odolik gabeko pertsona. *Mutill ona, baiña gatzik bakue.*

gatzittu: *ad.* Gatzitu. Gazitu. *Lárre-gi gatzittu dot sopie.*

gatzontzixe: *iz.* Gatzontzia. *Ará-maixuen egongo da gatzontzixe.*

gatzúnaskie: *iz.* Gatzunaska. *Úrdaixe gatzúnaskan eukitten san, gatza ondo artu arte, arrik es éitteko.*

gátzure: *iz.* Gatzura. *Bátzuek gátzure eran éitten dabe, osasunerako ona dala ta.*

gauarue: *iz.* Gauaroa. *A selako gauarue éitten daben kánpuen!*

gaubélie: *iz.* Gaubela. *Gaubelie, gaba ílddekuan onduen pasatzie da.*

gaue: *iz.* Gaua. *Gau gustixe emon dot seurekin amesetan.*

gaugirue: *iz.* Gaugiroa. *Gaugiro edarra ipiñi dau.*

gaupásie: *iz.* Gaupasa. *Gaupasa éindde etorri da gure mutille.*

gaur: *adlag.* Gaur. *Gaur sabaldu dau denda barrixe.*

gausestana: *izond.* Gauza ez dena, ezgauza. *Gausestan gau-saik es gorde alperrik.*

gausie: *iz.* Gauza. *Gausa txarra ugerixe ixeten da. í GÁUSE IXEN: ad.* Gauza izan. *Euken moskorra-kin es san gause tente egoteko be.*

gautxorixe: *izond.* Gautxoria, parrandazalea. *Gautxorixek ibilli die gabien gure etxonduen.*

geittu: *ad.* Gehitu. *Játeko gogue geittu ein jata aspaldixen.*

géixa: *adlag.* Gehiago. *Semat eta geixa jan orduen da gose aundi-xaue.*

Geztera . B. Mugarza

géixen: *adlag.* Gehien. Ointxe jakingo dogu seiñek dauken indder géixen.

geixotu: *ad.* Gaixotu. Ume asko geixotu da aurtengo neguen.

geixue: *iz.* **1.** Gaixoa. Géixuek saintzen bierra éitten dau. **2.** Gaixotasuna. Biotzeko geixuek jota il san.

geldi: *adlag.* Geldi. Erlojue geldi dago.

geldiro: *adlag.* Geldiro. Jausi barik, geldiro ibilli.

geldiunie: *iz.* Geldiunea. Geldiunie eiñ dau erlójuan órratzak.

geldixe: *izond.* Geldia. Ur geldixe.

gélie: *iz.* Gela. Goxa gélie garbitzen emon dot.

geratu: *ad.* Geratu. Bide erdixen geratu nas, gasoliñaik barik.

gero: *adlag.* Gero. Lelengo jan daigun, eta gero gerokuek.

gerótxua: *adlag.* Gerotxoago. Geroxeago. Gerótxua etorriko nas súenera.

gerrie: *iz.* Gerra. Gerrie burruka aundi bat da, burrukie gerra txiki bat.

gerrikue: *iz.* Gerrikoa. Arrijasotzailliek gerrikue sabal eta ondo lotute bi'dau.

gerrikue: *izlag.* Gerriari dagokiona. Gerriko miñe.

gerrix: *iz.* Gerria. Pelotan ondo eitteko gerri bigune bier.

gérune: *iz.* Lurruna. Buruko gólpia-kin gérune ein jako begíxetan.

gesterie: *iz.* Geztera. Birak emanez, erremintak zorrozteko erabiltzen den harria. Gurien basan gesterie, askórak-eta sorrosteko erabiltten san.

gibela: *iz.* **1.** Gibela. Gíxajuek asko eraten eban da gibela dana ondatu jakon. **2.**

gibelekue: *iz.* Gibealekoa. Gibealeko gaitza. Aspaldi pasau naban nik gibealekue.

gibéljana: *iz.* Gibelarekin egindako jatordua. Jabierrek txala ill dabela ta, gibéljana jak sosieda-dien.

gibélurdiñe: *iz.* Mikol. Gibelurdi-na (*Russula virescens*).

gili-gilixe: *iz.* Kili-kilia. Jersiek gili-gili éitten deuste kokotien.

giltze: *iz.* Giltza. San Pedrok baiño giltz géixa daukesu suk.

giputxe: *izond.* Giputza. *Giputxek gonbidatu gaittu báskaitta.*

girue: *iz.* Giroa. *Barrureko moduko girue dago.*

gisaldixe: *iz.* Gizaldia. Mendea. *Lena ixeten ei sien gosete aundi-xek-eta, baiña olakoik es dogu esautu gure gisaldixen.*

gisena: *iz.* **1.** Gizena. Lodia. *Ume ori gisénegixe dago.* **2.** Haragiaren gantza. *Gisena dauke asko ūrdaixek.*

gisendu: *ad.* Gizendu. Loditu. *Ipúr-dixek gisendu jatas aspaldixen.*

giserrrie: *iz.* Giharrea. *Txarri argala, giserratzue.*

gísixe: *iz.* Maluta. *Edur gísixek jausten die, maríposak ixengo balitzes moduen.*

gisona: *iz.* Gizona. *Egon trankil, gisona!*

gisondu: *ad.* Gizondu. *Eskondu arren, bätzuek es die inos gison-tzen.*

gioneskue: *iz.* Gizonezkoa. *Gison-esko bi sartu ei sien lapurretan éitt(er)a.*

gitxi: *adlag.* Gutxi. *Okela gitxi tte berdura asko játeko esaten dabe médikuek.*

gitxittu: *ad.* Gutxitu. *Ganaue asko gitxittu da emen parajien.*

gíxajue: *izond.* Gizarajoa. *Gíxa-juek suerte txarra euki dau.*

gixau: *ad.* **1.** Gidatu. **2.** Gisatua egin. *Ardíokeliakin éinddeko gixaue jan genduan.*

gixaue: *iz.* Gisatua. *Okela gixaue.*

goaikarrix: *izond.* Gogaikarria. *Ago ixillik, goaikarrixoi!*

gobernau: *ad.* Gobernatu. *Jaten eman. Gánauek gobernau te banator.*

gobernue eiñ: *ad.* Gobernua egin. *Gobernatu. Ganau gobernue eiñ.*

gogait eiñ: *ad.* Gogait egin, aspertu. *Gogait eindde ga(go)s beti gausa bat entzuten.*

gogo txarra: *iz.* Gogo txarra. *Oien geldittu da gogo txarrakin.*

gogokue: *Gogokoa. Gustokoa. Eskatzen ibílttie be esta ixeten gogokue, baiña...*

gogor: *adlag.* Gogor. *Gogor éitten euskun arek máixuek. í GOGOR EIÑ: ad.* Gogor egin. *Saiatu. Bie-rra gogor éitten dabe emengo basómutillek. GOGOR IBILLI: Sasoi oneko egon. Gogor dabill sure semie bisikletan!*

gogorra: *izond.* Gogorra. *Ogi gogorra da ónena agíñek sorros-teko.*

gogortu: *ad.* Gogortu. *Makalik ibi-lli san, baiña asko gogortu da.*

gogue: *iz.* Gogo. *Gogue bi'da ara mendi púnta(ra) júteko. í GOGUEN ARTU: Gogoan hartu. Goguen artu naban suk esándakue.*

goialdie: *adlag.* Goialdea. *Béietan bero dagoela, baiña emen goial-dien otz éitten dau.*

goikaldie: *adlag.* Goiko aldea. *Eli-xian goikaldien sabaldu dau déndie.*

góisabaixe: *iz.* Goisabaia. *Kafe beruek goisábaixe erre deuste.*

goixe: *iz.* Goia. *Goixek eta beiek errekestau sittuen, baiña an*

Goldea. P. Mugarza.

eseuen eser. í GOITTIK JOTA: *esak.* Gehienaz ere. *Amar lagun goixe jota egongo giñen an bätzarrien.*

goixen: *adlag.* Goian. *Burue goixen dabela ibiltten da ori.*

goldáketie: *iz.* Goldaketa. *Goldáketan dabis artue eréitteko.*

goldie: *iz.* Goldea. *Goldiek adelantut aundixe san bere sasoién.*

golpie: *iz.* Kolpea. *Golpe aundixe artu dau sure erlójuek. í GOLPE EIÑ: esak.* Oratu, heldu. *Bélarrittik golpe éitten badotzut ikusiko dosu! GOLPIE EIÑ: esak.* Ustekabean, zerbait ondo atera. *Gólpie ein naban atzo, lau kilo ongo batu nittuen.*

gómittuek: *iz.* Goitikina. *Bere gómittuek jaten dittu txakurrek.*

gomíttularrixe: *iz.* Botagalea. *Gomíttularrixe emoten dau ikusitte bákarrik.*

gomútie: *iz.* Gomuta, oroimena. *Gomutan dauket Mikel Zarate nos il san.*

gónie: *iz.* Gona. *Gónie erreman-gau ebanien dantzán geldittu be esan eiñ, gau gustixen.*

goráberie: *iz.* Gorabehera. *Ólantxik ixeten die emengo goráberak.*

gorántzixak emon: *ad.* Goraintziak eman. *Emon górantzixak, merkiek dittuk eta.*

gorde: *ad.* Gorde. *Beti gordetzen eta askenien galdu.*

gordelekue: *iz.* Gordelekua. *Gaberako gordelekuan bille najabik.*

gordie: *izond.* Ezkutua. Babestua. *Leku gordie.*

gordíñe: *izond.* Gordina. *Domin-go ikusi naban lénguen, gison gordíñe dago óndiok.*

gormutue: *iz.* Gormutua. *Gormútuek saintzen ibiltten san.*

gorpue: *iz.* Gorpua. *Itxosuen galdu san, aren gorpue esan agertu.*

gorpúskerie: *iz.* Gorpuzkera. *Gorpuskeras txikixe, baiña inddertzue.*

Gorpústi egune: *iz.* Gorpuzti eguna. *Gorpústi eguneko báskarixe atzeratu eiñ dogu.*

gorpútzaldixe: *iz.* Gorputzaldia. *Grípie etortzen-edo dauke ta, gorputzaldi txarrakin dabil.*

gorputze: *iz.* Gorputza. *Gorputz bigune bi'da dántzarako.*

gorra: *izond.* Gorra. *Nai es dabena entzuteko gorra dauke.*

gorraxie: *iz.* Gorraizea. *Bein saartzarure eskero, gorraixie edo seoser.*

gorrígarratza: *iz. Bot.* Gorrigarra-tza. Sagar mota bat.

gorríketan: *adlag.* Arearekin lurra lantzen.

gorriñe: *iz.* Gorrina, mildiua. *Étxosteko maatzak gorriñe dauke aurten.* Í GORRIN DÉNPORIE: Gorrina sortzeko eguraldi aproposa; lanbroa ari duenean, batez ere. *Au da gorrin dénporie!*

gorrittu: *ad. 1.* Kolore gorria hartu. *Éuskixek lepue gorrittu dotzu. 2.* Lurra landu. *Ándikuek solue gorritzen dabis.*

gorrixe: *izond.* Gorria. Sagar gorri-gorrixe *euesan Átxitteko landan.* Í GORRI EGON: *esak.* Soil, biluzik. *Gorri dagos emengo landak.* GORRIXEK IKUSI: *esak.* Oso gaizki ibili. *Gerra dénporan gorrixe ikusi gendusen.* GORRI-XEN PARAU: *esak.* Biluztu. *Edoseiñen bistan gorrixen paratzeko es dauket lótzarik.*

gorrixxie: *izond.* Gorriska. *Bei bi erosi dittut, bata gorrixxie ta béstie baltza.*

gorrotue: *iz.* Gorrotoa. *Máixuek gorrotue euskun guri, euskeldunek giñelako.*

gorue: *iz.* Gorua. *Ámaman goruek mákiñabat ari eingo eban.*

gorrue: *iz.* Flema. *Txu, eta txu! Árek ebalí dau txistue ta gorrue!*

górrue: *iz.* Txanoa. *Orrekin górruorrekín bélarríxe bistan daroiesus.*

gosamena: *iz.* Gozamena. *Gosamena da gison orri bérbetan entzutie.*

Gorua. P. Mugarza.

gosatu: *ad.* Gozatu, janaria ondu. *Gatzak okelie gosatu éitten dau.*

gosau: *ad.* Gozatu, atsegina lortu. *A san girue, edarto gosau gendun!*

goséstue: *izond.* Goseztoa. *Txakur goséstuek lantxiek etorri sien bart gure úmie.*

gosetu: *ad.* Gosetu. *Ainbeste ibilli eindde gero, gosetu ein nas.*

gosie: *iz.* Gosea. *Gosie ona da, kendu al danien.*

gosósalie: *izond.* Gozozalea. *Gurien danok ga(ra) gosósalie.*

gosotasune: *iz.* Gozotasuna. *An familíxan eseuen gosotasunik.*

gostxo: *adlag.* Goiztxo. *Gostxo da óndiok, eser esateko.*

gosue: *izond.* Gozoa. *Báskari gosue jan gendun amaiñarrebán kónture.*

goxa: *adlag.* Goiz. Goizegi. *Óndio goxa da etxera juteko.*

goxa: *iz.* Goiza. *Goxa galdu dot arutz ta onutz bueltaka, eser ein barik. 1. GOXETIK GABERA: esak. Bat- batean, une batetik bestera. Urek etxie eruenda, goxetik gabera esebe barik geldittu giñen.*

góxakue: *izlag.* Goizakoa. *Góxako patatie erein dogu aurtén.*

goxaldie: *iz.* Goizaldea. *Oingo gástiek goxaldien erretiratzen die.*

grándie: *izond.* Oso ona. *Gausa grándie da nobera osasunas topatzie.*

gríñie: *iz.* **1.** Grina, zurda. **2.** Zer-baitetarako joera. *Txarrerako dauken gríñie onerako baleuke!*

guardasola: *iz.* Guardasola. Euritakoa. *Guardasola galdute etorri nas etx(er)a.*

guena: *iz.* Goiena. **1.** Goiko aldea. *Sológuena. 2. Esnegaina. Esniek dauken gosúena guena da.*

guntzurrune: *iz.* Giltzurruna. *Guntzurrune kendu eutzenetik es dabill ondo.*

gurásuek: *iz.* Gurasoak. *Aren gurásuek kalien bisi sien.*

gurbitze: *iz.* Bot. Gurbitza (*Arbutus unedo*).

gure: *iz.* Gura. Nahi. *Ónek úmiok, ser ikusi, axe gure!*

Gure Jaune artu: *ad.* Jaun-hartu. *Askénengos, Gure Jaune ártz(er)a jun sanien ikusi naban.*

gurixe: *izond.* Guria. Mardula. *Mutiko guri-gurixe dago.*

gustau: *ad.* Gustatu. *Baskálostien kantatzie gustatzen jakun.*

gústue: *iz.* Gustoa. Zaporea. *Arrain gústue ártzen deutzet okeliai.*

gusurre: *iz.* Gezurra. *Gusurre berban-berban esaten dau.*

gusurterue: *izond.* Gezurteroa. Gezurtia. *Éseixosu siñistu, gusurteru negargarrixé da ta.*

gusúrtixe: *izond.* Gezurtia. *Laster arrapatzen da gusúrtixe.*

gútarra: *izlag.* eta *izond.* Gutarra. *Gure artekoa, gure aldekoa. Gora gu ta gútarra!*

I

i(n)txaiñ: *ad.* Itxaron. Iguriki.
Átonduen i(n)txaingo deutzut.

í(n)txaiñe: *iz.* Geldiunea. *Í(n)txai-
ñe eingo dogu kópau bat éitteko.*

ibílkerie: *iz.* Ibilkera. Ibiltzeko era.
*Ibilkerie demasien narrastu jako
gure aittai.*

ibíllerie: *iz.* Ibilera, ibiltzea. *Órrek
gabeko ibíllerok éstabe onik éit-
ten!*

ibilli: *ad.* Ibili. *Gaur mundu gusti-
xe prísaka dabill.*

ibilpidie: *iz.* Ibiltzeko ahalmena.
*Burue argi dauke, baña ibilpi-
die gastau jako.*

ibiltaldixe: *iz.* Ibilaldia. *Goxien
urtenda, ibiltaldixe eiñ dot.*

ibilttarixe: *izond.* Ibiltaria. Ibil-
taua. *Aítte Santuoi ibilttarixe da.*

ibilttaue: *izond.* Ibiltaua. Ibiltaria.
*Asko ibili zalea. Ori sure auso-
kuoi gison ibilttaue da.*

iderra: *iz.* Bot. Ilarra (*Pisum sati-
vum*).

idi parie: *iz.* Idi pareia. *Tellerian
idípariek irebasi dittu Debako
probak.*

idixe: *iz.* Zool. Idia. *Eskerreko idi-
xek besátireka éitten dau.*

iesi eiñ: *ad.* Ihesi egin. Ospa egin.
*Atie sábalik ikusi dabenien
ólluek iesi eiñ dabe.*

iferra: *iz.* Iparraizea. *Axe freskue
ekarri dau iferrak.*

iferraxie: *iz.* Iparraizea. *Eskerrak
iferraxie sartu daben, esin san a
bero sakarra aguantau, bestela.*

igeltzerue: *iz.* Igeltsaria. *Eskólie
itxi tte aittakin igeltzero asi san.*

igeltzue: *iz.* Igeltsua. *Ormá súluek
igeltsuakin artu bi'dabe pintta-
tzen asi áurretik.*

igerixan eiñ: *ad.* Igerian egin. *Ige-
rixan éitteko aginddu eusten
médikuek.*

igerra: *izond.* Iharra. Lehorra.
*Aren bésuek igerrak, baiña ind-
dertzuek sien.*

igertu: *ad.* Ihartu. *Isotzak balkoiko
lórak igertu sittuen.*

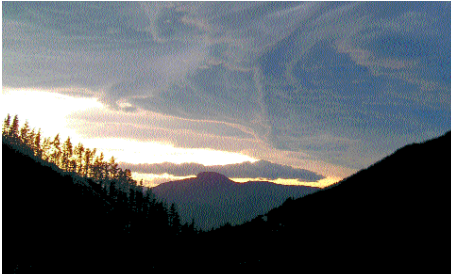
iges: *adlag.* Iaz. *Iges asi sien bide
barrixe éitten.*

igoíñe: *iz.* Higuina. Nazka, narda.
*Igoíñe emoten dau berta(ra)
jutiek, a da usaiñe!*

igotaldixe: *iz.* Igotaldia. Igonaldia.
*Karakola igotaldixe eindde euen
atxúr-kertenien, esagun san
luseruen geldi egonda euela.*

iguela: *izond.* Iguala. Berdina.
Ama ta alabie iguel-iguelak die.

igurtzixe: *iz.* Igurtzia. Marruskal-
dia. *Ori katu baltzoi geldi-geldi
egoten da lepue igurtzi eskero.*

Iluntzea. P. Mugarza.

- íjuixe:** *iz.* Ijuia. Irrintzia. *Trabakurre allegautekuen íjuí aundi bat éitten juan, ijuilari edarra suan.*
- íkera eiñ:** *ad.* Ikara egin. Mugitu. *Bónben saratiakin etxeko órmak be ikera éitten eben.*
- ikéragarrix:** *izond.* Ikaragarria. *Ikéragarrixek pasatzen die mundun.*
- íkeratu:** *ad.* Ikaratu. Harritu. *Sure semie pelotan ikusitte, ikératute geratu nas.*
- íkerie:** *iz.* Ikara. Dardara. *A ixen da sústue, óndiok áñketako ikerie es jata jun.*
- íkiesgiñe:** *iz.* Ikazkina. *Ikiesgiñe san gure áittitte.*
- íkesi:** *ad.* Ikasi. *Es dogu eser ikesi, betiko kóntuekin jarraitzen dogu.*
- íketza:** *iz.* Ikatza. *Éskuek íketza baiño báltza(go) eindde etorri da.*
- íkusi:** *ad.* Ikusi. *Denpora onakin, Oisko púntatik Genikaldie edarto ikusten da.*
- íkúsiesiñe:** *iz.* Ikusiezina. *Etsaitasuna, gorrotoa. Ikusiesiñe ta gorrotue badago bastárretan.*

- íkuskisune:** *iz.* Ikuskizuna. *Ikuskaria. Badago ikuskisune naikue aurtengo jáixetan.*
- íkutu:** *ad.* Ukitu. *Íkutu te ikutu, askenien gastau ein biosu.*
- íkutue:** *iz.* Ukitua. *Ori íkutue esese, malletue be bada.*
- ilbana:** *iz.* Albaina. *Ilbandute dauket erropie, gero jósteko.*
- ilbarrix:** *iz.* Ilberria. *Úrrengo ilbarrixakin urtengo dabe perrétxikuek.*
- ílbera:** *iz.* Ilbehera. *Ílberan ebaitteko egurre es dau sitzek jaten.*
- ilbete:** *iz.* Ilbete. *Bixer da ilbete.*
- ílgora:** *iz.* Ilgora. *Ilbarrittik ilbetera bittartien ílgora ixeten da.*
- ilkánpaie:** *iz.* Ilkanpaia. *Hilezkila. Ilkánpaiek entzun dittut goxien. Nor ill ete da?*
- ilkutxie:** *iz.* Hilkutxa. *Etxékuen ártien eruen dabe ilkutxie.*
- ill:** *ad.* Hil. *Ausuen ílddekuen aldeko mesie erresau da.*
- illaundi:** *iz.* Larriki zaurituta. *Manakatuta. Illtie baiño illaundi ixtie esta asko obie.*
- ille:** *iz.* Hila. *Datorren illien es dituk ba, San Jurkiko jaixek?*
- illebete:** *iz.* Hilabete. *Illebete eiñ dot Amériketan.*
- illekue:** *iz.* Hilekoa. *Atzo etorri jatan illekue.*
- illendixe:** *iz.* Ilentia. *Kafiek irakiten ebanien, illendixe sartzen san lapikuen.*
- illérie:** *iz.* Ilada. *Erreskada, lerroa. Etxe illada aundixe eiñ dabe elixa óstien.*

illetie: *iz.* Hileta, ahuena, kexa. *Ori andrioi beti esautu dot nik illetie jo ta jo.*

illundu: *ad.* Ilundu. *Gaur saspírek orduko illundute egon da.*

illune: *izond.* Iluna. *Bein Domusantuek eskero laster illuntzen dau.*

illúnkerie: *iz.* Ilunkara. Arratsa. *Illúnkeran abixau giñen etx(er)a.*

illúnpie: *iz.* Ilunpea. *Illunpien galdute ibilli giñen.*

illuntasune: *iz.* Iluntasuna. *Kán-poko illuntasunek es dau ixten eser ikusten.*

illúntzixe: *iz.* Iluntzea. Arratsa. *Illúntzixen aramaittekue joten san.*

ilóbalie: *iz.* Listaharia. *Ilóballiakin josiko deutzuas praká barrenak.*

illúntabarra: *iz.* Ilunabarra. Ilunkara. *Illúntabarrien afaldu te oera, ser eingo dosu, ba?*

iñausi: *ad.* Inausi. Kimatu. *Maa-tzai adarrak iñ austen badago bierra.*

indderra: *iz.* Indarra. Aotik juten *jako indderra.*

inddertu: *ad.* Indartu. *Bape ind-dertu sa(ra) ala?*

inddertzue: *izond.* Indartsua. *Gastie baiña inddertzue da ori mutilloi.*

inguretu: *ad.* Inguratu. Hurbildu. *Amárrak aldien inguretu ga(ra) erre.*

inguru: *iz.* Inguru. *Ordu bete inguru emon dot sain.*

ingurue: *iz.* Ingurua. *Etxe ingurue rdarto ipinitte dago.*

inkesie: *iz.* Inkeza. Indarra egitean ateratzen den hasperena. *Inké-saka dago beixe, txala eingo dau laster.*

iñor ixen: *ad.* Inor izan. *Ni enas iñor suri eser esateko.*

inernue: *iz.* Infernua. *Infernue bisi dabe áren etxien.*

inernuko sue: *iz.* Infernuko sua. *Pekatie éitten dabena inernuko suten erreko dala, esan dau abadiék.*

inporta: *ad.* Inporta. Axola. *Goixe beera etorrite be guri es deusku inporta.*

intxaur saltzie: *iz.* Intxaur-saltsa. *Gabonetan intxaur-saltzie es da falta ixeten euren maixen.*

íntxaurre: *iz.* Bot. **1.** Intxaurre, fruitua. *Íntxaurre ona da memorixiantzako.* **2.** Intxaurrondoa (*Juglans regia*).

intxáurtixe: *iz.* Intxaurtia. Intxaurdia. *Katamixerra ikusi dot intxáurtixen.*

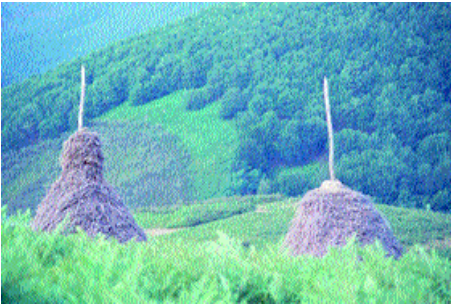
intzirixie: *iz.* Intziria. Txilioa. *Intzíríxaka jun da txakurre, makillakadie artute.*

iñúndienak: *adlag.* Inon direnak. Sekulakoak. *Dantzan asitte, iñúndienak ein sittuen.*

iñúsente egune: Inuzente eguna, abenduaren 28an.

iñusente erañ: *ad.* Inozente eragin. Engainatu. *Iñusente eraitten asi tte askenien neuri erañ.*

iñúsentie: *izond.* Inuzentea. Erge-la, alua. *Iñúsentie sa(ra) ala? Iñúsentie saiela esan leike, iñúsentioni alakuoi.*

Iremetak.

- ipuiñe:** *iz.* Ipuina. Kondua. *Ipuiñe itxi tte asi gaittesen bierrien.*
- ipurdixe:** *iz.* Ipurdia. *Áurriek erakusten dau ipurdixe selan dantzau. í IPURDIKUE ARTU: esak.* Disgustoa hartu. Atsekabea izan. *Jokue gáltziakin ipurdiko galanta artu dau.*
- ipur atala:** *iz.* Ipurdi atala. *Txakurrek áinke ein eusten ipur atalien.*
- ipursulue:** *iz.* Iputzuloa. *Iesko sanfermiñetan sesen batek adarra sartu eutzen ipursulotik.*
- ipurtaldie:** *iz.* Iputtaldea. *Iputaldien prákak apurtute dabil.*
- ipúrtargixe:** *iz.* Zool. Iputargia (*Lampyrus noctiluca*).
- ipúrterrie:** *izond.* Ipurterrea. *Átaiko bonbilliek ipurtargixek lakoxe argixe éitten dau.*
- ipurtxuntxurre:** *iz.* Iputxuntxurra. *Bañadorien paratzen danien ipurtxuntxur edarra ikusten jako.*
- irabixau:** *ad.* Irabiatu. *Tortillie éit-teko árrautzak irabixau bier.*
- irakiñ:** *ad.* Irakin. í IRAKITTEN IPIÑI: *esak.* Haserre bizian ipini. *Ain-*

beste lelokerixakin irakitten ipintten nau.

- irastontzixe:** *iz.* Iragaztontzia. *Ekarrixu irastontzixe, esnie irasi daian.*
- irebasi:** *ad.* Irabazi. *Astien irébasi-xek sápatuen galdu sittuen.*
- iremetie:** *iz.* Irameta. *Landa barreneko iremetie erre dau oñestuek.*
- iretargixe:** *iz.* Ilargia. *Gaurko moduko iretargixakin es da argirik bier etx(er)a etórtzeko.*
- irie, idie:** *iz.* Bot. Ira. Iratzea (*Pteridium aquilinum*).
- irotu:** *ad.* Irotu. *Zuhaitza lehortu. Gastaña orrek barrue irotute dauke.*
- irríbarrie:** *iz.* Irribarrea. *Beittu, selako irribarretxue dauken gure umiek!*
- irrintzixe:** *iz.* Irrintzia. **1.** Ijuia. *Bótaixu, dának entzuteko moduko irrintzi bat.* **2.** Zaldia-*ren orroa. Úsaba sentitzen dabenien irrintzike saten da saldixe.*
- irúkotxa:** *izond.* Hirukoitza. *Lélen-go boliakin irukotxa jo dau eta úrrenguen ólutz.*
- irules:** *adlag.* Iruntzitara. *Jertzie irules jantzi dosu.*
- iruntze:** *iz.* Ihintza. *Éuskixek eruen dau goxeko iruntze.*
- iruntzi:** *ad.* Irentsi. *Txakur gosesto orrek jan barik, iruntzi éitten dau.*
- irúsurre:** *iz.* Iruzurra. *Bistan euen órrek irusur eingo ebena.*
- irútzur:** *ik.* irusur.
- isena:** *iz.* Izena. *Kalisto juan izena txakurrek.*

isentau: *ad.* Izendatu. Seinalatu. *Partidue jokatzeko egunik éstabe isentau.*

isérdi larrix: *iz.* Izerdi larria. *Dentistiangana jun bidabela pentzaute bakarrik, iserdi-larrix e etortzen jako.*

iserdixe: *iz.* Izerdia. *Iserditten etorri nas elixatik etx(er)a.*

isérie: *iz.* Izara. Maindirea. *Isera garbíxekin ipiñi dotzut oie.*

iserra: *iz.* Izarra. *Iserrak ikusi ditut buruakin ormie jota.*

iserratue: *iz.* Izarratua. *Euen iserratuakin argirik es gendun bier etxera etortzeko.*

isol: *Interj.* Iso!. Zaldiei eta beste zama-abereei geldi daitezen esaten zaien hitza. *Iso! Geldi astue!*

isotza: *iz.* Izotza. Leia, horma. *Errekonduetan isotza eingo dau.*

ispille: *iz.* Izpila. Ispilua. Gana-duak, zaldiek eta behiek, gehien bat, bekokian izaten duen orban zuria.

ispittu: *ad.* Izpitu. Hariztatu. *Jertzíe ispittu.*

ístarrix: *iz.* Eztarria. *Kóntrako ístarríttik jun jata okelie.*

ítaixe: *iz.* Igitaia. *Ítaixakin ebaten gendusan guk etxeko garíxek.*

ítaurren eiñ: *ad.* Itaurrean egin. Itzain egin. *Beixen edo idixen áurrien ibílltiaí esaten jako íttaurren éíttie.*

itto(g)iñe: *iz.* Itogina. Itaizura. *Gaíllurretik jausten dan ittoíñek gánbarie busti dau.*

itto: *ad.* Ito. *Bierran bierras ittota nabíll.*

ittúrbie: *iz.* Bot. Iturbea. Udare mota bat.

itturrix: *iz.* Iturria. *Errekondoko itturrix agortu da.*

ittusunen eiñ: *ad.* Itaurrean egin. *Íttaurren eiñ edo ittusunen eiñ, bíxetara esaten da Mallíbixen.*

ítue: *iz.* Mugarria. Munarria, zedarria. *Bide bastarreko ítuek bota dittu bátamatek.*

itxartu: *ad.* Iratzartu, esnatu. *Se orduten itxartuko saíttut?*

itxi: *ad.* 1. Itxi. *Atíe sábalik itxi!* 2. Utzi. *Bertánbera itxi bier ixen dittue selebrasiño ta jaíxok.*

itxosantzarra: *iz.* Ornit. Itsasantzara (*Anser anser*).

itxostxorix: *iz.* Ornit. Itsas-txoria (*Larus cacchinans*).

itxosue: *iz.* Itsasoa. *Amaika gison galdu da itxosuen.*

itxue: *izond.* Itsua. *Musien itxue da.* 1 ITXUAI ARGÍ EIÑ: *esak.* Itsuari argi egin. *Premian dagoenari lagundu. Itxuái argi éítteko ónak sauese suek!*

itxú-itxuen: *adlag.* Itsu-itsuan. Itsuka. *Rádíxuek esan dabelata, es da itxu-itxuen siñistu bier.*

itxúlapikue: *iz.* Itsulapikoa. Eltzeitsua. *Itxúlapikuen sartísu aíttebesutakok emondako págie.*

itxumustuen: *adlag.* Itsumustuan. Bat batean. *Deíttu nutzenien itxumustuen etorri san.*

itxúran: *adlag.* Itxuran. Egoki. *Itxuran bisi ga(ra), ala ser?*

itxuretu: *ad.* Itxuratu. Itxura ona eman. *Jaíxek datosenerako, etxe*

inguruai itxuretu bat emon bi'deutzet.

itxúrie: *iz.* Itxura. Antza. *Gaur es daukagu afaririk itxúrie.* 1 ITXURAK EIÑ: *ad.* Itxurak egin. Plantak egin. *Itxúrak éitten es etorri ona, alkar ondo esagutzen dogu eta.* ITXURIE EMON: *ad.* Itxura eman. Egin nahi denaren antza eman. *Ondo-ondo es dago, baiña itxúrie emon deutzet, beintzet.* ITXURIE ARTU: Antza artu. *Aittan itxúrie artu dotzut.*

itxurosue: *izond.* Itxurosoa. *Es da itxurosue bat jaten eta béstie bégire egótie.*

itxusixe: *izond.* Itsusia. *Kiñu itsúsixek éitten sittuen da, muturre berotute jun da.*

itxutu: *ad.* Itsutu. *Diruek itxutute dabill.*

itzébaixe: *iz.* Hatz ebakia. Esku azalean egiten den zauria. *Esku-ko itzébaixe soldu ein jata.*

itzel: *adlag.* Itzel. Izugarri ondo. *Atzoko afarixe itzel egon san.*

itzela: *izond.* Itzela, ikaragarria, galanta. *Bero itzela gaurkue!*

itzuldu: *iz.* Irauli. *Pitxerra itzuldu eta esnie dana jausi da.*

itzulixetara: *adlag.* Itzulitara. Irun-tzitara, alderantziz, irulez. *Gál-tzak itzúlixeta(ra) jantzitte eka-rrri dittut.*

ixaixe: *adlag.* Ia-ia. *Ixaixe suluen sartu nok.*

ixe: *adlag.* Ia. *Ixe amábixek die.*

ixékerie: *iz.* Izakera. *Beti dago prest edoseiñi laguntzeko, ixéke-ras da olakoxie.*

ixekue: *iz.* Izekoa. Izeba. *Úxarteko ixekue enaban esautu.*

ixengurie: *iz.* Zingira, osina. *Ástuek ixenguran sartute itxi genduasen, eta urten esiñ.*

ixérie: *ik.* isérie.

ixétie: *iz.* Izatea. *Ixetes emengue da, baiña Gerniken bisi da.*

ixilddu: *ad.* Isildu. *Ixilddu saitte, es daukesu erresorik eta!*

ixille: *izond.* Isila. *Neska ixille ta jatorra emoten dau.*

ixillik: *adlag.* Isilik. *Ikesiko dau ixillik egoten.*

ixílpoltzie: *iz.* Izkutuan gordetzen den diru poltsa. *Arámaixuan óstien gordeta eukitten eban, ixílpoltzie.*

ixipue: *iz.* 1. Isipua. *Ixipuakin buruen jo eban abadie.* 2. Bro-txa. *Ixipu oni uliek jausten jakos.*

ixkotu: *ad.* Idiskotu. *Beixe eruen dot ausora ixkótz(er)a.*

íxkue: *iz.* Idixkoa. *Ausora juten san beixai íxkue botatz(er)a.*

ixotu: *ad.* Iziotu. Piztu, irazeki. *Oetik jagi tte lélengo bierra, pípie ixotu.*

ixotza: *ik.* isotza.

J

já(ra)mon eiñ: *ad.* Jaramon egin. *Gaur eguneko úmiẽk es deutze jámonk be éitten leengo kóntuei.*

jabetu: *ad.* Jabetu. *Seure gáusekin, seu jabetu.*

jabie: *iz.* Jabea. *í JABETASUNE EUKI: esak. Norbaiten ardurapean egon. Or dabill ori umioi, jabetasunik barik.*

jai tte aste: *esak.* Jai eta aste. *Egunero. Uda osue, jai tte aste, bie- rrien pasau gendun.*

jaitxi: *ad.* Jaitsi, bajatu. *Jaitxi sait- tes eskillaratik, míñen bat artu orduko.*

jaixe: *iz.* Jaia. *Ango ermittako jaixe domekas éiten da. í JAIKO JANTZI: esak. Jaiegunetako erropak jan- tzi. Jaiko jantzitte dator da es dauke bierr(er)ako kóntuik, itxúrie.*

jaixegune: *iz.* Jaieguna. *San Pedro egune len jaixegune ixeten san.*

jaixo: *ad.* Jaio. *Dénpora gitxixen ume asko jaixo die.*

jaixókerie: *iz.* Jaioera. *Ori errenoi jaixókeratik dauke.*

jaixotetxie: *iz.* Jaiotetxea. *Sasi ártien eskutaute geratu da nire jaixotetxie.*

jakie: *iz.* Jaka. *Jantzi jakie, es dau otzik éitten da.*

jakin: *ad.* Jakin. *Es jakin ba, se pasauko dan. í BATEK DAKI: esak. Auskalo. Batek daki núndik eto- rrittekuek dien.*

jakíngurie: *iz.* Jakingura. *Jakinmi- na. Etxékuek selan ete dabisan jakíngurie euki dau.*

jakintzue: *izond.* Jakintsua. *Gure médikue gison jakintzue da.*

jakittune: *izond.* Jakituna. *Sure léngusu ori jakittune etorri jaku.*

jakitturixie: *iz.* Jakituria. *Jakitturi- xa aundixek ta eser éitteko gausa es.*

jan: *ad.* Jan. *Janeixu jan, jan barik jun barik!*

janáridendie: *iz.* Janaridenda. *Janáridendie sabaldu dabe alboko portalien.*

jánarixe: *iz.* Janaria. *Ainbeste jánarirekin estago negue pasa- tzeke billurrik.*

jan-edana: *iz.* Jan-edana. *Jan- edana neurtzeko esan eutzen médikuek.*

jangoikue: *iz.* Jaungoikoa. *Jangoi- kuek argi eiñ deitzule.*

- jantxakurre:** *iz.* Jantxakurra. Aprobetxatua. *Jantxakurre uge-ri dago bastárretan.*
- jantzi:** *ad.* Jantzi. *Etxie jantzitze dauke ta es dauke arduraik.*
- jantzixe:** *iz.* Jantzia. *Sure anaixiek itxi deuste bódarako jantzixe.*
- jardun:** *ad.* Jardun. *Dirue aurretan dierdut, etxie erósteko.*
- jardune:** *iz.* Jarduna. *Hitz jarioa. Aren jardunek eseuken askenik!*
- jarki:** *ad.* Jarki. *Aurre egin. Estu artu nabanien jarki ein jatan.*
- jarlekue:** *iz.* Jarlekua. *Jarlekue ipiñi ondo, bestelan jausiko sa(ra) eta.*
- jarraitu:** *ad.* Jarraitu. *Suk astuai jarraitu, eta berak eruengo saitu errotara.*
- jarri:** *ad.* Jarri. *Eseri, jzarri. Jarri ari emen, neure onduen!*
- jaskerie:** *iz.* Janzkera. *Oingo nesken jaskerie es jata bape gustatzen.*
- jaso:** *ad.* Jaso. *Altxatu. Eraiki. Dantzari ikusgarrixo san, ankie burue baño goraua jasotzen eban arek.*
- jasoaldixe:** *iz.* Jasoaldia. *Jasoaldi bi emon neurtzesan arrixai.*
- jasue:** *izond.* Jasoa. *Itxura onekoa. Óndiok gison jasue dago Txo-miñ.*
- jataldixe:** *iz.* Janaldia. *Ardixei jataldi bat eráixosue beeko lándetan.*
- játekue:** *iz.* Jatekoa. *Janaria. Játekue máixen dago ta etorri bas-káltz(er)a.*
- jatordue:** *iz.* Jatordua. *Sue ixotu bi'ot jatordue ipintteko.*
- jatune:** *izond.* Jatuna. *Es da mutill aundixe, baiña bai jatune.*
- jatzi:** *ad.* Jetzi. *Eraitsi, batu. Béixek jatzi.*
- jaunártzie:** *iz.* Jaunartzea. *Geriko elixan ein gendun jaunártzie.*
- jaune:** *iz.* Jauna. *Bai jaune, erre-soie daukesu!*
- jáuntxue:** *iz.* Jauntxo. *Erri dânetan egoten sien jáuntxuek.*
- jaurti:** *ad.* Jaurti. *Bota, egotzi. Ernegaute, pelotie arrike jaurti dau.*
- jausi:** *ad.* Jausi. *erori. Keixa lapurretan nenbillela, adarra apurtute sasire jausi nintzen.*
- jeitsi:** *ad.* Iritsi. *Heldu, ailegatu. Es nas jeisten sure mállara.*
- jeneralien:** *adlag.* Jeneralean. *Eskuarki. Sanjúnetan etxeko danok alkartzen ga(ra), jeneralien.*
- jénerue:** *iz.* Jeneroa. *Plasan jénero asko ta ona egoten da salzen.*
- jénixokue:** *izlag.* Jeniokoa, jeniioduna. *Semie be aittan jénixokue da.*
- jénixue:** *iz.* Jenioa. **1.** Zerbaitetarako joera. *Jokorako jénixue. 2.* Izaera. *Jénixo txarreko umie.*
- jentemodue:** *iz.* Jendilajea. *Alako jentemoduik!*
- jentétzie:** *iz.* Jendetza. *Jentetza itzela batu da Arrateko gañien.*
- jentie, jéntie:** *iz.* Jendea. *Kaleko jéntie etortzen da ogixe ta gastaie eróst(er)a.*
- jérie eiñ:** *ad.* Diosala egin, esku edo buruarekin keinua egin. *Andra orrek eskuakin jérie eiñ deuste, baiña es dot esautu.*

jeurt eiñ: *ad.* Jeurt egin. (Behiekin eta idiekin, batez ere) buelta eman. *Ein jeurt, eta etorri goitik!*

jirau: *ad.* Eskuratu, lortu. *Gure Patxik be andrágai barrixe jirau dau.*

jirie: *iz.* Jira. **1.** Egitekoa. *Etxeko jirie eiñ.* **2.** Buelta, ostera. *Men-dittik jira bat eiñ.*

jitte: *iz.* Jite. Joera. *Txikitten be baeuken bérsuetako jitte.* **1** JITTE EMON: *esak.* Egiteko horretan behar bezala aritu. *Jitte emoten deutze ta laster artuko deutze eskue.*

jo: *ad.* Jo. *Sõñue jo ta dantzán éitten dau.*

joka: *adlag.* Joka. Kolpeka. *Báta-matzuk ate joka ibilli die gabien.*

jokatu: *ad.* Jokatu. *Bardin da setan, bateko urrera be bardiñ, jokatu barik esiñ ixeten dau egon!*

jokatzailie: *izond.* Jokatzailea. *Próbetan dabisen géixenak jokatzailiek die.*

jokolarixe: *iz.* Jokalaria. *Kánpoko jokolarixek etortzen sien ausora, dana irebasiko ebelakuen.*

jokolegie: *iz.* Jokalegea. *Oixe da emengo jokolegie.*

joño: *Interj.* Joño! Joño, *i be etorri as, e!*

jopidie: *iz.* Jopidea. Joera. *Gu gás-tiek giñen sasoién jopide aundi-xe euen emendik Arratera.*

jornadie: *iz.* Aldi bakoitzean eramaten den zama. *Basora jun*

goxien da eberdixen jornada egurrakin etxera.

jornala: *iz.* Jornala. *Lélengo jorنالakin bisikletie erosi naban.*

jorratu: *ad.* Jorratu. *Artue maie-tzien jorratzen da.*

jorrie: *iz.* Jorra. *Artajorran ein bier ixeten san maietzien.* **1** ERPE JORRIAI EMON: *esak.* Ihesari eman. *Txakurre ikusi dabenien erpe jorriai emon deutze.*

josi: *ad.* Josi. *Inbidixiek jositte bisi die gaurko úmie.*

joskurie: *iz.* Joskura. Jostura. *Prá-kei joskurie soltau jakue.*

jósteko mákiñie: *iz.* Josteko makina. *Eiberren éitten situen jósteko mákiñak.*

jostékorratza: *iz.* Josteko orratza. *Jostékorratzakin lotuko dotzut buruko pañelue.*

jostórratza: *iz.* Jostorratza. *Jostórratzakin sulotu deutzet eskuko babie.*

jostune: *iz.* Jostuna. *Jostune san gure ama.*

jostúnen egune: Jostunen eguna. *Abenduaren 13an. Jostunen egu-nien andra mordo batek báska-rixe éitten dogu.*

jóta apurtu: *Interj.* Jo eta apurtu! *Ume madarikatue, arrapau baneu jota apurtuko naban.*

jotaillie: *iz.* Jotzailea. *Aittan moduen, adar jotaillie alabie be.*

jotera eiñ: *ad.* Jotzera egin. Jotze-ko keinua egin. *Eskerreko idixek jótera éitten dau.*

jubilaue: *iz.* eta *izond.* Jubilatua. *Jubí-lauen báskarixe dago sápatuen.*

judeue: *iz.* Judua. Gaiztakerirako joera duen mutikoa. *Emen abill, judeuoi!*

júerie: *iz.* Joanera. *Júerie es gendun ona eiñ, baiña gero ondo ibilli giñen.*

jun: *ad.* Joan. *Jun soies ala etorri satos?*

jun-étorrix: *iz.* Joan-etorria. *Gurera jun-etorri bat éittie es jatzu bape kostatzen.*

jungurie: *iz.* Ingudea. *Segie pika-tzeko jungurian bille nabill.*

júnixue: *iz.* Ekaina, bagila. *Júni-xuen, lau urte eskondu giñela.*

juntau: *ad.* Juntatu, elkartu, bat egin. *Lagunek juntau esindde gabis aspaldixen.*

júntie: *iz.* Junta. **1.** Bilera, batzarra. *Sósiuen júntie daukau baríxe-kuen.* **2.** Lotura. *Orri mákiñtorri júntak erre jakos.*

junturie: *iz.* Juntura. Artikulazioa. *Saartzarure eskero, junturak lokatu eta asurrek gogortu.*

justue: *izond.* Justua. Bidezkoa. *Es da justue emen pasatzen dana.*

justu-justuen: *adlag.* Juxtu-juxtuan. Doi-doi. *Justu-justuen allegau nas tontorrera.*

jutaldixe: *iz.* Joanaldia. *Egue apurtute gero be, jutaldixe eiñ dau usuek.*

K

kabidu: *ad.* Kabitu. *Dánok kabitzen ga(ra) emen. í KABIDU ESIÑIK IBILLI: esak.* Sosegatu ezinik ibili. *Kabidu esiñik dabill, baiña sosegauko dabe.*

kafie: *iz.* Kafea. *Arrátzaldetan kafie artz(er)a etortzen sien ausoko ándrak.*

kafesnie: *iz.* Kafesnea. *Kafesne bat armusau dot goxeko sortzíretan.*

káixolie: *iz.* Kaiola. *Txakurrek káixolan sartute egoten sien, bakotxa beran lekuen.*

kaka eiñ: *ad.* Kaka egin. *Jan da kaka eiñ, besteik es dau éitten ume onek.*

kaka saarra! *Interj.* Kaka zaharra! *Kaka saarra! Es dabill erlojue.*

kaka: *iz.* Kaka. *Aguasillek múltie ipiñi eutzen kalien kaka éittia-rren. í KAKA BURUTIK BEERA EIÑ: esak.* *Gaurko gástiekin alperrik da; sakrifikau nobera eta saartzaruen kaka burutik beera! 2. esak.* *Kaka! Kaka, barrido be galdu dot!*

kakálardue: *iz.* Kakalardoa (*Luca-nus cervus*).

kakálarrix: *iz.* Kakalarria. *Gure mutikue kakálarrixai eutzi esindde etorri da bidien.*

kakámokordue: *iz.* Kaka mokor-doa. *Kakámokordue sapaldu dot bidien da au da usaiñe dakatena.*

kakánastie: *iz.* Kakanahastea. Lar-daskeria. *Séiñek áitzen dau emengo kakánastie?*

kakápirrix: *izond.* Kakapirria. *Egon saitte trakill, ségaittik sa(ra) aiñ kakápirrix.*

kakastu: *ad.* Kakaztu. Zikindu. Lohitu. *Erropak danak kakastu-te etorri da eskólatik umie.*

kakátzie: *iz.* Lokatza, basa. *Ainbes-te euri(re)kin kakatzie besteik es daگو bídietan.*

kakue: *iz.* Kakoa. **1.** Gakoa. *Arra-pau esiñ dien keixak kakuakin botako dittugu.* **2.** Sudur konko-rra.

kakusaiñe: *iz.* Kakusaina. *Itxi komuneko atie, kakusaiñe dator ortik eta.*

kalámatrikie: *iz.* Kalamatrika. Ulergaitza egiten den berba jarioa. *A selako kalámatrikie da(ra)billen gure atzuek.*

kalándrixie: *iz.* Ornit. Kalandria (*melenocoripha calandra*).

kalekue: *izlag.* Kalekoa. *Kaleko bisimodure oittu esindde egon san.*

kalétarra: *izond.* Kaletarra. *Egual-di onakin dana kaletarra ibilt-ten da bidien gora ta beera.*

kaletxie: *iz.* Kaleko etxea. *Báserri-xe saldu te kaletxera jun sien bisi ixetera.*

kálie: *iz.* Bot. Kala (*Zantesdechia aethiopica*).

kalie: *iz.* Kalea. Karrika. *Bilboko kálietan galdute ibilli nas. í KÁLE EÍÑ: esak. Huts egin. Bota nutzen tírue erbixai, baiña kále ein naban.*

kallue: *iz.* Kailua. Ikorzirina. *Kallue sapaldu deustek, txarri-xorrek!*

kalte eiñ: *ad.* Kalte egin. *Lantzien beiñ kaxkarreko batek es dau kalteik éitten.*

kaltegarrix: *izond.* Kaltegarria. *Mundu gustixek daki tabákue kaltegarrix da.*

kaltie: *iz.* Kaltea. *Kaltie sek ein lei-ken esta jakitten.*

kamiñerue: *iz.* Bidagina. *Diputa-siñoko bídiek garbitzen ibiltten sien biergiñek sien kamiñeruek.*

kamíodune: *iz.* Kamioilaria. *Amá-rretan etortzeko da kamíodune, gánauek eruetera.*

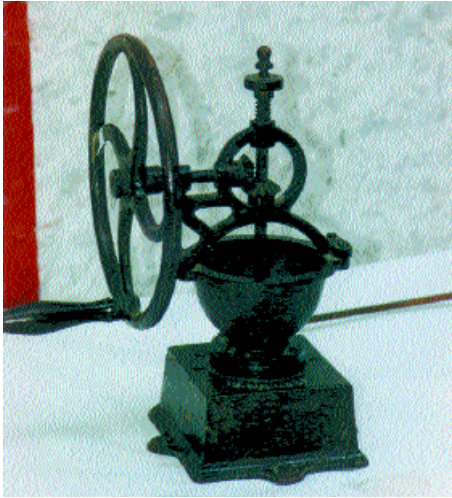
kanárixue: *iz.* Ornit. Kanarioa (*Serinus canaria*).

kandelerixo: *Kandelario eguna. Otsailaren 2an. Kandelerixo, atxari ure darixo...*

kandélie: *iz.* Kandela. *Isotz kandé-lie.*

kankaillue: *izond.* Kankailua. *Emen dator sure seme kankai-llue.*

kanpaie: *iz.* Kanpaia. Ezkila. *Aramaittekuen kánpaiek joten sien.*

Kafe-ebogailua. P. Mugarza.

kanpaiotza: *iz.* Kanpan hotsa. *Kanpáiotzak die eta asiko san mesie.*

kanpántorrie: *iz.* Kanpandorrea. *Kurrilloiek kanpantorran éitten dabe ábixie.*

kanperue: *iz.* Artz. Ardi-kanpoaren kargu dagoen artzaina. *Kanperu ein naban lélengo urtie.*

kanpoaldie: *adlag.* Kanpo aldea. *Alemanian edo, kanpoaldien nunbaitten bisi da.*

kanpokaldie: *adlag.* Kanpoko aldea. *Kanpokaldie garbi-garbi ein deutzet etxiai.*

kánpokue: *iz.* eta *izlag.* Kanpo-koa. Kanpotarra. *Kánpokuek ainddu bier ete deuskue etxien!*

kanpólarrosie: *izond.* Kanpo-larrosa. *Seiñek es dau esautzen ori kanpólarrosioi!*

kanpósantue: *iz.* Kanposantua. Hilerria. *Lorak artu dittut kanpósanture erueteko.*

kanpótarra: *izond.* Kanpotarra. Atzerritarra. *Kanpótarra ixen arren ondo egokittu da emengo oittúretara.*

kánpue: *iz.* Kanpoa. *Kánpuek esautu ein bi'die, etxekue estímatzeko.*

kantau: *ad.* Kantatu. *Afalostien kantuen asi tte goxaldera arte egon ga(ra).*

kantue: *iz.* Kantua. Abestia. *Kúkue kantuen entzun dosu?*

kantzóntzilluek: *iz. pl.* Galtzontziloak. *Ixe kantzóntzilluek be galdu sittuen frontoien.*

kañuberie: *iz. Bot.* Kanabera (*Arundo donax*).

kañue: *iz.* Ubidea. Hodia. *Kañuen beera jun da arratoie.*

kaparrie: *iz.* Akana (*Sarcoptes scabiei*).

kapas ixen: *ad.* Kapaz izan. Gauza izan. *Moskortu eskero kapas da edoser éitteko.*

kapásue: *iz.* Kapazua. Otarra. *Kapasue bete árrautza ekarri dot.*

kapau: *ad.* Irendu. Zikiratu. *Txarrixe kapau dogu lodittu daitten.*

kapélie: *iz.* Kapela. Txanoa. *Jantzíxu kapélie, euski berue dago ta.*

kaperixue: *iz.* Gapirioa. *Kaperixu barrixe bi'dau téllatuek.*

karábixie: *iz.* Karobia. *Sológunien san karábixie, oin lurrakin tapaute dago.*

káratxa: *iz.* Kareharria. *Karéarri-xai 'káratxa' be esaten jako.*

karaxie: *iz.* Kakara. *Olluan karaxie lakoxe saratie.*

kardántxillue: iz. Ornit. Karnaba. (*Carduelis Carduelis*). Txoririk políttenetakue da kardántxillue.

kardau: ad. Kardatu. Ámama sukaldien dago, ardílanie kardatzen.

kardie: iz. Kardama. Kardiakin lánie ispittu éitten da.

karduberie: iz. Bot. Kardua (*Sonchus oleraceus*).

kardúlatza: iz. Bot. Astakardua (*Cirsium lanceolatum*).

karárrixe: iz. Kararria. Karárrixakin éinddeko txilíndrue.

kargau: ad. Kargatu. Zamatu. Láñuek kargaute datos.

kargie: iz. Karga. Zama. Karga lárregi da ori astuantzakoa.

kargue: iz. Kargua. Gure amak dauke elixako giltzen kargue. í KARGU ARTU: esak. Kargu hartu. Erantzunkizuna eskatu. Kargu ártz(er)a etorri jatas, atzo esan nittuenak gaittik. KARGU EIÑ: Zaindu. Ein kargu umiai, ni esneta(ra) noien bittartien.

karie: iz. Kareia. Sagar árbolei karie éitten jakuen onduen.

kárkabie: iz. Karkaba. Erretena. Atzoko ujelak kárkaba dának lupetzas bete dittu.

karkarie: iz. Karkara. Algara. Aren barre kárkarak, urriñetik entzuteko modukuek die.

karnábalak: iz. Ihauteriak, aratus-teak. Aurtengo karnábalak edurretan pasauko dittugu.

karnaserue: iz. Harakina. Karnaserue etorri da odólostiek ekart(er)a.

Artilea kardatzeko tresnak.

P. Mugarza.

karrájue: iz. Askaurrea. Karrajuen, alkarren onduen jarri, artue surittu te ipuiñek entzun.

karrállue: iz. Karroina. Karrallue isotza baiño gogórraue da, ur pósuek be isostu éitten die.

karráskalue: iz. Ornit. Urretxoria. Paseko durdura (*Turdus viscivorus*).

karráskillie: iz. Bot. Karraskila (*Rhamnus alaternus*).

karrerie: iz. Karrera. Lasterketa. Aurten emendik pasatzen da karrerie.

karriue: iz. Garraioa. Ekarrian. Sue amatatzeko ur karriuen ibilli giñen ausoko danok.

kártetan eiñ: ad. Kártetan egin. Gurien alkartzen ga(ra) dóme-ka arratzaldeta;, kártetan eind-de, dénporie emon.

kartie: iz. Karta. Bota kartie, alako baten!

- kártolie:** iz. Kartola. *Kártolak galdu jakos burdixai.*
- kaskáñetie:** iz. Kaskaineta. Kriskitina. *Kaskáñetak jo ta dantzan eiñ, orrek bai sasoie!*
- kasu eiñ:** ad. Kasu egin. Jaramon egin. *Es eixosu kasuik eiñ, sora-tute dago ta.*
- kásue:** iz. **1.** Kazola txikia. *Esnie berotzeko kásuai kertena erre jako.* **2.** Gertaera. Arazoa. Kontua. *Kásuek pasau éitten die munduen.*
- kataie:** iz. Katea. *Sartu billurrik barik, txakurre kataien lotute dago ta.*
- katákorotza:** iz. Katuaren gorotza. *Katákorotza dago gélako ate óstien.*
- katakumie:** iz. Katakumea. *Katakumie garbittu dot kótxiakin sapaldute.*
- katamixerria:** iz. Zool. Katagorri arrunta, urtxintxa (*Sciurus vulgaris*).
- katanarrasa:** iz. Ornit. Katanarra (*Certhia brachyadactyla*).
- kátarra:** iz. Katarra. *Berrisen basan siklista bat, 'Kátarra' esaten eutzena.*
- kátemie:** iz. Katemea. *Kátemie úmiekie éitteko dago berriro.*
- katéorratza:** iz. Kateorratza. *Lepoko pañelue katéorratzakin lotute ipiñiko deutzut, bestela galdu eingo jatzu te.*
- katiau:** ad. Kateatu. *Alanbran katiaute geldittu nas.*
- katíllue:** iz. Katilua. Lurrezko ontzia. *Katillu bete salda artuko geunke, egon eskero.*
- katillukadie:** iz. Katilukada. *Katíllukada babie ipintten san bera-tzen, úrrengo egunien egosteko.*
- katittu:** ad. Kateatu. Katigatu, trabatu. *Éstarriko suluen asurre katittute, larri ibilli san.*
- katue:** iz. Zool. Katua (*Felix catus*). *Katuan moduko begixek daukes onek umionek.*
- kauten (neure, eure...):** adlag. (Neure, heure...) kautan. *Neure kauten pentzau naban: au es dok ba, gausa ona.*
- kaxkájue:** izond. Kaskailua. *Seose dala pentzau, baiña ixen kax-kájo bat.*
- kaxkariñe:** izond. Kaskarina. *Eseixosu kasuik eiñ, orri kaxkariñorri.*
- kaxkarra:** Kaskarra. **1.** iz. Burua. *Kaxkarra politto berotzen dau éuskixek.* **2.** izond. Eskasa, erdi-purdikoa. *Eguraldi kaxkarra eskontza egun baterako.*
- kaxkarrekue:** iz. Kaxkarrekoa. *Argi es basabis kaxkarreko bat emongo dotzut.*
- kaxkille:** izond. Kaskila. *Emen dabill ori kaxkilloi, danei gogaitt eraitten!*
- kedarrie:** iz. Kedarra. *Kedarrie baiño báltzaue geldittu da txuletie.*
- keetu:** ad. Keatu. *Kez bete. Eskatza dana keetu da sartaiñek sue artute.*
- keie:** iz. Kea. *Egur umelak keie ugeri, baiña surik es.*
- keisie:** iz. Geriza, itzala. *Éuskitten es dago giro ta bagoies keisa bille.*

- kéispie:** iz. Gerizpea. Itzalpea. *Keispe edarra éitten dau onek paguonek.*
- keixie:** iz. Bot. **1.** Gerezia, fruitua. *Keixa lapurretan éitten gendun eskólatik urten da gero.* **2.** Gereziondoa (*Prunus avium*). *Keixatik jausitte apurtu naban besue.*
- kejau:** ad. Kexatu. Arrenkuratu. *Tabernako saratie dal-ta kejau die ausokuek.*
- kendu:** ad. Kendu. Edeki. *Es daukenai esin kendu.*
- kertena:** **1.** iz. Kirtena. *Atxur orrek kerten barrixe bi'dau.* **2.** izond. Astokiloa, ganberroa, kaikua. *Ago geldi, kertenoi!*
- keskie:** iz. Kezka. Ardura. *Keskatute itxi nau sure amak.*
- kia:** adlag. Bai zera. Ez horixe. *Jose Mari moskortute kalien? Kia, es dot siñisten.*
- kíkerie:** iz. G. g. er. Kikara. *Olako kikera txikíxetan eta(ra)tzen dabe kafie.*
- kikilddu:** ad. Kikildu. *Galtzen jun arren esan kikilddu, eta askenien irebasi ein eban.*
- kili-kolo:** adlag. Kili-kolo. Ziurta-sunik gabe. *Maixe kili-kolo dago.*
- kindderrie:** iz. Bot. Ainarra arrunta (*Calluna vulgaris*).
- kínddie:** iz. Bot. **1.** Ginga, fruitua. **2.** Gingondoa. (*Prunus cerasus*).
- kiñerie:** iz. Kinada. Ikara, mugimendu txikia. *Oera sartu te goxien esnatu arte kiñeraik be es dot eiñ.*
- kinkillerue:** iz. Kinkilaria. *Kinkillerue se besteik es da egon pèri-xan.*
- kinkíllie:** iz. Kinkila. *Kinkillan erosi dot gurdasola.*
- kinsénie:** iz. Hamabost eguneko lanagatik jasotako soldata. *Lélengo kinsenie amalau urtekin kobrau naban, Artolanien.*
- kinttópekue:** iz. Plazan inoiz lehiatu gabekoa. *Kinttópekuen próbak dagos Elórrixon.*
- kínttue:** iz. Kintoa. Adin bereko soldadua. *Oiñ arte beintzet, úrtero éiñ dogu kintto-báskari-xe.*
- kíñue:** iz. Keinua. Ñikada. *Batekuan kíñue ixen da ori?*
- kipúlie:** iz. Bot. Tipula (*Allium cepa*).
- kirikixue:** iz. Zool. Kirikinoa (*Erínaceus europaeus*).
- kittau:** ad. Kitatu. Zorraz ordaindu. *Surekin neukesan sórrak kittau dittut.*
- kitto:** adlag. Kito. *Es egon bégire, jan da kitto!*
- kixketa:** iz. Kisketa. Krisketa. *Ate oni kixketa ipiñi bi'jako, úmieksartzen die barrure ta.*
- kixkilddu:** ad. Kixkaldu. Kiskali. *Lapíkue kixkilddu eiñ da.*
- kixkurre:** izond. Kizkurra. *Mutiko ule kixkur bat jaixo jakue.*
- kixkurtu:** ad. Kizkurtu. *Papela kixkurtu eiñ da éuskitten.*
- klabéliñie:** iz. Bot. Krabelina. (*Dianthus caryophyllus*).
- klik-klok!** Onom. Loka dagoen zerbaitek ateratako soinua.

Kotxe orrek tornilloren bat solte dauke, seosek klik-klok éitten dau aspixen.

kobrau: *ad.* Kobratu. *Sórrak kobraítekotan etorri da.*

kóbrue: *iz.* Lanerako biltzen den giza taldea. *Kóbro aundixe ibilli giñen gari joten.*

kofradixie: *iz.* Kofradia. Ermandadea. *Sanjunga kofradixie.*

koipetu: *ad.* Koipatu. *Mákiñie garbitzen erropa dának koipetu dittut.*

koipetzue: *izond.* Kopetsua. *Porrusalda ori koipetzu ikusten da.*

koipie: *iz.* Koipea. Urina. *Pelotiai koipie éitten jako narrue siketu es dakixon.*

koittaaue: *izond.* Koitadua. Gizai-xoa. *Gosiek ílten dagos ume kóittaauek.*

kójue: *iz.* Herrena. Maingua. *Onek máixonek kojue dauke.*

kókarra: *iz.* Zool. Zizarea (*Lumbri-cus terrestris*).

kókolotu: *ad.* Kokolotu. Ergeldu. *Kókolotu eiñ jatzu ala?*

kókolue: *izond.* Kokoloa. Ergela. *Es saittes egon ixillik, kókoluan moduen.*

kokue: *iz.* Zool. Kokoa. Intsektu txikia. *Aurten kokue ein jako sagarrai.*

kolkue: *iz.* Golkoa. Bularra. *Iru, kolkue bete diru!*

kollarakadie: *iz.* Goilarakada. *Kollarakada bat be es dau jan gure umiek.*

kollárie: *iz.* Goilarea. *Ondo jateko*

kolláriakin jan bi'dala esaten da.

kollarra: *iz.* Idunekoa. *Kollarra erosi dot txakurrai ipintteko.*

kologie: *izond.* Kolorgea. *Gai-xoik sagos ala? Arpegixe kologie daukesu.*

kolorie: *iz.* Kolorrea. *Gaurko partiduek es dauke koloreik be.*

kómarie: *iz.* Komoda. *Bier es dittuan erropak kómaran gorde dittut.*

komeni: *ad.* Komeni. *Argi ibilttie komeni jaku.*

komérixie: *iz.* Komeria. *Komérixak eiñ dittugu alkar topatzen.*

komune: **1.** *iz.* Komuna. *Semat dênpora daroiesu komunien?* **2.** *izond.* Kalitate eskasekoa. *Persona komune ta okerra san, bai oixe!*

konbidau: *ad.* Gonbidatu. *Léngosu danak konbidau dittut nire bódara.*

konéjue: *iz.* Zool. Untxia (*Oryctopalus cuniculus*).

koñetie: *iz.* Koinata. *Báserrixen bisi da nire koñetie.*

koñetue: *iz.* Koinatua. *Igeltzeru éitten dau nire koñetuek.*

konfiantzie: *iz.* Konfidantza. *Es dauket bape konfiantzarik médiku orrekin.*

konforme egon: *ad.* Konforme egon. Ados egon. *Konforme bisi ga(ra) gu geure parájien.*

koniflora: *iz.* Bot. Azalorea (*Brassica oleracea botrytis*).

kóño!: *Interj.* Koño! Joño! *Koño, i be emen?*

konórtie: *iz.* Konortea. Kordea.
Artu eban burukuakin konortie
galdute egon san lusero.

konponarra: *iz.* Lapikoak, guardasolak, etab. konpontzen zituen artesaua. *Arkúpien egoten san konponarra; lapíkuek, guardásolak eta danetik konpontzen eban arek.*

konpondu: *ad.* Konpondu. **1** OR
KONPON: *esak.* Or konpon,
Marianton!

kontadurixie: *iz.* Zenbaketa. *Tantuen kontadurixie es dot eruen.*

kontau: *ad.* Kontatu. **1.** Zenbatu. *Amar lagun kontau dittut afari-reko.* **2.** Kondatu, gauzak esan. *Es eidesu gusurrik kontau!*

kontisu: *adlag.* Kontizu. **1.** Dirudienez. *Trumoiiek billurtute ibilli sien, kontisu!* **2.** Noski. *Sure amak esan badau, égixe ixengo da, kontisu!*

kontrafabore eiñ: *ad.* Kontrafabore egin. Buruz buru, elkarren kontra lehiatu. *Bóletan kontra-fabore jokatuko deutzut.*

kóntue: *iz.* Kontua. **1.** Ipuina. *Aintxiñeko kóntuek kontau euskusen áittittek.* **2.** Kopuru baten zenbatze edo mugatzea. *Afari-xan kóntue pagau barik dago.* **3.** Arreta, ardura. *Kontu euki se esaten dosun.* **1** KÓNTU EIÑ: *esak.* Zaindu. KÓNTUEK BATU: *esak.* Arazoak ekarri. *Asi nas piper potie sabaltzen, baiña kóntuek batu bistes.* KÓNTUEK EIÑ: *ad.* Kontuak egin. *Kontuek eiñ dosus, semat sor dotzuan?* KÓNTUEK ESKATU:

Gorostia. P. Mugarza

esak. Kontuak eskatu. KÓNTUEN
EUKI: *esak.* Gogoan izan. *Kontuen daukesu nos jun bi'osun?*

kontularixe: *izond.* Kontularia. Kontaria, berrietsua. *Kontulari edarra san Eujenio, aldiko eunien.*

kóntus: *adlag.* Kontuz. *Kontus ibilli bidien!*

kóntxo!: *Interj.* Kontxo! *Kontxo! makíllie aastute itxi dot!*

Kontsesiño: *iz.* Kontsezio eguna, abenduaren 8an.

kópau: *iz.* Mokadua. *Etorri saittes, kópau bat eittera.*

kopétie: *iz.* Txirikorda. *Gerrírai-ñoko kopétie erabiltten naban umetan.*

kópie: *iz.* Kopa. *Kafie ta kópie bas-kálostien.*

kóplie: *iz.* Kopla. *Olako kóplekin es etorri ona.*

korañie: *iz.* Kodaina. Segaren antzeko tresna. *Lárrak ebaten eiñ dot korañiakin.*

korápillue: *iz.* Korapiloa. *Séiñek askatuko dau ori korapilluoi?*

- kordie:** iz. Korda. *Berákatz kordie.*
- koróstixe:** iz. Bot. Gorostia (*Ilex aquifolium*).
- korotza:** iz. Gorotza. Zenbait animalien (ardi, txakur, katu, txori, euli, arratoi, sagu...) kaka. *Txakur korotza sapaldu dot elixatik etx(er)a natorrela.*
- korraixue:** iz. Korapilo higikorra. *Korraixue ipiñi dot suhuen, asé-rixe arrápatzeko.*
- korridue:** izond. Luzea. *Maaí korriduen baskaldu gendun.*
- korriue:** iz. Korreoa. Autobusa. *Bílbótík Ondarrureko korriúe egunien berritten pasatzen san sasoién.*
- korroskadie:** iz. Korrokada. *Es saittes asi emen korroskadaka!*
- korrué:** iz. Korrua. *Erríko plasán korruén, sáltoka ta dantzán ibilli die neska-mutíllek.*
- kórtie:** iz. Korta. Ukuilua. *Kórtara noie, ólluek árrautzaík ipiñi daben ikust(er)a.*
- kosíñie:** iz. Sukaldaritza, kuzina. *Sure etxién seiñek éitten dau kosiñie?*
- koskábillue:** iz. Koskabiloa. Barra-bila. *Koskábiluetatik eltzen badotzut, ikusiko dozu!*
- kosta:** ad. Kosta. *Kosta éitten da ori siñistie.*
- kostata:** adlag. Kostata. *Kostata, baña irebasi dau.*
- kotie:** iz. Kota. Epilepsia. *Kotiek jota dago.*
- koxkie:** iz. Koska. *Pelotie koxkan geratu da.*
- koxkondu:** ad. Koskondu. Koz-
- kortu, hazi. *Úmie koxkondute daukes.*
- koxkondue:** izond. Koskondoa. *Kozkortua, hazia. Alaba txikíxe-na koxkondute dago.*
- koxkorra:** iz. eta izond. Kozkorra. *Mutil koxkor bat ikusi dot Bílbon eskien.*
- koxkortu:** ad. Koskortu. *Kozkon-du, hazi. Saspi urteko neskato koxkor bat.*
- kóxxue:** iz. Koskoa. Kozkorra. *Jausi tte arrí koxkue jo dot buruakín.*
- kredue:** iz. Kredoa. *Arimen alde kredu bat erresau daigun.*
- krístona:** izlag. Kristorena. Itzela, ikaragarria. *Kriston saratie dago emen. Í KRÍSTONAK ETA BI: Egun-dokoak, ikaragarriak. Krístonak eta bi esan éützesan alkarri.*
- krixerie:** iz. Neskamea. *Gastetan Bílbon egon san krixera.*
- kuartá dénporak:** iz. Kuarta-denborak. *Datorren astien die kuarta dénporak.*
- kuártue:** iz. Logela. *Gure semie egun gustixen kuartuen sartute egoten da.*
- kúbikue:** izond. Kubikoa. *Gatxa da jasotzen arri kúbikue.*
- kúbixe:** iz. Zool. Akuria (*Cavia procellus*).
- kuittae:** izond. ik. **koittae.**
- kukilddu:** ad. Kokildu. Kikildu. *Otzán otzakin kukilddute nago.*
- kúku:** iz. Kukuaren oihua. *Aurten es dot kukurik entzun. Í KÚKU EÍÑ: esak. Ezkutatu. KÚKUE IBILLI: esak. (Umeekin, batez ere)*

Ezkutaketan ibili. kuku bat eiñ: *esak*. Bisita laburra, sartu-irtena egin: *Astixakin banabill, kuku bat eingo dotzut*.

kukubilko: *adlag*. Kukubilko. Kokoriko. *Kukúbilko para te ólgetan dabis úmie*k.

kúkue: *iz*. Ornit. Kukua (*Cuculus canorus*).

kukúlumixo: *adlag*. Kokoriko. *Suan onduen kukúlumixo jarritte, alkarri kóntuek esaten*.

kuku-negue: *iz*. Berandu egiten dituen negu giroko egunak. *Esiñ dau neguek alde, kuku-negue ein barik*.

kukúprakie: *iz*. Bot. Kukupraka, kukulorea. (*Digitalis purpurea*).

kukúrrukue: *iz*. Kukúrrukua. Oilarren kantua. *Óllarran kukúrrukue entzun dotenien jeginas*.

kulétrue: *iz*. Mikol. Kuletroa (*Amanita cesarea*).

kúlpie: *iz*. Kulpa. Hobena, errua. *Neuk ditttut kulpak; es eiñ negar, olakoik es notzun esan bier*.

kulúmiñue: *iz*. Zool. Kuruminoa, erlastarra. *Kulúmiñuek pikaute, besue aundittute euki dot*.

kúmie: *iz*. Sehaska. *Umie kúman lo dauen bittartien emengo seregiñek eingo dittut*.

kunplidu: *ad*. Konplitu, bete. *Esandakue kunplidu dosu?*

kunplimentue: *iz*. Aitzakia. Era-gozpena. *Es dauket bape kunplimentuik suri médikuana laguntzeko*.

kúrie: *iz*. Abadea. *Don Silvestre abadiai esaten jakon Mallibiko kúrie*.

kuriosie: *izond. f*. Apaina. Doto-rea. *Mediku barrixoi andra kuriosie da, ba!*

kurioso: *adlag. 1*. Kontuz. *Kurioso ibilli, laban dago ta. 2*. Dotore. *Orrek igeltzeruorrek badaki bierra kurioso éitten*.

kuriosue: *izond. m*. Apaina. Doto-rea. *Etxie, txikixe baiñe kuriosue erosi dau semiek*.

kurral: *Interj*. Oiloari deitzeko esaten den hitza.

kurrilloie: *iz*. Ornit. Kurloia (*Passer domesticus*).

kurrinkie: *iz*. Kurrinka, txerriaren oihua. *Kurrinke eskapau dau txarrixek*.

kurútesantuaren ein: *ad*. Aita-
ren egin. *Aittaren, semiaren eta kurutzeantuaren!*

kurutzie: *iz*. Gurutzea. *Kurutzie tokau jaku familixan!*

kutune: *iz*. Kutuna. *Órratzak eta jostórratzak kutunien gorde*.

kutxie: *iz*. Kutxa. *Gánbaran dago kutxa bat, líburu saarrekin beteta*.

kutxíllue: *iz*. Ganibeta. *Ori ogixoi kutxílluakin obeto ebaiko dosu*.

kuxkurre: *iz*. Kuzkurra. **1**. Artaburua urkuldu ondoren geratzen dena, txokorra. *Pobrian arrotasune ta kuxkurran sue laster amaitzen die. 2. Ogi muturra. *Suretzat gorde dot ogi kuxkurre*.*

L

laakue: *iz.* Larakoa. Uztarria guriaren pertikari lotzeko erabiltzen den zurezko ziria. *Egurresko laakue.* í ÁTZEKO LAAKUE JOTA: *esak.* Hondoa jota, indarrak ahi-tuta.

laarra: *iz.* Bot. Laharra (*Rubus ulmifolius*).

laatza: *iz.* Laratza. *Laatzien* esegitte egoten da *lapikue*.

laban eiñ: *ad.* Labain egin. Labaindu. *Mákiña bat jausi da laban eindde, or aldapan.*

labana: *izond.* Labana. Labaina. *Kontus bidien, laban dago ta.*

labandu: *ad.* Labandu. Labaindu. *Eurixakin bidie labandu eiñ da.*

labáñie: *iz.* Labana. Bizarra kentzeko xafla. *Jabo-meréngie sabaldu arpegi danien eta gero labáiñiakin kurioso-kurioso kentzen eban biserra.*

labankadie: *iz.* Labainkada. *Labankadie eindde, golpe galanta artu dot.*

labetxie: *iz.* Labetxea. *Étxaurreko labetxien dago ogixe éitteko labie.*

labie: *iz.* Labea. *Astien bein ixotzen da labie, etxerako lainñ ogi éitteko.*

laga: *ad.* G. er. Laga. Utzi. *Lagai-xok bakien!*

lagun eiñ: *ad.* Lagun egin. *Es kasuik eiñ úmiei, ointxe asarratu te ointxe lagun éitten die ta.*

lagundu: *ad.* Lagundu. *Es dala-kuen be diruek lagundu éitten dau.*

lagune: *iz.* Laguna. Adiskidea. *Txakur ona lagun aundixe da.*

laguntasune: *iz.* Laguntasuna. Laguntza. *Kánpotik laguntasunik es bádator emen es dago seregiñik.*

lagúntzie: *iz.* Laguntza. Laguntasuna. *Etxékuen laguntzie dauka-gun ártien ondo gagos.*

laixie: *iz.* Laia. *Láixetan dabis basérritarrak.*

lakarta: *izond.* Lakarra. Ondo *lakarta da sure éskuetako asala.*

lakartu: *ad.* Lakartu. *Éskuek laktartu.*

lako(t)xie: (Beza)Lakoxea. *Éuski-xe lakoxe neskatie.*

lakue: (Beza)Lakoa. *Etxeko epeltasune lakoik estago.*

lamiñie: *iz.* Lamia. *Lamiñak txíminixatik beera etorri eta laatzien euen esnie eraten ebela esaten euskuen txikitten.*

lanbrau: *ad.* Lgart. Mozkortu. *Bas-kaldu orduko begixek lanbraute eukesan, baiña arratzalderako pasau ein jakon.*

lanbrotu: *ad.* Lanbrotu. *Illúntzireko lanbrotu eingo dabela esan dabe.*

lanbrue: *iz.* Lanbroa. Zirimiria, lanparra. *Egun gustixen es dau lanbrue atertu.*

lándarie: *iz.* Landarea. *Porru lán-darie erosi dot Markiñen.*

landie: *iz.* Landa. Zelaia. *Étxaurre-ko landan txanpíñoiek urtetzen dabe.*

lángie: *iz.* Langa. Hesia. *Suen auntz orrek lángie sáltuen pasa-tzen dau.*

lánie: *iz.* Artilea. *Lániakin éindde-ko galtzak ekarri deustes neguen jásteko.*

lañope: *iz.* Lainape. *Lañope, baiña sargori dago.*

lanórratza: *iz.* Lanorratza. *Jérsie éitteko lanorratza galdu dot.*

lañotu: *ad.* Lainatu. Hodeitu. *Kos-taldien lañotu eiñ dau.*

lanparoie: *iz.* Lanparoia. *Lanpá-roiekin dago beixe.*

lanparra: *iz.* Langarra. Lanbroa, zirimiria. *Egun gustixen es dau lanparra atertu.*

lanpartu: *ad.* Lanpartu, lanbrotu. *Lanpartu eiñ dau, gorrin denpo-rie ipiñi dau.*

lantzin beiñ: *adlag.* Lantzean behin. Noiz edo behin. *Amérike-tan bisi dien léngusuek lantzin beiñ etortzen die.*

lantzin-lantzin: *adlag.* Lantzean-lantzean. Maiz, sarritan. *Olako*

barri txarrak lantzin-lantzin entzuten die.

lañue: *iz.* Lainoa. Hodeia. *An, sartu da abioie lañuen ártien!*

laortzekue: *iz.* Lauhortzekoa. *Laortzekue sátzak etaratzeko erabiltten san.*

lapíkokue: *iz.* Lapikokoa. Eltze-koa. *Eberdixen lapíkokue bas-kaltzen da gurién.*

lapíkue: *iz.* Lapikoa. Eltzea. *Selako lapíkue, alako tapie.*

lápitze: *iz.* Lapitza. Arotza danak lapitze belarri ostien erabiltten dau.

laprast eiñ: *ad.* Laprast egin. Labaindu. *Laprast eiñ de burus áurrera jausi da.*

laprastadie: *iz.* Laprastada. Labainkada. *Orrek idi saarorrek laprastadie asko, baiña esiñ eiñ áurrera.*

lapurre: *izond.* Lapurra. Ohoina, ebaslea. *Arpegire esan neutzen lapurre sala.*

lapurretan eiñ: *ad.* Lapurretan egin. Lapurtu, ohostu. *Alejan-dronien lapurretan eiñ dabe.*

lapurretan: *adlag.* Lapurretan. Ohosten. *Aserixe oillo lapurre-tan ibilli da gabien.*

lapurretie: *iz.* Lapurreta. Ebaske-ria. *Gaur egunien dana da engaiñue ta lapurretie.*

larrábeixe: *iz.* Larrabehia. *Esnébei-xek kendu eta larrábeixek ipiñi bi'ttut.*

larregi: *adlag.* Larregi. Gehiegi. *Es musturre lárregi sartu, bestelan seu berotuko saittue.*

- larri:** *adlag.* Larri. Estu. *Sorrak pagau esindde, larri dabill.*
- larrialdixe:** *iz.* Larrialdia. *Asurre ístarrixen trabaute, larrialdixe pasau naban.*
- larrie:** *iz.* Larrea. Zelaia. *Béixek larra onien dabis.*
- larrittasune:** *iz.* Larritasuna. Estutasuna. *Berandu ibilli eskero larrittasunek etorri éitten die.*
- larrittu:** *ad.* Larritu. Estutu. *Sue ikusi dotenien larrittu ein nas.*
- larrixe:** *iz.* eta *izond.* Larria. Ondoeza. *Bierrien ásteko orduen larrixe etortzen jako.*
- larrósie:** *iz.* Bot. Arrosa. *Larrosie erregalau deutzet andriai, beran úrtiek die ta.*
- lastana:** *izond.* Lastana. Fereka. *Etorri saittes ona, lastana!*
- lastandu:** *ad.* Lastandu. Ferekatu. *Amak bere úmiek lastantzen dittu.*
- lastásaue:** *iz.* Lastazaoa. *Lastásaue gabas argi éitteko erabilten san, báserrittik báserrire juteko.*
- laster:** *adlag.* Laster. *Laster die gabonak.*
- lástimie:** *iz.* Lastima. *Lástimie da su emen es egotie.*
- lastótzie:** *iz.* Lastotza. Lasto pila. *Lastótzan gordetzen die galípe-rrak.*
- lastue:** *iz.* Lastoa. *Erriojara lasto bille joten sien.*
- latakie:** *iz.* Lataga. *Sológuneko latakie sábalik geratu da.*
- látrue:** *iz.* Laratroa. *Latruakin sulue eiñ, gero sirixe sártzeko.*
- latza:** *izond.* Latza. Lakarra. *Báse-rrixen dabillenak eskuek latzak, jeneralien.*
- lau:** *adlag.* Aldapa ori *pasautekuen dana lau-lau dago.*
- laue:** *izond.* Laua. Lautada. *Lauen ibíltteko aginddu deuste médi-kuek.*
- laukuen:** *adlag.* Animaliak, batez ere, *ihesi azkar joan. Laukuen eskapau eban saldixek.*
- laurik lau:** *adlag.* Laurik lau. Lauan zehar. *Laurik lau etorri giñen erromerixatik etx(er)a.*
- lauskittu:** *ad.* Lauskitu. **1.** Triskatu, *birrindu. Etxeko lora danak lauskittu sittuen txakurrek. 2.* Arropa astindu. *Askan dauen erropiai emoixosu lauskittu bat.*
- lautadie:** *iz.* Lautada. Ordeka. *Beeko lautadan taller barrixek eiñ dittue.*
- lautu:** *ad.* Lautu. *Errekondue lautu dabe etxe barrixek éiteko.*
- lauunie:** *iz.* Laugunea. *Lauunie aprobetxau daigun deskantzatzeko.*
- lebatza:** *iz.* Zool. Legatza (*Merlu-cius merlucius*).
- lebítie:** *iz.* Jipoia. *Máixuek, eldu saputzetik eta lebítie emon eutzen.*
- lebríttajie:** *iz.* Itxura narrasa. *Órrek dittuk erropak- eta, ori dok lebríttajie!*
- legeskue:** *izond.* Legezkoa. *Legeskue da bakotxai berie emotie.*
- legie:** *iz.* Legea. *Emengo legie, bakotxak berie. í LEGIE EIÑ: esak. Ordezkoa egin. Afari legie eiñ dogu ta bagoies oera.*

leidu: *ad.* Irakurri. *Leidu dosu periodikuek dakarrena?*

leixarra: *iz.* Bot. Lizarra (*Fraxinus excelsior*).

lekeittio bedarra: *iz.* **1.** Bot. Acederilla (*Oxalis latifolia*) Soroe-tan asko ugaritzen den belar txarra. **2.** *Lgart* Badaezpadako pertsona. *Emen dabill, lekeittio bedar au.*

lekie: *iz.* Bot. Leka (*Phaseolus vulgaris*). *Ser begittantzen jatzue, afaltzeko leka batzuek ipintten baittugu?*

lékue: *iz.* Lekua. Tokia. *Kótxie ixteko lekuri be es dago Ermuen.*

lélengo: *adlag.* Lehenengo. *Lélen-go allegatzen danak irebasten dau.*

lélengos: *adlag.* Lehenengoz. Estrainekoz. *Gaur ikusi dot lélengos sure umie.*

lelokerixie: *iz.* Lelokeria. Zozokeria. *Amaika lelokerixa emoten dabe telebisiñuen.*

len: *adlag.* Lehen. *Gure ámamak oera jun baiño len beti erresatzen dau errésarixue.*

léna: *adlag.* Lehenago. *Léna eskus éitten san dana.*

lénakuen: *adlag.* Lehenagokoan. *Lénakuen pasau jatan edarra!*

léngo baten: *adlag.* Lehengo batean. *Léngo baten ankas gora jausi nintzen.*

lêngosiñie: *iz.* Lehengusina. *Léngosiñie eskondu jatan atzo.*

léngosue: *iz.* Lehengusua. *Sure léngosue da bérsuetan ibiltten dan ori?*

lénguen: *adlag.* Lehengoan. *Lén-guen eskondu san alabie.*

lentéjie: *iz.* Dilista (*Lens culinaris*).

lepasurre: *iz.* Bizkar hezurra. *Pikutik jausitte lepasurrien gol-pie artu dau.*

lepoko pañelue: *iz.* Lepozapia. *Santageda batz(er)a arkondara surixe eta lepoko pañelue jan-tzitte juten giñen.*

lepotxie: *iz.* Konkorra. *Okertute ibiltten basa(ra) lepotxiek urten-go dotzu.*

lepue: *iz.* **1.** Lepoa. Sorbalda. *Orrek dauke osasune, kánpuen ixotza ta jersie lepuen artute. í LEPUE JASO: esak.* Erantzunkizunari uko egin. *Kóntuek eskatu geuntzesenien, lepue jaso ta kitto! 2.* Bizkarra. *Satarra da iñoi lepue emotie. í LEPUE BEROTU: esak.* Egurra, jipoia eman. *Au eiñ dabena arrapauko banu, lepue berotuko neukixo.*

lert edo sapart: *esak.* Leher edo zapart. *Dánon arte seoser eingo dogu, lert edo sapart.*

lertxune: *iz.* Bot. Lertxuna (*Populus tremula*).

lesásulue: *iz.* Leizezuloa. *Lesásulotik urtetzen ikusi naban askónarra.*

lesie: *iz.* Leizea. *Urkon badie lesak.*

letañie: *iz.* Letania. *Asensio bésperan éitten san prosesíñue eta letañie erresatzen san.*

letxúgie: *iz.* Bot. Letxuga (*Lactuca sativa*).

leune: *izond.* Leuna. *Basérrittara ixeteko esku leunek daukes orrek.*

- lexíbie:** iz. Lisiba. *Lixibie askan éitten san, orduen esuen labadoraik.*
- libertadie:** iz. Libertatea. *Éuskeras éiteko be eseuen libertadeik, kas-tigue egoten san.*
- librau:** ad. Libratu. Askatu. *Susto galanta artu dot, baiña miñik artu barik librau nas.*
- libre:** adlag. Libre. Aske. *Len dana euen debekaute, oin, ost(er)a, dana da libre.*
- líbrie:** iz. Libra. Kilo-erdia inguru balio duen pisu-unitatea. *Libra bat okelakin naikue ixengo dot.*
- liburue:** iz. Liburua. Aittiaren baten leidu dot suk itxitteko liburue.
- lierra:** iz. Legarra. *Martiñek óndiok lierrakin éitten dau gastaie.*
- lijertu:** ad. Arindu. *Orixue da ona junturak lijertzeko.*
- likie:** iz. Lika. Biska. *Eskolatik urten da gero, likiakin txori arrapatzen éitten genduen.*
- likíñe:** izond. Likina. Likitsa. *Orixue erabilli dot eta éskuek likinddute daukas.*
- limoie:** iz. Bot. **1.** Limoia, fruitua. **2.** Limoiondoa (*Citrus limon*).
- limonadie:** iz. Limonada. *Mesa ostien ondoko tabernan batzen giñen danok, náusixek ardaue-edo ta úmiek limonadie eraten gendun.*
- limosnie:** iz. Limosna. Erremusina. *Lantzien bati tokatzen jakon limosna batzie.*
- liñue:** iz. Bot. Lihoa (*Linun usita-tissimum*). *Liñuakin éinddeko iserak usatzen sien len.*
- lirixue:** iz. Bot. Lirioa (*Iris germanica*).
- lisundu:** ad. Lizundu. Urdindu. *Umedadiakin erropak be lisundute egon die.*
- lisune:** izond. Lizuna. Lizundura. *Okeliai lisune éitten jako.*
- litxarrerixie:** iz. Litxarrerria. Gozokia. *Ainbeste litxarrerixa janda, gosie selan eukiko dosu, ba?*
- lixotu:** ad. Lisatu. Leundu. *Aldien lixotzen jakon arkóndarie.*
- lixue:** izond. Leuna. *Ume baten moduko asala dauke, lixo-lixue.*
- lo eiñ:** ad. Lo egin. *Lo ein barik esiñ da bisi.*
- lo:** adlag. Lo. Egóari lo eta jango dok mee.
- lobie:** iz. Iloba. *Nire lobian úrtiek ixen sien atzo.*
- lóbue:** iz. Zool. Otsoa (*Canis lupus*).
- lodixe:** izond. Lodia. Gizena. *Ganau lodixe egon da pèrixan.*
- logurie:** iz. Logura. Logalea. *Órrek kóntuok logurie emoten deuste.*
- loibie:** iz. Iloba. *Amériketan bisi dan loibiek eskribidu dau.*
- loittu:** ad. Lohitu. Zikindu. *Nun loittu dosu ori arkondarioi?*
- loixe:** iz. Lohia. **1.** Zikina. *Loixe ekarri dosu eskatz(er)a óñeta-kuetan.* **2.** Plazenta, animaliena, bereziki. *Beixek txala eiñ dau, loixe darixola dago ta.*
- lokartu:** ad. Lokartu. *Sarata onekin esin da lokartu.*
- lokatu:** ad. Lokatu. **1.** Kolokatu. *Koloka jarri. Máixek ánkak lokatute daukes.* **2.** Loka jarri. *Ollue lokatute dago.*

lokíe: *izond.* Loka. Ollólokíe *kar-kar dago.*

lókotza: Lokotxa. *Gastaña lókotzes beteta dago gastañapie.*

loríe: *iz.* Lorea. Í LORAN EGON: *esak.* Norbait sasoirik onenean egon. *Ointxe da(go)s loran ónek gástiok!*

lorrinddu: *ad.* Lorrindu. Lardaskatu. *Txuletie lorrinddu bai, baiña es dau jan.*

lorriñe: *iz.* eta *izond.* Lorrina. **1.** Nahaste-borrastea. *Seiñek eiñ dau ori lorriñoi?* **2.** Lardatsa. *Dénpora lorriñe gaur be!*

lorrotza: *iz.* Lorratza. Arrastoa. *Asérixan lorrotzan átzetik jun die txakurrek.*

losíe: *iz.* Harlauza. *Losie jaso ebenien aspíxen asurrek agertu sien.*

lotan: *adlag.* Lotan. *Egun gustixe lotan pasauko luke.*

lótixe: *izond.* Lotia. *Gure gisona baiño lótxarik!*

lotu: *ad.* Lotu. Estekatu. *Lotu ondo órrek óiñetakuok.*

lotue: *izond.* Lotua. *Báserriko bierra lotue da.*

lotzábakue: *izlag.* Lotsagabea. *Katu lotzábakue tajadie a(g)uen artute jun da!*

lotzabaldekue: *izlag.* Lotsagabea. Lotsagaldukoa *Badator au ost(er)a be, lotzabaldekue alakue!*

lotzagaldue: *izond.* Lotsagaldua. *Ain persona lotzagaldue selan ixen leike?*

lotzáríxe: *iz.* Lotsaria. Ahalkea.

Ain dotore jantzitze es dauke lótzarik edonora juteko be.

lotzatu: *ad.* Lotsatu. Ahalketu. *Lotzarik es daukena esin lotzatu, ba.*

lotzie: *iz.* Lotsa. Ahalkea. *Lotzatze-ko lélengo lotzie euki ein bi'da.*

lue: *iz.* Loa. *Lue derrigor ein bierrekue da.*

lugana: *iz.* Lubana. Mendoitz, ezponda. *Luganien jarriko ga(ra) apur baten, amárretakue éitteko.*

lugárríxe: *iz.* Luberria. Arratene-*kuek lugarrixen dabis aráketan.*

lumájie: *iz.* Lumajea. *Eperra lumaje edarreko txorixe da.*

lumatu: *ad.* Lumatu. **1.** Lumaz jantzi. *Óneskero ernarakumak lumatute egongo die.* **2.** Lumak kendu. *Galiperrak lumatzen nabill bixer afaltzeko.*

lumie: *iz.* Luma. *Lumie da ónena begiko samarra eta(ra)tzeko.*

lunarra: *iz.* Orainena. *Bekókiko lunar orrek satarto emoten deutze.*

luperdie: *iz.* Lgart. Moskorra. *A selako luperdie arrapau naban atzo.*

luperixie: *iz.* Luperia. Lur jausia, lubizia. *Étxaurreko soluen luperixie eiñ da.*

lupétzie: *iz.* Lupetza. Basatza, lokatza. *Lupetzas beteta ekarri dittut óñetakuek.*

lupue: *iz.* **1.** Lupua, erugea. **2.** Pertsona gaiztoa. *Lupue baiño txárraue da gero, au umiau.*

lurmena: *iz.* Lurmena. Lurgaineko elurra kendu. *Ardírik esin da*

kānpora eta(ra) lurmena eiñ arte.

lurre: iz. Lurra. *Emengo lurrek póbriek die. í LURRE EMON: esak. Ehortzi. Atzo emon geuntzen lurre osabiai.*

lurrikerie: iz. Lurrikara. *Amar mille lagun ill dittu lurrikeriek.*

lurrune: iz. Lurruna. *Barruko berotasunakin lurrune éitten da kristelien.*

lusengie: izond. Luzanga. Luzex-

ka. Lusengie dator sure mutiko txikixe.

lúserie: iz. Luzera. *Lúserie ta saba-lerie artu bijakos sartzen dan ikusteko.*

lusetu: ad. Luzatu. *Geure kóntuekin lusetu ga(ra) eta surekin aastu.*

lusie: izond. Luzea. *Arrausi lusie, logurie edo gosie.*

lútue: iz. Lutoa. *Gisona ill jakone-tik dabill lutuas.*

M

maasmie: iz. Marasma. *Armiarma. Maasmei billur itzela eutzen gure arrebiek.*

maásparrie: iz. Bot. Mahasparra. *Axiek maásparrie bota dau.*

maátillie: iz. Maratila. *Atie itxixu maátillias.*

maatza: iz. Bot. Mahatsondoa (*Vitis vinifera*).

madarikastie: izond. Madarikatua. *Arrapauko saittuet, madarikas-tiok!*

madarikatu: ad. Madarikatu. *Bai etxeko ta bai kānpoko, danak madarikatu sittuen.*

madarikatue: Interj. Madarikatua! *Katu madarikatuoi, barrido arrapau deuste freskérie sábalik!*

mádrrie: izond. Igart. Egundokoa.

Suerte mádrrie euki dau, loterixie tokau jako.

máiburue: iz. Mahaiburua. *Máiburuen aitte paratzen da.*

maietza: iz. Maiatza. *Maietzien éitten da ango périxie.*

maióraskue: iz. Maiorazkoa. *Maióraskue ixen arren eskekuen moduen bisi san.*

maiorixie: iz. Gehiengoa. *Setako asi geure ártien diskutitzen, maiorixiek esaten dabena eiñ de kitto!*

máistrie: iz. Maistra. *Leongue san guk euki gendun lélengo máis-trie.*

máittetasune: iz. Maitasuna. *Mait-tetasunik es badago esiñ ondo konpondu.*

maittetu: *ad.* Maitatu. *Ardíxek be beti éstittue maittetzen éuren umiek.*

máixe: *iz.* Mahaia. *Máixe bete lagun batzen ga(ra) sanjúnetan. 1. MÁIPE EÍN: esak. Janik gabe utzi, berandu iristeagatik. Mobidu gaittesen, berandu allegatzen бага(ra) máipe ingo deuskue ta.*

máixue: *iz.* Maisua. *Orduko máixuek kastillanuek sien.*

makákorru: *iz.* Makakorroa. *Ganaduak egiten duen orroa, minak eraginda. Akillue esarri'tzenien, a selako makákorru eín daben idi gorrixek!*

makala: *iz.* Makala. **1.** *iz. Bot. Txopoa (Populus canadensis).* **2.** *izond. Ahula, indar gutxikoa. Gison aundixe, baiña makala san.*

makaldu: *ad.* Makaldu. *Ahuldu. Gogorra ixen da, baiña urtiekin makaldu au be.*

makalekue: *izlag.* Itzelezkoa. *Makaleko bakie itxi dabe!*

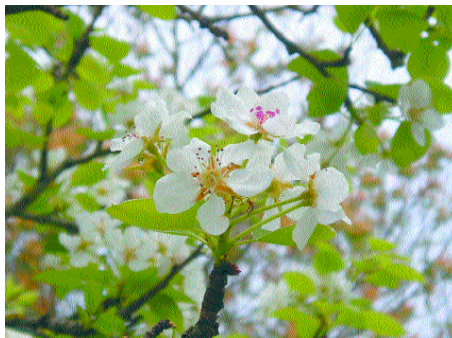
makatza: *iz. Bot. 1. Madaria, udare. 2. Madariondoa.*

maketue: *iz.* Maketua. *Apellidue euskeldune, baiñe maketuek, éstakixe éuskeras ta.*

makillakadie: *iz.* Makilaz emandako kolpea. *Máixuek emondako makillakadak goguen daukes óndiok.*

makillasaldie: *iz.* Jipoia. *Anaixa bíxek asarratu te makillasaldie emon eutzen alkarri.*

makillaue: *iz.* Zool. Makailaoa (*Gadus morhua*).

Madariondoa. *P. Mugarza.*

makillie: *iz.* Makila. *Makíllatxo bat ona ixeten da mendire juteko.*

makiña bat: *zenbtz. zehaztgb.* Makina bat. *Makiña bat errukarri bisi da munduen!*

makurtu: *ad.* Makurtu. *Bátzutan burue makurtzen be ikesi bi'da. 1. BELARRIXEK MAKURTU: esak. Amore eman, etsi. Danak apurtzekotan etorri san da askenien, bélarrixek makurtu te etx(er)a.*

malapartae: *izond.* Malapartatua. *Zorigaitzekoa. Egun malapartae dauket gaur.*

malbie: *iz. Bot. Malba (Malva sylvestris).*

maldisiñue: *iz.* Maldizioa. *Biraoa. Maldisiñue berban-berban botatzen eban.*

malisie: *iz.* Malizia. *Gaiztakeria. Gaur egunien, malisia pixkat espádaukesu kaka éitten dotsue burutik beera.*

malléstue: *iz.* Mailastoa. *Sasoi baten arto-malléstue koltxoi bárruek betetzeko erabiltten san.*

malletu: *ad.* Mailatu. Beera jausten dan sagarra malletu éitten da.

mállie: *iz.* Maila. Orri katiורי malla bat estutu bi'jako.

mállue: *iz.* Mailua. Mállue ekarri dot ésolak sártzeko.

mallukie: *iz.* Mailuka. Mallukiakin jo ta atzamarra errementau jako.

mallúkixe: *iz.* Bot. Marrubia (*Fragaria vesca*). Bide bastárretan malluki ugeri egoten da.

maltzurre: *izond.* Maltzurra. Marrajoa. Pardíllian antzeko perretxikue da, 'maltzurre' esaten jako ta jateko txarra da.

malutie: *iz.* Maluta. Arto malutie Edur malutie.

mámalie: *izond. f.* Mamala. Se esaten sabis, mámaliói!

maminddu: *ad.* Mamitu. Mamia egin. Lurre maminddu barik dago óndiok.

mamiñe: *iz.* Mamia. **1.** Apurra, otapurra. Ogixai segaittik kentzen deutzesu mamiñe? **2.** Hargia. Asur ondoko mamiñe da gosúena.

mamurre: *iz.* Papurra. Ogi mamurrek emon deutzas txoríxei edurtzan ser jana euki daixen.

mándaulixe: *iz.* Zool. Mandeulia (*Hipobosca equina*). Mándaulixe pótruetan baiño goákarrixaue as!

mándue: *iz.* Mandoa. Agintea duena, nagusia. Soldautzan geunkesan mánduek andalusek sien ixé danak.

mandue: *iz.* Zool. Mandoa (*Mulus*). Mando batek baiño ier geixa éitten dau gíxajuek.

máñie: *iz.* Maina. **1.** Artea, moldea. Gure gisonak badauke máñie sóñue jotén. **2.** Negarra. Baiña, semat maña éitten dau onek umionek?

mankau: *ad.* Mankatu. Min hartu edo eman. Kotxe(re)n batek jota-edo, txakurre mankaute dabill.

mañosue: *izond.* Mainatsua. **1.** Trebea. Ni es nas bape maiñosue kosiña kontuen. **2.** Negartia. Mañoso dago gaur umie.

mansánillie: *iz.* Bot. Kamamila (*Matricaria chamomila*).

mantarra: *iz.* G. g. er. Mantarra. Galtzerdien ordezt erabiltzen ziren mantak. Mantarrak, órrek gure dénporakuek sien.

mantillie: *iz.* Mantila. Birikiak biltzen dituen mintza. Txarrixé ill de gero mantilliakin tapau éitten san.

mantxue: *izond.* Mantxua. Besomotza. Mallibixen basan gison bat 'Mantxue' esaten jakona.

mantxurrianue: *izond.* Lgart. Kastillanoa, maketoa. Ori sure alabian nóbixuoi mantxurrianue da, esta?

mantzotu: *ad.* Mantsotu. Baretu, sosegatu. Sasoie eldutekuen mantzotuko da.

mantzue: *izond.* Mantsoa. Otzana, apala. Eskerreko idixe mantzue ta fiñe suertau jako.

mardue: *izond.* Mardoa. Mardula, sendokotea. Mutiko mardo-

- mardue ekarri dau etx(er)a gure alabiek.*
- maréie:** iz. Marea. Itsasaldia. *Maréie goixen dago gaur.*
- margárittie:** iz. Bot. Bitxilorea, txiribita. *Margárittak batu dittut suretzako.*
- mariau:** ad. Mareatu. Zorabiatu. *Bueltaka básabis mariaue ingo sa(ra).*
- marígorri:** iz. Zool. Marigorri. Marigorringo (*Coccinella septempunctata*).
- marímatrakie:** iz. Marimatraka. Emakume kalapitaria. *Au da au, marímatrakie!*
- marísorgiñ:** iz. Haur. Marisorgina. *Nora etorri da gure marisorgiñ?*
- maríue:** iz. Mareoa, zorabioa. *Maríue emon deutze gure amai.*
- márkie:** iz. Marka. **1.** Ezaugarria, seinalea. *Dabilen lèkuen itxiko dau orrek bere márkie!* **2.** Hala-beharra. *Márkie da ori sorgiñoi tokau bierra!*
- marmarra:** iz. Marmarra. Murmurioa. *Jéntian marmarraí bégire esin da egon.*
- marmittekue:** iz. Marmitakoa. *Deba(ra) goies marmittekue jat(er)a.*
- marrájue:** izond. Marrajoa. Ume bihurria. *Ónek mutiko marrájuok, ser ete dabile?*
- márro eiñ:** ad. Marro egin. Makurtuta ezkutatu. *Katue marro éindde egoten da elbitz ártien, txorixe arrapatzeko sain.*
- marroxxie:** izond. Marroska. Begi marroxxak sittuen, aman moduen.
- martítzena:** iz. Martitzena. Asteartea.
- martixe:** iz. Matxoa. *Martixen badaki edurre éitten.*
- mártxa eiñ:** ad. Martxa egin. Ihes egin, eskapa egin. *Emengo gánora txarra ikusi dabenien, asarratute mártxa eiñ dau.*
- mártxan ipiñi:** ad. Martxan ipini. Ibiltzeko moduan jarri. *Ori motorroi mártxan ipintten badosu es sa(ra) makala!*
- mártxie:** iz. Martxa. *Es da erresa munduko mártxie aitzen.*
- martzue:** iz. Martxoa. Martzuen beteko dittu úrtiek.
- másie:** iz. Masa. Orea. *Urunakin, urakiñ eta gatzakiñ éinddeko másie.*
- maskala:** izond. Mazkala. Makala, ahula. *Eskillara ori maskala da ta kontus ibilli.*
- maskilddu:** ad. Zikindu, orbainez bete. *Iketzan autzakin arpegi dana maskilddu dot.*
- maskillue:** iz. Mazkiloa. Zikin orbana. *Maskillue daukesu begixan onduen.*
- maspilddu:** ad. Maspildu. Mailatu. *Mallukiakin jota tornilluái burue maspilddu nutzen.*
- másue:** iz. Mazoa. Mailu handia. *Másue egurreskue ixeten da ta mállue burdiñeskue.*
- masústrie:** iz. Bot. Masusta (*Rubus fruticosus*). *Masústrak udéguen aldera éltzen die.*
- matasie:** iz. Mataza. **1.** Maluta. *Edur matasie.* **2.** Hari multzoa. *Lagundu eidesu, au ari mata-siau libratzen.*

- matraillie:** iz. Masaila. *Mutiko potolo bat, matralla gorri-gorri-xekin.*
- matrákie:** iz. Matraka. **1.** Iskanbila, istilua, kalapita. *Beti matrakan ibiltteko jaixotako personie.* **2.** Sekula deldirik egoten ez dena. *Soies émendik, matrakioi!*
- matrallasurre:** iz. Masail hezurra. *Jausi tte matrallasurre ausi eban.*
- matxákie:** iz. Garijotzeko makina. *Lena garixe eskus joten san da matxákiek denpora asko aurretten eban.*
- matxínsaltue:** iz. Zool. Matxin-saltoa (*Stauronotus maroccanus*).
- matxíñurkulie:** iz. Gaztelerazko ‘pataleta’. *A selako matxíñurkulie arrapau daben gure txikixek.*
- maune:** iz. Mahoia. *Maunesko prakak sulotu jatasak.*
- maxkaldu:** ad. Mazkaldu. Indarra galdu. *Maxkaldu ein sa(ra) geixoik egon saien dénporan.*
- médikue:** iz. Medikua. Sendagilea. *Es daki éuskeras emengo médi-kuek.*
- meesi:** ad. Merezi. *Es dau meesi demandan ibilttie.*
- meetu:** ad. Mehatu. Argaldu. *Atxur orri kertena meetu ein bi’jako pikat.*
- meie:** izond. Mehea. Argala. *Mee ebaitte gustatzen jata okelie.*
- melokotoie:** iz. Bot. Muxikondoa (*Prunus persica*).
- men:** Txakurrari deitzeko erabiltzen den hitza. *Laika, men!*
- menbríllue:** iz. Bot. Irasagarra (*Cydonia oblonga*).
- mendebala:** iz. Mendebala. *Mendebalak joten dabenien umeda-de itzela egoten da bastárretan*
- mendí-biskerra:** iz. Mendi-bizkarra. *Mendi-biskérrera igon da gero eskúmata(ra) ikusten dan bide sinddor batetik segidixue.*
- méndien artu:** ad. Mendean hartu. *Aundixek txikixe méndien artzen dau.*
- mendísalie:** izond. Mendizalea. *Dómeketan mendisale ugeri etortzen da.*
- mendixe:** iz. Mencia. *Mendi sail aundixek erre sien ies.*
- mengelue:** izond. Mengela. Pertsona ahula. *Txakur mengeluo, nundik etorri ete da?*
- menuse:** izond. Eskasa, kalitate gutxikoa. *Gauza menuse.* í menustzat artu: ad. Gutxiagotzat hartu: *Sorribistu onek menustzat artu gaittu te barre éitten dosku arpegire.*
- menustu:** ad. Eskastu, Kalitatea galdu. *Erropie menustu.*
- merixenda-apárixie:** iz. Merienda-afaria. *Merixenda-afárixie éitteko gastaiñak ekarri dittut.*
- merixendie:** iz. Askaria. *Gaurko merixendie neure kónture.*
- merketarixe:** iz. Merketaria. Eroslea. *Etxie erosteko merketarixe etorri jata.*
- merketu:** ad. Merkatu. Beheratu. *Erosteke jénerue es da asko merketu.*

merkie: *izond.* Merkea. *Gaur egungo bisimodue es da merkie.*

mesa nausixe: *iz.* Meza nagusia. *Mesa nausixe amáiketan ipiñi dabe.*

mesádirue: *iz.* Mezadirua. *Mesádirue abadiantzako ixeten san.*

mesáliburue: *iz.* Meza-liburua. *Mesáliburue besápien dabela ibiltten da abadie.*

mesede eiñ: *ad.* Mesede egin, on egin. *Mesede éitten dau ixerdi pixkat botatziek.*

mesedes ta fabores: *Interj.* Mesedez eta faborez! *Mesedes ta fabores, eseixu olako bierrestanik eiñ!*

mesedes: *Interj.* Mesedez! *Mesedes eskatzen estakixu ala?*

mesedie: *iz.* Mesedea. *Mesediek estie pagatzen, baiña eskertu bai.*

mesetá: *adlag.* Mezatarra. *Familixa osue amáiketako mesetá jun da.*

mesie emon: *ad.* Meza eman. *Markiñeko prailiek emon dau mesie.*

mesie: *iz.* Meza. *Urkiolara goies, mesie entzut(er)a.*

metálure: *iz.* Metalura. *Metálure ártzeko ainddute nago médi-kuek.*

metatu: *ad.* Metatu. *Bedarra siketu te metatu dabe negureko.*

metie: *iz.* Meta. *Garimetie, bedar-metie...*

míau: *iz.* Miaua, katuaren oihua. *Katú-miauek entzuten die gán-baran.*

miermie: *iz.* Zool. Marasma, armiarma. *Miermie dago átos-tien.*

miestu: *ad.* Mehaztu. *Urritu, bakandu. Ulie miestu ein jata aspaldixen.*

miñe: *iz.* Mihia. Mingaina. *Katuek miñe jan dotzu ala?*

mikie: *iz.* Ornit. **1.** Mika (*Pica pica*). **í.** OLLO MIKIE: Balio gutxikoa. Eskasa. *Tabernako atien egoten da, ollo mikie lakoxie.*

minberatu: *ad.* Minberatu. *Besue minberatu jata lotan nauela.*

minberie: *izond.* Minbera. *Eske-rreko besue minbera dauket.*

minddu: *ad.* Mindu. *Gusurre esá-tiek minddu nau.*

miñe: *iz.* Mina. *Sarata orrek buruko miñe éitten dau.*

míngorra: *iz.* Ornit. Mingorra (*Gallinao gallinao*).

mingotxa: *izond.* Mingotza. *Ókanak mingotxak dago óndiok.*

mínpekue: *iz.* Minpekkoa, batez ere txakurrek eta oiloek izaten duten gaisotasuna. *Minpean duten zain bat kenduaz sendatzen da.*

mínsorra: *iz.* Minsorra. Min ez oso handia, baina etengabea. *Ankan gólpie artu naban da gaur min-sor dauket.*

mintze: *iz.* Mintza. *Árrautziek oskolan barruen mintze eukit-ten dau.*

mire eiñ: *ad.* Mira egin. Harritu. *Jéntie mire eindde dago gure erriko óbrak ikusitte.*

mírue: *iz.* Ornit. Mirua (*Milvus milvus*).

mis-mis: iz. Miz-miz. Katuari deitzeko esaten den hitza.

miskinddu: ad. Mizkindu. *Saár-tzarora miskinddu eiñ da gure gisona.*

miskiñe: izond. Mizkina. Jatun eskasa. *Ume miskiñe, txorixek beste es dau jaten.*

míspillie: iz. Bot. **1.** Mizpira, fruitua. ...*míspilla, míspilla kaxka melon!* **2.** Mizpirondoa (*Mespillus germanica*).

mitxiña: iz. Katuari deitzeko erabiltzen den hitza.

miurie: iz. Bot. Mihura (*Viscum album*).

Mibura. P. Mugarza

mixkau: ad. Miazkatu. *Katuek arpeixe mixkau deutze umiai.*

mobidu: ad. **1.** Mugitu. Higitu. **2.** Abiatu. *Eurixe mobidu dau te sartu barrure.*

modue: iz. Modua. Era, gisa. *Bérbetako modue da ori ala?*

modukue: izlag. Modukoa. Gisa-koa. *Auxe etx(er)ako moduko neskie!*

moíttie: iz. Bot. Aski motza (*Cynodon dactylon*).

mojie: iz. Moja. Serora. *Mojie etortzen da géixuei lagunt(er)a.*

mókaue: iz. Mokaua. Kopaua. *Markiñetik bueltan Trabakun geldittu giñen mókau bat éitten.*

mokordue: iz. Mokordoa. *Kaká-mokordue. Umémokordue!*

mokorra: iz. Mokorra, aldaka. *Árbolatik jaussitte mokorra apurtu dot.*

mókotza: iz. Mokotsa. Aita-ama besoetakoek seme-alaba besoetakoari Bazko egunez egiten dioten oparia. *Nausittute gero be amábesutako úrtero etortzen jatan mókotzakin.*

mókuek: iz. pl. Mukiak. *Neguen mókuek darixola ibiltten die úmieks otzakin.*

moldakatxa: izond. Moldakaitza. Moldagaitza. *Indderra bai, baiña moldakatxa san arríjasotzeko.*

moldau: ad. Moldatu. Konpondu. *Ausokuek alkarrekin ondo moldatzen sien.*

móldie: iz. Moldea. Modua, era. *Gurera etorri dan igeltzeru gastioi bape móldiek bakue da.*

moltzue: iz. Multzoa. **1.** Pila, piloa. *Bedár moltsue.* **2.** Sukaldeko ontziak garbitzeko erabiltzen den trapu bustia. *Aldetzen es badosu, moltzuakin garbittuko dotzut arpegixe.*

móntxorra: iz. Montxorra. Etxe bati teilatua eman ondoren, langileei ematen zaien otordua.

Móntxorra emon esabalako
'Hambre' ipiñi eutzen etxiai
izena.

mordue: iz. Mordoa. Pila handia.

Gaste mordue galdu san gerran.

mormosiñue: iz. Haserrea, kalapi-
ta. *Ámama mormosiñoka ibilli*
jako umiai.

morokille: iz. Morokila. **1.** Artirina
egosiz egiten den janaria. *Moro-*
kille naikue jan gendun gerra
óstien. **2.** Nahaste-borrastea.
Edarra morokille dago emen!

morroie: iz. Morroia. **1.** Zerbitzaria.
Bergaran morroi egon nitzen,
osaba baten etxien. **2.** Mutila.
Nungue da au morroiau?

morróntzie: iz. Morrontza. Joputa-
suna. *Soldatabako morrontza,*
begirakuna sorrotza!

morróskue: iz. Morroskoa.
Morrosko kolore gorri bat suan
aren aitte.

móskana: iz. Moskana. Gaztaina
azalak uzten duen orbana. *Atzá-*
marrak bal-baltz ein jatas mós-
kanakin.

móskerie: iz. Mozkera. Mozteko
modua. *Ule móskerie modernue*
ein dotzue óinguen!

moskorra: iz.. **1.** Mozkorra. Hor-
dia. *Kríston moskorra arrapau*
dau. **2.** Mukurra. Enborra. *Mos-*
kor bat emon bi'tzet suai, ama-
tauko jaku bestela.

moskortu: ad. Moskortu. Atzo,
askenien, moskortu ein giñen.

mosolue: iz. **1.** Ornit. Mozoloa
(*Strix aluco*). **1** MOSÓLO AUNDIXE:
iz. Ornit. Mozolo handia (*Bubo*

bubo). MOSÓLO SURIXE: iz. Ornit.
Mozolo zuria (*Tylo alba*). MOSÓ-
LO TXIKIXE: iz. Ornit. Mozolo txi-
kia (*Athene noctua*). **2.** izond.
Mozoloa. Ergela, tentela. *Moso-*
lotu ein jaku ala?

mostallie: iz. Moztalea. Asto mos-
tallie.

mostu: ad. Moztu. *Ulie mostu*
bikou, txiki

mosue emon: ad. Musu eman.
Ondo portatzen bása(ra) mosu
bat emongo dotzut.

mosuke: adlag. Musuka. *Mosuke*
ártzen gaittu beti sure amak.

motela: izond. Motela. **1.** Bizitasu-
nik gabea, gatzik gabea. *Jánari*
motela. **2.** Geldoa. *Pelota motela.*

moteldu: ad. Moteldu. Geldotu.
Ibilpidie moteldu jaku.

motie: iz. Mota. Soro edo bide
ertza. *Motan jarriko ga(ra) apur*
baten.

motro eiñ: ad. Motro egin. Porrot
egin, huts egin. *Dának baiño*
geixa salakuen da askenien
motro eiñ dau.

motrollue: iz. Motroiloa. Multzoa,
talde desordenatua. *Úmiek*
motrolluen datos eskolatik.

motxa: izond. Motza, laburra. *Gal-*
tza motxak jantzi dittut mendi-
re júteko.

motxallie: iz. Motxailea. Ijitoa.
Éuren kárruen etortzen sien
motxallak, játekuan edo traste
saarren baten bille.

motxiñe: iz. Lgart. Alua. *Errebista*
dánetan agertu siñen, motxiñe-
ko biserrak danei erakusten.

Muskerra. *B. Mugarza.*

motza: *izond.* Motza. Amotza, kamutsa. *Sega motzakin esin bedarrik ebai.*

moxala: *iz.* Moxala. *Biorra ta moxala erosi nittuen Zumarragan.*

mudau: *ad.* Mudatu. Aldatu. *Inñundienak esan arren ari es jakon koloreik mudau.*

múdie: *iz.* Muda. Aldaketa. *Dénporiek múdie dakar.*

mujoie: *iz.* Munarria. Mugarria. *Erriko mújoiek ikust(er)a jun die aiuntamentukuek.*

mun eiñ: *ad.* Mun egin. Eskuen mun éitten jakon abadiái.

munárrixe: *iz.* Munarria. Mugarria. *Askórie aastute itxi dot goiko munárrixan onduen.*

mundiala: *izond.* Mundiala. Egundokoa, bikaina. *Bixigu au mundiala dago.*

mundue: *iz.* Mundua. *Atrebiduan-tzat mundue, irebasten dabe-nantzat serue.* *í MUNDUN BATEKUE: esak.* Munduan batekoa. *Beste-rik ez bezalakoa.* *MUNDUN BADA!: Interj.* Munduan bada! *Desafioz-ko interjekzioa.*

munie: *iz.* Muinoa. *Munian gañe-kaldien txanpiñoiek ásten die.*

murmue: *iz.* Murmua. *Murmuan-tzako botikie emon deutzet ardí-xei.*

murmurixue: *iz.* Murmurioa, mar-marra. *Jéntian murmúrixuei éstutzet kásuik éitten.*

murrusie: *iz.* Abelgorrien orroa. *Kórtako gánauek murrúsaka dagos.*

murruskadie: *iz.* Murruskada, erremuskada. *Txakur orrek murruskadie éitten dau ondotik pasautekuen.*

múskerra: *iz.* Zool. Muskerra (*Lacerta viridis*).

musturre: *iz.* Muturra. *í MUSTURRE BALTZITTU: esak.* Muturrekoa eman. *MUSTURRE SARTU: esak.* Norberari ez dagozkion gauze-tan sartu. *Eseixu musturrik sartu iñon gáusetan.*

mustúrretakue: *izlag.* Aurpegi-ko kolpea. *Jausitte demaseko mustúrretakue artu dosku txi-kixek.*

mutaixe: *iz.* Mintegia. *Etxaburuko mutaixen asitteko lándarak eru(e)n dittut plazara.*

mutéisagarra: *iz.* Bot. Mutegisagarrá. Sagar mota bat.

mutíkue: *iz.* Mutikoa. *Ni mutíkue nintzela asi san gerrie.*

mutíl-lagune: *iz.* Mutil laguna. *Mutíl-lagune daukesule entzun dot.*

mutille: *iz.* Mutila. *Laster etorriko da gure mutille.*

mutílsarra: *iz.* Mutilzaharra. *Etxe-barriko mutílsarrai loterixie tokau ei jako.*

mutu: *adlag.* Mutu. *Sure alabie kantuen asi sanien, danok mutu geratu giñen.*

mutue: *izond.* Mutua. *Gure osabie mutue san jaixotzatik.*

muturre: *iz.* Musturra. Aurpegia. *Ik daukek muturre, ik!*

mututu: *ad.* Mututu. *Rádixue be mututu da.*

mutxikiñe: *iz.* Mutxikina. *Sagar mutxikiñek es bota beera.*

mutxurixue: *iz.* Mukurua. Piloa (garia, batez ere). *Mutxurixuek eindde geratu die soluen.*

muxillie: *iz.* Poltsa, motxila. *Mendittik etxera natorrela muxillie galdu dot.*

N

naárdaixe: *iz.* Nardaia. Uztarria eta garraiatu beharrekoa lotzen dituen partika. *Naárdaixe arrixai lotute itxi dot.*

naarra: *iz.* Naharra. Narria. *Idie naarren bajatzen san mendittik.*

naastau: *ad.* Nahastu. Nahasi. *Dana konpontzekotan asi tte, bastarrak naastau besteik es eban eiñ.*

naástie: *iz.* Nahastea. Nahastura. *Au da naástie asmau dosuena.*

naástien: *adlag.* Nahastean. Nahasian. *Burrukiek urten ebanien, gu be naástien sartu giñuesan.*

nabarmena: *izond.* Nabarmena. Nabaria. *Suen mutikuek gorakada nabarmena eiñ dau.*

nabarra: *izond.* Nabarra. Arrea. *Asto nabarra ekarri dot Abadiñotik.*

nabartu: *ad.* Nabartu. Nabarmendu. *Es saittes lárregi nabartu jentian áurrien.*

nabásaixe: *iz.* Nabasagia. *Lau ortzeko arie da nabásaixe.*

nabásitxorixe: *iz.* Ornit. Txirriskil arrunta (*Serinus serinus*).

nábue: *iz.* Bot. Arbia (*Brassica napus*).

nagixe: *izond.* Nagia, alperra. *Ardauek nagixe emoten dau.*

naikue: *adlag.* Nahikoa. Aski. *Janedana naikue emon doskue.*

náitte: *adlag.* Nahita. *Bátamatek náitte ausi dittu ateko kristelak.*

naixe: *iz.* **1.** Nahia. *Gure naixe surekin egotie da.* **2.** Nahi adina. *Jan da eran naixe eiñ gendun.*

naparra: *izond.* Nafarra. *Beste soldau lagun bat naparra san.*

narras: *adlag.* Narraz. Arrastaka.
Prakak jaso eixus, narras
daroesus de.

narrasa: *izond.* Narrasa. Gison
narrasa, iñun bada!

narrastu: *ad.* Narrastu. Gure giso-
nai be pausue asko narrastu
jako aspaldixen.

narrue: *iz.* Larrua. Í NARRUE JO:
esak. Larrua jo. *Ik estok aspaldi-*
xen narruik jo. NARRUTEN EIÑ:
esak. Larrutan egin. *Dánen bis-*
tan be bardin éitten dabe narru-
ten. NARRUE PAGAU: *esak.* Garesti
ordaindu. Narrue pagau dot
erloju saar au konpontzie.

narrukadie: *iz.* Betekada. Tripaka-
da. Gose barik jaten asi tte aske-
nien kriston narrukadie ein
gendun.

narrútdixe: *iz.* Larrutaldia. Asa-
rrian ósteko narrutaldixek die
ónenak.

narrutu: *ad.* Larrutu. **1.** Larrua
kendu. 2. Norbaiti bere ondasu-
nak kendu.

nasai: *adlag. 1.* Nasai. *Beruakin*
erropa nasaixe jastie oba. 2.
Lasai. Trankil, bare. Semie ikusi
barik es nago nasai.

nasaittu: *ad. 1.* Nasaitu, laxatu.
Mallukiai kertena nasaittu jako.
2. Lasaitu. Trankildu, baretu.
Nasaittu edarra artu dot ikusi
saittutenien.

nasaixe: *izond.* Nasaia. Arkondara
nasaixe.

nasté-borrastie: *iz.* Nahaste-
borrastea. Seiñek aitzen dau au
nasté-borrastiau?

Natibittete: *iz.* Natibitate eguna,
abenduarien 25a..

nausittu: *ad.* Nagusitu. *Nausittu*
sienien gurasuek bákarrik gera-
tu sien.

nausixe: *iz eta izond.* Nagusia.
Seme nausixe gerran ill jakuen.
Í NAUSI KONTUEK EIÑ: *esak.* Handi-
keriatan ibili. Nausi kontuetan
asi san, baiña arrokerixok laster
amaittu jakosan.

nebárrebak: *iz.* Neba-arrebak. Or
erretratuen ikusten dienak gure
aittan nebárrebak.

nebie: *iz.* Neba. *Juanitan nebie*
dator periodikuen.

negar ánpulue: *iz.* Negar anpulua.
Posa(re)n posa(re)kin negar
ánpuluek urtetzen eutzen.

negár malkue: *iz.* Negar malkoa.
Gerrako kontuek entzunde
negar malkuek urtetzen jakos.

negar sótiñe: *iz.* Negar zotina. A
selako negar sótiñek éitten dit-
tuen gure umiek eskolara doie-
nien.

negargarrix: *izond.* Negargarria.
Negargarrix da jéntie olan ilt-
ten ikustie.

negárgurie: *iz.* Negargura. *Negár-*
gurie be etortzen jata ango misé-
rixie ikusitte.

negarra: *iz.* Negarra. *Negarra ta*
barrie alkarren urran.

négarres: *adlag.* Negarrez. *Néga-*
rres jaixo ta négarres ill.

negue: *iz.* Negua. *Oingo neguek*
lénakuen aldien bigunek die.

nekatu: *ad.* Nekatu. *Beti gausa bat*
entzuten nekatu nas.

nekes: *adlag.* Nekez. *Eskíllaretan gora nekes ibiltten da.*

nekie: *iz.* Nekea. *Kriston nekie artu dot egur- txikitzen.*

nekosue: *izond.* Nekosoa. *Bier nekosue da árbolak ináustie.*

neskálagune: *iz.* Neska laguna. *Urkiolako erromerixan esautu naban nire neskálagune.*

neskálaguntzie: *iz.* Neska laguntza. *Mákiñabat neskálaguntza eiñ dot , baiña óndiok es nas eskondu.*

neskásarra: *iz.* Neskazaharra. *Gure iseko Juanita, neskásarra, geurekin bisi san.*

neskátue: *iz.* Neskatoa. *Argixe urten dau suen neskátuek.*

neskie: *iz.* Neska. *Neskie artu dau dendan bierrerako.*

neúrrix: *iz.* Neurria. *Buruan neurriko txapela.*

neúrrixen: *adlag.* Neurrian. *Neurrixen ebaten es bada es dau balixo.*

neurtu: *ad.* Neurtu. *Arek paguek berrogei metro inguru neurtzen sittuen.*

nobiénbrie: *iz.* Azaroa, hazila, zemendia. *Nobienbrien badaki edurre éitten emen.*

nóbixie: *iz. f.* Andregaia. *Antonio, Polonio, Paxkual, Bixente aintxiñeko nóbixie áurrien presente.*

nóbixue: *iz. m.* Senargaia. *Gure alabian nóbixue dator báskaltz(er)a.*

nóblie: *izond.* Noblea. *Saldixe animalixa nóblie da.*

nórdie: *iz.* Iparra. *Iparraizea. Nórdiek joten dabendien es da epelik egoten gure etxonduen.*

normalien: *adlag.* Normalean. *Emengo gástiek normalien érderas éitten dabe.*

O

o: O. Behiei eta beste gurdi-abereei geldi daitezen esaten zaien hitza.

obeidu: *ad.* Obeditu. *Gurasuei obeitzen erakutzi euskuen guri.*

obetu: *ad.* Hobetu. *Ondo dago, baña obetu leike.*

obie: *adlag.* Hobeia. *Obie, onan kontrarixue.*

obispue: *iz.* Apezpikua. *Andramari egunien obispue etorri san mesie emot(er)a.*

obramentue: *iz.* Kaka egiteko ekintza. *Obramentuen odola éitten ebala ta médikuana eruen dabe aitte.*

obrau: *ad.* Obratu. Kaka egin. *Amar egun daroie obrau barik.*

óbue: *iz.* Oboa. Uztaia. *Óbue orman egoten dan burdiñesko árue ixeten da, gánauek lotzeko erabiltten san.*

odola: *iz.* Odola. *Nik es dot balixo médiku ixeteko, odola ikusitte bákarrik mariaua éitten nas ta. í*
ODOLIK **BAKUE:** *esak.* Apatikoa, geldoa. *Ónek úmiok es dauke odolik.*

odolekue: *izlag.* Odolekoa. *Odolekue dau ori jenixuoi.*

odólgixe: *iz.* Bot. Goroldioa (*Evernia prunasti*).

odólostie: *iz.* Odolostea. *Odolkia. Odolostie euken sotzien sartute, prasan erretzen.*

odólustu: *ad.* Odol-hustu. *Gure osaba sana odólustute topau eben bide bastarrien.*

ofisiue: *iz.* Ofizioa. Lanbidea. *Ait-takin ikesi eban ofisiue.*

ogigastaie: *iz.* Zool. Erbinudea (*Mustela nivalis*).

ogísopak: *iz. pl.* Ogi-zopak. *Armusuten ogísopak egunero.*

ogixe: *iz.* Ogia. *Emen ogixe jáurtike eta beste asko gosiek íltten, ori da ona!*

oie: *iz.* Ohea. *Etxeko oie gustora artzen da.*

oillogorra: *iz.* Ornit. Oilagorra (*Scolopax rusticola*).

oingue: *izlag.* Oraingoa. *Oingo gástiek ondo bisi die.*

ointxe: *adlag.* Oraintxe. *Ointxe dator falta sana.*

ointzu: *adlag.* Oraintsu. *Ointzu jagi nas oetik.*

oiñ: *adlag.* Orain. *Oiñ esta eskekorik ibiltten emen.*

oiñúrdiñe: *iz.* Mikol. Ziza hankaurdina (*Lepista nuda*).

oittu: *ad.* Ohitu. *Ekandu. Dánok be, gausa onera erres oitzen ga(ra).*

oitturie: iz. Ohitura. Aztura. *An oitturie ixeten da bata béstian etx(er)a jutie.*

óixe politte!: Interj. Horixe polita! *Karamelo danak seuk jan eta béstiek ain barik, oixe politte!*

oialaterue: iz. Iturgina. *Ojalateruai esan biko jako ittogiñe konpontz(er)a etortzeko.*

ókamie: iz. Ohekama. *Ókamie jo ta burukue artu dot amesetan nabillela.*

ókana: iz. Bot. **1.** Okarana. **2.** Aranondoa (*Prunus domestica*).

okelie: iz. Okela. *Okelie jango geunkela be sarri egoten giñen.*

okerra: izond. Okerra. **1.** Bihurra. *Bide okerra artu te galdu ein sien.* **2.** Bihurria. *Mutiko bat, diabrue baiño okérraue.* **3.** Ezbeharra. *Gure amak beti esaten eban esbier baten áurrien: oixe ixen daixela okerrik áundiñe!*

okérraldixe: iz. Okerraldia. *Oker-rraldixe dauke, baiña sosegauko da.*

okerrera eiñ: ad. Okerrera egin. *Gaizkoatu. Goxien egualdi politte egon da, baiña arratzaldien okerrera eiñ dau.*

okerrerixie: iz. Okerkeria. *Oker-rrerixie éitteko beti pronto egoten die, gero!*

okertu: ad. Okertu. Bihurtu. *Dantzan asitte ankie okertu naban.*

okille: iz. Ornit. Okila (*Picus viridis*). Í OKÍL TXIKIXE: iz. Ornit. Okil Txikia (*Dendrocopus minor*).

okóspekue: iz. Kokospekoa.

Okarana. B. Mugarza.

Okóspien jota eratzi dau kontrárixue.

okóspie: iz. Kokospea. *Okospeko biserrak lusetu jakos, auntzai moduen.*

okotza: iz. Kokotsa. *Laban eindde jausi tte okotzien artu dot gólpie.*

okótzbikotxa: iz. Kokospea, girgi-loa. *Okótzbikotxa san, beran aitte be alakoxie san.*

ola: iz. Ohola. *Téllatuai ola josten asi ga(ra).*

olakotxeik orraittio: Interj. *Horrelakorik horregatio! Bere burue ill? Olakotxeik orraittio!*

olarrue: iz. Zool. Olagarroa (*Octopus vulgaris*).

olatue: iz. Olatua. Uhina. *Arrantzan ebisela, olatuek eruen sit-tuen.*

Oléntzero: Olentzero. *Estu te larri egoten die úmiek Oléntzero nos etorriko.*

ólgetie: iz. Olgeta, jolasa. *Ólgetan asi tte burrukan amaittu eben.*

ollágortxakurre: iz. Oilagor txakurra. *Ollagor txakurrek baiño usain obie dauke!*

Onddoak. J. Uribe

ollandie: iz. Oilanda. *Lau ollanda jan sittuen aserixek.*

óllarra: iz. Oilarra. *Suen óllarrak esnatu nau goxien.*

óllaskue: iz. Oilaskoa. *Sopie ta óllaskue dago baskaltzeko.*

ollo lumie: iz. Oilo luma. *Ollo lumiakin betetako burúkue eukitten genduen.*

ollóipurdixe: iz. Oilo-ipurdia. *Ollóipurdixe éitten da ari kantuen entzunde.*

ollólokíe: iz. Oilo loka. Oilo kolo-ka. *Sabaixen, sárian aspíxen gordeta egoten da ollólokíe.*

ollonarrue: iz. Oilo-ipurdia. *Ollo narrue eiñ arte egon giñen kán-poko freskuran.*

ollosaldie: iz. Oilo-salda. *Onako otzakín gústora artzen da ollosaldie.*

ollotokixe: iz. Oilategia. *Bart asé-rixe ibilli da ollotokixen.*

ollue: iz. Zool. Oiloa (*Gallus gallus*). *Etxeko ólluek ipiñeko árrautzak jan nittuen.*

olue: iz. Bot. Oloa (*Avena sativa*).

ólutz eiñ: ad. Ohol huts egin. Bolo jokoan, ohola ez jotzea. *Olutz ixen da ori!*

ona: adlag. Hona. *Dana ekixela-kuen etorri san ona.*

ona: izond. Ona. *Bisimodu ona daroiau emen. 1 ON BIERRES EIÑ: esak. Borondate onez egin. On bierres esan da txartzat artu eban.*

ónaue: izond. Onagoa. *Mutil bat ónaue da!*

ondarra: iz. Hondarra, hondakina. *Baskári-ondarrak.*

óndio: ik. **óndiok.**

óndiok: adlag. Oraindio. Oraindik. *Gure neskátuek óndiok es dau ikesi bérbetan.*

ondo: adlag. Ondo. **1.** Ongi, ontsa. *Sure lagúntzie ondo etorri jaku. 2.* Albo, aldamen. *Seure onduen jarriko nas. 3.* Oso. *Etxe ori be ondo eskutuen dago.*

ondóesa: iz. Ondoeza. Larritasuna. *Ondóesak emonda Mendarora eruen dabe.*

ondu: ad. Ondu. Gaintitu. *Aittan márkak ondu guran dabill semie.*

ondue: adlag. Ondoa. **1.** Alboa, aldamena. *Txakurrek eta katuek alkarren onduen lo éit-ten dabe. 2.* Beherengo aldea. *Ondo-ondotik mostu dot íntxaurre.*

oñes: adlag. Oinez. *Oñes juten giñen eskolara.*

oñeskue: izlag. Oinezkoa. *Oñesko bat arraupau dau kótxiek.*

oñestarrixe: *iz.* Oinaztarria. Oinaztargia. *Oñestarrixek jota akabau san txakurrra.*

oñestue: *iz.* Oinaztua, oinaztarria. *Oñestuai billurre najutzan nik.*

óñetakue: *iz.* Oinetakoa. *Ónek óñetakuok miñ emoten dabe orpuen.*

óngue: *iz.* Mikol. Onddoa. *Boletus familiako perretxikoa. Egun pasa jun Urbasa(ra) ta ónguek topau gendusen.*

ontzixe: *iz.* Ontzia. *Emóidesu ontzi bat ure ekarteko.*

onurie: *iz.* Onura, probetxua. *Bierra deskantzu barik eiñ dogu, baiña es dogu onurarik eta(ra).*

oostu: *ad.* Ohostu. Lapurtu. *Etxe ondoko sagarrak be oostu éitten doskues kalétarrak.*

opille: *iz.* Opila. Ogi biribil txikia. *Ámamak éinddeko opille gústora jaten dabe úmie.*

oraiñela: *iz.* Txizontzia. Pixontzia. *Oépien gordetzen da oraiñela.*

orbela: *iz.* Bot. Orbela. Orbela *batz(er)a juten giñen basora gánauei aspíxek éitteko.*

ordaiñe: *iz.* Ordaina. Ordea, ordezkua. *Bierra eiñ eskero ordaiñe jasotzie legeskue da.*

órdenie: *iz.* Ordena. Agindua. *Txábolie botatzeko órdenie etorri da.*

ordeskue: *iz.* Ordezkoa. Ordea, ordaina. *Medikue gaisoik dauela ta, ordeskue bieldu dabe.*

ordie: *iz.* Ordea. Ordaina. *Atzo emondako ogixan ordie ekarri dotzut.*

ordue: *iz.* Ordua. Orena. *Ordue aurreratziek es dakar bentajaik.*

orduen: *adlag.* Orduan. *Orduen akordau nintzen surekin.*

orduntxe: *adlag.* Orduantxe. *Orduntxe asi san burrukie.*

oréganue: *iz.* Bot. Oreganoa (*Origanum vulgare*).

oriau: *ad.* Aireztatu, egurastu. *Sabaldu eixus bentanok, etxie barrue oriau daixen.*

orie: *iz.* Orea. Arto urunakin éinddeko orie.

oríok eta!: *Interj.* Hori duk eta! *Aupa mutill, oriok eta!*

oríon eta!: *Interj.* Hori dun eta! *Eutzi neska, orion eta!*

orittu: *ad.* Horitu. *Sagarrak asko orittu die.*

orixe: *izond.* Horia. *Lasto ori-orixe gústora jaten dau ganauek.*

orixkie: *izond.* Horiska. *Orixkie ixeten da ori bei klasioi.*

orixue: *iz.* Olíoa. Oríxo barik *geldittu salako erre san mákiñie.*

ormásulue: *iz.* Horma zuloa. *Karakolak ormásuluetan gordezten die.*

ormie: *iz.* Horma. *Ínguru gustixen ormie euken arek etxiek.*

ornidu: *ad.* Hornitu. Osotu, bete. *Diru gitxi dago emen. Nor falta da ornitzeko?*

orómaixe: *iz.* Ore mahaia. Oro-mai barrixe enkargau neutzen arotzai.

orpue: *iz.* Orpoa. Aztala. *Oñestue orpuen nebala etorri nintzen etx(er)a.*

- orraittio!:** *Interj.* Horregatio. *Askenien asmau dot, orraittio!*
- orrastu:** *ad.* Orrastu. *Ulie orrastuko (deu)stesu ala?*
- órratz íxtekue:** *iz.* Orratz galgaitza, kateorratza. *Órratz íxtekuekin lotu deuste soiñekue.*
- órratza:** *iz.* Orratza. *Órratz batekin sulotu dot puslie.*
- orrixue:** *iz.* Orria. **1.** Paper orria. *Semat orri daukes orrek liburuorrek?.* **2.** Hostoa. *Axiek orríxek ekarten dittu barrure*
- orrue:** *iz.* Orroa. Orroea. *Ganau orrue entzuten da kortan.*
- ortúarixe:** *iz.* Ortuaria. *Ortuarixe saltz(er)a juten san Ermure.*
- ortue:** *iz.* Ortua. Baratza. *Ortuko jénuerue ixte urte gustixen egoten da.*
- ortza:** *iz.* Hortza. *Aréortza, eskóbaraortza.*
- osabie:** *iz.* Osaba. *Ónandiko osabie suonduen egoten san, liburue leitzen.*
- osasune:** *iz.* Osasuna. *Larogei urte ta, ori da osasune ori!*
- osatu:** *ad.* Osatu. Sendatu. *Buruko golpie artu eban da óndiok es da osatu.*
- osberue:** *iz.* Hoz-beroa. *Ónetxek osberuok die ónenak katarrue arrapatzeko.*
- oskirri:** *adlag.* Hozkirri. *Goxien oskirri egon da.*
- oskola:** *iz.* Oskola. *Bietz oskola. Intxaur oskola.*
- osokue:** *izlag.* Osokoa. *Maliziarik ez duena. Mutil ona da, oso oso-kue.*
- ospa eiñ:** *ad.* Ospa egin. Ihes egin. *Ollogorra musturren áurrien euki dot, baiña ospa eiñ dau.*
- óspela:** *iz.* Hozpela. Hazkordina. *Óspelekin ibilli esindde nabill.*
- osta osta:** *adlag.* Ozta-ozta. Doi-doi. *Osta-osta allegau nas ordu-reko.*
- ostarkue:** *iz.* Ostadarra. *Ostarkue be bai, baiña arko irise geixa esaten da.*
- ostatue:** *iz.* Ostatua. *Ostatue úsabak berak pagatzen dau te, tire!*
- ósterie:** *iz.* Ostera. Buelta. *Menditik óstera bat eitt(er)a urten dau.*
- óstie:** *iz.* Ostea. Atzeko aldea. *Étxostie, elíxostie.*
- óstien:** *adlag.* Ostein. Atzeko aldean. *Mendi orren óstien jausi san abioie.*
- ostien:** *adlag.* Osterantzean. Beste-la. *Bélarri txarra dauke, baiña ostien bersolari ona da.*
- ostikadie:** *iz.* Ostikada. *Astuek ostikadie emonda galdu eban begixe. Í ASKEN OSTIKADAK EMON: esak. Zerbait bukatzeaz egon. Gitxi falta jaku bierrak amaitzeko, ointxe gabis asken ostikadak emoten.*
- ostikalarixe:** *izond.* Ostikolaria. *Idi gorrixue ostikalarixe da.*
- ostikarie:** *ik.* **ostikadie.**
- ostikue:** *iz.* Ostikoa. Ostikada. *Ostikuas jo ta téllature bota dau baloie.*
- ostu:** *ad.* Hoztu. *Len lagun aundí-xek giñen, baiña aspaldixen gure artuemona asko ostu da.*

osue: *izond.* Osoa. *Gure gisonak txarri osue jango leuke emon eskero.*

osuen: *adlag.* Osoan. Osoki, betebetea. *Trumoi saparradiak oso-osuen arrapau niñuen.*

otatxorixe: *iz.* Ornit. Buztanzuria (*Oenanthe* familiakoa).

otie: *iz.* **1.** Bot. Otea. *Len bedarra san lekuen otie besteik es dago oiñ.* **OTÁ BALTZA:** *iz.* Bot. Ote beltza (*Ulex gallii*). **OTA SURIXE:** *iz.* Bot. Ote zuria (*Ulex europaeus*). **2.** Ota. Oiloak lotaratzan

diren haga. *Ólluek otara erretiratzan die lo éitt(er)a.*

otúbrie: *iz.* Urria. *Pilarika egune otubrien ixeten da.*

otza: **1.** *iz.eta izond.* Hotza. *Etxe utze, etxe otza.* **2.** Hotsa. Zarata. *Burdiñotza.*

otzíkerie: *iz.* Hotzikara. *Ainbeste odol ikusitte otzíkerie sartu jata.*

otzittu: *ad.* Hotzitu. Hoztu. *Igerri barik otzitu ein nas.*

otzue: *iz.* Zool. Hartza (*Ursus arctos*). *Otzue ikusi baleu lakoxe arpegixe ipiñi dau.*

P

pa emon: *ad.* Haur. Musu eman. *Emon pa, polittorrek!*

pa: *iz.* Haur. Pa. *Emon patxo bat, lastana!*

pagádixe: *iz.* Pagadia. *Sanjunpeko pagádixen gibelurdir edarrak éitten sien.*

pagau: *ad.* Pagatu. Ordaindu. *Bere dēnpora gustixe darioie sórrak pagau esindde.*

pagosusie: *iz.* Mikol. Pago-ziza (*Lepista nebukaris*).

pagotxa: *iz.* Pagotxa. Lorpen erraza. *Soso-bidarruek bai aurtan pagotxa, ainbeste keixa ta sagarrakin.*

pagousue: *iz.* Ornit. Pagausoa (*Columba palumbus*).

pague: *iz.* Bot. Paga (*Fagus silvatica*). *Pentzau selako isotza eingo eban, paguek be siketu ein sittuen da.*

págue: *iz.* Ordainketa. *Ondo egiñan págue, ate onduen páhue.*

paittie: *iz.* Zool. Paita. Etxeko aha-tea (*Anas spp.*). **Í PÁSEKO PAITTIE:** *iz.* Ornit. Paseko ahatea (*Anas platyrrhynchos*).

palánkanie: *iz.* Palangana. *Palankanan ipiñi dot ur berue.*

palierra: *iz.* Palarra. Pala. *Palierra pekótzak batzen erabiltten san*

atxur antzeko bat san, sabálaue ixetie.

panaderue: iz. Okina. *Panaderue es da etorri tte gaur ogi barik baskaldu bikou.*

panderistie: iz. Panderu jotzailea. *Panderistie gaixotute euela ta neu ipiñi niñuen pandérue joten.*

pánie: iz. Pana. Belusaren antzeko oihala. *Pánasko prákak barrenak artu prémiñan dagos.*

pantórrillie: iz. Berna. Zangoa. *Gonak pantorrillak baiño górago erabiltten es eben ixten.*

paparra: iz. Paparra. Bularra. *Ótzik aundíxenakin be paparra bistan dabela ibiltten da.*

pápau: iz. Papaoa. Ergela. *Es ari geldi egon, pápauan moduen!*

papur: iz. Papurra. Otapurra. *Kaleko úsuei papurrek botatzen ibiltten da gure mutikue.*

parandie: iz. Ornit. Paranda (*Fringilla coelebs*). *1 PARANDA GIXOIE:* iz. Ornit. Paranda gidaria (*Coccythraustes coccythraustes*).

parárrixe: iz. Egonarria, pazientzia. *Au da au, parárribako umie!*

parau: ad. Jarri. *Parau saittes nire onduen.*

pardillue: iz. Ornit. Txoka arrunta (*Carduelis cannabina*).

pare: adlag. Pare. Bezala. Antzera. *Bolantien soruan pare ibiltten da.*

párekue: izlag. Parekoa. **1.** Antzekoa. *Atzokuan páreko egualdixe.* **2.** Aurreko aldekoa. *Aiuntamentuan páreko etxien bisi da.*

parie: iz. Para. Pala. *Artu atxurre ta parie ta gusan ausóbie rrera.*

párie: iz. Parea. Bikotea. *Edarra párie, txakurre ta jabie!*

parisiñue: iz. Artz. Ardiek erditzen duten garaia. *Parisiño dénporan bier asko egoten san.*

parkatu: ad. Barkatu. *Géixa danai parkatu ein bijako.*

parra eiñ: ad. Parra egin. Berdin du. *Bátzutan parra éittie irebas tie da.*

parra: iz. Berdinduta. *Su te ni parra gagos.*

parrápíe: iz. Parrapea. *Bero aundixe sanien, parrápien giro edarra egoten san.*

parrastadie: iz. Parrastada. *Urpárrastadie.*

parratu: ad. Berdin du. *Barriola alde aundixakin galtzen jun da, baiña parratu eiñ dau.*

parrillie: iz. Parrila. Barrila. *Agua-sillai esango deutzau parrillie ekarteko.*

partidu: ad. Partitu. Banatu. *Jáixetan úmientzako karámeluek partitzen dittue.*

partie: iz. Partea. **1.** Zatia. *Ni neure partiakin konforme nas.* **2.** Eskuhartzea. *Nik es dauket partetik sure familixan.* **3.** Jakinazpena. *Aguasillek éinddeko partie allegau jaku.* **4.** Albistegia. *Amábixetako partie.* *1 -REN PARTES: -ren partez. Emon eskerak neure partes. -REN PARTETIK: -ren partetik. Gorantziak Juanen partetik.*

pártiek: *iz. pl.* Hankartea, ugal-organoen kanpoaldea. *Pártietan artu eban gólpie eta arnasa barik geratu san.*

partikie: *iz.* Pertika. Gurdiaren edo orgaren endaitza.

pasadie: *iz.* Pasada. Jipoia. *Mallabiko pelotarixek pasadie emon deutze Ermúkuei.*

pasaisien: *adlag.* Pasaeran. *Sure étxondotik pasaisien noiela subie ikusi dot.*

pasaixe: *iz..* Pasaldia. Errepasoa. *Eskatzai pasais bat emon bi'tzet.*

pasau: *ad.* Pasatu. Igaro. *Úrtiek igerri barik pasatzen die.*

pasaue: *izond.* Pasatua. *Amábixek pasaue die.*

pásekue: *izlag.* Pasekoa. Egaberie *páseko txorixe da.*

pasiau: *ad.* Paseatu. Ibilaldi bat egin. *Médikuek pasiatzeko aindu deuste.*

pasiñolorie: *iz. Bot.* Pasio-lorea (*Passiflora sp.*)

pasíue: *iz.* Paseoa. Ibilaldia. *Gure ausoko ándrak arrátzaldetan alkartu eta pasíuen ibiltten die.*

Pasko egune: Bazko eguna. *Pasko egunes mesa aundixe éitten da Mallibixen.*

pasmobedarra: *iz. Bot.* Pasmobelarra (*Anagallis arvensis*).

pasmue: *iz.* Pasmao. Zornea. *Pasmue darixola dauke ankako ebaixe.*

pastorie: *iz.* Artzaina. *Emengo batzuk Amériketan egon sien pastore.*

patátamakatza: *iz. Bot.* Patata makatza, udare mota bat. *Patátamakatza bástuegixe da jateko.*

patatie: *iz. Bot.* Patata (*Solanum tuberosum*). *Góxako patatie eréitten da leku báztuetan.*

patiñe: *iz.* Patina. Uhaska, ur zuloa. *Étxaurreko patiñ(er)a jausitte itto san umie.*

pattarra: *iz.* Pattarra. *Pattarra eranda moskortu giñen.*

patxadaskue: *izlag.* Patxadazkoa. *Egune patxadaskue bota dogu Urkiolan.*

patxadie: *iz.* Patxada. Ori da mutillan *patxadie!*

patxarana: *iz.* Patxarana. *Etxien einddeko patxarana erango dogu.*

patxaras: *adlag.* Patxadaz. *Patxadas egon giñen alkarrekin kón-tuek esaten.*

patxarie: *iz. ik.* **patxadie.**

páutzek: *iz.* Aho barrunbeak. *Amiek páutzetan artute eruen dau katukumie.*

pekatue: *iz.* Pekatua. Bekatua. *Len dana san pekatue.*

pekiñera bieldu: *esak.* Popatik hartzera bialdu. *Gusurrekin etorri jata ta Pekiñera bieldu dot.*

pekotza: *iz. 1.* Bekorotza. Abelgorri, zaldi, asto, mandoen... gorotza. *Kalien noiela pekotza sapaldu dot. 2.* Moskorra. *Orrek daroie pekotza!*

pekoztu: *ad.* Igart. Mozkortu. *Afálostien danak pekostute amaittu eben.*

Garai bateko **ferratokia**. B. Mugarza.

pekúnie: iz. Isuna. Munda. *Kalien txixe éttiarren pekunie ipiñi euskun aguasillek.*

pelotarixe: iz. Pilotaria. *Pelotari edarra san Kaskurrio sana.*

penagarrixe: izond. Penagarria. Penoso. *Penagarrixe da nobe-ran umie olan ikustie.*

pendise: iz. Pendiza. Aldapa gogorra. *Pendis aundixe pasau bi'da gure etxera juteko.*

péndolie: izond. Haur. Pendola. *Ernegarazten duen umea. Egon-go sa(ra) geldi, pendoloi!*

penie: iz. Pena. Arrenkura. *Geixa eiñ esan penie dauket.*

pentzámentue: iz. Pentsamendua. *Nun ete dago sure pentzámentue?*

pentzau: ad. Pentsatu. *Báserrixe sáltzie pentzau dogu.*

peóntzie: iz. Peoitza. *Peóntzan ibilli nintzen Eiberren birrien.*

perejille: iz. Bot. Perrexila (*Petroselinum hortense*). *Perejillek gusto ona emoten deutze játekuai.*

périe: iz., Udare-formako argi etengailua. *Beeko gelako périe ondatute dago.*

períxalekue: iz. Ferialekua. *Karté-rie arrapau deuste períxalekuen.*

périxie: iz. Feria. *Emen bueltako périxaiak aundixena Abadiñon éitten da.*

perlesixe: iz. Perlesia. *Perlesixek jota il san, gísajue!*

pernille: iz. Urdaiazpikoa. *Eta-raixu pernil pixkat, etxeko andre!*

perostu: ad. Peroztu. Bere onetik irten. *Ástarra perostute dabil.*

perra-otza etara: esak. Ihesari eman. *Eskúpetie ikusi ebenien perra-otza etara eben lapurrek.*

perrátokixe: iz. Ferratokia. *Mallibiko perrátokixen ganau asko perratzen san.*

perratzaillie: iz. Ferratzailea. *Balerio san perratzaillie.*

perrau: ad. Ferratu. *Mákiñabatek dauke emen perrau bierra!*

perretxikue: iz. Perretxikoa. *Ointxe udéguenien ixeten da perretxiku-sasoie.*

perretxikutarixe: iz. Perretxikutaria. *Perretxikuten baiño perretxikutari géixa dabil gure parajien.*

perrie: iz. Ferra. *Perrie topatziek suerte ona ekarrela esaten eben.*

petrala: izond. Petrala. *Egualdi petrala dago mendire juteko.*

pétue: iz. eta izond. Petoa. **1.** Itxura berekoa. *Aittan peto-petue.* **2.** Erabatekoa. *Euskaldun peto-petue.*

pikau: *ad.* **1.** Eztena sartu. *Erliek pikau.* **2.** Erre. *Asunek pikau.* **3.** Tematu. *Olgetan dabisela alkarrekin pikau die.* **4.** Sega zorroztu. *Segie pikau.* **5.** Orma-
ren gainazala garbitu. *Ormie pikau.*

pikerdixie: *iz.* Pikardia. Asko. *Jénero ona pikerdixie pagau bi'da.*

pikie: *iz.* Bikea. *Txorí-arrapatzen ibiltten giñen pikiakin.* **2.** Sega pikatzeko erabiltzen den euskarria. *Pikie lurrien sartute pikatzen da segie.*

píkíe: *iz.* Lehia. Ezinikusia. *Ausokuen árteko píkíe dala ta es da jairik éitten ausuen.*

pikómaillue: *iz.* Pika-mailua. *Sega pikatzeko máilluai esaten jako pikómaillue.*

pikue: *iz. Bot.* **1.** Pikoia. *Egóaixia-kin píkuek laster elduko die.* **2.** Pikondoa. (*Ficus arica*). *Pikutik jausi tte eskue ausi naban.* **3.** Mokoia. *Ara, selako pikutxue ipintten daben gure umiek!*

pillau: *ad.* Pilatu. Bildu. *Aurten edur asko pillau da mendíxetan.*

píllue: *iz.* Pila. Multzoa. *Egur pílluan gáñien itxi dot jakie.*

pil-pill: *Onom.* Pil-pil. *Billotxa ta makillaue pil-pillien daukau afaltzeko sosedadien.*

pinportie: *iz.* Pinporta. *Pinportak urten deutze umiai arpeixen.*

pinttau: *ad.* **1.** Pintatu. *Báserrixeko goittik beera pinttau dogu.* **2.** Erresultatu. *Kánpoko ganauek es dau emen pinttatzen.*

Piperrak. P. Mugarza.

piñúburue: *iz. Bot.* Pinaburua. *Su edarra éitten da piñúburuekin.*

piñúdixe: *iz.* Pinudia. *Léna piñúdixe saldu te pixue erosten san, oin baserri osue bier.*

piñue: *iz. Bot.* Pinua (*Pinus radiata*). *Piñuegaíttik ixen es balitze báserri asko aspaldi beie jota euen.*

piñukokue: *iz. Zool.* Pinu-beldar (*Thaumatococcus panyocampa*). *Piñukokue íltteko edurre da ónena.*

piñuorrixue: *iz. Bot.* Pinu orria. *Gánauei aspíxek éitteko batzen san piñuorrixue.*

piñutarixue: *iz.* Pinutaria, pinu eroslea. *Piñutarixakin éinddeko tratue bertánbera geldittu da.*

piñutxorixue: *iz. Ornít.* Pinutxoria (*Regulus ignicapillus*).

pipérmiñe: *iz. Bot.* Pipermina. *Pipérmiñe baiño sittélaue da, gero!*

piperra: *iz. Bot.* Piperra (*Capsicum annuum*). *Emengo piperrak badauke estimasiñue.*

Perretxikoak. *P. Mugarza.*

pipérrautze: *iz.* Piperrautsa. Játekuai kolorie emoteko erabiltten da pipérrautze.

pipertu: *ad.* Pipertu. Zitaldu, hase-rretu. *Alako béruekin pipertute ibiltten da.*

pipértxorixerue: *iz. Bot.* Pipar txorizeroa. *Piper txorixeruek saltz(er)a etortzen da Markiñetik.*

pípie: *iz.* Pipa. Ónandiko osabie suonduen egoten san, pípie erre ta liburue leitzen.

pitxerra: *iz.* Pitxarra. Txarroa. *Arrixakin pitxerra jo edo pitxer-rrakin arrixte jo bardin da, pitxerra apurtzen da beti.*

piurie: *iz.* Figura. Itxura fisikoa. *Orrastik ulie, ori es dok piurie ta!*

pixau: *ad.* Pisatu. *Gure óllarrak iru kilo pixau dittu.*

pixkat: *iz.* Pixka bat. Apur bat. *Pixkat lagundu ein bi'jakue gástiei.*

pixue: *iz. 1.* Pisua. Zama. *Úrtien pixue da kargaik astúnena. 2.* Etxebizitza. *Gaur egun es da barríketie pixue erotie.*

plantau: *ad.* Plantatu. Jarri. *Sesenan áurrien plantau da.*

planto eiñ: *ad.* Planto egin. *Jokoan, batez ere, ez jarraitu. Nik planto, naikue da gaurko.*

platera: *iz.* Platera. *Platera beti garbi ixten eban.*

plisti-plasta: *Onom.* Ura eskuekin jotzean ateratzen den zarata. *An dabil gure umie, uretan plisti-plasta.*

póbrrie: *izond.* Pobrea. Behartsua. *Láuretan baskaldu dogu, póbrien báskarixe aberatzen orduen.*

polaiñak: *iz. pl.* Polainak. Hazpantarrak. *Polaiñak jantzitze urten neban, kánpuen edurre euen da.*

polisiakue: *iz.* Polizia. *Polisiakuek ibilli die bátamaten bille.*

politte: *izond.* Polita. *Arratzalde politte dago buelta bat emoteko.*

politto: *adlag. 1.* Polito. Dotore. *Erriko koruek politto kantau dau. 2.* Kontuz. *Jun saitte politto, miñik artu barik!*

poltzie: *iz.* Boltsa. *Sagárres beteta ekarri dot poltzie.*

poltzikue: *iz.* Sakela. *Berbie arrue ta poltzikue simurre.*

pópie: *iz.* Ipurtaldea. *Pópatik artz(er)a bieldu naban.*

porrie: *iz.* Mailua. Mazua, borra. *Porriakin buruen jota il gendun txarrixte.*

porrue: *iz. Bot.* Porrúa (*Alium porrum*). *Porrue janda ligéruego ibiltten da bat.*

porrúpatatak: *iz. pl.* Porru-patatak. *Sure amak ipinitte-*

- kuek baiño porrúpatata gosuagorik!*
- porrusaldie:** iz. Porrusalda. *Gripie osatzeko porrusaldie ártzeko ainddu deuste médikuek.*
- posa:** iz. Poza. Alaitasuna. *Loterixie tokau jakola? Posa ártzen dot ba, ara!*
- posik:** adlag. Pozik. Kontent. *Posik artuko nuke sure moduko lagun bat.*
- pospoliñe:** iz. ik. **galiperra.**
- póspolue:** iz. Pospoloa. *Oingo úmiek póspolue ser dan be éstakixe.*
- postu:** ad. Poztu. Alaitu. *Bátzutan gausa utze bi'da pósteko.*
- posturie:** iz. Apustua. Jokoa. *Posturie ein eben, seiñek ardaue geixa eran.*
- posue:** iz. Putzua. *Ankak posuen sartu nittuen konturetu barik.*
- pot eiñ:** ad. Pot egin. Kale egin, unatu. *Erres irebasiko ebala emoten isen dau, baiña askenien pot eiñ dau.*
- pótie:** iz. Potea. *Pipérpotie.*
- potolie:** izond. f. Potola. *Máixuan alabie neska potola edarra dago.*
- potolue:** izond. m. Potoloa. *Potolue egon arren bixkorra dago.*
- potrojoirran:** adlag. Alperkerian. *Aste gustixe potrojoirran bota dot.*
- potrosorrixe:** izond. Potrozorria. Ergela. *Mutiko protosorrixe, arrapatzen badot arrapau!*
- pótruek:** iz. Barrabilak. *Pótruek be galdu sittuen jokuen.*
- pótxillue:** iz. Zulogune txikia. *Kokoteko pótxillue.*
- potxorra:** iz. Alua. *Potxorreko biserrak bistan dittule agertu da rebista baten.*
- prákak:** iz. Prakak, galtzak. *Derri-gor jokatu bier, askenien prákak be galdu sittuen. Í NOBERAN PRÁKETAN KABIDU: esak. Norberaren lekuan egon. Seure práketan kabidu inok es dotzu deittute.*
- prakérrie:** izond. Prakerrea. Ipurterrea. *Momentu baten geldi egon saittes, prákerrioi!*
- prémiñie:** iz. Premia. Beharra. *Bata bestian prémiñan bisi ga(ra).*
- presie:** iz. Presa. Urtegia. *Ure jun de gero presie eittie alperri(k) da.*
- présiue:** iz. Prezio. Salneurria. *Okeliek iesko présiue dauke aurteten be.*
- preskue:** izond. Freskoa. **1.** Hozberoa. *Ondarrutik ekarten doskue arrain freskue. 2.* Sasoikoa. *Domingo gison preskue dago ondio.*
- preskurie:** iz. Freskura. *Gústora ártzen da mendiko preskurie.*
- prestau:** ad. Prestatu. Antolatu. *Seiñek prestauko dau farixe?*
- prexkue:** iz. Bot. Mertxikondoa (*Prunus persica*).
- priméra komuniñue:** iz. Lehen jaunartzea. *Sei urtekin ein naban priméra komuniñue.*
- primeran:** adlag. Primeran. Oso ondo. *Sóiñue joten primeran ikesi dau.*

Probárrixe. P. Mugarza.

primérbiernesa: iz. Hileko lehen ostirala.

prinsipala: izond. Printzipala. Funtsezkoa. Ondo egotie da prinsipala.

pristixie: iz. Piztia. Basapiztia. Se billurgarri ixen da ori? Olako pristixaik es dot sékule ikusi.

príxaka: adlag. Presaka. Ni príxaka nabillenien jangoikoik bes inguruen!

príxie: iz. Presa. Larritasuna. Nora-ko daukesu prixa?

probalarixe: iz. Probalaria. Emen be basien len probalarixek.

probárrixe: iz. Proba harria. Mallabiko próbarrixakin jokatzekotan die.

probetxue: iz. Probetxua. Hobaria, emendioa. Jokotik esin probetxuik etara.

probie: iz. Dema. Abádiñoko idi probak entzute aundikuek ixen die beti.

prosesiñue: iz. Prozesioa. Errittik sier éitten san lena prosesíñue.

pulmonixie: iz. Pulmonia. Alborengoa. Gure gaste dénporan jente asko iltten san pulmonixiakin.

puntepaixe: iz. Puntapasa. Tamaina handiko iltzea. Puntepaixakin josi dot gánbarako atie, iñok sabaldu es daixen.

púntie: iz. Punta. Anbotoko púntie surittute dago.

púntu: adlag. Puntu. Laster. Puntu baskaltzeko ordue ixengo da.

púntuen: adlag. Puntuan. Duela gutxi. Púntuen etorri da médi-kue.

pupu: iz. Haur. Pupua. Mina. Nun eiñ dotzu pupu satar orrek?

purrustadie: iz. Purrustada. **1.** Barrea. Purrustadiek urten eusten beran áurrien. **2.** Erremuskada. Bierra ein bi'dan orduen purrustadaka asten da beti.

purus: adlag. Jakiñ es daki, inderran purus jasotzen dau arrixe.

puslie: iz. Pusla. Óndiok es jata osatu ankako puslie.

puspíllue: iz. Pusla. Burbuila. Eurixek puspílluek etaratzen dittu ur pósuetan.

pustu: ad. Puztu. Hantu. Arrue da ta pustu éitten da jéntian áurrien.

putz eiñ: ad. Putz egin. Putz éinde amatau dot kandélie.

putze: iz. Putza. Aldapan gora putz galantak etaratzen sittuen.

puxíkie: iz. Puxika. Puxikie beteta dauket eta banoie komunera.

R

rádixue: iz. Irratia. *Rádixuen emongo dabe emengo jáixen barri.*

rárue: izond. Arraroa. *Es astegun, es jaixegun, egun rárue da gaurkue.*

reinétie: iz. Errege sagarra. *Laban erreta ipintten dittue reineta sagarrak.*

risaue: izond. Kizkurra. Kiribila. *Ule risaue dauke gure neskatuek.*

robilloie: iz. Mikol. Esnegorria (*Lactarius deliciosus*). *Askok náixa dau robilloie óngue baiño.*

S

saarra: izond. Zaharra. *Gastiek ordu seguruik es eta saarrak eskapuik es.*

saartu: ad. Zahartu. *Sasoi baten es gendun pentzatzen saartuko giñenik.*

saartzarue: iz. Zahartzaroa. *Saartzaruen ondo bisiko giñela ta, dana gusurre!*

saatie: iz. Zarata. Harrabotsa. *Saata aundixe daroie urek errek.*

saatza: iz. Bot. Sahatsa (*Salix cinerea*). *Saatza beste árbolak baiño len loratzen da.*

sabaixe: iz. Sabaia. Ahoztegia. *Katuek úmiek ein dittu sabai-xen.*

sabala: izond. Zabala. Irekia. *Etxe sabalien bisi arren kabidu esindde ibiltten die.*

sabaldu: ad. Zabaldu. Ireki. *Mundu gustixen sabaldu da súen kóntue.*

Saguzarra. B. Mugarza.

sabálerie: iz. Zabalera. *Atian sabálerie neurtu bi'ot.*

sabálunie: iz. Errékiek *sabálunie éitten daben lekuen dagos amórraiñek.*

safárrantxue: iz. Zerbait ospatzeko egiten den otordua. *Gaur be safárrantxue daukagu úsaban konture.*

sagar errie: iz. Sagar errea. *Suk ipinitteko sagar érriek jat(er)a etorri nas.*

sagarra: iz. Bot. **1.** Sagarra, fruitua. *Etxeko sagarra dëndakue baiño satárraue da, baiña gustos obie.* **2.** Sagarrondoa. *Axiek bota eban etxe onduen euen sagarra.*

sagástixe: iz. Sagastia. *Sósuek, bidarruek, mikak, eskíllasuek, txori klase asko ibiltten san sagástixen.*

sague: iz. Zool. Sagua (*Mus musculus*). *Suretzako gordeta neuken gastaie ságuek jan dabe.*

sagusarra: iz. Zool. Saguzarra (*Pipistrelus pipistrelus*). *Illúntzi-xetan agertzen die sagúsarrak.*

sagutxue: iz. Zool. Satitsua (*Crocidura russula*). *Bedar ebaten sanien agertzen sien sagutxuan ábixak.*

saieskixe: iz. Saiheskia. *Txalan saieskixe erosi dot beeko karnáserixan.*

saiéterie: iz. Leihoa, zirrikitoa. *Kristelik bako bentana estuai esaten jakon saiéterie.*

saietza: iz. Saihetza. *Eskillaratik jausi tte saietz bi apurtu dittu.*

saille: izond. **1.** Zaila. *Saille dago au okeliau.* **2.** Saila. *Baso sail galantak erre die.*

sainddu: ad. Zaindu. *Aurten es goies inóra, errixe saintzen geltittuko ga(ra).*

sakakadie: iz. Sakada. Bultzakada. *Sakakadie eindde ankas gora bota eben agure saarra.*

sakápie: iz. Sakapea. Teilatuaren eta ormaren arteko bitartea. *Semat urtien euki eban ikurriñe, sakápien gordeta!*

sakáponak: iz. pl. Kurkuluxak *Billotxan ankako asurrekin ólgetan éitten gendun eta 'saca, pon..' berbak esaten sien..*

sakarie: iz. Zakara. Solotik kentzen dien bedarrei esaten jakue sakarie. *Píllau te erreturan erretzen die.*

sakarra: izond. Zakarra. Trauskila. *Gausie sakarra bada, gero, au umiau!*

sakartu: ad. Zakartu. Astakilotu. *Mutill ona da baiña, erándakuen sakartu éitten da.*

sakatu: ad. Sakatu. **1.** Bultzatu. *Sakatu eixosu botoiai.* **2.** Azelelatu. *Gure gastiek edarto saktzen deutze kótxiái!* **1 SAKATU:** esk Ziria sartu. *Edarra sakatu dotzu*

sure koiñatu orrek, ori da adar-jotie ori!

sakatzaille: iz. eta izond. Saka-tzailea. Atzelarixe ixen arren sakatzaille ona san.

sakona: iz. Sakona. Ermu sako-nien sartute dago.

sakondu: ad. Sakondu. Asko sakondu barik topatzen da emen ure.

sakónunie: iz. Sakonunea. Axe aundixe ebillen da sakónune baten gorde giñen.

sakrístanie: iz. f. Sakristaua. Mallabiko sakrístaniek tabernie euken elíxaurrien.

sakristaue: iz. m. Sakristaua. Sakristau egon san da oin danak 'sakristaue' esaten deutze.

sakristerixie: iz. Sakristia. Sakristerixan gordetzen sien mesádiruek.

sakue: iz. Zakua. Zorroa. Domekie ixen arren sakue lepuen ebala ibiltten san.

sakútue: iz. Zakutoa. Sakuto bete baba ekarri eixu déndatik.

sala: izond. Zala. Gihartsua. Gison txikixe, baiña sala ta inddertzue san.

salbau: ad. Salbatu. Milagro batek salbau dittu.

sálbie: iz. Salbea. Mallabiko elixan, Salbie erresatzen san.

sáldarra: iz. Zaldarra. Pikorta. Sáldarrak urten deuste isterrien.

saldie: iz. Salda. Salda bero-bero bana ártzie ixengo dogu ónena.

saldixe: iz. Zool. Zaldia (*Equus caballus*). Igesi jun jatan saldixe.

saldu: ad. Saldu. Etxie saldu te gurásuek kale gorrixen itxi sit-tuen.

sáldue: iz. Saldoa. Gainkina. Bán-kure noie, semateko sáldue dauketen ikust(er)a.

saldue: izond. Saldu aditzaren par-tizipioa. Saldue, galdue.

sálie: iz. Sala. Egongela. Etxeko sáliek barru usaiñe dauke.

salie: izond. Zalea. Gure gisona salie da próbet(ar)a juten.

salto eiñ: ad. Salto egin. Jauzi egin. Bentánatik salto eindde eskapau dau lapurrek.

sáltoka: adlag. Saltoka. Jauzika. Posan posas sáltoka asi san.

saltzaille: iz. Saltzailea. Saltzaille asko ta erostun gitxi egon da périxan.

sáltzie: Saltzea. Saldu ad.-aren aditz-izena. Ainbeste kostata gero, merke sáltzie es dau meresi.

saltzie: iz. Saltsa. Sékuleko saltzie egoten da emen tabernan.

samar: adlag. Samar. Berandu samar eldu da.

samarra: iz. Samarra. Fitsa. Samarren bat sartu jata begixen.

samartu: ad. Samartu. Gaurko bie-rrak amaittu samartu dittut.

sámuldue: iz. Samuldua?. Saman lumaik ez dauken egastixai esaten jako sámuldue.

samurre: izond. Samurra. Beratza. Samurre dago au okeliau.

samurtu: ad. Samurtu. Beratu, bigundu. Samurtzen ipintten es bada usuan okelie gogorra gera-tzen da.

San Andres eguna: San Andres eguna, azaroaren 30ean.

San Blas egune: San Blas eguna, otsailaren 3an.

San Inasio egune: San Inazio eguna, uztailaren 31an.

San Isidro egune: San Isidro eguna, maiatzaren 15ean.

San Jose egune: San Jose eguna, martxoaren 19an.

San Ju(a)n egune: San Juan eguna, ekainaren 24an.

San Migel egune: San Migel eguna, irailaren 29an.

San Pedro egune: San Pedro egune, ekainaren 29an.

sana: *iz.* Zaina. Zurda, giharrea. *Bio-tzeko san batek errementau deutze.*

sana: *izond.* Zena, difuntoa. *Aitte sana bisi ixen balitz!*

sanáorixie: *iz.* Bot. Azenarioa (*Daucus carota*)

sanbriadie: *iz.* Betekada, tripakada. *Au da jan bierra! Jun dan aspaldixen egúnero daukau sanbriadie.*

sanbrue: *iz.* 1. Zanbroa. *Sanbro asko dauke aurten nábuek.* 2. Oilo-ipurdia. *Sanbrue éitten jata aren bérsuek entzunde.*

sangrixie: *iz.* Sangria. *Bero onekin sangrixie majo sartzen da.*

saniau: *ad.* Saneatu. Sendatu, osatu. *Ankie ondo geratu jako, baiña buruko aberixie es jako saniau.*

sanjose lorie: *iz.* Bot. San Jose lorea.

sanjún suak: San Juan suak. *Emen inguruko báserrí dánetan éitten die sanjun suak.*

sanjúnsagarra: *iz.* Bot. San Juan sagarra, sagar mota bat.

sankábie: *iz.* Zangabea. *Sankábie-tako miñakin nabill egunotan.*

sanpédromakatza: *iz.* San Pedro makatza, udare mota bat.

Santa Isabel egune: Santa Isabel eguna, azaroaren 17an.

santáeskie: *iz.* Santa eskea. *Geu be ibiltten giñen gastetan santáes-kien.*

Santágeda bésperie: Santa Ageda bezpera.

Santágeda egune: Santa Ageda eguna, otsailaren 5ean.

santíretue: *iz.* Zaintiratua. *Dan-tzan nabillela santíretue eiñ dot ankan.*

sántue: *izond. m.* Saindua. *Gaur es dauket egune bape santue.*

sánue: *izond. m.* Sanoa. Jatorra, irekia. *Mutille sánue da ba gure Joseba.*

sapala: *izond.* Zapala. *Ogixek gaur sapalak urten dabe labatik.*

saparradie: *iz.* Zaparrada. Eurijasa. *Urkiolatik gatosela saparradiek arrapau gaittu.*

saparrotie: *izond.* Zapparrotea. Txikikotea. *Mutiko saparrote batek lagundu deuste bidien pasatzen.*

sapárrue: *izond.* Zapparroa. Adin txikiko mutikoa. *Gure sapárruan bille noie eskolara.*

sapártaburue: *iz.* Artáburuan antzeko burue éitten jako, sapo-artáburue esaten jako emen.

sapaterue: *iz.* Zapataria. *Gure osabie sapaterue san. í SAPATERO GEL-*

DITTU: *esak*. Briska jokoan, batez ere, bazarik egin gabe geratu. *Barrido be sapateru geldittu nas.*

Sapatu sántue: *iz.* Larunbat santua.

sapédarra: *iz. Bot.* Sapelarra (*Stellaria media*).

sapi!: *iz.* Zapi. Katuak uxatzeko esaten den hitza. *Sapi katue!*

sapie: *iz.* Zapa. **1.** Uztarian, abereei bekokian jartzen zaien babesa. *Idixentzako sapa barrixekek erosi dittut.* **2.** Ile multzoa. *Ulésapie bekókixen beera jausuten jatzu.*

sapladie: *iz.* Zaplada. Zaplastekoa. *Arraixuoi, emoten badotzut saplada bat!*

saplastekue: *iz.* Zaplastekoa. Zaplada. *Úmieek es die saplastekuekin esten.*

sapue: *iz. Zool.* Apoa (*Bufo bufo*).

sapue: *iz. Zool.* Zapoa (*Lophius piscqforius*).

sapustu: *ad.* Zapuztu. Astindu. *Ume madarikatue, arrapau baneu, jota sapustuko naban!*

saputze: *iz.* Kokota. *Saputzetik eldute ekarri dau katuek umie.*

saragixe: *iz.* Zahagia. *Eskállarapien gordeta egoten san saragixe.*

sarakadie: *iz.* Zare beteko neurria. *Sarakada bat bedar ekarri dot konéjuei emoteko.*

sarátake: *adlag.* Zarataka. *Gisonai sarátaka ibilli da andrie.*

saratie: *iz.* Zarata. Hotsa. *Erloju orrek sarata ona etarutzen dau.*

Sapartaburua. P. Mugarza.

saratu: *ad.* Saretu. Baratzeko belarrak kendu. *Ortue saratzen dierdut, kipúlie eréitteko.*

sarbie: *iz.* Zarba. Adar mehea. *Sarba batekin berotu neutzen lepue.*

sarbó-eskallue: *Zool.* Zarbo-ezkailua. *Plasako tabernan ipintten sittuen sarbo-eskálluek.*

sárdaue: *iz.* Sagardoa. *Etxien éind-deko sárdaue, makala, baiña gusto onekue.*

sardie: *iz.* Sardea. *Suk bedarra batu eta nik sardiakin botako dot.*

sardiñie: *iz. Zool.* Sardina (*Sardina pilchardus*).

sargori egon / egin: *ad.* Sargori egon / egin. *Bixer be sargori eingo dau.*

sargorixe: *iz.* Sargoria. Sapa. *Bero sargorixe.*

Sardea. P. Mugarza.

sarie: iz. Sarea. Sariakin arrapatzen gendusan eskálluek beeko errekan.

sárie: iz. Zarea. Otzara. Ekarrixu sárie, sagarrak erueteko.

sarnie: iz. Sarna, zaragarra. Kárse-lan sarniakin egon nintzen eta Eiberko médiku batek osatu niñuen.

sarpiau: ad. Zarpiatu. Mortairua zabaldu. Iru lagun ibilli die ormie porlanas sarpiatzen.

sarráparrie: iz. **1.** Zarraparra. Zarata, hotsa. Kaleko sarráparriakin es dot lorik ein gabien. **2.** Zaborra. Axiek sarráparrie ekarri dau barrure.

sarrarie: iz. Zirrara. Órrek úmiok olan ikustiek sarrarie éitten deuste.

sarratu: Zarratu. **1.** adlag. Sarri. Eurixe sarratu dierdu. **2.** ad. Itxi, hertsia. Atie sarratu.

sarratue: izond. Zarratua. Hertsia. Laiño sarratue sartu san eta es san eser ikusten.

sarri: adlag. Sarri. Maiz. Aspaldi-xen sarri joten dau Mallabiko kanpaiek.

sarritten: adlag. Sarritan. Maiz. Sarriten es da jakitten seiñi kasu eiñ.

sartadie: iz. Zartada. **1.** Kolpea. Atéburue jo ta sartadie artu dot buruen. **2.** Umore berezi samarra. Ik daukek sartadie, ik!

sartaiñe: iz. Zartagina. Sartaiñe suten berotzen itxi dot.

sartatekue: iz. Zartakoa. Kolpea. Arrixe jota, sartatekue emon deutzet kotxiai.

sartau: ad. Zartatu. Printzatu. Beruakin lurre be sartau ein da.

sártie: iz. Zarta. Kraska, printza. Mai barri-barrixe ta sártiakin dago.

sartúunie: iz. Sargunea. Errékiek sartúunie éitten daben lekuen dauket txanelie.

sartu: ad. Sartu. Barneratu. Sulo baten sartu dot ankie.

sartu-urtena: iz. Sartu-irtena. Bixer eingo dot sartu-urten bat sure etxe barrixe ikusteko.

sasieskolie: iz. Sasieskola. Piperra. Askotan éitten genduen sasieskola.

sasiletraue: iz. Sasiletratua. Emen dator gure sasiletraue.

sasímedikue: iz. Sasimedikua. Askenien sasímedikuek osatu niñuen.

sasixe: iz. Bot. Sasia (*Rubus fruticosus*). Len landie san lekuen dana sasixe dago oiñ.

sasoie: iz. Sasoia. Artuko genduke aren sasoie!

sasokue: *izlag.* Sasoikoa. Garai-koa. *Úrtiek euki arren óndiok gison sasokue dago.*

sasos: *adlag.* Sasoiz. Garaiz. *Sasos allegau ga(ra) baskáltzeko.*

saspíkixe: *iz.* Zazpikia. Egonarri gabekoa. *Ago geldi, saspíkixoi alakuoi!*

saspíortza: *iz.* Zazpi hortzeko area. *Saspíortzakin gorritu dogu hurre, artue eréitteko.*

sast eiñ: *ad.* Sast egin. Ziztatu. *Orratz batekin sasti! ein nutzen ipurdixen.*

sastadie: *iz.* Sastada. Ziztada. *Sastadie sentidu dot biotzien.*

sastaixe: *iz.* Sastegia. Etxaurrea. *Eskeku bat dago sastaixen.*

sastarra: *iz.* Sastarra. Zakarra. *Egon saittes geldi, sastarro!*

sástrie: *iz.* Jostuna. *Sástriek jositte-ko trájie estreñnau dot.*

sastrie: *iz.* Sastraka. Sasitza. *Sosuek ábixie dauke étxaurreko sasthan.*

satarra: *izond.* Zatarra. Itsusia. *Berba satarra da ori.*

satarto: *adlag.* Zatarto. Itsusi. *Satarto mostu dosu ulie.*

sáti baten: *adlag.* Denboraldi baten. *Artu daben sústuakin, sáti baten es da mendire bákarrik jungo.*

satibittu: *ad.* Zatibitu. Bi zati egin. *Talo ori aundíxegixe da osorik jateko ta satibittu eingo dot.*

satittu: *ad.* Zatitu. Zatikatu. *Erlojue satittu jata beera jausitte.*

satixe: *iz.* Zatia. **1.** Atala. *Ogi sati bat eskatu deutzet.* **2.** Askoz ere.

Zazpihortza. P. Mugarza.

Satixe obie da au gastaiau ori baiño.

satorra: *iz.* Zool. Satorra (*Talpa europaea*).

satza: *iz.* Satsa. Zimaurra. *Satza da emengo soluetako ongarrixe.*

saukue: *iz.* Intsusa (*Sambucus nigra*). *Saukuakin txilibitu modúkuek éitten sien.*

saunke eiñ: *ad.* Zaunka egin. Ahausi egin.

saunkie: *iz.* Zaunka. Ahausia. *Txakur saunkekin es dot lorik ein gabien.*

sausta-sausta jan: *adlag.* Zausta-zausta. Irentsiz bezala jan. *Onek txakurronek sausta-sausta jaten dau, emon eskero.*

seesana: *iz.* Zeresana. Esamesa. *Seesana emon dau sure libururrek!*

segalarixe: *iz.* Segalaria. Ori mutiko gastioi segalari ona dator.

seگان egin: *ad.* Segan egin. Segatu. *Mákiñekin aastu ein bi'jaku seگان éitten be.*

segie: *iz.* Sega. Segiakin mostuko dittut asunek.

ségixen: *adlag.* Segidan. Jarraian. *Iru egun ségixen egon nas asérixe saintzen.*

seguru: *adlag.* Seguru. **1.** Nonbait. *Aldien eukesan danak galdu situen, seguru. 2.* Ziur. *Baietzien nago, baiña es nago seguru.*

segúruatik: *adlag.* Seguruagotik. Ziurrenik. *Bierra éittie tokauko jata seguruatik.*

segurue: *izond.* Segurua. *Suakin ólgetan ibilttie es da segurue.*

seie: *izond.* Xehea. Tamaina txiki-koa. *Patata seie artu dogu aurten.*

seikusixe: *iz.* Zerikusia. *Nik es dauket seikusirik suen kóntuekin.*

seiñetu: *ad.* Zab. Zeinatu. Mehatxatu. *Jesus! esanda seiñetu neutzen.*

sekena: *izond.* Zekena. Zikoitza. *Dirue besteik es dauke ta, ain persona sekena!*

sekularixuen: *adlag.* Sekularioan. *Barriketan ásten baga(ra) es dogu sekularixuen amaittuko bierra.*

sékule: *adlag.* Sekula. Inoiz. *Sékule es da berandu ikesteko.*

sekúlebedarra: *iz.* Bot. Irusta. (*Trifolium pratense*).

sekulekue: *izlag.* Sekulakoa. *Sure áittitte sekulekue da kontu kontatzen.*

sékulo olakoik!: *Interj.* Sekula horrelakorik! *Es dok égixe ixengo, sekule olakoik orraitio!*

sekulo: *adlg.* ik. **sekule.**

seláko alakue: *izlag.* Zelako hala-koa. *Nolabaitekoa. -Topau dosu perretxikurik ala? -Seláko alakuek bai.*

sélan álan: *adlag.* Zelan halan. *Nola edo hala. Selan alan, alakobaten allegau giñen Txikagora.*

selbie: *izond.* Maltzurra. *Persona txarra, persona selbie.*

semendixe: *iz.* Zemendia. Azaroa.

semie: *iz.* Semea. *Semie eskontzen jatak datorren illien.*

sena: *iz.* Sena. Zentzua. *Senik barik jaten dau.*

senaille: *iz.* Seinalea. *Keie bada, sue dauen senaille.*

sendotu: *ad.* Sendotu. Loditu. *Amar kilo sendotu nas urte betien.*

sendue: *izond.* Sendoa. Lodia. *Sendue, baiña bixkorra dago.*

senidie: *iz.* Senidea. *Urtien beiñ alkartzen ga(ra) senide gusti-xok.*

senpérrak eiñ: *ad.* Senperrenak egin. Krístonak. *Senperrak ein situn, baiña es aban arri(ri)k jaso.*

sentidu: *ad.* Sentitu. **1.** Ohartu, konturatu. *Sentidu saittut etortzen. 2.* Min eman. *Asko sentidu dot suk ori esatie. 3.* Aberea erditzeaz egon. *Bei gorrixte sentidute dago.*

sepie: *iz.* Bot. Zepa. Altsuma. *Etxaburuko sepak ebaten ibilli nas.*

sepue: *iz.* Zepoa. Harrapagailua. *Asérixte ikusi dot sepuen arrapaute.*

serbidu: *ad.* **1.** Zerbitzatu. *Neuk serbiduko dot afarixe. 2.* Balio izan. *Diru asko eukene, baña es deutze esertako serbidu.*

serrarixe: *iz.* Zerraria. *Gáraiko serrarixe etorri da.*

serrau: *ad.* Itxi. *Atie ondo serrau dosu?*

sérrautze: *iz.* Zerrautsa. *Sérrautze bota dot beien, labanik es éitteko.*

sérue: *iz.* Zero zenbakia. *Sero, sero, sero... neuk esan duana gero.*

serue: *iz.* Zerua. *Laiño baltzak agertu die seruen.*

sesena: *iz.* Zool. Zezena. *Ni es nas ixen iños sesén-salie.*

sesiñe: *iz.* Zezina. *Áren etxien sesiñe egoten san eskatzien esegitte.*

sestéllie: *iz.* Saski edo otarre txikia. *Sestéllie bete perretxiku ekarri naban.*

sestue: *iz.* Zare txikia. *Dosena bat txitta ekarri dau sestuen.*

setakie: *iz.* Zetaka. Kostra. *Ainbeste dēnporan garbittu barik, setakie eindde dagos mákiñak.*

setiēnbrie: *iz.* Iraila. *Setienbrien asten die úmieks eskola(ra).*

siderra: *iz.* Zilarra. *Siderresko bélarrittekuék erregalau geuntzesan máistriaí.*

sidorra: *iz.* Zidorra. *Bidésidorretik juten basa(ra) es sa(ra) galduko.*

sietz: *adlag.* Zehatz. *Sietz garbittu dot platera, ondarrík itxi barik.*

sietza: *izond.* Zehatza. *Arotz ori sietza ta kuriosue da bierrien.*

siketu: *ad.* Sikatu. **1.** Lehortu. *Ixerdixe aldien siketu jata.* **2.** Agortu. *Oisko itturrixé siketu da.*

sikinddu: *ad.* Zikindu. Lohitu. *Atzoko ujelak errekaoko ure sikinddu dau.*

Zepoa. P. Mugarza

sikiñe: *Zikina. Lohia. Dirue gausa sikiñe da.*

sikinkerixie: *iz.* Zikinkeria. Lohikeria. *Urek ekarritteko sikinkerixie da au.*

sikiran: *adlag.* Sikiera. *Gutxienez. Eurixe eingo baleu sikiran!*

sikue: *izond.* Sikua. Lehorra. *Urkiola aldie sikue dago.*

sikugarrixie: *iz.* Sikugarria. *Ganaduari jateko ematen zion belar lehorra. Sikugarri pixkat emon bi'tzet gánauei.*

sikúpie: *iz.* Sikupea. Aterpea. *Egualdi onekin sikúpien obeto dagos ardíxek.*

sikútie: *iz.* Sikatea. Lehortea. *Gogorra ixen san iesko sikútie.*

silbota: *iz.* Tripa, sabela. *Silbota asi jatzu aspaldixen.*

sille: *iz.* Zila. *Sille bistan dabela ibiltten die oin neskatuek. Í SILLE OSATUTE EUKI: esak. Zila sendatuta eduki. Dagoeneko pertsona heldua izan. Sille osatute dauke ta, éittie dauke nai dabena.*

símaurre: *iz.* Simaurra. Satsa. *Soo-ser artuko bada símaurre bota bier soluai.*

simela: *izond.* Zimela. **1.** Haragi gutxikoa. *Simela baiña gogorra dago ori gastioi.* **2.** Freskotasuna galdu duena. *Suk ekarritteko larrósak simelak dagos.*

simeldu: *ad.* Zimeldu. *Gastaiñak simeldu eiñ die.*

simérie: *iz.* Zimera. Otarra. *Eruen simérie árrautzak ekarteko.*

simurre: *iz.* eta *izond.* Zimurra. Zimurdura. *Arpegiko simúrrek esin die eskutau. Kartera simurre ekarri dot.*

simurtu: *ad.* Zimurtu. *Asala simurtzen da saártzaruen.*

sinddorra: *iz.* ik. **sidorra.**

sinke: *iz.* Baldea. Zinkezko ontzia. *Sinke bete esne jatzi dot.*

sinkésabala: *iz.* Zinkezko balde zabala. *Sinkésabalien egosi ditut pórruek.*

sinttadie: *iz.* Zintada. *A selako sinttadak meresi dosusen!*

sintz eiñ: *ad.* Zintz egin. *Sintz eindde libratzen da suurre.*

sintzela: *iz.* Zizela. Maillukiakin eta sintzelakin landu dau arrixe.

sintzue: *izond.* Zintzoa. **1.** Egiaza-lea. *Sintzüegixe da gusurre esateko.* **2.** Zindoa. *Sagar sintzue.*

síñue: *iz.* Zinua. Keinu itsusia. *Abadiái síñuke dabill ori muti-kuoi.*

sipresa: *iz.* Bot. Nekosta (*Cupressus macrocarpa*). *Eskillarie éit-teko erabiltten da sipres árbolie, susena da ta.*

siraune: *iz.* Zool. Zirauna (*Anguis fragilis*). *Siraunek es dau billurrik emoten.*

sirímirixe: *iz.* Zirimiria. Lanbroa. *Telebisiñuek sirímirixe ainddu dau arratsalderako.*

siriñe: *iz.* eta *izond.* Zirina. *Kaka siriñe.*

sirixe: *iz.* Ziria. *Egurresko sirixe da ónena egurra erdibitzeko.*

sirríborrue: *iz.* Zirriborroa. *Plá-nue éitten asi tte sirríborruek besteik es deuste urten.*

sirrinddarie: *iz.* Zirrindara. Zirrin-da. *Or beien badaukagu lur satitxo bat, sirrinddara bat.*

sirrínkaillue: *iz.* Haur. Geldi ego-ten ez dakien umea. *Au gure sirrinkailluau, setan ete dabill oin be?*

sirrittu: *ad.* Zirri egin. *Es sirrittu txakurrai, áinke eingo dotzu te.*

sírrixe: *iz.* Zirria. *Sírrixek éittie be pekatu ixeten san.*

sisípasie: *iz.* Sisipasa. Edanak era-gindako esanezina. *Sisípasie éit-ten asi jata eta nóien etxera.*

siskirixuek: *iz.* pl. Zizkirioa. Orpo gaineko zainak. *Txakurrek siskí-rixuetatik eltzen eutzen ardíxei eta mankau éitten sittuen.*

sistadie eiñ: *ad.* Ziztada egin. Sastada egin. *Erliek sistadie eindde, espana aundittute eka-rri dau.*

sistríñe: *izond.* Haur. Ziztrina. *Sis-tríñe egongo es da ba, jan be es dau éitten da?*

sittela: *izond.* Zitala. *Arpegi sittela ipiñi deuste sure andriek.*

sitteldu: *ad.* Zitaldu. *Ia sitteldu barik éitten dogun jokuen.*

sitze: iz. Bot. Sitsa. (*Tineola bisse-lliella*). *Gánbarako ola sitsek janda dago.*

sóbran: adlag. Sobran. Sobera. *Olan da mundue, bätzuek gosiek eta beste bätzuek sóbran.*

sobrau: ad. Sobratu. Soberatu. *Játeko erdixe sobrau jaku.*

sóbrrie: iz. Soberakina. *Bi'dogune artu eta sóbrrie bertan itxi dogu.*

sobrie: Sorba. Lore-sorta. *San Jun bésperan áurreko urtien prestau te gánbaran gordetako sobrie emoten jako suai.*

soiñekue: iz. Soinekoa. Jantzia. *Erromara ori pasatzen urretu dot soiñekue.*

soinkurutzie: iz. Ganaduaren bizkar gaineko hezurdura. *Ganauan lepo-ko asurrai esaten jako soinkurutzie.*

soiñu txikixe: iz. Trikitia. *Áittittek erakutzi eusten soiñu txikixe joten.*

soiñue jo: ad. Soinua jo. Akordeoia edo trikitia jo. *Soiñue jo ta dantzan ein, bixek batera éitten sittuen.*

sóiñue: iz. Soinua. **1.** Hotsa. *Axiek sóiñue etaratzen dau gánbarako bentanan.* **2.** Akordeoia. *Jáixetan es da sóiñue falta ixeten.*

soiñujotallie: iz. Soinujotzailea. *Berristik etortzen san soinu-jotallie.*

soixe: iz. Zohi. Gainean belarra duen lur zatia. *Txóndorra eiñ de gero sóixekin tapatzen san.*

sokie: iz. Soka. *Soka lusie dauke orrek kóntuorrek.*

soldu: ad. Zoldu. Zornatu. *Atzamarra soldu jota eta minbera dauket.*

solixe: izond. Zolia. Argia. *Begi solixek daukes orrek umiorrek.*

solóbarrena: iz. Sorobarrena. *Solóbarrenien itxi dot segie.*

sológuena: iz. Soroguena. *Sológueneko makátzak bátzera noie.*

solte: adlag. Solte. Aske, libre. *Ándiko ólluek solte dabis etxaspixen.*

sóltekue: izlag. Soltekoa. *Dántza sóltekue.*

sóltie: izond. Soltea. Banakakoa. *Ganau sóltie besteik es da ikusten emengo mendíxetan.*

solue: iz. Soroa. *Bélak dabis étxaurreko soluen.* **í SOLUE GORRITU:** *esak. Soroa gorritu, landu. Solue gorritu te prest ipiñi dot artue eréitteko.*

somántie: iz. Igart. Egurtua. Jipoia. *Somanta edarra artu eban bape kulpaik barik.*

soñe: iz. Soina. *Etxiek su artu eta soñien daukenakin geratu da.*

sopak: iz. pl. Zopak. *Góixero kati-llukada bat esne-sopa ártzen dot armusatzeko.*

sopasaldie: iz. Jipoia. *Lapurreta(ra) jun da sopasaldie artute bieldu eben etx(er)a.*

sopie: iz. Zopa. *Ango sopie ta emengo saldie antzekuek.*

sopítie: iz. Haur. *Ernegarazten duen haurra. Egongo sa(ra) ixi-llik, sopítioi!*

sorabixau: *ad.* Zorabiatu. *Ainbeste gausa ikusitte sorabixau ein leike bat.*

sorábixue: *iz.* Zorabioa. *Óndiok es jata pasau atzoko sorábixue.*

soramena: *iz.* Zoramena. *Dána jéntie, dának príxaka. A san soramena!*

soratu: *ad.* Zoratu. Erotu. *Soratu es béstiek ein gendusan seure bille.*

sorbaldie: *iz.* Sorbalda. Lepoa. *Mendixen jausi tte sorbaldie etara dot.*

sorgiñe: *iz.* Sorgina. *Sélan dago ba, gure sorgintxue?*

sorixonekue: Zorionekoa. *Sorixoneko dirue, senbat burukomiñ emoten daben!*

sorixonien: *adlag.* Zorionean. *Sorixonien artu dot guardasola, au da saparradie!*

soróaldixe: *iz.* Zoraldia. Txoraldia. *Soróaldixek eldutekuen bakien íxtie ixeten da ónena.*

soroaxie: *iz.* Zoraldia. Zorakeriak egiteko grina. *Soroaixiek emon deutze ta serak aguantauko dau.*

sorokerixie: *iz.* Zorakeria. Zentzugabekeria. *Sorokerixa bat eiñ dosu etxie sáltziakin.*

sorra: *iz.* Zorra. Ordaindu gabe dagoena. *Surekin sorretan nago. í SORRAI ORIXUE EIÑ: esak. Zorra ordaindu gabe utzi.*

sorra: *izond.* Sorra. Higikortasun gutxikoa. *Ánkak sorrak eta burue ariñe.*

sorrístue: *izond.* Haur. Zorritztoa. *Mutiko gaztea. Ernegau erain deuste mutiko sorrísto batek.*

sorrixe: *iz.* Zool. Zorria (*Mencanthus stramineus*). *Barrido be sorríxekin dago gure umie. í SORRI BISTUE: Bat batean aberastu den pobrea. Sorri bistue baiño gausa inñusentiagorik!*

sorrostallie: *iz.* Zorrotzailea. *Badator sorrostallie, entzuten dosu sóñue?*

sorróstarripotue: *iz.* Segapotoa. *Sorróstarripotue itxi dot landá-barrenien.*

sorróstarrixe: *iz.* Zorroztarria. *Sorróstarrixe erosi dot Elgoiberko périxan.*

sorrostu: *ad.* Zorroztu. *Gosiek bistie sorrosten dau.*

sorrotza: *izond.* Zorrotza. *Au oke-liau jateko agin sorrotzak bi'dabe.*

sorrue: *iz.* Zorroa. *Artósorrue astuen artute juten giñen erro-ta(ra).*

sortu: *ad.* Sortu. Moteldu. *Úrtiekin ánkak sortu eta ibillixe moteldu jako.*

sorue: *izond.* Zoroa. *Dénpora sorue daukau gaur. í SORUAN PARE: esak. Zoroaren pare. Eroaren moduan. SORUEK ARTUTE IBILLI: esak. Zoroak hartuta ibili. Sosegatu ezinik ibili.*

soruoí: *Interj.* Zoro hori! *Ago ixillik, soruoí!*

sosegau: *ad.* Sosegatu. Lasaitu. *Gastie da ta, dénporiakin sosegauko da.*

sosegue: *iz.* Sosegua. Lasaitasuna. *Sosegue itxi dau alde dabenien.*

sosigus: *adlag.* Soseguz. Lasaitasunez. *Sosigus ibilli, miñik artu barik.*

sostorra: *izond.* Zoztorra. Txikia, kozkorra. *Mutiko sostorra.*

sosue: *iz.* Ornit. Zozoa (*Turdus merula*). *Sosue kantuen dago étxaurreko makatzien.*

sósue: *izond.* Geza, motela. *Sure koinetue baiño gausa sósua(go)rik!*

sótiñe: *iz.* Zotina. *Sótine kentzeko erremedixue sústue emotie da.*

sotz eiñ: *ad.* Zotz egin. *Sotz eingo dogu, suk pagau ala nik pagau.*

sotza: *iz.* Zotza. *Sotzak batzen nabill, sue ixotzeko. í SOTZIEN EGON:* Jatekoa oraindik egiten hasteko egon. *Gure báskarixe sotzien dago óndiok.*

suarkie: *iz.* Beheko suaren inguru, sukaldeko soroa baino altuago egoten dena. *Suarkan ipiñi dittut sapatak siketzen.*

suárue: *iz.* Sutearoa. *Errégen egunien suarue pagatzie ixeten san Mallibixen.*

subélinderie: *iz.* Zool. Sugandila (*Podarcis muralis*). *Arri bittartien eskutau da subélinderie.*

suberatu: *ad.* Suberatu. *Suberatu bat emonda obeto manejatzen da burdiñie. í SUBERATUE EMON:* *esak.* Egurra, jipoia eman. *Emon deutzeten suberatuas es da barrido etorriko.*

subie: *iz.* Zool. Sugea. *Subie ikus-tiek ikerie emoten dau.*

subíllostie: *iz.* Subilostea. *Katukumie subíllostien eskutatzen da.*

subixe: *iz.* Zubia. *Subixen geldittunaz, es áurrera eta es átzera.*

subúrdiñie: *iz.* Suteko burdina. *Subúrdiñiakin erain deutzet suai, ia indderrik ártzen daben.*

sue: *iz.* Sua. *Suan inguruen jartzen giñen dánok ámaman ipuñek entzuteko. í SÚEK ARTUTE IBI-LLI:* *esak.* Haserre bizian ibili. *Jokue galdu dabenetik suek artute dabill.*

suertau: *ad.* Suertatu. Gertatu. *Antxe egótie suertau jatan.*

suertie: *iz.* Zortea. *Suertie euki dot alako úsaba tokatziakin.*

sugarra: *iz.* Sugarra. Garra. *Sugarrak téllatue baiño górauá igoten eben.*

suiñe: *iz.* Suhia. *Neure suiñek etxetik bota nau.*

sukánpaie: *iz.* **1.** Sute baten berri emateko jotzen den kanpaia. *Sukánpaiek die ta nunbaitten seoser pasau da. 2.* Pertsona zaratatsua. *Sukánpaiek baiño sarata géixa etaratzen dosu.*

sukue: *iz.* Zukua. *Ogisukue prepa-rau dot ólluentzako.*

sulókunie: *iz.* Zulogunea. *Sulóku-na baten eskutau nintzen denporalie pasau arte.*

sulotu: *ad.* Zulatu. *Txakurrek pratie sulotu deuste áinke eindde.*

sulue: *iz.* Zuloa. *Etxésuluen sartute pasau dot udie.*

sulu-mulu: *iz.* Zulu-mulu. Zulogune askoko lur eremua. *Bolkana ixendako leku bat suan, dana sulu-mulu, sulu-mulu...*

Zumarra. Zumarra Elkartek
utzitako argazkia.

sumarra: iz. **1.** Batuketa. Sumarra ta restarra, bésteik es gendun ikesi eskolan. **2.** Bot. Zumarra (*Ulmus minor*). Selaiko áittittek sartu eban San Juanen dauen sumarra.

sumau: ad. **1.** Somatu. Hauteman. Sure fáltie sumau naban atzoko bátzarren. **2.** Sumatu. Batuketa egin. Dának sumaute be es jata allegatzen sórrak pagatzeko.

súmie: iz. Batuketa. Súmie ondo eindde badago kóntuek ondo eindde egongo die.

sumie: iz. Bot. Zumea (*Salix viminalis*). Odólostiek sumiakin lotzen sien siketzen ipintteko.

suminddu: ad. Sumindu. Minberatu. Otzakin bietzak suminddute daukas.

súmue: iz. Susmoa. Goganbeharra. Ollogarran súmue artu dau txakurrek.

surbille: izond. Zurbila. Ser dosu neska? Ori da arpegi surbille!

surdaixe: iz. Zurdaia. Izotz beltza. Goxien jagi nasenien surdaixe euen.

surdie: iz. Zurda. Grina. Súrdak orrastute ekarri dot saldixe.

surikerixie: iz. Zurikeria. Faltsukeria. Alperrik satos suríkerixekin, éinddekue éindde dago.

surittasune: iz. Zuritasuna. Anbotoko puntan surittasune ikusten da.

surittu: ad. Zuritu. Burue asko surittu jatzu aspaldixen.

suríunie: iz. Zurigunea. Edur asko urtu arren suríunak badagos ondio.

surixe: izond. Zuria. Asal surixe dauke emengue ixeteko.

surixkie: izond. Zuriska. Kolore surixkie dauke ogi orrek, náixa ixeten dot erríae.

surrúmurrue: iz. Zurrumurrua. Loterixie tokau ete dan surrúmurrue sabaldu da.

surrúnbillue: iz. Zurrunbiloa. Axiek surrúnbilluek éitten dittu átaurrien.

surrungie: iz. Zurrunga. Korrunka. Albokuan surrúngak es deuste lo ártzen itxi.

surrute: iz. Zurruta. Gísajuai surrute gustatzen jako lárregi. í

- SURRUTAI EMON:** *esak*. Gehiegi edan. *Andrie il jakonien surrutai emon eutzen.*
- sursíllue:** *iz.* Sudurzuloa. *Sursílluek itxi jatas katárruakin.*
- susena:** *izond.* Zuzena. *Mutiko ori susena ixengo da, alako itxurie dauke.*
- susendu:** *ad.* Zuzendu. Zentzatu. *Galdute ibilli giñen, baiña askenien susendu giñen etx(er)a.*
- súsie:** *iz.* Mikol. Ziza. *Í UDABÁRRIKO SÚSIE:* Udaberriko ziza (*Calocybe gambosa*). *SUSA BISERDUNE:* Tripakia (*Hydnum repandum*). *SUSA ORIXE:* Zizahoria (*Cantharellus cibarius*).
- susterra:** *iz.* Bot. Sustarra. Sustraia. *Pago orri sustérrak siketu jakos.*
- sustraixe:** *iz.* Bot. Sustraia. Zaina, erroa. *Lándariek sustráixek bi'dittu ernetzeko.*
- suteixe:** *iz.* Sutehia. *Sutegixen berotzen dauket lapíkue.*
- suteko autze:** *iz.* Suteko hautsa. *Suteko autzakin garbitzen die ondo ontzíxek.*
- sútie:** *iz.* Sutea. *Iesko sútien baso saill aundíxek erre sien.*
- sutondue:** *iz.* Sutondoa. *Ámamak sutonduen kontauteko ipuiñek ipiñi dittut papelien.*
- sútunik:** *adlag.* Zutunik. Zutik. *Sútunik pasau dot arratsalde gustixe.*
- suur egon:** *ad.* Zuhur egon. Adi egon. *Karterue etorriko da ta suur egon.*
- suurre:** **1.** *iz.* Sudurra. *Suurre be ixostu éitten dau axe onek.* **2.** *izond.* Zuhurra. Ugerra. *Períodikue erósteke baiño suúr-raue da.*

T

táblie: iz. g. g er. Harategia. *Táblan okelie karutu ein da.*

taixue: iz. Taiu. Egoera, itxura. *Arek ekarri eban taixue eskolatik, bustitte goraiño, kakatzas beteta.*

tajadie: iz. Tajada. Xerra. *Kilo bat tajada erosi dot afaltzeko.*

taka-taka: adlag. Haur. Taka-taka. Oinez. *Urtebete baiño len ikesi naban taka-taka.*

takadie: iz. Takada. Kolpe txikia. *Takadie emon deutzet kótxiari.*

takarra: izond. Takarra. Zakarra. *Segaittik sa(ra) ain takarra?*

takau: ad. Takatu. Trabatu, ataskatu. *Belarriko süluek takau jatas eta es dot eser entzuten.*

taketa: 1. iz. Taketa. Hesol txikia. *Burdi onek taketak bi'dittu.* 2. izond. Pertsona luze eta argala. *A selako taketa eiñ dan sure semie!*

takin-potiñ: adlag. Takian potian. Sarritan. *Takin-potiñ egoten nas suen aittakin.*

taléntue: iz. Talentua. Zerbait egiteko gogoia edo grina. *Etxie erosteko talentuen dabil.*

talóparie: iz. Taloparea. Talo-bur-

dina. *Talóparie badaukagu, baiña tálue falta.*

tálue: iz. Taloa. *Mákiña bat jente egon da tálue jaten Urkiolan.* í TÁLUE EIÑ: Atzeraka erori eta ipurtaldea zikindu. *Elixatik etx(er)a natorrela, jausi tte tálue eiñ dot.* í TALO ARPEIXE: Aurpegi borobila. *An nun ikusten doten erretratuen bere talo arpeixe.*

tálutesnie: iz. Taloesnea. *Gu úmiek giñenien, tálutesnie ta morokille, bésteik es euen.*

tanbolintterue: iz. Danbolin jotzailea. *Txistularixe badago, baiña tanbolintterue falta dogu.*

tantaixe: iz. Tantaia. *Tantai aundi bat bota dau axiek.*

tántie: iz. Tanta. *Suurretik tántie darixola nago egun gustixen.*

tapie: iz. Tapa. Estalkia. *Selako lapikue, alako tapie.*

tariñe: iz. Ornit. Tarina (*Carduelis spinus*).

tarras: adlag. Tarras. Narras. *Tarras es bada be allegauko nas tontorr(er)a.*

tarrasien: adlag. Narrasean. Tata-
rez. *Tarrasien eruen bier ixen dot umie eskola(ra).*

tarratadie: *iz.* Tarratada. Urratua.
*Arantzan katiatu te tarradie eiñ
dot prakan.*

téllatue: *iz.* Teilatua. *Sama gaine-
ko téllatue konpondu prémiñan
dauke orrek!*

tellérixie: *iz.* Teileria. *Lena basien
emen tellérixak.*

tematu: *ad.* Tematu. Setatu. *Neuk
dakian gausie es eidesu tematu.*

témie: *iz.* Tema. **1.** Seta. **2.** Eztabai-
da. *Teman asi tte burrukan
amaittu.*

temosue: *izond.* Temosoa. Setatia.
*Temosue sa(ra) gero, es dosu
ikusten esin dala?*

tenplau: *adlag.* Lasai, trankil. *Egon
tenplau, astixe dago ta.*

tenplaue: *izond.* **1.** Epela. *Dénpo-
ra tenplaue daukau.* **2.** Lasaia.
Auxe gisona tenplaue!

tentau: *ad.* Tentatu. Zirikatu. *Es
eixu txakurre tentau, áinke
eingo dotzu eta.*

tente: *adlag.* Tente. Zutik. *Jarri
saittes, tente egon barik.*

tentela: *izond.* Tentela. Txoroa.
Egoari geldi, tenteloi!

tentetu: *ad.* Tentetu. Zutitu. *Báta-
mat sentidu eskero bélarrixek
laster tentetzen dittu txakurrek.*

terkedadie: *iz.* Terkedadea. Itsu-
keria. *Idíxek eróstie neure terke-
daie ixen san.*

terréñie: *iz.* Terreina. Garbitzeko
ontzia. *Ekarrixu ure terréñan
médikuek éskuek garbittu daixe-
san.*

tertzioz: *adlag.* Garaiz. Sasoiz.
Etzetik tertzios urten gendun

Terreina. P. Mugarza.

*eberdireko Gernika(ra) allega-
tzeko*

tipirri-taparra: *Onom.* Oinez. *Eli-
xatik etx(er)a, tipirri-taparra,
laster éitten san.*

tíre!: *Interj.* Tira!. *Jente gitxi ibilli
da plasán, baiña tire, jénerue
ondo saldu da.*

tirekadie: *iz.* Tirakada. *Tirekadie
sentidu dot lepuen.*

tíretu: *ad.* Tiratu. Teinkatu. *Ni
pelotiek es nau bape tiretzen.*

tírie: *iz.* Tira. Estimua. *Billotxak
aurten es dauke tíraik.*

tirriki-tarraka: *Onom.* Norbaitek
ábilkera zailduta duela adierazte-
ko esaten da. *Ámama or dabill
eskatzien, tirriki-tarraka.*

titérie: *iz.* Ditarea. *Ólgetan éitteko
eruen deuste txakurrek titérie.*

titixe: *iz.* Ditia. Bularra, erroa. *Lau
urte ta óndiok titixe ártzen dau
gure lobiek.*

tokamena: *iz.* Tokamena. *Neure
tokamena kobrau dot.*

tokau: *ad.* Tokatu. Irten, egokitu.
*Aurten dénpora tokau jaku
Urkiola(ra) júteko.*

tókixe: iz. Tokia. Lekua. *Nobera jaixotako tókixe estimau eukiten da.*

tókue: iz. Puska. Zatia. *Egur toko bi emon deutzas suai.*

tolostu: ad. Tolestu. Pilatu. *Lagúndidesu errópak tolosten.*

tolosturie: iz. Tolestura. *Semat tolostura dauke órrek prákok?*

tóma: Interj. Toma! Toma, *txakurre, bastarrera!*

tontorra: iz. Tontorra. Gailurra.

tóntue: izond. m. Inozoa, tentela. *Atrebidue, baiña tóntue.*

tope eiñ: ad. Tope egin. Elkartu, bat egin. *Sure gisonakin tope eñ dot kalien.*

tópekie: iz. Topeka. *Adári tópekie.*

topiñe: iz. Tupina. Marmita. *Báskarixe topiñien dabela jun da mendire.*

torrie: iz. Dorrea. *Torrie eindde eukesan díruék mai gáinien.*

totue: izond. Adimen gutxikoa. *Bátzutan totue dala emoten dau.*

trabau: ad. Trabatu. Kateatu. *Bérbetan asi nasenien miñe trabau jata.*

trabes: adlag. Trabes. Zeharka. *Kótxie trabes aparkau dot.*

trabesa: iz. Trabesa. Apustua. *Gastian alde eiñ dot trabesa.*

trabestu: ad. Trabestu. Trabeska jarri. *Jun saienetik gausak asko trabestu die.*

trabie: iz. Traba. Oztopoa, eragozpena. *Óndiok es jata pasau ístarriko trabie.*

tragau: ad. Tragatu. **1.** Irentsi.

Mákiña bat autz tragau dogu aspaldixen. 2. Hil. Garbitu. *Txakur saarra tragau dot.*

trágue: iz. Tragoa. Zurrustada. *Tráguen ustu dau botillie.*

trakestu: ad. Trakestu. Baldartu, dorpetu. *Gison gogorra ixen da, baiña asko trakestu da aspaldixen.*

traketza: izond. Traketsa. Baldarra, dorpea. *Es da mutil txarra, baña traketza da, es da gause bier ori éitteko.*

trállan: adlag. Trailan. Loturik. *Auntze trállan artute dator. Eskue trállan dabela etorri da.*

tramánkulue: iz. Tramankulua. Trastea. *Gure gánbaran bada tramánkulue ugeri.*

trangadera: iz. Egurak ebakitzeko oinarri gisa jartzen den enborra. *Trangaderien mostu neutzen óllaskuai samie.*

trangau: ad. Trangatu. Tinkatu. *Gábetan átaiko atie trangau éitten dogu.*

trángie: iz. Tranga. Langa. *Trángie ipiñi deutzet atiai.*

trángue: iz. Trangoa. Zulogunea. *Kótxiakin ibiltteko trango asko dago bide saarrien.*

trankilddu: ad. Trankildu. Lasaitu, baretu. *Bierra amaittu dogu-nien trankilddu ein ga(ra).*

trankill: adlag. Trankil, lasai. *Jubilau sanetik trankill bisi da.*

trankille: izond. Trankila, lasaia. *Leku trankille da Berano aldie.*

tranposue: izond. Tranposoa. Tranpatia. *Inok es dau nai bera-*

kin jokuen eiñ, tranposue dala-ko.

traperue: *iz.* Trapu saltzailea. *Etxe-ko erroa saar dának traperuai emon deutas.*

trapue: *iz.* Trapua. Zapia. *Trapúsarra moduen erabiltten dau andrie.*

traskille: *izond.* Traskila. Trauski-la. *Traskillaue da, seiñ eskonduko da ba orrekin!*

trástie: *iz.* eta *izond.* Trastea. Trasteria, tramankulua. *Amaika traste saar badago etxe inguruen!*

tratántie: *iz.* Tratalaria. Tratugilea. *Eiberko tratantie etortzen san gurera.*

tratau: *ad.* Tratatu. Hartu-emanan izan. *Beti ondo tratau gaittue suenien.*

tratie: *iz.* Tratua. **1.** Harremana. *Berrisko léngosuekin es daukau traturik.* **2.** Akordioa, hitzarmena. *Tratie éitten danien, beté-tzeko ixeten da.*

tréberie: *iz.* Trebera. *Beeko suten egoten da tréberie.*

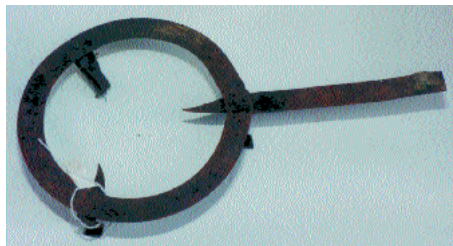
trepetxue: *iz.* Trepetxua. Tresna, lanabesa. *Gelako trepétxuek gánbara(ra) jaso dittut.*

trikítilarixe: *iz.* Trikitilaria. *Amábixetan trikítilarixek joko dabe plasan.*

trikitixe: *iz.* Trikitia. *Gure amak trikiti-sóñue entzun eskero esiñ ixeten eban egon dántzan ein barik.*

trikítrakie: *iz.* ik. **tximistie.**

trípalak: *iz.* Tripalak. Tripako mina. *Mutikue trípalakin etorri da eskolatik.*

Trebera. P. Mugarza.

tripekadie: *iz.* Tripakada, betekada. *Tripekadie eiñ dot eguerdixen.*

tripékixek: *iz.* Tripakiak. *Tripakigosek ipintten dittue Trabakuko tabernan.*

tripie: *iz.* Tripa. *Tripie asi jata oingo egunotan.* **1** TRIPA SORRIXE EIN: *esak.* Gosetu. *Guasen bas-káitta, tripa sorrix be ein jata eta.* TRIPAK JATEN EGON: *esak.* Amorratzen egon. *Tripak jaten egon nas, su nos etorriko saiñ.*

tripotxa: *iz.* Tripotxa. Barrukiak. *Bátzuei es jakue tripotxa gustatzen.*

triskántzie: *iz.* Triskantzua. Txikizioa. *Atzoko txíngorrek sekuleko triskantzue eiñ dau órtuetan.*

triskille: *izond.* Triskila. Traskila. *Es ixen ain triskille!*

tristesie: *iz.* Tristura. Tristezia, histura. *Tristesie emoten dau noberran jaixotetxie alan ikustiek.*

trístie: *izond.* Tristeia. Goibela, hitsa. *Trístie da gure bisimodue.*

tristurie: *iz.* Tristura. Tristezia, histura. *Barruko tristurie dauket.*

trixkau: *ad.* Triskatu. Birrindu, haustu. *Txingorrak lora danak triskau dittu.*

trokatu: *ad.* Trokatu. Dislokatu, bihurritu. *Mendire igoten ankie trokatu dot.*

trokotxa: *izond.* Hankamotza. Herrena. *Berrisko trokotxa esaten jakon bat ibiltten san emen.*

trónpie: *ik.* **txantxánikue.**

trontzue: *iz.* Alderik lodiena. *Erdiko trontzue.*

trukie eiñ: *iz.* Trukea. Ordezkoa. *Trukie eingo dogu, suk niri urune emon eta nik suri ogixe.*

trukien: *adlag.* Trukean. Ordez. *Jana(re)n trukien éitten dau bierra.*

trukutze: *iz.* Trukutza. Uztondoa. *Iré-trukutze sartu dot belau-nien.*

trumó-denporie: *iz.* Trumoia iragartzen duen eguraldia. *Trumó-denporie aginddu dabe bixerko.*

trumoie: *iz.* Trumoia. Ostotsa. *Trumoiakin billurtute ibiltten san.*

trumo-lañue: *iz.* Trumoia dakarren lainoa. *Trumó-laño baltzak datos itsaso aldetik.*

trumó-saparrarie: *iz.* Trumoi zaparrada. *Barruen egongo ga(ra), trumó-saparradie pasau arte.*

tunántie: *iz.* Tunantea. *Ausoko txakur tunante dának etortzen die gurera.*

túnbie: *iz.* Tunbala, arran handia. *Urrñetik entzuten da túnbian otza.*

túnbie: *iz.* Juerga. Parranda. *Uda gustixe túnan pasau dogu.*

tútue: *iz.* Tutua. Ipurdia. *Tútuen jo ta áidien bota naban.*

tutúllerrie: *izond.* Artz. Neska dotorea eta harroa. *An ebillen, alako tutúllerre bat.*

txaala: *iz.* Txahala. *Txaala ill dogu erdíbana játeko.* **TXAALA EIÑ:** *esak.* Txahala egin, oka egin.

txábillie: *iz.* Pintza, kakoa.

txábolie: *iz.* Txabola. Etxola, borda. *Ardílanasko galtzak éit-teko erabiltten san txábillie.*

txakál aldixe: *iz.* Txakal aldia. Makal aldia. *Mendixen gora noie-la txakál aldixek eldu eusten.*

txakíliketan eiñ: *ad.* Lgart. Txakíliketan egin. Larrua jo. *Neska-mutill bi ikusi dittut metian óstien, txakíliketan.*

txakille: Txakila. Berriksua. *Gison txakil bat suertau jatan onduen, ixildu be es san eiñ arratzalde gustixen.*

txakoliñe: *iz.* Txakolina. *Oiñ arte txakoliñe gitxi eran ixen da emen.*

txakur amorratue: *iz.* Amorrak jotako txakurra. *Txakur amorratuan moduen asi jata bérbetan.*

txakúr-estegue: *iz.* Lgart. Eskontza batera inork gonbidatu barik joateari txakur-eztegua esaten zitzaion. *Lapatzako Bittor eskondu sanien, neu be jun nitzuan txakúr-estegure.*

txakúr-estule: *iz.* Txakur-eztula. Kukutxeztula. *Saindu eisu ori txakúr-estuloi!*

txakúrraudixe: iz. Txakur handia (10 zentimokoa). *Txakúr-raundi bi kosta jata jakie.*

txakurre: iz. Zool. Txakurra (*Canis familiaris*). *Txakurrek billurtu dau umie. 2.* Pertsona edo gauza txarra. *Egualdi txakurre ipiñi dau. 1* TXAKUR PARAU. *esak.* Modu txarrean erantzun. *Txakur parau jatan, gero!*

txakurtokixe: iz. Txakurtokia. *Téllatu barrixe bi'dau txakurtokixek.*

txakúrtxikixe: iz. Txakur txikia (5 zentimokoa). *Txakúrtxiki bat es dau balixo bisixek an parájien.*

txálue: iz. Txaloa. Zaplastekoa. *Emon neutzen txáluakin matralle gorri-gorri ein jakon.*

txáluek jo: ad. Txaloak jo. Txalotu. *Plasara agertu sanien, txáluek jo geuntzesan alkatiai.*

txalúpetie: iz. Lgart. Mozkorra. *Nik arrapau naban txalúpetie, atzo gabien!*

txalúpie: iz. Txalupa. *Txalúpie erosi eben, lau lagunen ártien.*

txamixala: iz. Artz. Haizearen eraginetik babestutako lekua. *Beeko txamixalien gorde nintzen, denporalie pasau arte.*

txándie: iz. Txanda. *Allegauko da gure txándie be.*

txánkíe: iz. Txanka. **1.** Txotekoa. *Txánkiakin eiñ dot básie. 2.* Hanka mehea. *Txankak ostute dator gure neskatue.*

txanpiñoie: iz. Mikol. Barrengorria (*Agaricus campestris*).

txantela: iz. Txantela. Lur-sail txi-

kia. *Goiko txantel(er)a goies, bedarra bätz(er)a.*

txantxágorrixe: iz. Ornit. Txantxangorria (*Erithacus rubecula*).

txantxánikue: iz. Ziba. *Umetan asko ibiltten giñen txantxánikuakin.*

txántxurrike: adlag. Hanka baten gainean. *Txántxurrike jokatuکو duat, sein bixkorra(go) jun ateraiño.*

txánue: iz. Txanoa. **1.** Kapela. *Jan-tzi txánue, otz éitten dau eta. 2.* Kafe-iragazkia. *Kafie txánuen pasau esik es da ona egoten.*

txaparra: iz. Lgart. Dirua. *Kanariasen egon ga(ra) eta txapárrak gastaute etorri ga(ra).*

txaparrotie: izond. Zapparrotea. *Gison txapárrote bat egoten da gastaiña saltzen.*

txapárrue: ik. **sapárrue**

txapela: iz. Txapela. *Lelengo jan-tzi eta askénengo erasten daben préndie txapela da.*

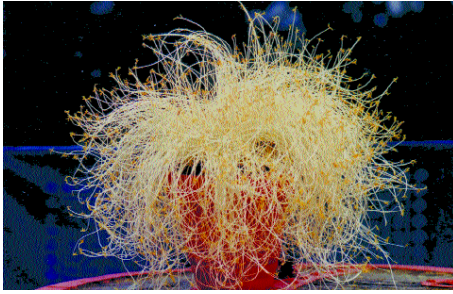
txapie: iz. Sutegia. Sukaldea. *Txapan erreko dittugu táluek.*

txapínuek: iz. Txapinak. Manta-rak. *Suarkan siketzen ipiñi dit-tut txapíñuek.*

txaplatie: Txaplata. **1.** izond. *Haur. Hitzontzia (neskak, batez ere). Sure loibie esautu dot, a da txaplatie! 2.* iz. Ezpala. *Maixai egur txaplata bat sartu bi'jako, errena dauke eta.*

txápligue: iz. Txapligua. Suziria. *Txápliguek jáixei asierie emoteko.*

txarie: iz. Txara. Txaraka. *Txaran ábixie eindde dauke sosuek.*

Txidarra. P. Mugarza

txarra: *izond.* Txarra. *Es da leku txarra bisi gaien au.*

txarrantxie: *iz.* Txarrantxa. Kardama. *Txarrantxie beixei-eta lepue garbitzeko erabiltten san, eskobillie lakoxie, txapaskue.*

txarri ílttie: *iz.* Txerri hiltzea. *Udeguenien éitten da txarri ílttie.*

txarriámie: *iz.* Zerrama. *Kortan dago txarriámie saspí umekin.*

txarrídune: *iz.* Txerriduna. Txerri saltzailea. *Elgoiberko txarrídune baserris baserri ibiltten san.*

txarrikixe: *iz.* Txerrikia. *Txarrikixe jatíe kendu deuste médikuek.*

txarrikortie: *iz.* Txerri korta. *Txarrikortie emoten dau ango eskatzak.*

txarrikumie: *iz.* Txerrikumea. *Txarrikumie asi dogu etxien játeko.*

txarrixie: *iz.* Zool. Txerria (*Sus scrofa*). *Txarrixie tokau jaku San Martin asokako sósketan.*

txarto: *adlag.* Txarto. *Gaizki. Txarto ásten dana txarto amaitzen da.*

txartu: *ad.* Txartu. *Okertu, gaizto-tu. Dénporie txartu eingo dabela arratzalderako esan dau.*

txatala: *iz.* Txatala. Zatia. *Txatal bat kendu deutzet sure ogixai.*

txatarrerue: *iz.* Txatarraria. *Bilbotik etortzen san txatarrerue, traste saarren bille.*

txatxarkerixie: *iz.* Txikikeria. *Garrantziarik gabeko gauza. Ale aundíxenak batu eta txatxarkerixie bertan itxi.*

txatxarra: *izond.* Txikia. *Gorabehera gutxiko gauza. Gison txatxarra naikue da kalte aundixe éitteko.*

txatxartu: *ad.* Txikitu. *Saártzaru-re txatxartu éitten da personie.*

txepela: *izond.* Txepela. Epela. *Au kafiau txepela dago.*

txepetxa: *iz.* Ornit. Txepetxa. *(Troglodytes troglodytes).*

txérie: *ik.* jérie.

txibístiñe: *iz.* Begizta, korapiloa. *Átzien txibístiñe eindde lotzen dau buruko pañêlue.*

txiderra: *iz.* Bot. Txidarra. Ahuntzpraka. *(Cbeiranthus generokoa). Gure amak ontzíxetan eréitten eban txiderra, gero adornutzat ipintteko.*

txíflue: *iz.* Txilibittoa. *Txíflue jotakuen danok barrure, aguro!*

txikittu: *ad.* Txikitu. **1.** Txiki bihurtu. *Eskatza txikittu eiñ dogu.* **2.** Puskatu. *Ume mókuoi arrapau baneu, txikittuko naban!*

txikítue: *iz.* Txikitoa. *Baso-ardo txikia. Gausen txikito bat artz(er)a baskaldu baiño len.*

txikixe: *izond.* Txikia. Ttipia. *Txi-kixe da gure báserrixe.*

txikórixie: *iz. Bot.* Txikoria (*Cichorium intybus*).

txilibitterue: *iz.* Txilibitaria. Perso-na kaskarina. *An doie, gure txilibitterue.*

txilíbittue: *iz.* Txilibitua. **1.** Txis-tuaren antzeko musika tresna. *Nun ikesi dosu txilíbittue joten?* **2.** *Igart* Zakila. *Argi es basabis txilíbitue mostuko deutzut.*

txilíndrue: *iz.* Alper-harria. Zapal-gailua. *Txilíndruakin sapaldu-te, solue prest dago eréitteko.*

txiliñe: *iz.* Txilina. *Txiliñe ipiñi geuntzen katuai.*

txilíxue: *iz.* Txilioa. Oihu zorrotza. *Eskillaratik jausitte, ni etara naban txilixue!*

txíminixie: *iz.* Tximinia. *Lamiñak jeitxi txímixatik eta esnie eraten ebela kontatzen euskuen.*

tximistie: *iz.* Tximista. Xafladun hortzak dituen area. *Soloko bedarrak kentzeko erabiltten san tximistie.*

txínbue: *iz. Ornít.* Txinboa (*Sylvia comunis*). **1** **TXÍMUTXA BUSTÉNLUSIE:** *iz. Ornít.* Tximutxa buztanluzea (*Aegithalos caudatus*). **TXÍMUTXA TXIKIXE:** *iz. Ornít.* Tximutxa txikia (*Parus ater*). **TXINBO BURÚBALTZA:** *iz. Ornít.* Txinbo burubeltza (*Sylvia atricapilla*).

txínddurrixie: *iz. Zool.* Inurria, xinaurria (*Lasius niger*).

txingerra: *iz.* Txingarra. *Txingerra baiño beruaue dauke bekókixe.*

txingeta: *iz.* Txingeta. *Txingeta ipiñi deutset átaiko atiai.*

txíngie: *iz.* Txinga. **1.** Astoak eta beste animaliak lotzeko burdi-nezko oboa. *Lotixu astue txin-gan eta es da iñora jungo.* **2.** Herri kiroletako modalitate baten erabiltzen den pisua. *Ogeta bost kiloko txingak naikue die úmientzako.* **1** txinga erutie: Txinga eramatea. Herrikiroleta-ko modalitate bat. *Txinga eru-ten es dauke kontrárixoik.*

txíngorra: *iz.* Txingorra. *Txíngo-rrak fruta dana ondatu dau.*

txintxirrixie: *iz.* Sudurreko jarioa. *Txintxirrixie gaatu barik dauket egun gustixen.*

txipiroie: *iz. Zool.* Txipiroia (*Phylloscopus collybita*).

txipristiñe: *iz.* Txipriztina. Zipris-tina. *Orixo txipristiñek jo nau begixen.*

txiríkordie: *iz.* Txirikorda. Ilekor-da. *Txiríkordie eindde erueten dau ulie.*

txirixue: *iz. Ornít.* Txioa (*Phillos-copus collybita*).

txírlie: *iz. Zool.* Txirla (*Venus galli-ca*).

txírlorie: *iz.* Txirlora. *Egur onak txírlora ona etaratzen dau.*

txirríñie: *iz.* Ur-txorro oso txikia. *Ur txirríñie.*

txirte: *iz. 1. Ornít.* Txirta (*Emberi-za citrinelle*). **2.** Harri xehea. *Bisikletan doiela, txirtien laban eindde jausi san.*

txirtxille: *iz. Zool.* Kilkerra (*Gryllus campestris*).

Alper-barria 'txilindroa': P. Mugarza.

txiskérue: iz. Pizgailua. *Neuk dauket txiskérue.*

txispau: ad. Igart. Mozkor arina harrapatu. *Ibilli ta ibilli, askenien txispau ein giñen.*

txisperue: iz. Elektrikaria. *Txisperuai esango deutzau argixe konpontz(er)a etortzeko.*

txist eiñ: ad. Txist egin. Norbaiti dei egin 'txist' eginez. *1 TXISTIK PE EIÑ ES: esak. Txistik ere egin ez. Isil-isilik geratu.*

txist: Onom. Txist. *Txist! Nun sagos?*

txistadie: ad. Txistada egin. Txist egin. *Ein txistada bat, ia iñor dauen.*

txístue: iz. **1.** Zakila. *Gordetzen es badosu txakurrek jango dotzu txístue.* **2.** Zurezko haize-instrumentua. *Txístue ta tanboliñe erosi deutzas semiai.*

txistue: iz. Txistua. Tua. *Arekin berba éittie txistue alperrik gasatzie da.*

txistularixe: iz. Txistularia. *Mesetan joko dabe txistularixek.*

txittie: iz. Txita. Txitoa. *Mírue txitta lapurretan ibilli da.*

txitxárrue: iz. Zool. Txitxarroa (*Trachurus trachurus*). *Jose Migelen batela, txitxárrue ta berdela.*

txitxia: iz. Haur. Txitxia. Okela. *Jan txitxia, politorrek!*

txitxíburduntzi: iz. **1.** Txitxiburduntzi. *Zotzean erreta jaten den haragia. Kuadrilla aundixe batu gara txitxíburduntzi éitteko.* **2.** Zool. Txitxiburruntzia, marisorgina.

txitxímurke eiñ: ad. Txitximurka, txatxamurka, egin. *Txitxímurke eiñ deutzet esnatu daitten.*

txítxixe: iz. Ornit. Uda txirta (*Antbus trivalis*).

txixé posue: iz. Ganaduaren txiza biltzeko putzua. *Txise posuen sartute itto san gisona.*

txixe: iz. Txiza. *Kalien txixe éittie es dago ondo ikusitte.*

txo: Interj.. Txo. *Ser dabisu, txo?*

txoliñe: izond. Haur. Txolina. *Hitzontzia. Egongo sa(ra) ixillik, txoliñoi?*

txolokota: iz. Zotina. *Bíxetara esaten da, txolokota eta sótiñe.*

txolopotie: iz. Txolopotea. Txolota. *Nai dosu txolopotea au ure erateko?*

txolota: iz. Txoleta. Metalezko edalontzia. *Asunberdiko txolota erabiltten san esnie neurtzeko.*

txomin bedarra: iz. Bot. 'Lekeittio bedarra' izenez ere ezagutzen da. *Baator barrido be, lekeittio bedarro?*

txóndorra: iz. Txondorra. Ikatza egiteko eratzen den egur-meta. Ikaztobia. *Gabas be sainddu ein bi'da, bestela erre ein leike txóndorra.*

txoríburue: izond. Txoriburua. Kaskarina. *Gausa onik esiñ eiñ, orrek txoríburuorrek!*

txoríkeixie: iz. Bot. Tamaina txiki-ko gerezia, txori txikientzat janaria izan ohi dena. (*Prunus avium sylvestris*). *Sosó-bidarruek etortzen die txoríkeixak jat(er)a.*

txorikumie: iz. Txorikumea. *Txorikumie topau dot, ábixatik jau-sitte-edo.*

txorímalue: iz. Txorimaloa. *Seu sa(ra) su txorímalue!*

txorípittue: izond. Txoripittoa. *Ónegixe da, ta jentiek txorípittotzat artzen dau.*

txoripolitte: iz. Ornit. Txori polita. Berderoia (*Carduelis chloris*).

txorítxikixe: iz. Tamaina txikiko edozein txori. *Txorítxiki asko dabil aurtan.*

txorixe: iz. Txoria. **1.** Tamaina txiki-ko hegatzia. *Txoríxe ikustiek posa emoten dau.* **2.** Ate, leiho, etab. finkatzeko pieza; erroa. *Txorittik urten dau átaiko atiek.* **3.** Gorantz altxatzen den ile-multzo bildua. *Se politte dauen sure neskatue, buruko txori orrekin!*

txoríxerue: iz. Piper txorizeroa. *Bánoie orture, txoríxeruen bille.*

txórkue: iz. Kortxoa. 'Txórkue' esaten dogu emen.

txorokille: iz. Txorokila. Txoko-

Txóndorra egiten. J. Uribe.

rra, lokotxa. *Txorokill batzen ein genduen jáixetan.*

txorroskillerue: iz. Zorroztaila.

txorrota: iz. Txorrota. *Txorrota takaute-edo dago ta es dator urik arrire.*

txortena: iz. Txortena. *Bénetako txapelak txortena bi'dau.*

txortie: iz. Txorta. *Porru txorta edarrak egon die Ermuko plas-san. í TXORTIE JO: esak. Larrua jo. TXORTAN EIÑ: esak. Larrutan egin. Esan bai, txortie jo dabela!*

Txorikumeak. B. Mugarza.

txotxo: *Interj.* Txotxo. Mutikoei deitzeko hitza. *Txotxo, etorri ona!*

txotxolokerixie: *iz.* Txotxolokeria. *Txotxólokerixekin es etorri nigana!*

txótzolue: *izond.* Txotxoloa. Buruarina. *Es saittes ixen txótzolue!*

txotxue: *iz.* Txotxoa. Mutiko txikia. *Gure txotxue nun ete dabil?*

txukune: *izond.* Txukuna. Garbia. *Txukune geldittu jatzu etxe ingurue.*

txuringie: *iz.* Txuringa. *Indderra éitten txuringiek urten deutze.*

U

udáskena: *iz.* Udazkena. *Udáskenien badaki sikütie éitten be.*

udébarrixie: *iz.* Udaberria. *Udébarrixen kánpue bistu éitten da.*

udéguena: *iz.* Udagoiena. Udazkena. *Udéguenien eltzen die maa-tza ta gáñerako frutuek.*

udie: *iz.* Uda. *Udan ixeten die gure erriko jáixek.*

uela: *iz.* Uhala. *Uelakin éinddeko gerrikue jantzi dot.*

ugeri: *adlag.* Ugari. Asko. *Euri ugeri eiñ dau aurtengo udan.*

ugerritu: *ad.* Ugaritu. Ugaldtu. *Kánpoko jéntie asko ugerittu da.*

ugeri: *izond.* Ugaria. *Etxaspiko íntxaurre ugeri da.*

ugerra: *iz.* Ugerra. **1.** Herdoila. *Ugerra éitten jako burdiñiai.* **2.**

Zekena. Kafie pagatzeko baiño ugérraue da ori.

ugertu: *ad.* Ugertu. Herdoildu. *Garbittu esik erréminttie ugertu éitten da.*

uixe: *iz.* Oia. *Uixek minddute daukas egúnotan.*

ujela: *iz.* Uholdea. Uholia, uriola. *Ujelak doies Anbreko errekan.*

uketu: *ad.* Ukatu. Ezetz esan. *Atzo esandakue es dot gaur uketuko.*

ulé-sapie: *iz.* Ile multzoa. *Ulé-sapie begixek tapatzen deutzes*

ulésurixie: *izond.* Ilezuria. *Gison ulé-suri ori emengo abadie da.*

ulie: *iz.* Ilea. *Ulie orrastu barik nora soies?*

úlie: *iz.* Ulea. Kautxoa, goma. *Úlie bota dot beien, garbixaue dalako.*

ulixa: iz. Urlia. *Ulixak esan dabela ta, esin da dana siñistu.*

ulua: iz. Ulua. Animalien oihu zorrotz eta luzea. *Asérixan uluak entzuten die basuen.*

umáldixe: iz. Umaldia. *Auntz orrek iru ume ein dittu umaldi baten.*

umatu: ad. Umetu. Umedun gertatu. *Barrido umatu da txakurre.*

umedadie: iz. Hezetasuna. *Au umedadiau es da ona asúrren-tzat.*

umekerixie: iz. Umekeria. *Selan eiñ dosu ori umekerixioi?*

umela: izond. Umela. Hezea. *Etxie umela dago.*

umeldu: ad. Umeldu. Hezetu. *Erropak umeldute dagos óndiok.*

umeske: iz. Umeske. Susara. *Umeske da bei baltza.*

umésurtze: iz. Umezurtza. *Umé-surtz geldittu san txiki-txikitten.*

umetokixe: iz. Umetokia. *Umeto-kixe urtenda dago bei surixe.*

umetu: ad. Umetu. Ume izaera hartu. *Saártzaruen umetu éitten ga(ra) barrido.*

umie: iz. Umea. Haurra. *Gure ámamak-eta saspi ume isen sit-tuen. í ÚMIEK EIN: esak. Apurtu, mila zati egin.*

umille: izond. Umila. Apala, xumea. *Persona umille emoten dau médiku barrixorrek.*

umorie: iz. Umorea. *Umore da galdu bier es dana.*

unadie: iz. Unea. *Unadetan edu-rre dago óndiok.*

une: iz. Hezurmuina. *Bátzuek*

asurran barruko une be jaten dabe.

únie: iz. Unea. **1.** Denbora laburra. *Egon saittes geldi, une baten siki-ran! 2.* Garaia. *Únie allegaute-kuen ikusiko da ser edo selan eiñ.*

untze: iz. Bot. Huntza (*Hedera helix*).

untzie: iz. Iltzea. *Untzan esegi dot sure errétratue.*

untzorrixie: iz. Bot. Huntzorria. Huntza. *Téllaturaiño allegau da untzorrixie.*

ur bedekinetue: iz. Ur bedeinkatua. *Ur bedeinkatuakin busti eban kótzie.*

ur emon: adlag. Hur eman. Hurbildu, hurreratu. Antzeman. *Es dau gure márkie ondu, esta urrik emon be.*

úrdaixe: iz. Urdaia. *Úrdaixe es játeko esan deuste médikuek.*

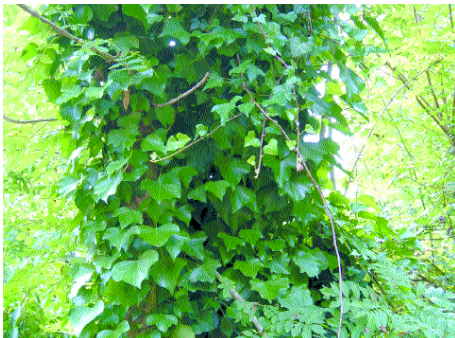
urdirndu: ad. Urdindu. Lizundu. *Ori gastaioi urdirndute dago, garbittu ein bi'kosu kutxílluakin.*

urdínsagarra: iz. Bot. Urdinsagarra, sagar mota bat.

ure eiñ: ad. Ureztatu. *Lórak ure eiñ prémiñan da(go)s.*

ure: iz. Ura. *Sue ta ure belaunetik beera. í UR BITZETAN EGON: esak. Pozak zorutzen egon. URE JUNDE GERO PRESIE EIÑ: esak. Berandu ibili. Ure jun de gero presie éittie alperrik da. UREK ARTU: ad. Urak hartu. Laburtu, txikitu. Prákak urek artu dittu.*

ur-érropie: iz. Euritik babesteko arropa. *Ur-érropie ekarri deuste úsabak.*

Huntzorria. *P. Mugarza.*

urgarixosue: *iz. Zool. Igela (Rana graeca).*

uríxola: *iz. Uriola. Uholdea. Larogeta iruen uríxola aundíxek ixen sien.*

urketu: *ad. Urkatu. Se pentzamentu erabilli ete dau bere burue urketzeko!*

urkixe: *iz. Bot. Urkia (Betula alba).*

urkue: *iz. Hurkoa. Lagun urkuai lagundu bi'jako.*

urkuldu: *ad. Urkuldu. Aletu. Ártuek eta babak urkultzen gendusen bittartien, mákiñabat ipuiñ entzuten gendun.*

urmádarixe: *iz. Bot. Urmadaria, udare mota bat. Urmádarixe urtzue ixeten da.*

urmartiñe: *iz. Ornit. Ur-martina (Alcedo attis).*

urollue: *iz. Ornit. Uroiloa (Gallinula chloropus).*

urran: *adlag. Hurrean. Etxetik urran dauket bierrako lekue.*

urratu: *ad. Urreratu. Hurbildu. Jente asko urratu da asoka(ra).*

urre: *iz. Urra. Hurritzaren fruitua. Emengo úrrek katamixerrak jaten dittu.*

urregorrix: *iz. Urre gorria. Urregorrix balixo dau aren alabiek!*

úrrengo: *adlag. Hurrengo. Úrrengora arte!*

urretu: *ad. Urratu. Tarratatu. Sasi ártien pasatzen, arpegi dana urratu dot.*

urretue: *iz. Urratua. Urradura. Urretue dauket ankan, sapatiek eindde.*

urrie: *iz. Urrea. Urrie balixo eban arek andriek!*

urrin: *adlag. Urrun. Urruti. Es dago urrin jun bierrik paraje edarrak ikusteko.*

urrinddu: *ad. Urrundu. Aldendu. Lagunek giñen, baiña eskondute gero asko urrinddu giñen.*

urritxe: *iz. Bot. Hurritza (Corylus avellana). Urritx adarrakin eiñ dot mendire jûteko makillie.*

úrritxe: *iz. Mikol. Urretxa (Russula cyanoxantha). Úrritxek eta gibélurdiñek ónguek baiño be estimaua dagos.*

urrix: **1.** *iz. Urria. Gastaiñak eta íntxaurrek urrixen jasotzen die.*
2. *izond. Urria. Bakana. Gusurre urrix da.*

urrumarie: *iz. Urrumada. Orroa, marruma. Beixan urrumariek itxartu nau gabien.*

urrusie: *iz. Urritxa. Arkume emea. Billotx árrak ill eta urrusak áurrerako itxi dittugu.*

urrutu: *ad. ik. urretu.*

ursosue: *iz.* Ornit. Urzozoa (*Cinclus cinclus*).

Urtebarri egune: Urteberri eguna. urtarrilaren 1a.

urtéerie: *iz.* Irteera. *Autobusek saspíretan dau urtéerie Urkiola(ra) juteko.*

urtégune: *iz.* Urte-eguna. *Geure etxien baskalduko dogu nire urtégunien.*

urtémesie: *iz.* Urte-meza. *Ámama sanan urtémesie da gaur.*

urten: *ad.* Irten. Atera. *Barru-barrutik urten deuste negarrak.*

urtu: *ad.* Urtu. Esmeldu. *Euri onek urtuko dittu mendi tontórretako edúrrek.*

urtzue: *izond.* Urtsua. *Urtzue da sagar klase au.*

urune: *iz.* Irina. *Táluek éitteko urunan bille jun nas errotar(ra).*

úsaba: *iz.* Ugazaba. Nagusia. *Errentie kobratz(er)a etortzen san úsaba, urtian askenien.*

usainddu: *ad.* Usaindu. *Txakurrek bélarrixek jaso dittu te erbixedo usainddu dau, itxúrie.*

usaiñe: *iz.* Usaina. *Sagú-usaiñien dabil katue.*

úsena: *iz.* Zool. Izaina (*Hirudo medicinalis*).

usie: *iz.* Usa. Herri basoa. *Ardíxek usan beera datos.*

úsmue: *iz.* Usaina. Susmoa. *Erbi-xan úsmue artze(n) ebanien bélarrixek tente sittuela paratzen san txakurre.*

ustáibedarra: *iz.* Bot. Uztai-belarra.

ústaixe: *iz.* Uztaia. Arkua. *Arian eldulekuai ústaixe esaten jako.*

ustela: *izond.* Ustela. Ori sagarroijáteko moduen dago, ustela kendute.

usteldu: *ad.* Usteldu. *Laskao Txikik esan eban moduen, usteldu te gero ontzen die gisona ta mís-pillie.*

ústie: *iz.* Ustea. Eritzia. *Datorren urtien Amériketa(ra) júteko ústiakin nabill.*

ustu: *ad.* Hustu. *Saragixeustu eben irúren ártien.*

usue: *iz.* Ornit. Usoa (*Columba domestica*). **Í PÁSEKO USUE:** *iz.* Ornit. Paseko usoa (*Columba palumbus*). **USÓ TXIKIXE:** *iz.* Ornit. Uso txikia (*Columba oenas*).

usútortolie: *iz.* Ornit. Usutortola (*Streptopelia turtur*).

utze: **1.** *iz.* Hutsa. Betegabea. *Etxe utze trístie da.* **2.** *iz.* Akatsa. *Belokik utz eiñ dau.* **3.** Ezereza. *Utzegaittik es dot irebasi jokue.*

utzittu: *ad.* Ustu. *Ardau botillie utzittu dau baskaltzen asi orduko.*

uxatu: *ad.* Uxatu. Haizatu, alden-du. *Bere aundíkerixekin lagun danak uxatzen sittuen.*

9. BIBLIOGRAFIA

- Altube, S. 1975. *Erderismos*. Bilbo.
- Aranberri, F. 1996. *Ermua eta Eitzako euskara*. Ermuko Udala.
- Arejita, A. 1982. *Euskal Joskera*. Labayru Ikastegia. Bilbo.
- Askoren artean. 1990. *Guia de los árboles y arbustos de Euskal Herria*. Aranzadi Elkartea. Gasteiz.
- Askoren artean. 2002. *Zuhaitz eta zubaishak baserri eremuan*. Goimen. Ordizia.
- Azkue, R. M.. 1969. *Diccionario Vasco-Español-Francés*. La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbo.
- . 1969. *Morfología Vasca*. La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbo.
- Axular, P. 1643. *Guero*. Bordele: G. Milanges Erregueren imprimatzailea baithan.
- Basauri, S. eta A. Sarasua. (koor.). 2003. *Eibarko Hiztegi Etnografikoa*. Euskara Mintegia, Eibarko Udala.
- Camino, I.. 1997. *Aezkoako euskararen azterketa dialektologikoa*. Nafarroako Gobernua. Iruñea.
- Delmas, J. E. 1894. *Guía histórica descriptiva del viajero en el Señorío de Vizcaya*. Bilbo.
- Etxebarria, J.M. 1991. *Euskal Fonetika eta Fonologia*. Labairu Ikastegia, Bilbo.
- Etxebarria, T. 1998. *Flexiones verbales y lexicon del euskera dialectal de Eibar*. 3. argitalpena. Eibarko udala.
- Euskaltzaindia. 1987. *Euskal Gramatika. Lehen urratsak-I*. Euskaltzaindia, Bilbo.
- . 1987. *Euskal Gramatika. Lehen urratsak-II*. Euskaltzaindia, Bilbo.
- . 1990. *Euskal Gramatika. Lehen urratsak-III. (Lokailuak)*. Euskaltzaindia, Bilbo.
- . 1992. *Hitz elkartuen osaera eta idazkera*. Euskaltzaindia, Bilbo.

- . 1993. *Euskal Gramatika laburra: Perpaus bakuna*. Euskaltzaindia, Bilbo.
- . 1999. *Euskal Gramatika. Lehen Urratsak-IV. (Juntagailuak)*. Euskaltzaindia, Bilbo.
- . 1999. *Euskal Gramatika. Lehen Urratsak-IV. (Mendeko perpausak -1)*. Euskaltzaindia, Bilbo.
- . 2000. *Hiztegi batua*. Euskaltzaindia, Bilbo.
- Garate, G. 1998. *Atzotitzak*. Bilbao-Bizkaia Kutxa Fundazioa. Lasarte-Oria
- Garmendia, L. eta K. Etxabe. 2004. *Ordiziako Euskara: garai bateko bizimodua eta gaurko hizkuntza-egoera*. Ordiziako udala.
- Hualde, J. I. 1997. *Euskararen azentuerak*. ASJU-ren gehigarriak XLII. Gipuzkoako Foru Aldundia. Donostia.
- Hualde, J. I., P. Mugarza eta K. Zuazo. 2002. "The accentual system of Mallabia Basque". *Studies in the Linguistic Sciences*, 32. University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Irazola, J. M. 1985. *Euskal Gaiak. Morfologia eta Joskera*. Ibaizabal. Bilbo.
- Irizar, P. 1992. *Morfologia del verbo auxiliar vizcaino* (2 liburuki). Euskaltzaindia, Bilbo.
- Izagirre, K. 1981. *Euskal Lokuzioak*. Hordago. Gasteiz.
- Klaudio Harluxet Fundazioa. 1998. *Harluxet Hiztegi Entziklopedikoa*. Klaudio Harluxet Fundazioa. Donostia.
- Larrañaga, J. 1998. *Antzuolako hizkera*. Antzuolako Udala.
- Laskibar, X. eta Palacios, D. 1991. *Perretxikuak. Euskal Herriko Perretxikuen Gida*. Elkar. Donostia.
- Mitxelena, L. 1990. *Fonética Histórica Vasca*. ASJUren gehigarriak, IV. Gipuzkoako Foru Aldundia. Donostia.
- Olano, M. 1998. *Areso eta Leitzako hizkerak*. Nafarroako Gobernua, Aresoko Udala eta Leitzako Udala.
- Oñatiko udal euskaltegia. 2002. *Oñatiko euskeriaren aditz-atalak*. Bedita Larrakoetxea Oñatiko udal euskaltegia.
- Ormaetxea, T. 2002. *Aramaioko euskara*. Aramaioko Udala.
- Pinedo, J.A. 1996. *Bizkaiko herrien monografiak. Ermua, Mallabia, Zaldibar*. Bizkaiko Foru Aldundia.
- Rotaetxe, K. 1980. *Estudio estructural del euskera de Ondarroa*. Leopoldo Zugaza. Durango.
- Sarasola, I. 1984-1995. *Hauta-lanerako Euskal Hiztegia*. Gipuzkoako Kutxa. Donostia.
- Txillardegui. 1978. *Euskal gramatika*. Ediciones Vascas. Donostia.
- . 1982. *Euskal Fonologia*. Ediciones Vascas. Donostia.
- UZEI. 1982. *Hizkuntzalaritza hiztegia*. Elkar.

- Villasante, L. 1976. *Palabras vascas, compuestas y derivadas*. Editorial Franciscana Aranzazu. Oñate
- 1978. *Estudios de Sintaxis Vasca*. Editorial Franciscana Aranzazu. Oñate
- 1980. *Síntesis de la Oración Simple*. Editorial Franciscana Aranzazu. Oñate
- Zuazo, K. 1999. *Deba Ibarreko Euskeria*. Deba Ibarreko udalak.
- 2000. *Euskeraren sendabelarrak*. Iberdania. Irun.
- 2002. *Deba Ibarretik Euskararen Herrira*. Badihardugu Euskera Alkartia. Deba Ibarra.

